

**NATALIA PUTINĂ
ALEXANDRU SOLCAN**
editors

**STRENGTHENING
SECURITY
AND STABILITY IN
THE NEW
NATIONAL,
REGIONAL AND
GLOBAL REALITIES**

2024, Chişinău

*Natalia PUTINĂ,
Alexandru SOLCAN
Editors*

**STRENGTHENING
SECURITY AND
STABILITY IN THE NEW
NATIONAL, REGIONAL
AND GLOBAL REALITIES**

CZU 327(082)=135.1=111

S 90

Lucrarea reprezintă materialele conferinței științifice internaționale "Strengthening Security and Stability in the New National, Regional and Global Realities"

Întreaga răspundere pentru opiniile exprimate și respectarea legislației privind copyright-ul revine autorilor materialelor publicate.

COORDONATORII VOLUMULUI:

ALEXANDRU SOLCAN

NATALIA PUTINĂ

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII

Strengthening Security and Stability in the New National, Regional and Global Realities:
[materialele conferinței științifice internaționale] / editors: Natalia Putină, Alexandru Solcan; scientific committee: Svetlana Cebotari [et al.]. – Chișinău: [S. n.], 2024 (CEP USM). – 350 p.

Cerințe de sistem: PDF Reader.

Texte : lb. rom., engl. – Rez.: lb. engl. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art.

ISBN 978-9975-62-740-5 (PDF).

327(082)=135.1=111

S 90

ISBN 978-9975-62-740-5 (PDF)

2024

Volume editors

Natalia PUTINĂ
Alexandru SOLCAN

Organizing Committee:

Alexandru Solcan, Moldova State University
Natalia Putină, Moldova State University
Cristina Morari, Moldova State University

Scientific Committee:

Svetlana Cebotari, Moldova State University
Cristina Ejev, Moldova State University
Borș Vladimir, Moldova State University
Alexandru Solcan, Moldova State University
Natalia Putină, Moldova State University
Cristina Morari, Moldova State University
Diana Hîrbu, Moldova State University
Bartłomiej Zdaniuk, Pedagogical University of Krakow, Polonia
Remus Pricopie, The National University of Political Studies and Public Administration
Mircea Brie, University of Oradea, România
Tsivatyi, Viacheslav, c Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine
Podriez Yuliia, State Pedagogical University named after AS Makarenko, Ukraine

Organizers:

Faculty of International Relations, Political and Administrative Sciences
(Moldova State University)
International Republican Institute (Moldova)
Center for Security Studies and Conflict Management (CSSMC)

PREFACE

The ongoing large-scale Russian-Ukrainian military conflict has already initiated far-reaching geopolitical changes in Ukraine and its immediate surroundings. It can be said that out of all the countries not directly involved in the warfare - Belarus, Russia and Ukraine- Moldova is one of those that copes with the most of the indirect consequences of the war.

As soon as the conflict broke out, it became clear that the conflict was a major risk endangering Moldova from an economic and humanitarian point of view, as well as endangering its political stability, its choice of European integration and, thus, reiterating multiple national security risks.

For many years, Moldova's political stability and economic welfare have been dependent on the delicate balance between the fulfillment of its commitments in the realization of its European aspirations and tangible economic ties with Russia, which Moldova cannot renounce. The supply of natural gas and more recently electricity is one of the most sensitive issues that the Moldovan government has to deal with.

Safety and security lie at the heart of the prosperity of any nation. But today security is challenged in all aspects of our daily lives. Given that threats come from many domains, this will require a much higher level of collaboration and effort.

With so many factors influencing the perception of security, that kind of collaboration requires a vision and a level of which can be offered by experts, representatives of civil society, governmental exponents, but also the academics through discussions and common dialogue.

The conference was dedicated of today's crucial issues for the Republic of Moldova, in particular and for the region in general, bring together representatives of academia, government officials, politicians and civil society experts, who discusses the issues of political modernization of the Republic of Moldova, aspects related to public administration reform in the context of country's Europeanization efforts, as well as the promotion of international interests by establishing collaboration relations with other states and ensuring national security.

The conference became an international scientific forum that allowed the approach of topics from a comparative perspective, providing an appropriate framework for the exchange of experience with theoretical and applied impact.

The International Conference "**Strengthening Security and Stability in the New National, Regional and Global Realities**" provided a platform of common interactions for all political and social actors who can analyze the dimensions of the security sector, the state of affairs, as well as provided relevant expertise, conclusions and recommendations, by making a systemic approach. To illustrate how to put this model into effect, the conference was a good opportunity for evaluations and setting of the new goals.

Volume editors

*Natalia Putină
Alexandru Solcan*

CONTENTS

<i>PREFACE</i>	5
Aurelia Peru <i>Comunicarea prezidențială și discursul de securitate în contextul confruntărilor geopolitice și a războiului din Ucraina</i>	8
Natalia Putină <i>Strengthening the Resilience of States Against Hybrid Threats – Lessons for the Republic Of Moldova</i>	18
Cristina Ejova <i>Some Reflections on the Concept of Terrorism in International Legislation</i>	29
Vitalie Sili <i>Terorismul – amenințare la adresa securității naționale</i>	41
Natalia Albu, Ion Ținevschi <i>Tendențe din cadrul mediului actual de securitate și implicații asupra securității naționale</i>	54
Svetlana Cebotari <i>Tendențe geopolitice în bazinul mării negre în contextul războiului din ucraina</i>	70
Veronica Rotaru, Felicia Rusu <i>Aspecte de formare și promovare a imaginii prin comunicarea strategică: cazul uniunii europene</i>	80
Marius Văcărelu <i>Cum va fi organizat statul în europa secolului XXI?</i>	104
Georgiana Ciceo <i>The Impact of the Ukraine Conflict on The European Union's Aspirations for Strategic Autonomy</i>	119
Anastasiya Vuico <i>The Impact of the Russian-Ukrainian War on the Dynamics of Moldova's European Integration Course</i>	129
Krisztián Manzinger <i>Security, Stability and National Minorities – A Lesson for Ukraine and the Region</i>	134
Leonid Moscviciov <i>Premise și cauze ale regionalizării europene: de la „acordul social-corporat” spre o europă federativă</i>	153
Mariana Iațco <i>Dezvoltarea regională din Republica Moldova: cadrul european de politici</i>	170
Victoria Bevziuc Pavel Vintilă <i>The Identity Approach to Social Cohesion as an Essential Component of National Interest</i>	187
Liliana Beniuc <i>Contribuția Uniunii Europene la pacea și securitatea globală</i>	200
Olga Tatar <i>Strengthening Treaty Stability in the International Legal Sphere</i>	213
Olga Tatar, Iurie Mihalache <i>A Variety of International Treaties - the Stability of International Economics and Politics</i>	222

Carolina Budurina-Goreacii <i>Cooperation Actions of The Republic of Moldova with Regional Actors Regarding Ensuring Energy Security in the Context of the War in Ukraine</i>	239
Nicolae Arnaut <i>Impactul războiului ruso-ucrainean asupra procesului de integrare europeană a Republicii Moldova</i>	251
Iuliana Virlan, Mihai Cernencu <i>Racordarea serviciului diplomatic al RM în procesul de integrare europeană</i>	259
Ana Maria Andronache <i>UE și provocările sale în materie de securitate cibernetică</i> ...	273
Gheorghe Moșneaga <i>Comunitățile moldovenești în Uniunea Europeană: analiza cantitativă și calitativă</i>	288
Valentina Enachi <i>Identitatea națională țintă a războiului hibrid dus de Federația Rusă în Republica Moldova</i>	305
Radu Moldovan <i>Geopolitică în sud-estul energetic al Uniunii Europene</i>	318
Diana Hîrbu, Marcel Benchechi, Andrian Munteanu <i>Parametrii adaptării sistemului național de securitate al Republicii Moldova la acquisul comunitar</i>	331

Aurelia Peru*

COMUNICAREA PREZIDENȚIALĂ ȘI DISCURSUL DE SECURITATE ÎN CONTEXTUL CONFRUNTĂRILOR GEOPOLITICE ȘI A RĂZBOIULUI DIN UCRAINA

CZU: 327.57:911.3:32:355.4(470:477) DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12703764>

Abstract

In the context of hybrid warfare and disinformation, the role of strategic communication becomes important. It is noted that presidential speeches, in the context of geopolitical confrontations, become a real and effective antidote to the phenomenon of disinformation and propaganda. In this sense, particularly conclusive are the conflicting speeches, security records of presidents Biden, Zelensky and Putin, the analysis of which is inserted in the proposed study.

Keywords: *security discourse, strategic communication, security narratives, Biden, Putin, Zelensky, the Russian world, the Free World*

Introducere

Pornim de la ideea potrivit căreia comunicarea prezidențială în contextul confruntărilor geopolitice dintre Est și Vest reprezintă atât o sursă strategică, cât și un instrument de poziționare și percepere a liderilor politici la nivel național și global.

În acest sens, discursul politic de securitate poate fi acceptat și ca o componentă a comunicării strategice /StratCom/, care are ca obiectiv final convingerea atât a publicului intern, dar, în special, a publicului extern, vizavi de relevanța politicilor promovate de un guvern. Discursul de securitate în acest context, devine narativul care transmite, neapărat o intenție și argumentează fapte de maximă actualitate, justificând acțiunile întreprinse și efectele acestora.

Pentru dezvoltarea ipotezei lansate, mi-am propus să analizez discursul istoric rostit de președintele SUA, Joe Biden, la Varșovia, discursul lui Vladimir Putin despre Starea Națiunii, (ambele rostite la distanță de câteva ore în 21 februarie 2023, un an de la invazia armatei ruse în Ucraina), așa-zisa „operațiune specială” în limbaj codificat. De asemenea, obiectul nostru de cercetare îl va constitui și limbajul de securitate din discursul președintelui Ucrainei, Volodimir Zelenski.

Metodele de cercetare folosite în acest demers sunt: metoda descriptivă, analiza unor concepte și metoda analizei de conținut, circumscrisă științelor comunicării.

Scopul prezentului studiu este de a aduce clarificări asupra complexității discursului de securitate ca o componentă a procesului de comunicare strategică și de a deduce rolul acestuia ca instrument informațional de putere.

* doctor habilitat, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Pentru început să aducem unele clarificări vizavi de conceptul de comunicare strategică. Pentru Christopher Paul conceptul de comunicare strategică include toate „acțiunile coordonate, mesajele, imaginile și alte forme de semnalare sau implicare menite să informeze, influențeze sau să convingă anumite segmente de public pentru a susține obiectivele naționale” (Paul, 2011: 3).

Bogdan Țuțuianu definește comunicarea strategică ca pe un instrument adecvat pentru combaterea dezinformării și a influenței acesteia în mediul informațional; „un instrument potrivit pentru promovarea intereselor proprii, construirea unui nivel de percepție și înțelegere a politicilor și a acțiunilor proprii în rândul cetățenilor, diseminarea mesajelor pozitive, mobilizatoare, cu privire la propriile capacități, pentru prezentarea și dovedirea nivelului de înțelegere a situației, a determinării de a acționa și reacționa pentru legitimitatea și credibilitatea demersurilor.” (Țuțuianu, 2021: 61)

Comunicarea strategică este construită prin coerența și consecvența narațiunilor strategice din *discursul de securitate*.

Ce reprezintă, așadar narațiunea strategică?

„Narațiunile strategice sunt instrumente prin care se impun sensuri ale realității pentru a produce anumite tipuri de comportamente. Iar în condițiile în care rolul puterii este tocmai acela de a genera conduite, rezultă că narațiunile strategice sunt instrumente de putere”.(Dumitrescu, 2023:420)

Narațiunile strategice sunt de trei feluri: *narațiunile strategice sistemice; narațiunile strategice identitare; narațiuni strategice despre o politică publică*.

Narațiunile strategice sistemice sau constitutive, cele care comunică publicului modul cum este structurată politica mondială, care sunt principalii actori și cum stau lucrurile în sistemul internațional. Războiul Rece, războiul împotriva terorismului, ascensiunea Chinei sau neoimperialismul Rusiei - sunt exemple de astfel de narațiuni cu rol sistemic.

Narațiunile strategice identitare sunt legate de valorile centrale ale unui actor și de amenințările la adresa acestora. De exemplu, valorile fundamentale ale Occidentului includ: economia de piață, stat de drept, democrație și drepturile omului.

Narațiuni strategice despre o politică publică sunt cele care accentuează importanța normativă a acesteia, ca de exemplu protejarea mediului înconjurător, reducerea emisiilor de gaze.

Orice narațiune strategică este formată din două ingrediente majore: putere și comunicare, consideră Krebs.(Krebs, 2015). Joncțiunea dintre putere și comunicare construiește așa-zise *cadre mentale*. Ceea ce înseamnă că narațiunile strategice generează percepții, emoții, conduite, adică realitate socială.

Ce condiții trebuie să îndeplinească o narațiune strategică pentru a avea succes? În opinia cercetătorului Graaf, (Graaf et al., 2015: 9). Prima condiție a eficienței unei

narațiuni strategice ține de indicarea cu precizie a *scopului misiunii*. În al doilea rând, narațiunea ar trebui să accentueze *succesul misiunii*. Dar cea mai importantă condiție a succesului unei narațiuni strategice este absența uneia sau mai multor *contranarațiuni strategice*, care să propună o altă interpretare a unui eveniment de securitate. Cel mai eficient antidot pentru blocarea apariției contranarațiunilor strategice este consensul elitelor, situație mai degrabă rară astăzi în politica mondială. (Dumitrescu, 2023:420)

În opinia noastră o narațiune strategică poate fi construită și pe principiul de contrapunere, cum ar fi actual – *lumea liberă vs ruskkii mir /lumea rusă*.

Noua paradigmă a discursului de securitate al Kremlinului, axată pe conceptul ideologic „lumea rusă”, a fost făcută publică la nivel global de către Vladimir Putin în cadrul Conferinței anuale de securitate de la Munchen, în 2007. Putin a criticat atunci tendința de creare a unei „lumi unipolare” și „dominația monopolistă a Statelor Unite” în relațiile globale: „Este o lume în care există un singur stăpân, un singur suveran. Și, în cele din urmă, acest lucru este periculos nu numai pentru toți cei care fac parte din acest sistem, ci și pentru suveranul însuși, deoarece se distruge din interior”, spunea acesta (Stan, 2022).

Confruntarea geopolitică dintre marii jucători globali a generat și apariția unei *geopolitici informaționale*, care, de fapt, reprezintă un ecosistem, din care face parte: propaganda, dezinformarea, fake news-urile. În acest sens, este important să abordăm corect modul în care informația și mai ales noile mijloace de comunicare sunt legate de geopolitică și de conflict.

La baza conceptului-doctrină „Russkiy Mir”, insuflată din politica lingvistică, s-ar afla *doctrina Karaganov*, lansată în 1992, care a devenit un instrument de presiune în noile state naționale: „Trebuie să facem tot ce putem pentru a-i păstra pe vorbitorii de limba rusă în regiunile în care aceștia trăiesc acum. Trebuie să avem în vedere și avantajul pe care îl pot reprezenta ei pentru noi în perspectivă, în termeni de influență, acolo unde sunt (Почепцов, 2015) îl citează profesorul de origine ucraineană Gh. Poceptov.

Conceptul, care alimentează azi narativele Kremlinului își are, de asemenea, rădăcinile în filosofia lui Ivan Ilyin și Berdiaev, care considerau „Rusia o cetate asediată, care trebuie să reziste în fața Occidentului putred, prin potențialul său spiritual incomensurabil”. Ilyin și Berdiaev descriu lupta sufletului rus împotriva occidentului- anticreștin, materialist și decadent și obligația de a apăra „valorile tradiționale pentru a evita haosul moral”.

Occidentul putred vs Rusia ca moștenitoare a valorilor spirituale creștine a fost *narativul de identificare* care se regăsește în discursurile liderului de la Kremlin.

De aici se întrevede și legătura dintre conceptul *Russkii Mir*, care este un fel de *soft power*, și Biserica Ortodoxă Rusă, care a susținut conceptul încă din stadiile sale inițiale și susține și acum războiului din Ucraina. Factorul religios a fost accentuat și atunci când Putin, la sugestia Patriarhului Moskovei și a întregii Rusii, Kiril, a ordonat

armistițiu pe linia frontului, în noaptea de 6 spre 7 ianuarie, perioadă care coincide cu sărbătorile de Crăciun pentru ortodocși. Inițiativă care a fost tratată de Kiev ca fiind „o capcană cinică și propagandistică”.

După un studiu profund asupra războiului informațional rusesc, cercetătoarea I. Darchevska ajunge la următoarele concluzii: *geopolitica informațională* rusă modernă, care își folosește propriul tip de "newspeak ideologic" în discuțiile sale teoretice, se bazează pe războiul psihologic sovietic și pe miturile propagandistice cum ar fi: *Primăvara rusă este patriotism, banderoviștii sunt fasciști, Maidanul este haos.* (Darczewska, 2022)

Discursul de securitate validează și un limbaj specific, acesta este un limbaj conflictual. De fapt, discursul de securitate este prin esența sa un discurs conflictual, odată ce indică riscul, amenințările potențiale sau reale, dușmanul. Limbajul creează puterea, exprimă puterea, fiind implicat oriunde există o luptă pentru putere.

Narativele Kremlinului

Narativele de securitate ale Kremlinului se concentrează de cele mai dese ori pe subiecte de istorie: atât îndepărtate, cât și mai recente. Discursul din 24 februarie 2022, după câteva zile de la recunoașterea așa-numitelor Republici Populare Lugansk și Donețk, a abundat în referințe istorice și judecăți de valoare.

Este o strategie de comunicare, pe care a perpetuat-o Putin în discursul său din 21 februarie 2023. Una dintre cele mai importante idei fiind artificialitatea construcției statale a Ucrainei. Putin afirmă că „*Stalin a încorporat în URSS și a transferat către Ucraina câteva teritorii care aparținuseră înainte Poloniei, României și Ungariei. În acest proces, i-a dat Poloniei drept compensație o parte din ceea ce fusese în mod tradițional teritoriu german, iar în 1954 Hrușciiov a luat dintr-un motiv oarecare Crimeea de la Rusia și a dat-o Ucrainei.*”

Putin își construiește narativele pe două dimensiuni - una care victimizează și deplânge destrămarea URSS și a doua care accentuează artificialitatea statului ucrainean. Această a doua narațiune poate fi urmărită ca un fir roșu pe întreaga comunicare.

Mesajul înainte de începerea războiului a fost construit pe trei noțiuni propagandistice, invocându-se mitul politic neonazist: *denazificare, demilitarizare și genocid.*

Discursurile de Securitate ale lui Putin, inclusiv cel din 21 februarie 2023, sunt anti-Occidentale, anti-NATO: „*Țările NATO conducătoare, pentru a-și atinge propriile obiective, susțin în toate naționalistii extremi și neonaziștii din Ucraina, care, la rândul lor, nu vor ierta niciodată pe cei din Crimeea și Sevastopol pentru libera lor alegere - reunirea cu Rusia*” -(Despa, 2023)

Putin, într-o declarație de două ore, a acuzat Occidentul că vrea să distrugă Rusia: „*Vor folosi naziști, teroriști, chiar și pe Diavol însuși împotriva Rusiei*”.

Analistul în relații internaționale Radu Magdin consideră că s-a mizat pe faptul că „nazismul” și „denazificarea” sunt termeni puternici și unificatori în mentalul colectiv rus și cel din zonele dominate până în anii '90 de URSS, inclusiv în Ucraina (Despa, 2022)

Președintele rus, tradițional, continuă discursul prin a vorbi despre decăderea morală a Occidentului, o temă des folosită în discursurile sale din ultimii ani: „În Occident, abuzul asupra copiilor și pedofilia sunt normă, preoții aprobă căsătoriile LGBT. Trebuie să ne protejăm copiii de degradare și degenerare”.

Așa cum se întâmplă adesea în discursurile sale, Putin face recurs la istorie și spune că, în anii 1930, Occidentul a deschis ușa Germaniei naziste, iar acum merge și mai departe. El a acuzat că una dintre unitățile armatei ucrainene poartă numele unei unități naziste germane și că „cei de la putere aleg să închidă ochii la asta”.

El acuză Occidentul că „joacă un joc murdar” cu „cărți măsluite” cu oamenii și cu Ucraina. El a invocat războaiele din Iugoslavia, Irak și Siria pentru a acuzat SUA de „secole de colonialism și dictatură” și că „întreaga planetă este presărată” cu baze americane. Și Putin recurge la tehnica persuasivă specifică discursurilor politice: „Suntem un mare popor unit. Avem încredere în puterea noastră. Adevărul este de partea noastră.” Nu suntem în război cu poporul Ucrainei, ei înșiși au devenit ostatici ai regimului de la Kiev și a stăpânilor săi occidentali. (<https://romania.europalibera.org/a/discursul-lui-putin/32281691.html>)

Discursul de securitate al președintelui Zelensky

În contextul războiului din Ucraina, președintele Zelensky a recurs la o tactică de comunicare continuă, propunându-și să vorbească de la diferite tribune internaționale. Volodimir Zelensky a susținut – în format fizic și online – discursuri în fața forurilor parlamentelor europene, dar și alte tribune internaționale:

Parlamentul UE – 1 martie 2022,

Parlamentul Italiei- 22 martie 2022,

Parlamentul Letoniei -26 martie 2022,

Parlamentul de la București -4 aprilie 2022,

Parlamentul Estoniei -13 aprilie 2022,

Congresului SUA - 22 decembrie 2022 .

Consiliul de Securitate ONU – 5 aprilie 2022 („Cei care au dat „ordine penale” trebuie să fie aduși în fața unui tribunal ”)

Parlamentul britanic- 8 februarie 2023,

Parlamentul lituanian, 9 februarie 2023.

În stilul discursivității președinților americani, în discursul susținut în fața Parlamentului UE, Zelensky a evocat valorile fundamentale ale democrațiilor occidentale consolidate: libertate, drepturile fundamentale ale omului. Dar, constatăm și omniprezența tehnicilor persuasive axate de afecțiune /*patos*. De exemplu:

„Nu pot să spun bună dimineța, sau bună după-amiaza sau bună seara. Pentru unii ucraineni această zi este ultima”, astfel și-a început președintele Ucrainei, Volodimir Zelenski, discursul videotransmis în Parlamentul Europei (Zelenski, <https://www.youtube.com/watch?v=X9sqUHZS8Pw>)

La București, vorbind în fața celor două camere ale Parlamentului, Zelenski folosește o altă tehnică de persuasiune politică, comparând regimul Ceaușescu cu regimul instaurat de liderul de la Kremlin:

„În 1989, Nicolae Ceaușescu și-a încheiat în sfârșit viața. De mulți ani a fost împiedicat să promoveze războiul în Rusia acum, care dau ordine criminale. care elaborează planuri pentru genocidul poporului ucrainean. Acești oameni sunt inadecvați.” (Zelenski, București, <https://www.youtube.com/watch?v=xrHsDIsh8to>)

Narativele din discursul de securitate al președintelui Zelenski au inclus și elemente de *pathos*. Proba prin *pathos*, după Aristotel, mobilizează sentimentele și pasiunile auditoriului, pe care vorbitorul și-a propus să le activeze în timpul discursului său: exaltare, admirație, milă, revoltă, indignare etc (Breton, 2006 : 49 -50)

Concludente în acest sens sunt discursurile ținute în fața deputaților din Parlamentul Marii Britanii și Parlamentul UE: „În Marea Britanie, Regele este pilot al forțelor aeriene. În Ucraina de astăzi, fiecare pilot al forțelor aeriene este un rege. Dați-ne aripi”, îndemnând Regatul Unit să trimită avioane de luptă în Ucraina-Zelenski, MB, <https://romania.europalibera.org/a/zelenski-vizita-marea-britanie-discurs-parlament-britanic/32262065.html>)

Discursul de securitate rostit de Joe Biden

Joe Biden, a ținut un discurs la Varșovia, în câteva ore după ce Putin a vorbit în fața Dumei de Stat. Două cuvinte –cheie cu dimensiune simbolică caracterizează discursul rostit la Varșovia: libertatea și democrația. Acestea fiind valorile fundamentale pentru SUA și concepte pe care se fundamentează discursurile președinților americani rostite cu diferite ocazii, în special în discursurile de inaugurare. Nu întâmplător discursului lui Biden, rostit în aer liber, poate fi comparat cu un alt discurs politic istoric - discursul lui Kennedy , rostit în 1963, în Berlinul de Vest. Berlinul, pe-atunci, fiind locul cel mai controversat al confruntării Est-Vest din timpul Războiului Rece. Kennedy a descris, atunci, Berlinul de Vest drept avanpost al libertății și a catalogat Zidul drept un simbol al răului comunist. A și prezis, cu încredere, că zidul va cădea la un moment dat, că Germania se va reuni, și că democrația se va răspândi în Europa de Est.

„ Democrațiile sunt mai puternice, autocrațiile sunt mai slabe”, a declarat Biden. „Ucraina nu va fi niciodată o victorie pentru Rusia. Nu există aspirație mai mare decât libertatea.” „Tot ce facem acum trebuie făcut pentru ca viitorul, copiii și nepoții să cunoască acest cuvânt – libertate”. Adresându-se președintei Republicii Moldova, în cadrul aceluiași eveniment discursiv, Biden a menționat : „Ne dorim ca și oamenii din

Moldova să trăiască în libertate” (Biden, Varșovia, discurs (<https://www.youtube.com/watch?v=14fYJtTFJEg>))

Încadrându-se în paradigma discursului de securitate, Biden a dorit să transmită, în special, *dușmanului*, care nu este prezent, dar care urmărește conținutul, adică liderului rus, un semnal despre unitatea statelor-membre NATO și decizia fermă a Occidentului de a susține Ucraina:

„Să nu existe nicio îndoială: angajamentul Statelor Unite față de alianța noastră și față de articolul 5 este solid ca piatra. Și fiecare membru al NATO știe acest lucru și Rusia știe și ea: un atac împotriva unuia este un atac împotriva tuturor. Este un jurământ sacru”: (Biden, Varșovia, discurs <https://www.youtube.com/watch?v=14fYJtTFJEg>).

Discurs conflictual

Cele două discursuri, ale președinților Biden și Putin, fac parte din categoria discursurilor de securitate conflictuale. Sociologul Uli Windisch definește discursul conflictual ca o „realitate discursivă sau acea parte a realității discursive care este traversată de un conflict.” (Walters, 2013: 277-280).

În opinia cercetătoarei Steluța Coculescu, opțiunea pentru discursul conflictual înseamnă declanșarea războiului verbal, atacarea interlocutorului transformat în adversari (Hlihor, 2017: 190). Și, important ca distincție a discursului conflictual este absența intenției de negociere. Discursul ultimativ al guvernului sovietic, din vara anului 1940, prin care se cerea României „înapoierea” nu prefigura nicidecum posibilitatea unor negocieri. La fel și în discursurile celor doi lideri politici nu se întrevăd oferte de negociere.

Obiectivele urmărite de locutor prin discursul conflictual sunt: (1) să combată tezele și ideile adversarului, (2) să obțină triumful propriilor teze și idei, (3) să obțină adeziunea publicului, martor al conflictului, la propriile teze și idei.

În mod evident construit pe negativul discursului adversarului, discursul conflictual este adresat unui public-țintă martor, altul decât adversarul; de aceea, autorul discursului conflictual, prin contra-discursul pe care îl produce, caută să atace atât discursul advers, cât și adversarul, care în această etapă nu răspunde.

În opinia noastră, în discursul conflictual trebuie să fie clar conturată imaginea dușmanului. Această paradigmă ne determină să conchidem faptul că elaborarea discursului de acest gen necesită o metodologie clară și o abordare sistemică, coordonate de către echipa de specialiști PR.

Potrivit analistului Debra Myskin, construcția imaginii inamicului reflectată în discursurile de securitate se realizează în șase pași. (Debra, 2004:15)

1. Anticiparea negativă. Tot ceea ce întreprinde inamicul este spre răul nostru.
2. A da vina pe inamic. El e vinovat de condițiile actuale negative.
3. Identificarea cu răul. Inamicul personifică opusul a ceea ce suntem și pentru ceea ce luptăm; inamicul dorește să ne distrugă valorile cele mai înalte și de aceea trebuie nimicit.

4. Gândirea de sumă nulă. Ceea ce este bun pentru inamic este rău pentru noi și invers.
5. Steoretiparea și de-individualizarea. Oricine aparține grupului inamic este, *ipso facto*, inamicul nostru.
6. Refuzul de a arăta empatie. Aprecierea pentru oricine din grupul inamic este reprimată din cauza amenințării percepute și a sentimentelor de opoziție. Nu există nimic în comun și nici o modalitate de a schimba această percepție.

În baza observațiilor, putem concluziona că imaginea dușmanului este o prezență obligatorie în discursul de securitate. Iar pentru amplificarea prezenței acestuia, se recurge la etichetări cu potențial de persuadare, dar și sensibilizare a vigilenței.

De exemplu, un apel din mesajul președintei Sandu „Despre situația securității din Republica Moldova”: „*Vreau să vă rog să rămânem vigilenți, să fim atenți și să credem informațiilor oficiale, pentru că cea mai agresivă formă de atac este atacul informațional*” (Sandu, 2023)

În discurs poate fi ușor identificată și imaginea dușmanului infiltrat și în fața cărui atrebuie să fim vigilenți: „*Așa cum am menționat mai devreme, scopul acestor acțiuni este răsturnarea ordinii constituționale, schimbarea puterii legitime de la Chișinău pe una ilegală, care să pună țara noastră la dispoziția Rusiei... Toți cei care participă în aceste acțiuni îndreptate împotriva statului Republica Moldova - elemente externe, membri ai partidelor politice și grupărilor criminale, și toți cei care îi protejează pe aceștia, trebuie să fie trași la răspundere*”.

De asemenea, din discursurile analizate, putem concluziona și impactul acestora asupra opiniei publice ca anti-dot al dezinformării, dar mai exact a ceea ce Jacques Ellul, în anii 1960, a numit pre-propagandă, adică condiționarea minților cu mari cantități de informații incoerente, deja distribuite, care fără agresiune directă sau evidentă, creează doar ambiguități.

Concluzie

Discursurile de securitate ale celor trei președinți sunt tranșante și confirmă pozițiile anterioare ale părților, fără a lăsa loc de negocieri sau și de conciliere.

Făcând parte din categoria discursurilor politice de rezonanță internațională, miza actorilor politici a fost de a informa și influența opinia publică – fiecare în sensul dorit prin prisma politicii externe promovate. În felul acesta, discursurile au fost țargetate atât spre publicul intern, cât și pe cel extern.

Discursurile analizate au avut ca scop și crearea imaginii *dușmanului*, tehnică care, de asemenea, este inerentă construcției discursurilor de securitate. Este foarte important ca locutorul să contextualize perfect amenințarea dușmanului în mentalul colectiv, ținând cont de particularitățile social-politice și istorice, pentru ca

publicul –țintă să înțeleagă pericolul și să accepte tipul de reacție sugerat de respectivul actor politic.

Așadar, discursul de securitate prezidențial este o formă a discursului politic și un element al comunicării strategice care, în lumea conflictuală de astăzi, are o relevanță deosebită. Mass-media clasice și new media manifestă un interes viu față de discursurile de securitate ale liderilor globali, care au un impact mare asupra opiniei publice. Puterea discursului a devenit un important instrument al analizei de securitate în lumea contemporană.

BIBLIOGRAFIE

Paul, Christopher (2011). *Strategic Communication. Origins, Concepts and Current Debates*. Santa Barbara, California: Praeger.

Bogdan Țuțuianu, Oportunitatea și necesitatea comunicării strategice în contextul extinderii și diversificării fenomenului hibrid. În: *Concepte de apărare și securitate*. Doi: 10.53477/1842-810X- impact strategic , nr. 4/2021. p.61

https://www.revistadesociologie.ro/sites/default/files/03-_luciand.pdf

Krebs, Ronald R (2015). *Narrative and the Making of US National Security*, Cambridge: Cambridge University Press

De Graaf, Beatrice, George Dimitriu, Jens Ringsmose (ed.) (2015). *Strategic Narratives, Public Opinion, and War*, New York: Routledge Apud. Dumitrescu Lucian, *Narațiuni și contranarațiuni strategice spre o sociologie a securității*, https://www.revistadesociologie.ro/sites/default/files/03-_luciand.pdf

Dumitrescu Lucian, *Narațiuni și contranarațiuni strategice spre o sociologie a securității*, https://www.revistadesociologie.ro/sites/default/files/03-_luciand.pdf

Ștefan Stan, Vladimir Putin, Conferința de securitate de la Miunchen. <https://www.zf.ro/eveniment/celebrul-discurs-2007-vladimir-putin-conferinta-securitate-munchen-20611625>, vizitat 12.03.2022.

Почепцов Георгий, Gheorghii Pocheptsov:/ *Războiul informațional împotriva Ucrainei prin ochii țărilor est-europene/ Информационная война против Украины глазами стран Восточной Европы*, online <http://hvylya.net/analytics/geopolitics/georgiy-pocheptsovinformatsionnaya-voyna-protiv-ukrainyi-glazami-stranvostochnoy-evropyi.html>, accesat la 15.09.2023

Darczewska J. *Războiul informațional împotriva Ucrainei. Noi provocări* // www.cicerofoundation.org/lectures/Jolanta_Darczewska_Info_War_Ukraine.pdf, vizitat 20.12.2022

Despa Oana, *Discursul lui Putin | Istoric: „Este obsedat că are o misiune istorică. Are raționamentul lui Hitler”*, <https://romania.europalibera.org/a/semnificatia-mesajului-lui-putin/31720804.html>, accesat 6.01.2023

Despa, O. Semnificația mesajului lui Vladimir Putin
<https://romania.europalibera.org/a/semnificatia-mesajului-lui-putin/31720804.html>, vizitat 23.02.2023

Putin, discurs de 2 ore , un an de la război,
<https://romania.europalibera.org/a/discursul-lui-putin/32281691.html>, vizitat 13 martie 2023.

Discursul lui Zelensky, primit cu lacrimi în ochi la Parlamentul European.
<https://www.youtube.com/watch?v=X9sqUHZS8Pw>, vizitat 27.03.2023.

Discursul președintelui Ucrainei în Parlamentul de la București,
<https://www.youtube.com/watch?v=xrHsDIsH8to> , viziat 20.03.23

Philippe Breton (2006), Manipularea cuvântului, Institutul European, Iași, pp. 49-50,

Zelensky, vizita în MB, discurs în parlamentul MB,
<https://romania.europalibera.org/a/zelenski-vizita-marea-britanie-discurs-parlament-britanic/32262065.html>, vizitat 27.03.2023.

Discurs Biden, Varșovia,<https://www.youtube.com/watch?v=14fYJtTFJEg>), vizitat 25.02.2023.

Discurs Biden <https://www.hotnews.ro/stiri-international-26098103-live-joe-biden-discurs-varsovia-cateva-ore-discursul-lui-vladimir-putin.htm>, vizitat 19 .03.2023

William Walters, Parrhêsia Today: Drone Strikes, Fearless Speech and the Contentious Politics of Security, în *Global Society*, 28:3, 2013, pp. 277-280

Apud. Hlihor E. *Politica lingvistică și de securitate în societatea contemporană*. București, 2017.

Debra Merskin, The Construction of Arabs as Enemies: Post-September 11 Discourse of George W. Bush, în *Mass Communication & Society*, no. 7(2), 2004, p. 15

Natalia Putină*

STRENGTHENING THE RESILIENCE OF STATES AGAINST HYBRID THREATS – LESSONS FOR THE REPUBLIC OF MOLDOVA

CZU: 351.86:004.056.5(478)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12719755>

Abstract

Hybrid threats have become an increasingly frequent and pressing topic in the agendas of states and international organizations regarding national, regional and global security. Challenges from state or non-state actors, aimed at exploiting the vulnerabilities of political systems to their own advantage, through the use of an amalgam of diplomatic, military, economic, and technological instruments, are quite frequent.

The research comes to analyze the policies and actions taken by the authorities of the Republic of Moldova in order to counter the hybrid threats that our state is facing. States are responsible for responding to hybrid threats by enhancing their resilience and by detecting, preventing and responding to hybrid threats. In the development and planning of responses to hybrid threats, the Republic of Moldova must also focus on the solutions offered by the EU institutions in providing coordinated responses to the entire community, starting from actions aimed at raising awareness of the situation; increasing information security resilience in the segments of maximum vulnerability and increasing response capabilities.

Keywords: *hybrid threats, information security, disinformation, propaganda, EU accession, hybrids, information security, disinformation, propaganda, EU accession*

Understanding the concept of hybrid treatments and its levels of implications in contemporary societies

The conclusion of the Cold War and contemporary global political shifts have brought about a transformation in the obstacles and hazards facing states in their pursuit of peace, prosperity, and security. These challenges have extended into new domains where both state and non-state actors are involved, necessitating a reevaluation of the traditional notion of security and international cooperation. Present-day hybrid threats surpassing the military sphere are prevalent and comprise of conventional and unconventional methods employed to achieve political and strategic objectives. In response, states and international organizations have been compelled to redefine their approach towards security and devise innovative means of working together (Review Intelligence, 2017a).

* Associate prof., Moldova State University, natalia.putina@usm.md, <https://orcid.org/0000-0002-3607-4103>

The European Union has adopted the term "hybrid threats" as its preferred terminology, as it is considered more diplomatic than technical or analytical. The EU's diplomatic culture does not allow for the official use of the term "hybrid war" because it implies that the EU is at war with Russia or other states utilizing hybrid aggression against them. However, the term "threat" is not accurate analytically. A threat refers to a potential cause of harm resulting from intentional or unintentional actions (Patryk Pawlak, 2015). "Hybrid threats" are realized by state or non-state actors, having as their main purpose to produce harm and to influence its decision-making at the local, regional, state or institutional level, by targeting democratic states and exploring institutions' vulnerabilities. The conducted activities may attempt on political, economic, military, civil or information areas, having a wide range of instruments designed to remain below the threshold of detection and attribution. Hybrid threats has an ambiguous character and operate by blurring external, internal, legal and illegal, peace and war borders of politics

Hybrid actions combine conventional and unconventional forms of influence such as disinformation and intervention in political debate or elections, critical infrastructure disruptions or attacks, cyber operations, different forms of criminal activities and, finally, an asymmetric use of military means and warfare (Daniel Fiott, 2022, <https://www.hybridcoe.fi/>). It is associated with actions that have yet to occur but are anticipated. For example, we can discuss the threat of artillery strikes before they happen, but once the artillery attack commences, it is no longer a threat but an attack. Given that the elements of hybrid war are already evident in Moldova, Ukraine, and other countries, we must address actions rather than threats. It is not appropriate to use the term "threat" when an attack has already occurred, based on the hybrid war model in use (Mînzărari, 2021, 9-10).

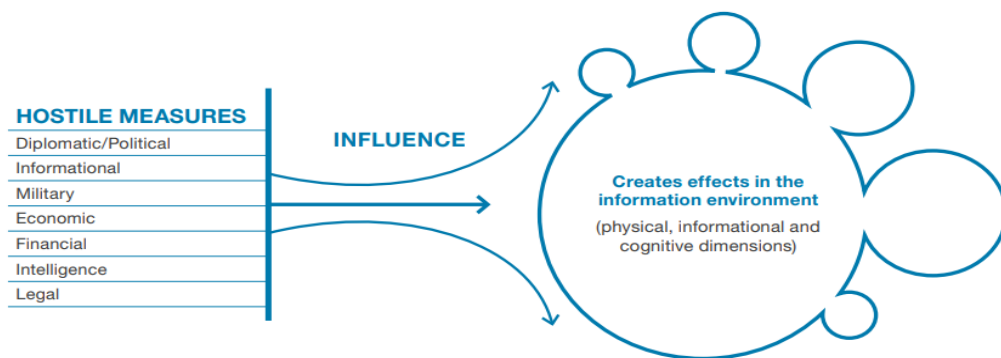
Hybrid actors employ both unconventional and conventional means together to obscure their actions and make attribution and response difficult, utilizing proxy actors to achieve their goals. This approach is cost-effective, as it allows the vulnerabilities of the target to be turned into a strength for the hybrid actor. The ongoing shift in global power dynamics creates an ideal environment for hybrid action, as the conflict between Western and authoritarian values undermines international norms and institutions, leaving open societies vulnerable to comprehensive hybrid attacks. Moreover, this conflict of values has extended into Western domestic spheres, increasing polarization and disunity among Western actors and making them more susceptible to external interference (Hybrid CoE, <https://www.hybridcoe.fi/>).

Recent advances in technology and the increasingly complex information environment provide hybrid actors with potent tools, which can be exploited to great effect if not properly countered. The Hybrid CoE describes hybrid threats as coordinated and synchronized actions that

deliberately target the systemic vulnerabilities of democratic states and institutions through various means. These activities exploit the thresholds of detection and attribution, as well as the different interfaces between various security realms. The end goal of these actions is *to influence decision-making at the local, state, or institutional levels, in order to further the agent's strategic objectives while simultaneously undermining or harming the target.* (Hybrid CoE, <https://www.hybridcoe.fi/>)

Hybrid threats can therefore be considered as information or influence activities. These are actions which influence audience perception and decision-making. Such activities are not limited to the 'Information' instrument but involve the combination of different instruments of power, including Diplomatic, Economic and Military.

Figure 1. How hybrid treats influence the information environment

Source: *Hybrid Threats. A Strategic Communications Perspective*, NATO StratCom, COE, https://stratcomcoe.org/cuploads/pfiles/2nd_book_short_digi_pdf.pdf

First, in 2005, two senior US military officials discussed the "rise of hybrid wars," emphasizing the combination of conventional and unconventional strategies, methods, and tactics in modern warfare, as well as the psychological or information-related aspects of modern conflicts. Second, Russia invaded Crimea in 2014 and achieved its goals by combining "deniable" special forces, local armed actors, economic clout, disinformation, and exploitation of Ukraine's socio-political polarization (Bilal, 2021).

Although, after the annexation of Crimea, the main ideologue of the "hybrid war" was considered the Chief of Staff of the Russian Army, General Valeri Gerasimov, in the academic and analytical environments this type of conflict is not considered a novelty. His conceptualization is increasingly attributed to the Russian military theorist Yevgeny Messner (1891-1974), colonel of the General Staff of the Tsarist army, known as the author of the phrase "meatejevoina" ("war of insurgency" or "insurrectionary war").

According to the Albgardist officer, the Bolsheviks set up a new kind of war, the "meatejevoina" in order to challenge and possibly defeat the West,

without fear of triggering a direct military confrontation. Describing this type of conflict, the Russian theorist draws attention to the absence of peace-war dichotomy and a classical line of the front, as well as the domination of the psychological component (Review Intelligence, 2017b). Both in the official Russian rhetoric and in the text of the main programmatic documents of the Russian Federation (such as the Military Doctrine, the Doctrine of Information Security, and the Foreign Policy Concept) the term "hybrid" is not used, the phrases "war of the future", "asymmetric threats" and "measures to counter the color revolutions" are preferred (Review Intelligence, 2017b).

Critics often oversimplify the goal of hybrid war by assuming that *its aim is to persuade a sympathetic population to comply with the aggressor's wishes, such as supporting the aggression or remaining neutral*. However, this view is overly simplistic. In reality, the population-centered aggression mechanism offers several choices, including:

- *convincing a loyal ethnic group to support the aggressor's preferred policies, which may involve opting for military neutrality or forging closer ties with Russia;*
- *directing a critical segment of the population, which may be hostile to the aggressor, to oppose a policy that the aggressor dislikes; and*
- *creating significant social divisions within a society by inciting certain segments of the population to challenge or threaten other groups. This may involve stoking separatism, religious or ethnic tensions, or political polarization (Mînzărari, 2021: 10).*

Disinformation and hybrid warfare

After Voicu „fake news,, creates distortions in the social structure. Fake news has become the engine of a new reality, the expression of a new era, that of post-truth. The military sees here a new expression of hybrid warfare, academia talks about informational pollution, and philosophers talk about a new paradigm of communication, while psychologists identify a new type of mental disorder - informational disorder (Voicu, 2018, p. 18)

Considering the current situation, media experts have suggested new concepts that can provide a more neutral, clear, and comprehensive description of the ongoing process. These concepts include "disorder" or "information dysfunction" (the term "information disorder" was used in a 2017 report by the Council of Europe entitled "Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making").

To elaborate, three types of information have been identified:

- *disinformation,*
- *misinformation, and*
- *mal-information.*

We therefore introduce a new conceptual framework for examining information disorder, identifying the three different types: mis-, dis- and mal-information. Using the dimensions of harm and falseness, we describe the differences between these three types of information:

- *Mis-information is when false information is shared, but no harm is meant.*
- *Dis-information is when false information is knowingly shared to cause harm.*
- *Mal-information is when genuine information is shared to cause harm, often by moving information designed to stay private into the public sphere (Wardle, Claire, Derakhshan, Hossein, 2017).*

Disinformation and misinformation are commonly used and encountered terms that refer to false or misleading information or content, with the primary difference between them being the subjective side or intended purpose. *Misinformation* is intentionally and repeatedly spread to deceive or cause harm, whereas *disinformation* is not disseminated with the intention of causing harm. *Mal-information*, on the other hand, refers to the dissemination of true information (often private or exaggerated) that is used to mislead or cause harm (Review Intelligence, 2023).

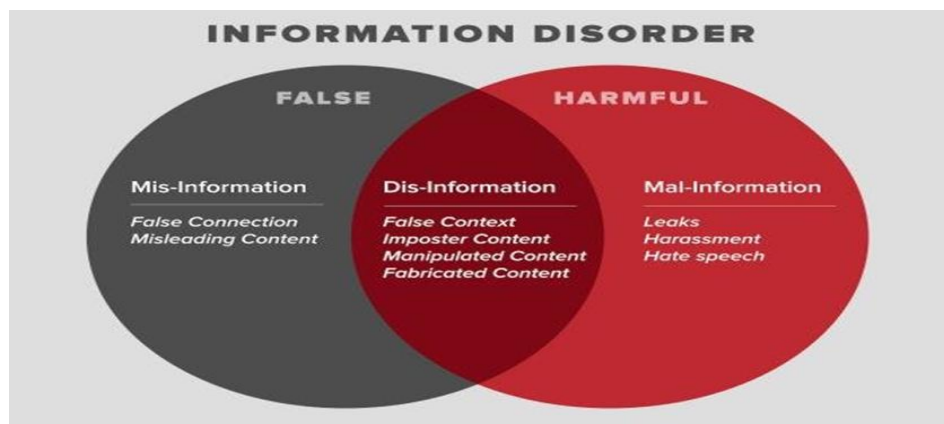
Disinformation is most effective when agitating existing social divisions in society. Social divisions are often rooted in individual and societal assumptions and prejudices linked to identity markers like gender, race, class, ethnicity, sexual orientation, or age. These identities often play a central role within existing wedge issues, or issues of conflict in societies (Freedman, 2021). *Disinformation* campaigns often target social identities that reflect power relations between people in society, and between dominant and non-dominant groups (Hoogesen, 2006).

Disinformation targets people's emotions, particularly negative emotions like hate, disgust, anger, fear, and sadness (Oliveira, 2023). Emotional narratives are powerful tools, and the messaging is often tailored to a particular audience. The adversary tries to identify the most divisive topics where it is easiest to evoke strong emotions, and these topics vary from one audience to another (Kalensky, 2022). In the US, it might be a matter of divisive racial narratives (Barnes, 2020), whereas in many Central and Eastern European countries, one often encounters *disinformation* about migrants and refugees (EuvsDisinfo, 2021) 13 or anti-LGBT messaging, such as narratives about "gay Europe" versus countries where traditional values and masculinity are typically favoured. The norms around these identities are closely linked to statebuilding: how we govern, who has the power to govern, and who sets the governing agenda (EuvsDesinfo, 2019).

The Anti-propaganda website studied daily news broadcasts of the main Russian TV channels, quantifying the percentage of what it deemed propaganda. The April 21st broadcast of the program "Vesti" on the Russia24

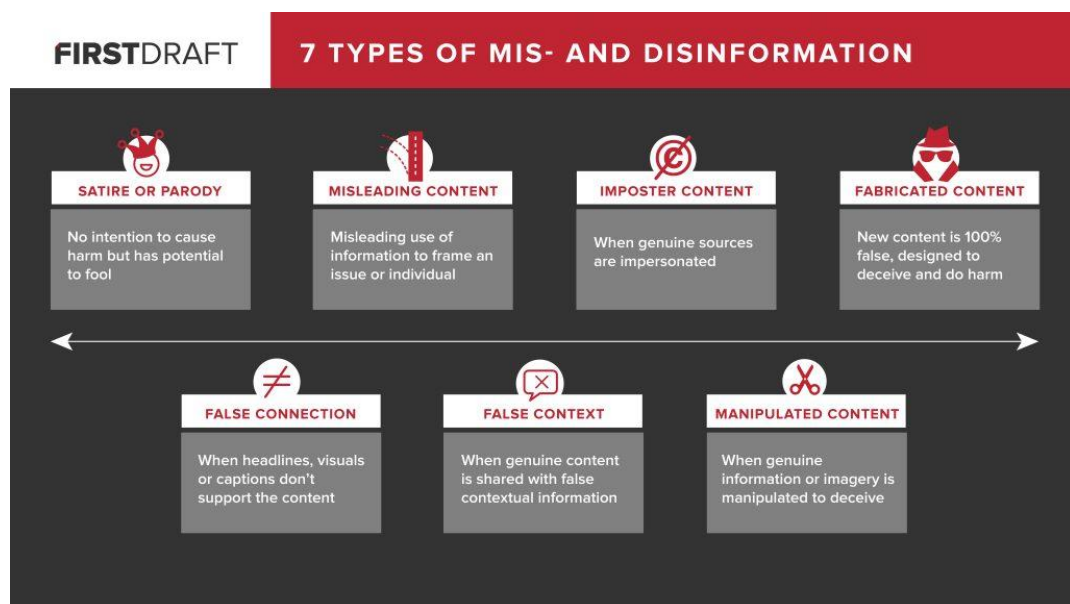
channel, for example, was listed as “66% propaganda.” Each program was described in detail, along with quotes by the anchormen or women and a list of propaganda techniques used, e.g. demonization of the enemy,” “disinformation,” “oversimplification,” and “substitution of facts with opinions” (Cole, Robert Cole and his book, *The International Encyclopedia of Propaganda*). Propaganda or not, viewers in Russia who watched the broadcasts were primed to accept the government’s narrative that Nazis had carried out the uprising in Kiev (Dougherty, 2014, p.5-6).

Figure 2. Information disorder

Source: Wardle, Claire, Derakhshan, Hossein (2017) *Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policymaking*, Report Council of Europe, October, 2017. www.coe.int, <https://shorensteincenter.org/information-disorder-framework-for-research-and-policymaking/>

Figure 3. Types of Mis-and Dis-information

Source: Wardle, Claire, Derakhshan, Hossein (2017) *Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policymaking*, Report Council of Europe, October, 2017. www.coe.int, <https://shorensteincenter.org/information-disorder-framework-for-research-and-policymaking/>

While misinformation is not a new phenomenon, the rise of the internet and social media has brought about significant changes in how information is produced, communicated, and distributed. Some of the key characteristics of the modern information environment include:

- The availability of widely accessible, affordable, and sophisticated editing and publishing technology has made it easier for anyone to create and distribute content.
- The private consumption of information has become more public due to the use of social media.
- The speed at which information is disseminated has been amplified by an accelerated news cycle and the use of mobile devices.

Information is rapidly shared among trusted peers in real-time, making it less likely to be challenged or scrutinized for accuracy (Wardle, Claire, Derakhshan, Hossein 2017).

As we have seen, the dynamics of the security environment are changing and if until recently, elements related to military threats were treated as such, the infusion of these elements into the civilian area can be due to hybrid warfare and the threats they generate. Thus, defining and offering some concepts operational to clarify the role and significance of information warfare and a information operations, together with its components, become essential. Considering the current context, in which the confrontations in the informational environment no longer distinguish between a state of peace and war, it becomes imperative that states clarify their concepts and develop their own information strategies and weapons – as in the case of conventional armaments and doctrines –, whereby to gain advantages, protect themselves or limit the opponent's opportunities (Putină, 2022, p.137).

The current security environment in the Republic of Moldova: vulnerabilities and threats

At present, the Republic of Moldova does not have the necessary mechanisms for the identification and prevention of hybrid threats, nor for the development of tools to protect against hybrid warfare. The national debate on hybrid threats and wars remains largely limited by the lack of in-depth analyses, which would address the size and complexity of future risks for the Republic of Moldova (Sterpu, 2021, p.5).

Hybrid security threats can represent a significant concern for the Republic of Moldova in the context of its accession process to the European Union (EU). Hybrid threats are combined actions or tactics that use a variety of means, including information warfare, propaganda, influencing domestic political processes, disinformation, undermining institutions, and others, to

weaken the integrity and sovereignty of a state. In the case of the Republic of Moldova, these threats can have the following dimensions:

- *Information warfare and disinformation:* Russia has used propaganda and disinformation in the past to influence public opinion in the Republic of Moldova and undermine trust in government institutions. These actions can weaken support for EU membership and distort public discourse.
- *The Transnistrian conflict:* The separatist region of Transnistria, supported by Russia, is a source of constant tension in the Republic of Moldova. This instability may hinder progress towards EU membership.
- *Corruption and institutional fragility:* Corruption remains a major problem in the Republic of Moldova and can undermine the democratic processes and reforms needed to meet EU requirements. Corrupt interest groups can be used as tools for foreign influence.
- *Internal political divisions:* Political divisions in the Republic of Moldova can be exploited by external actors to undermine reform efforts and block progress towards EU membership.
- *Energy dependence:* The Republic of Moldova depends on the supply of energy from Russia. This dependence can be used to exert political and economic pressure on the country.
- *Labor migration:* The massive emigration of labor from the Republic of Moldova can have a negative impact on the country, both economically and from the perspective of the human resources available to support the reforms.

To deal with these hybrid threats, the Republic of Moldova needs to strengthen its institutions, consolidate democracy and work to diversify its foreign relations and energy sources. Also, international support, especially from the EU, can play an essential role in supporting security and reform efforts in the Republic of Moldova. It is crucial that the Republic of Moldova maintains its determination to join the EU and continue its efforts to overcome these hybrid threats.

Moldova participated in the 59th Security Conference in Munich, Germany, on February 17-19. The Delegation of the Republic of Moldova led by President Maia Sandu also includes the Minister of Internal Affairs, Ana Revenco. The conference tackled topical topics, including: strengthening the resilience of the Republic of Moldova and the state of security in the region, hybrid threats from the Russian Federation, as well as the perspectives and priorities of cooperation with the Member States of the European Union (zugo.md 2023)

In order to combat hybrid threats and to strengthen its security, the Republic of Moldova adopted a series of normative acts and took measures in recent years. One of the latest public policy document is the National Security

Strategy, 2024. The new Draft of National Security Strategy of the Republic of Moldova comes as a response to new trends, with benign and malignant character, in the field of security. The strategy provides a guide for adapting to the evolving security environment transformation, to effectively combat a whole range of challenges, but also an exploit regional and global opportunities in order to ensure sustainable a national security interests. The main strategic orientations of the document represent.

- *to define national security interests,*
- *to establish the principles that guide the effort to promote and defend National Security 'interests,*
- *to describes the elements of the global and regional security environment that are relevant for national security,*
- *to identify the range of threats, risks and vulnerabilities at risk national security,*
- *to establishes the methods and outlines the directions of action in order to prevent, minimizing or neutralizing challenges to national security.*

The strategy addresses national security comprehensively and multidimensional, in terms of both the diverse nature of security challenges faced by the Republic of Moldova, as well as the variety of actions coordinated on several plans, necessary to combat or prevent them.

Conclusions and recommendations

The Republic of Moldova should develop strategic communication capabilities to counter foreign propaganda and communicate effectively with its citizens and international partners.

The Republic of Moldova should collaborate with international partners, especially the European Union and the North Atlantic Treaty Organization (NATO), to receive support and technical assistance in addressing these threats. It is important to maintain an open dialogue with international partners and monitor global developments regarding hybrid threats and adapt strategies accordingly.

Building trust of state institutions is indeed crucial in combating hybrid threats, as it helps to prevent their intended polarization and erosion of core values. Trust can be built through various means, such as promoting transparency, accountability, and effective communication between governments and citizens.

Governments must also demonstrate their commitment to democratic values and the rule of law by respecting human rights, ensuring free and fair elections, and protecting the independence of the media and judiciary. Moreover, trust-building efforts must extend beyond the national level to include international cooperation and collaboration.

BIBLIOGRAPHY

Arsalan Bilal, Hybrid Warfare – New Threats, Complexity, and ‘Trust’ as the Antidote, 30 November 2021

Barnes, Julian E. et al., ‘Russia Trying to Stoke U.S. Racial Tensions Before Election, Officials Say’, The New York

Cole, Robert (1998) International encyclopedia of propaganda, London : Fitzroy Dearborn

COVID-19 News’, SN Comput Science, Volume 4, Article 11, (2023).

De la fake news la dezordinea informațională, in: Revista Intelligence, 25 ianuarie 2023, <https://intelligence.sri.ro/de-la-fake-news-la-dezordinea-informationala/>

Dougherty, Jill (2014), Everyone Lies: The Ukraine Conflict and Russia’s Media Transformation, Shorenstein Center on Media, Politics and Public Policy, Discussion Paper Series, #D-88, July 2014, <https://shorensteincenter.org/wp-content/uploads/2014/07/d88-dougherty.pdf>

EUvsDisinfo, *Greasing the Wheels with Disinformation: Migration and NATO in the Focus of the Pro-Kremlin Media*, 25 November, 2021, <https://euvsdisinfo.eu/greasing-the-wheels-with-disinformation/>

EUvsDisinfo, ‘Russophobia, Dependence, and the Belarusian Gay-Opposition’, 4 July, 2019,

Fiott, Daniel Hybrid CoE Paper 13: *Digitalization and hybrid threats: Assessing the vulnerabilities for European security*, 2022, <https://www.hybridcoe.fi/publications/hybrid-coe-paper-13-digitalization-and-hybrid-threats-assessing-the-vulnerabilities-for-european-security/>

Freedman, Jane et al., ‘Identity, stability, Hybrid Threats, and Disinformation’ ICONO, Volume 14, Issue 19,

Hoogensen, Gunhild et al., Gender, Resistance, and Human Security, in *Security Dialogue*, Volume 37, Issue 2, <https://euvsdisinfo.eu/russophobia-dependence-and-the-belarusian-gay-opposition/>;

Hybrid CoE, *Hybrid threats as a concept*, <https://www.hybridcoe.fi/hybrid-threats-as-a-phenomenon/#:~:text=The%20use%20of%20different%20intermediaries,to%20prevent%20or%20respond%20to>

Hybrid Threats. *A Strategic Communications Perspective*, NATO StratCom, COE, https://stratcomcoe.org/cuploads/pfiles/2nd_book_short_digi_pdf.pdf

Leigh Raymond et al, Information war and fight for truth, in *Western Balkans*, (2022): 3–5, <https://www.cep.si/wp-content/uploads/2022/07/Fight-for-Truth.pdf>

Kalenský, Jakub et al., *Amplify divisions, take advantage of vulnerabilities: Russian disinformation strategy Media*, 25 November, 2021, <https://euvdsdisinfo.eu/greasing-the-wheels-with-disinformation/>

Mînzărari, Dumitru (2021), A Hybrid War Early Warning Model: Towards an Early Warning Mechanism for the Republic of Moldova, Institute for European Policies and Reforms (IPRE), https://ipre.md/wp-content/uploads/2021/03/Paper_HW-EW-Model_30.03.2021_EN_final.pdf

Oliveira, Luciana et al., 'Using Social Media Categorical Reactions as a Gateway to Identify Hate Speech in

Patryk Pawlak, Understanding hybrid threats, June 24, 2015, <https://epthinktank.eu/2015/06/24/understanding-hybrid-threats/>

Project of the National Security Strategy of the Republic of Moldova, Chişinău, 2023, https://presedinte.md/app/webroot/proiecte/Proiect_%20Strategie_11.10.23.pdf

Război hibrid și atacuri cibernetice, (2017a), in: Revista Intelligence, 17 iulie 2017, <https://intelligence.sri.ro/razboi-hibrid-si-atacuri-cibernetice/>

Războiul hibrid. Perspectiva conceptuală rusă (2017b), in: Revista Intelligence, 18 decembrie 2017, <https://intelligence.sri.ro/razboiul-hibrid-perspectiva-conceptuala-rusa/>

Starea de securitate și amenințările hibride în adresa R. Moldova vor fi discutate la München, 4 martie 2023, <https://zugo.md/toate-stirile/starea-de-securitate-si-amenintarile-hibride-in-adresa-r-moldova-vor-fi-discutate-la-munchen/214920/toate-stirile>

Sterpu, Vladimir (2021) *Politica națională de securitate a Republicii Moldova în contextul amenințărilor și războaielor hibride*. Studiu de politică publică, Chişinău.

Putină Natalia, Republica Moldova în contextul provocărilor și riscurilor în domeniul securității informaționale, în *Modernizarea guvernării din Republica Moldova: aspecte teoretico-aplicative*, Chişinău 2022, p. 134-143

Wardle, Claire, Derakhshan, Hossein (2017) *Information Disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policymaking*, Report Council of Europe, October, 2017. www.coe.int, <https://shorensteincenter.org/information-disorder-framework-for-research-and-policymaking/>

Voicu, Marin, *Matriosca mincinosilor. Fake News, manipulare, populism*, Humanitas, 2018

Cristina Ejova*

SOME REFLECTIONS ON THE CONCEPT OF TERRORISM IN INTERNATIONAL LEGISLATION

CZU: 323.28:341

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12719874>

Abstract

After the end of the bipolar conflagration, there were several cardinal transformations of the model of world order and international security architecture. Thus, in the post-bipolar period, the understanding of international security issues underwent essential changes, given that the main threat to peace and security shifted from nuclear arms to international terrorism. It should be noted that this scourge has undergone numerous transformations, becoming a global threat by the end of the 20th century: from a local phenomenon, terrorism has become a transnational one. The tragic events of September 11, 2001, as well as numerous other terrorist attacks in recent years, have demonstrated that the growing risks and consequences of terrorism cannot be ignored. The article will highlight the issue of the definition of terrorism in international legislation.

Keywords: *terrorism, international terrorism, international law, international legislation.*

Terrorism is a complex and multi-faceted phenomenon that exists in various types and forms. Despite the accumulated experience of political analysis over the past decade, science is still unable to answer a number of questions that have important theoretical and practical significance. Despite the diversity of definitions in scientific literature and in documents adopted at the domestic and international levels, there is no unified interpretation of the phenomenon under consideration.

An important argument demonstrating the relevance and significance of the topic relates to categorical-legal aspects, regarding the lack of a generally accepted conceptualization of terrorism as a phenomenon and of international terrorism as a separate issue, given its transnational character, as well as the lack of a common international position regarding the category of state terrorism. The interpretation of terrorism differs significantly in the national legislation of states, and political differences and double standards hinder constructive dialogue among actors in international communication. Currently, there is no single universal international treaty that clearly defines the concepts of "terrorism" and "international terrorism."

The problem of developing a universally recognized definition of international terrorism is constantly in the focus of the global community, international scholars, and international organizations, primarily the United Nations. In the following, we

* PhD., associate professor, Moldova State University, Republic of Moldova, Faculty of International Relations, political and Administrative Sciences, Department International relations, <https://orcid.org/0000-0003-3853-4262>

will consider various approaches to defining terrorism and international terrorism, contained in international legal acts.

The term “terrorism” itself to designate a new composition of an “international” crime was first used in international law in 1930 at the International Conference for the Unification of Criminal Law held in Brussels, to characterize actions “capable of giving rise to a common danger.” Terrorism at that time was understood as a form of mass political crime. In 1934, the League of Nations put the issue of terrorism on the international agenda, and the first attempt was made to develop an international convention to combat terrorist activities. The definition of terrorism developed by the League of Nations in 1937 is the first officially recorded interpretation of terrorism. In the convention, terrorism is defined as “any criminal acts directed against a state and intended or calculated to create a state of terror in the minds of particular persons, groups of persons or the general public” (Vasecova, Elena, 2012: 29).

The most active attempts to define “terrorism” were made in the 1970s-1980s. In 1972, the United Nations General Assembly established an “ad hoc” committee on terrorism – the Ad Hoc Committee on International Terrorism of the UN General Assembly – to discuss measures to combat this dangerous phenomenon. Unfortunately, the work of this body did not result in the development of a universally accepted definition of this crime. Currently, there is no universal definition of the concept of terrorism and its derivatives – national (internal), international, recognized by the international community of states.

Thus, some representatives of certain states believe that it would be better to develop several conventions, each of which would relate to a specific category of terrorist acts, instead of trying to develop a general convention in this field. Others, on the contrary, have pointed out that there is no need for a definition of international terrorism, which it is useless and that attempting to develop one is undesirable.

In 1977, the Ad Hoc Committee on International Terrorism resumed its work after a four-year break to implement the provisions of Resolution 32/147 of December 16, 1977, based on the report submitted by the Committee to the 35th session of the United Nations General Assembly. During its work, some UN member states called for joining existing international agreements on combating terrorism and achieving the development of a universal definition of the concept of international terrorism (Timofeeva, Natalya, 2009).

In 1979, another meeting of the Ad Hoc Committee on International Terrorism took place. According to the Report adopted at this meeting, the Committee made the following recommendations: to ensure close international cooperation in the fight against terrorism; to recommend that states that have not yet done so join existing international agreements to combat terrorism; to take measures at the national level to eliminate the problem of terrorism; for states to refrain from organizing, facilitating

and participating in terrorist acts in other states and to prohibit on their territory activities aimed at committing such acts, and others.

Unfortunately, the UN was not able to ensure the implementation of relevant resolutions and the effective application of conventions concluded under its auspices. In addition, states did not properly consider the practice of international relations in the issue of combating terrorist acts, which had previously taken place. The problem of developing a common concept of international terrorism remained unresolved.

The UNGA Resolutions of 1989, 1991, 1993-1996 on measures to prevent international terrorism repeat in their main texts the main provisions of UNGA Resolution 42/159 of 1987. It is recognized that "the effectiveness of the fight against terrorism could be enhanced by developing a generally acceptable definition of international terrorism" (UNGA Resolution 46/51 of December 9, 1991. Measures to eliminate international terrorism).

An attempt to define the concept of "international terrorism" was made at the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders in 1990.

As a result of unsuccessful attempts to develop an acceptable definition of international terrorism for all states, a certain polarization of opinions has emerged among political scientists and legal experts. Some terrorism experts believe that due to the lack of prospects for developing a universally accepted definition of international terrorism, it is not advisable to strive to solve this problem. They propose to limit the agreement to joint efforts to combat specific types of criminal acts, such as hostage-taking. At the same time, the vast majority of researchers recognize that effective and comprehensive cooperation between states in this area is possible only if there is an agreement on a comprehensive definition of terrorism. This view is shared by the United Nations General Assembly, in a resolution specifically stating that "the effectiveness of the fight against terrorism could be enhanced by developing a generally acceptable definition of international terrorism."

The first and so far only consensus definition of a terrorist act is contained in Resolution No. 49/60 "Measures to eliminate international terrorism," adopted by the General Assembly in 1994. It has subsequently been used in some other documents. It reads as follows: "Criminal acts intended or calculated to provoke a state of terror in the general public, a group of persons or particular persons for political purposes are in any circumstance unjustifiable, whatever the considerations of a political, philosophical, ideological, racial, ethnic, religious or any other nature that may be invoked to justify them" (Barri, Hassimiu, 2017:35).

Another definition of terrorism is contained in Article 2 of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism (1999):

"1. Any person commits an offence... if... provides or collects funds... in order to carry out:

- a) an act which constitutes an offence within the scope of and as defined in one of the treaties listed in the annex;
- b) any other act intended to cause death or serious bodily injury to a civilian, or to any other person not taking an active part in the hostilities in a situation of armed conflict, when the purpose of such act, by its nature or context, is to intimidate a population, or to compel a government or an international organization to do or to abstain from doing any act" (Convenție internațională privind reprimarea finanțării terorismului, 1996).

In its subsequent resolutions from 1997 to 2008, the UN General Assembly recommended that states consider the development of a comprehensive convention on international terrorism in the near future. India proposed in 1997 that a convention on terrorism be adopted at the UN level, which would establish a common understanding and definition of terrorism and thus create a legal framework for coordinated efforts to combat international terrorism. Unfortunately, India's proposed Comprehensive Convention on International Terrorism was never adopted. This can be explained by the excessive politicization of the phenomenon, as well as the particular requirements of counter-terrorism activities involving intelligence information and the work of special services. All of this imposes objective limitations on the scope and nature of international cooperation in the field.

In UN Security Council Resolution 1566 (2004), it is stated that "...criminal acts, including against civilians, committed with the intent to cause death or serious bodily injury, or taking hostages with the purpose to provoke a state of terror in the general public" can never be justified, nor can a group of persons or individuals intimidate a population or compel a government or an international organization to do or abstain from doing any act that constitutes offences under the international conventions and protocols relating to terrorism... (UN Security Council Resolution 1566 (2004) of October 8, 2004 Doc. S/RES/1566).

It is necessary to mention that most international legal documents are dedicated to the fight against terrorism in general, not just its international version. Thus, in the UN's universal anti-terrorism conventions, "international terrorism" is mentioned only in the Hostages Convention of 1979, in the preamble of the Convention on the Physical Protection of Nuclear Material of 1980 (amended in 2005), and in the preamble of the Convention for the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Maritime Navigation of 1988. All criminal acts against which UN conventions have been developed have been called "an expression of international terrorism" in the 1994 Declaration on Measures to Eliminate International Terrorism. A similar rule exists in the UN's Global Counter-Terrorism Strategy. Therefore, most conventions and other international legal documents focus on combating a wide range of manifestations of terrorism (Chernyad'eva, Natal'ya, 2018:97).

According to the Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change, which was established by Kofi Annan, former Secretary-General of the United Nations, in November 2003, to develop proposals on ways to strengthen international security, the definition of international terrorism should include:

- the recognition in the preamble that the use of force by a state against civilians is regulated by the Geneva Conventions and other documents and, if applied on a wide scale, constitutes a war crime by the relevant individuals or a crime against humanity;
- confirmation that acts falling under the scope of previous counterterrorism conventions constitute terrorism, and a statement that they are crimes under international law; and confirmation that terrorism during armed conflict is prohibited by the Geneva Conventions and Protocols;
- a reference to the definitions contained in the 1999 International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and in Security Council resolution 1566 (2004).
- description of terrorism as any act, in addition to those acts already specified in existing conventions on various aspects of terrorism, the Geneva Conventions, and Security Council Resolution 1566 (2004), that aims to cause the death of civilians or other non-combatants, or serious bodily injury to them, when the purpose of such an act, by its nature or context, is to intimidate a population or compel a government or an international organization to do or to abstain from doing any act (Report of the High Level Panel on Threats, Challenges and Change (A/59/565+Corr.1, 2004).

In 2006, the UN member states adopted the Global Counter-Terrorism Strategy aimed at strengthening efforts to combat terrorism at all levels: national, regional, and international. Above all, this strategy identifies terrorism as one of the most serious threats to international peace and security, and unequivocally and resolutely condemns it in all its forms and manifestations. The UN Global Counter-Terrorism Strategy places the task of promptly acceding to existing international conventions and protocols against terrorism and their implementation at the top of the list for states, and proposes to make every effort to coordinate and conclude a comprehensive convention on international terrorism.

The document also provides a range of measures that need to be taken for effective counterterrorism efforts, which will be further discussed in the following chapters of the study: - measures to eliminate the conditions that contribute to the spread of terrorism; - measures to prevent and combat terrorism; - measures to strengthen the capacity of states to prevent and combat terrorism, and to strengthen the role of the United Nations system in this area; - measures to ensure universal

respect for human rights and the rule of law as a fundamental basis for counterterrorism efforts (United Nations Counter-Terrorism Strategy, 2006).

Efforts to develop a common definition of terrorism are also being made at the regional level. Work in this direction is being carried out within the framework of the activities of 11 regional organizations and includes 24 documents, including 15 conventions, 2 agreements, 7 protocols and amendments (Cerebrova, Anastasiya, 2020:30).

The peculiarity of this level is that many of the mentioned documents refer back to the previously adopted international declarations and resolutions of the UN Security Council, while a consensus definition of terrorism is either absent or replaced by a list of individual terrorist acts.

It should be noted in particular the European Convention on the Suppression of Terrorism adopted within the Council of Europe on January 27, 1977, which was signed at a time when acts of international and national terrorism had not yet become so widespread. In a sense, it can be said that signing this Convention was a preemptive, preventive step in the fight against growing terrorism. The main goal of this Convention is to take effective measures to ensure that persons committing terrorist acts are not exempt from punishment.

The Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism (Warsaw, 16.05.2005) does not provide a detailed definition of terrorism, but defines "terrorist offense" as any of the offenses provided for in the treaties listed in the appendix to this Convention, which include universal international anti-terrorism treaties. In addition, according to the Convention, offenses are considered to include public incitement to commit a terrorist offense, recruitment and training of terrorists, and other acts considered ancillary (complicity, organization and direction of others, and assistance). In the same year, the Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure, and Confiscation of the Proceeds from Crime and on the Financing of Terrorism was adopted, which does not provide a definition of terrorism, but introduces the concept of "financing of terrorism," referring to the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism of 1999.

It is significant that such a large supranational structure as the Council of Europe only initiated in May 2018 the creation of a group to study the feasibility of developing a definition of "terrorism". This is presumed to be necessary to modify the text of Article 1 of the Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism, as it only contains a description of a terrorist offense, but not terrorism as a phenomenon (Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism. 2005). There is no concept of terrorism in the Council of Europe's Counter-Terrorism Strategy, for 2018-2022, approved by the Committee of Ministers on July 4, 2018. The document only states that terrorism "...represents the most serious threat to international peace, security and well-being." (Council of Europe Counter-Terrorism

Strategy (2018-2022). The main objective of the Council of Europe Counter-Terrorism Strategy for 2023-2027 is to strengthen efforts to combat terrorism in Europe and beyond by eliminating not only manifestations of terrorism, but also its root causes and driving forces in the current geopolitical situation. The strategy also aims to combat the growing threat of violent extremism in Europe, the surge of abuses of new technologies for messaging, recruitment and training of terrorists, as well as the nexus between terrorist acts and violations of the laws of armed conflict, witnessed in recent times in the context of Russian Federation aggression against Ukraine. The Strategy also notes that the terrorist threats associated with ISIL/ISIS or "Al-Qaeda" have decreased in recent years, but effective and comprehensive means must be found to prevent their resurgence (Council of Europe Counter-Terrorism Strategy for 2023-2027). The strategy also envisages 24 actions targeted at strengthening preventive, repressive and protection capacities of national authorities through the development of a set of binding and non-binding legal standards, analytical reports, and model tools.

The European Union only recognized terrorism as one of the most serious threats to democracy, human rights, as well as economic and social development of member states after the terrorist attacks of September 11, 2001. The events led to a significant change, which consisted of a shift from political and programmatic statements to legislative actions (Zubzhicki, Valdemar 2017: 261).

The most complete definition of an act of terrorism undoubtedly is the definition contained in the "Common Position" adopted by the European Union on December 27, 2001. Reflecting the latest trends, the Common Position distinguishes between an act or action of a terrorist nature committed by individuals, groups of individuals or terrorist organizations. This distinction is important because it leaves some room for maneuver by classifying individual actions with a terrorist nature without taking into account the associated problem of classifying groups or movements as terrorist in all aspects (Journal officiel des Communautés européennes. Position commune du conseil du 27 décembre 2001, relative à l'application de mesures spécifiques en vue **de lutter contre le terrorisme**).

In the European Union, the definition given in the EU Council Framework Decision of 13 June 2002 on combating terrorism (amended on 28 November 2008) is considered to be the main one. "The Council relied on the model proposed by the UN General Assembly in the definition of aggression of 1974: a list of specific criminal acts that become terrorist under certain conditions/circumstances." The document lists a set of terrorist acts. These are criminal acts committed with the purpose of: "seriously intimidating a population; unlawfully compelling a government or international organization to do or refrain from doing any act; seriously destabilizing or destroying the fundamental structures of a state or an international organization." (Council

Framework Decision of 13.06.2002 on combating terrorism (2002/475/JHA) (OJ L 164, 22.6.2002, p. 3).

Nine types of offenses are classified as terrorist acts:

- 1) attack on a person with the intention of killing them;
- 2) infliction of serious bodily injury;
- 3) kidnapping and hostage-taking;
- 4) the serious destruction of government or public structures, transportation and information systems, oil platforms located on the continental shelf;
- 5) hijacking of a ship or aircraft;
- 6) production, transportation, supply and use of explosives and weapons for military operations, biological, nuclear, chemical weapons, research for the creation of these types of weapons;
- 7) the use of hazardous substances, actions that cause fires, floods, or explosions that threaten the lives of the population;
- 8) damaging water and electricity systems, as well as other vital resources;
- 9) threatening to do the above (Council Framework Decision of 13.06.2002 on combating terrorism (2002/475/JHA) (OJ L 164, 22.6.2002, p. 3) Amended by: Council Framework Decision 2008/919/JHA of 28.11.2008. 09.12.2008. Article 1.).

In 1999, the Organization of Islamic Cooperation (OIC) proposed the following definition: "Terrorism means any act of violence or the threat thereof regardless of the motives or intentions perpetrated to carry out an individual or collective criminal plan with the aim of terrorizing people or threatening to harm them, or endangering their lives, honor, dignity, security, or rights, or exposing the environment or facilities, or public or private property, or occupying or seizing them, or endangering national resources or international facilities, or threatening stability, territorial integrity, political unity, or sovereignty of independent states." (Convention of the Organization of the Islamic Conference on Combating International Terrorism, 1 July 1999)

At the same time, the Convention defines the concept of "terrorist crime" as any crime which was committed, begun or participated in for the purpose of achieving a terrorist goal in any of the Contracting States, or against its citizens, property, or interests or foreign objects and citizens on its territory, and which entails punishment in accordance with its domestic law. The Convention also includes as terrorist crimes the offenses provided for in "anti-terrorism" conventions of the United Nations, except for those which are excluded on the basis of the legislation of the Contracting States or states that have not ratified them.

The African Union in 1999 defined terrorism as: "Any act which is a violation of the criminal laws of a State Party and which may endanger the life, physical integrity or freedom ... of any person... and (i) which is intended to intimidate, coerce, suppress, or induce any government, body, institution, the general public or any

segment thereof, to do or abstain from doing any act ... or (ii) which is committed against any public service providing essential services to the public or creating a public emergency situation; or (iii) which is intended to destabilize or overthrow the constitutional order in a State.” (OAU Convention on the Prevention and Combating of Terrorism, 1999).

In these and in similar international agreements of a regional nature, concluded within the framework of the Organization of American States, the South Asian Association Regional Cooperation, the definition of the term “international terrorism” has not been developed.

In the Shanghai Convention on Combating Terrorism, Separatism and Extremism (2001), a definition is provided in which terrorism is also viewed primarily as a type of criminal activity. Terrorism, as stated in this document, is:

- a) any act which is recognized as a criminal offense in one of the treaties listed in the Appendix to the Convention and which is defined as such in that treaty;
- b) any other act aimed at causing the death of any civilian or any other person who is not taking an active part in the hostilities in a situation of armed conflict, or serious bodily injury to them, as well as causing significant damage to any property, as well as the organization, planning of such an act, aiding its commission, incitement to it, when the purpose of such an act due to its nature or context is to intimidate the population, disrupt public security, or force the authorities or international organization to take any action or refrain from taking it, and prosecuted criminally in accordance with national legislation of the parties (Shanhajskaya Konvenciya o bor'be s terrorizmom, separatizmom i ekstremizmom ot 15.06.2001: 143).

An explicit difference of the Shanghai Convention from the previously discussed documents is the development of the concept of “extremism” and the differentiation of it from “terrorism”. Let’s dwell on this in a little more detail. Often, “extremism” and “terrorism” are considered synonymous terms that have multiple interpretations.

The CIS countries became concerned about the problem of terrorism much earlier than Europeans as a whole, which was reflected in the basic documents. A general interpretation of the studied phenomenon was first given in the law “On Combating Terrorism”, adopted on December 8, 1998. Terrorist acts included actions (for example, explosions, arson) that pose a “danger of death to people, cause significant material damage, or trigger other socially dangerous consequences.” Separately, the presence of a characteristic purpose was emphasized - “violating public safety, intimidating the population, or influencing decision-making by authorities...” (Model'nyj zakon O bor'be s terrorizmom (prinyat postanovleniem na

dvenadcatom plenarnom. Assamblei gosudarstv - uchastnikov SNG ot 8 dekabrya 1998).

According to the Treaty on Cooperation of the States Members of the Commonwealth of Independent States in Combating Terrorism (Minsk, 04.06.1999), terrorism is a criminal offense that is punishable by law, committed with the aim of disrupting public safety, influencing decisions of governmental bodies, intimidating the population, and manifested in the form of violence or threats of violence against physical or legal persons; destruction (damage) or threats of destruction (damage) to property and other material objects that create a danger to human life; causing significant material damage or other socially dangerous consequences; an attack on the life of a government or public figure committed to cease their state or other political activities, or as revenge for such activities; an attack on a representative of a foreign state or an employee of an international organization enjoying international protection, as well as on office premises or vehicles of persons enjoying international protection; other acts falling under the definition of terrorism in accordance with the national legislation of the Parties, as well as other generally recognized international legal acts aimed at combating terrorism.

The Model Law within the CIS "About Counteraction to Terrorism" of December 3, 2009 established the concept of terrorism as "the ideology of violence and the practice of influencing decision-making by state authorities, local governments or international organizations associated with the intimidation of the population and/or other forms of illegal violent actions." (Model'nyj zakon O protivodejstvii terrorizmu, 2009)

An analysis of doctrinal research and legal documents of the UN system and regional associations allows us to propose the most significant features of terrorism that reflect the political and legal essence of this phenomenon.

Firstly, terrorism is a complex socio-political phenomenon that must be recognized as a crime in all its forms.

Secondly, terrorism is based on political violence against individuals, states, international organizations, the global community as a whole, or its individual parts.

Thirdly, terrorism is always politically motivated. Its destructive power is aimed at changing the existing socio-political system, undermining it, destabilizing it, and destroying the foundations of civilization. To achieve this, the tactics of instilling social fear and horror are used, which in specific terrorist acts can constitute an independent criminal goal.

Fourthly, terrorism uses a tactic of indirect influence on political actors through criminal impact on the civilian population.

Fifthly, it is carried out primarily in the form of organized activity (Chernyad'eva, Natal'ya, 2018: 97).

To harmonize national legislations and establish global rules and mechanisms to combat terrorism, it is appropriate to establish a single definition of “terrorism” at the UN level. It should be noted that the absence of a universally recognized definition of “terrorism” and “international terrorism” does not hinder the development of international cooperation in the fight against terrorism. However, the current task of the international community is to develop a common definition that should include the most general characteristics enshrined in already adopted anti-terrorism conventions and protocols. The developed definition should be enshrined in a comprehensive convention that should, if possible, fill all the gaps in the international legal regulation of various aspects of international cooperation in the fight against terrorism.

BIBLIOGRAPHY

Barri, Hassimiu (2017) *Mezhdunarodnyj terrorizm i problema regional'noj bezopasnosti v Zapadnoj Afrike v nachale XXI veka (na primere Mali i Nigerii): dicceptaciya na soiskanie uchenoj stepeni kandidata politicheskikh nauk.* Moskva, 207 s.

Cerebrova, Anastasiya (2020) *Terroristicheskie radikal'no-islamistskie dvizheniya i organizacii: etapy razvitiya i napravleniya protivodejstviya: dicceptaciya na soiskanie uchenoj stepeni kandidata politicheskikh nauk.* Moskva, 238 s.

Chernyad'eva, Natal'ya (2018) *Sovremennoe sostoyanie i tendencii razvitiya mezhdunarodno-pravovoj bor'by s terrorizmom: dissertaciya na soiskanie uchenoj stepeni doktora yuridicheskikh nauk.* Moskva, 540 c.

Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism. (2005) available at: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/09000016808c3f55>

Council of Europe Counter-Terrorism Strategy (2018-2022). available at: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016808afc96

Council of Europe adopts new counter-terrorism strategy for 2023-2027. available at: https://search.coe.int/directorate_of_communications/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680aa1b92

Council Framework Decision of 13.06.2002 on combating terrorism (2002/475/JHA) (OJ L 164, 22.6.2002, p. 3). available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32002F0475>

Council Framework Decision of 13.06.2002 on combating terrorism (2002/475/JHA) (OJ L 164, 22.6.2002, p. 3) Amended by: *Council Framework Decision 2008/919/JHA of 28.11.2008.* 09.12.2008. Article 1. available at: <https://www.irishstatutebook.ie/eli/2015/act/17/section/3/enacted/en/html>

Convenție internațională privind reprimarea finanțării terorismului. (1996). available at: http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?id=38950

Journal officiel des Communautés européennes. Position commune du conseil du 27 décembre 2001, relative à l'application de mesures spécifiques en vue de lutter contre le terrorisme. available at: <http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/IMG/pdf/PC931.pdf>

Model'nyj zakon O bor'be s terrorizmom (prinyat postanovleniem na dvenadcatom plenarnom. Assamblei gosudarstv - uchastnikov SNG ot 8 dekabrya 1998 g. available at: <https://base.garant.ru/2569097/>

Model'nyj zakon O protivodejstvii terrorizmu, 2009. In: Informacionnyj byulleten' MPA SNG. 2010. № 46, c. 256.

OAU Convention on the Prevention and Combating of Terrorism (1999). available at: <https://au.int/en/treaties/oau-convention-prevention-and-combating-terrorism>

Organization of the Islamic Conference (OIC), Convention of the Organization of the Islamic Conference on Combating International Terrorism, 1 July 1999, Annex to Resolution No: 59/26-P. available at: <https://www.refworld.org/docid/3de5e6646.html>

Report of the High Level Panel on Threats, Challenges and Change (A/59/565+Corr.1) (2004). available at: https://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/gaA.59.565_En.pdf

Shanhajskaya Konvenciya o bor'be s terrorizmom, separatizmom i ekstremizmom ot 15.06.2001. V: Bor'ba s mezhdunarodnym terrorizmom: sb. dokumentov/nauch. red. V.V. Ustinov. Moskva: TK Velbi, Izd-vo Prospekt, 2005. 672 s.

Timofeeva, Natal'ya (2009) *Mezhdunarodno-pravovye voprosy bor'by s terrorizmom v Evroatlanticheskom regione.* Avtoreferat dissertacii. Moskva, 22 s.

UNGA Resolution 46/51 of December 9, 1991. Measures to eliminate international terrorism. available at: <https://digitallibrary.un.org/record/135686>

UN Security Council Resolution 1566 (2004) of October 8, 2004 Doc. S/RES/1566. available at: <http://www.un.org/eng/documents>

United Nations Counter-Terrorism Strategy (2006). available at: <http://www.un.org/ru/terrorism/strategy-counter-terrorism.shtml>

Vasecova, Elena (2012) Rol' mezhdunarodnyh institutov v politicheskom protivodejstvii sovremennomu terrorizmu. Avtoreferat dicceptacii na soiskanie uchenoj stepeni kandidata politicheskikh nauk. Moskva, 28 s.

Zubzhicki, Val'demar (2017) Protivodejstvie terrorizmu v Evropejskom Soyuze. In: *Kultura Bezpieczeństwa Nauka – Praktyka – Refleksje*, Nr 27, p. 258–271.

Vitalie Sîli*

TERORISMUL – AMENINȚARE LA ADRESA SECURITĂȚII NAȚIONALE

CZU: 323.28:351.86

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12720598>

Abstract

Terrorism, being a negative social phenomenon in permanent evolution, endangers a wide spectrum of social values. Currently, it can already be stated that terrorist manifestations threaten national, regional and even international security. Some terrorist organizations have the human, logistical and functional potential that allows them to organize and carry out large-scale attacks. The example of ISIS demonstrates the need for permanent monitoring of terrorist groups and organizations, as well as the undertaking of the most active measures for their temporary destruction.

National security being one of the most important social values is to be protected and ensured by applying all possibilities. In particular, the stated ones refer to the situation of particularly dangerous manifestations, such as those of the terrorist type.

Keywords: *security, national security, threat to security, terrorist activity, terrorism, terrorist crime, prevention of terrorism, combating terrorism.*

Mediul actual de securitate aflat în proces de reconceptualizare, necesită implicații majore din partea specialiștilor în materie de securitate, pentru a asigura elaborarea și implementarea unor modele viabile și durabile prin care ar fi asigurat dreptul la securitate al cetățenilor, statelor, regiunilor și al întregii omeniri.

Reconfigurarea unei noi arhitecturi de securitate urmează a fi obiectivul prioritar pentru perioada imediat următoare. În acest sens vor fi necesare progrese considerabile în evoluția politicii externe și de securitate, implicarea activă a organizațiilor europene și internaționale în elaborarea unor soluții eficiente pentru soluționarea situațiilor dificile de pe continent, în special a celor cu impact major asupra securității.

În esență, asigurarea securității naționale constă în adoptarea și implementarea unui cumul de acțiuni orientate spre garantarea securității persoanei, societății și statului față de amenințările interne și externe, de ordin politic, militar, economic, social, tehnogen, ecologic, informațional etc., reieșind din resursele și posibilitățile disponibile.

Conform Concepției securității naționale a Republicii Moldova, adoptată de Parlament la 22 mai 2008, „obiectivele securității naționale sunt de a asigura și a apăra independența, suveranitatea, integritatea teritorială, ordinea constituțională,

* doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova, silivitalie@gmail.com

dezvoltarea democratică, securitatea internă și de a consolida statalitatea Republicii Moldova. Un loc aparte în acest sens, revine apărării și promovării valorilor, intereselor și obiectivelor naționale. Securitatea națională nu este numai securitatea statului, ci și securitatea societății și cetățenilor Republicii Moldova, atât pe teritoriul Republicii Moldova, cât și peste hotarele acesteia” (Conceptia securității naționale).

Securitatea națională reprezintă acea stare de protecție a persoanei, societății și statului față de amenințările interne și externe, care asigură realizarea drepturilor și libertăților constituționale a cetățenilor, nivelul și calitatea corespunzătoare a vieții, suveranitatea, independența, integritatea teritorială, stabilitatea dezvoltării social-economice a statului.

În opinia lui Kucereavii M.M., securitatea națională poate fi percepută drept starea de protecție a intereselor naționale față de amenințările interne și externe, care asigură dezvoltarea progresivă a persoanei, societății și statului” (Kucereavii M.M.).

Musaeva G.M. și Abubakarov A.M. susțin că securitatea națională este starea de protecție a intereselor importante ale persoanei, societății și statului în diferite domenii față de amenințările interne și externe, care asigură dezvoltarea stabilă a statului” (Musaeva G.M., Abubakarov A.M.).

Conform definiției prezentate de politologul Cosolapov N.A., securitatea națională este stabilitatea, care poate fi menținută o perioadă îndelungată de timp, stare de protecție dinamică destul de rezonabilă față de cele mai esențiale amenințări și pericole, precum și capacitatea de a identifica asemenea pericole și a adopta oportun măsurile necesare pentru neutralizarea lor” (Latâpov N.A., 2012).

Securitatea națională cuprinde atât segmentul de apărare a țării, cât și toate tipurile de securitate prevăzute de Constituție și legislația națională, și anume: securitatea statului – caracterizată prin nivelul protecției statului față de amenințările interne și externe; securitatea publică – exprimată prin nivelul de protecție a persoanei și societății față de amenințările interne; securitatea ecologică – care constă în protecția față de pericolele generate de cataclismele naturale; securitatea economică, securitatea informațională, securitatea persoanei, securitatea energetică etc.” (Musaeva G.M., Abubakarov A.M.).

Prin amenințări la adresa securității naționale se subînțelege posibilitatea cauzării unor prejudicii persoanei, societății, statului cu scopul încălcării suveranității, integrității teritoriale și capacității de apărare a statului” (Kucereavii M.M.).

Asigurarea securității naționale înglobează un complex de măsuri politice, economice, sociale, de protecție a sănătății, militare și juridice, orientate spre asigurarea stabilității activităților vitale ale națiunii, înlăturarea posibilelor amenințări.

În același timp, securitatea națională este parte componentă a sistemului general de securitate. Ea ține nemijlocit de dezvoltarea economică, social-politică și spirituală a statului. Asigurarea securității naționale include protecția moștenirii culturale, spirituale, a tradițiilor istorice, educarea morală a tinerilor, interdicția

propagării violenței, perfecționarea sistemului unic de asigurare a securității, asigurarea securității militare ca direcție prioritară a activității statului, asigurarea reacționării adecvate la amenințările actuale, prevenirea conflictelor militare prin metode politice, diplomatice.

Astfel, interesele securității naționale vizează nu doar atentatele asupra persoanei și valorilor sociale, ci și asupra orânduirii constituționale, puterii de stat, precum și asupra păcii și securității în general, protecția față de amenințările teroriste și activitatea extremistă” (Musaeva G.M., Abubakarov A.M.).

La principalele surse de amenințări asupra securității naționale pot fi atribuite instabilitatea securității publice, nivelul înalt al criminalității, amenințările teroriste, activitatea extremistă îndreptată spre încălcarea stabilității, unității și integrității teritoriale a statului, sporirea nivelului de consum al substanțelor narcotice și alcoolului, migrația ilegală, corupția, înrăutățirea securității sanitar-epidemiologice și ecologice” (Musaeva G.M., Abubakarov A.M.).

În același context, după cum menționa Manfred Novac, raportorul special al ONU pe chestiunile de aplicare a torturii: ”Intrând în era ”războiului împotriva terorismului”, am ajuns la reconceptualizarea abordărilor securității naționale și internaționale...” (Nowak M., 2011).

Necesitatea elaborării unei noi strategii de securitate națională rezultă inclusiv și din faptul că în ultimul timp au apărut noi riscuri, amenințări și pericole la adresa securității naționale.

Actualul mediu internațional de securitate se caracterizează prin efectele globalizării și a creșterii interdependenței actorilor internaționali, în consecință producându-se estomparea delimitărilor clare între dimensiunile externă și internă, militară și non-militară. Acești factori favorizează fenomene transfrontaliere impredictibile. Totodată, se mențin amenințările și riscurile de ordin militar, inclusiv de tip hibrid. Procesul de globalizare, luptele și războaiele hibride de influență geopolitică între marile puteri, riscurile de natură militară, precum și o serie de amenințări cu caracter asimetric, influențează în mod direct stabilitatea și securitatea statelor. Discrepanțele dezvoltării social-economice și competiția interstatală sporesc riscul apariției conflictelor și tensiunilor de diferite naturi” (Proiectul Strategiei securității).

Incertitudinea generată de evenimentele din ultimul timp, permite formularea concluziei că o bună parte a amenințărilor atestate la nivel global vor perpetua, regăsindu-se și continuând să însoțească umanitatea. Din acest motiv, elaborarea unor studii asupra celor mai importante riscuri, amenințări și vulnerabilități la adresa securității naționale sunt necesare.

Printre amenințările cu impact serios asupra securității este terorismul, care, în prezent, poate fi considerat drept unul dintre cele mai grave fenomene sociale, ce

influențază nu doar asupra securității unor state aparte, dar și asupra stabilității și ordinii internaționale.

Pericolul terorismului este perceput la nivel internațional, fiind întreprinse acțiuni de conjugare a eforturilor statelor pentru elaborarea și aplicarea unor strategii eficiente de prevenire și contracarare a acestuia. Republica Moldova, manifestând o atenție sporită față de principalele valori și relații sociale ce trebuie protejate în cadrul unui stat de drept, insistă în a reglementa, prevedea și sancționa eventuale forme de exteriorizare a terorismului.

Conform Proiectului Strategiei securității naționale a Republicii Moldova "Activizarea organizațiilor teroriste, prin realizarea unor atentate de rezonanță în regiune, denotă tendințe îngrijorătoare a acestui fenomen în spațiul european, fapt ce reprezintă o provocare majoră la adresa securității regionale. Instabilitatea și conflictele militare din Orientul Apropiat sporesc riscul terorist pe continentul european. Contextul regional de securitate, dar și conflictul nesoluționat din regiunea transnistreană, plasează Republica Moldova într-un cadru de risc cu ascendență în aspect extremist terorist" (Proiectul Strategiei).

Terorismul reprezintă unul dintre cele mai grave fenomene sociale, care pe măsura evoluției a început să influențeze nu numai asupra securității unor state în parte, ci și asupra stabilității internaționale în general. Dinamica terorismului denotă că acesta a depășit limitele teritoriilor naționale ale statelor devenind o amenințare serioasă pentru umanitate și aducând atingere relațiilor sociale, naționale, politice, interetnice, economice etc. Investigarea factorilor care contribuie la dezvoltarea terorismului, printre care: acutizarea tensiunii sociale, naționalismul, separatismul, extremismul religios etc., demonstrează că activitatea antiteroristă trebuie să fie subiectul principal nu numai pe agenda serviciilor speciale și organele de ocrotire a dreptului, dar și a unui cerc cât mai larg de autorități, organe, organizații, asociații etc. (Sîli V., 2012). Jaap de Hoop Scheffer, ex-secretar general al NATO, aflându-se în vizită la București în luna mai 2004, a precizat că: "*amenințările definiției ale acestui secol sunt: terorismul, proliferarea armelor de distrugere în masă și statele instabile*", iar pentru combaterea acestora "*trebuie rectificat modul nostru tradițional de gândire cu privire la securitate*" (Amenințări la adresa).

Terorismul reprezintă un fenomen social complex, cauza căruia sunt diverse contradicții interne, regionale sau mondiale. Perceperea precisă și general acceptată a acestuia are importanță deosebită pentru combaterea eficientă atât a terorismului local/intern, cât și a celui internațional" (Dikevich V., 2010). Activitatea teroristă, ca ideologie a violenței, orientată spre subminarea securității naționale, se manifestă prin atentarea la libertatea anumitor persoane, asupra organelor puterii de stat, obiectelor infrastructurii, precum și asupra vieții și sănătății cetățenilor de rând în general, fiind posibilă caracterizarea acesteia drept activitate a forțelor de opoziție radicale. Obținerea unor rezultate pozitive în prevenirea organizării de acte teroriste și al creării

unor formațiuni teroriste poate avea loc prin conjugarea eforturilor statelor și a întregii comunități internaționale” (Nesov V., Goricheva V., 2021).

În prezent, printre principalele trăsături ale terorismului pot fi menționate următoarele:

1. Caracterul internațional;
2. Intercalarea organizațiilor teroriste cu cele din crima organizată, în special pentru asigurarea finanțării;
3. Transformarea semnificativă a caracterului actelor teroriste și a modului de acțiune a organizațiilor teroriste. Astfel, dacă anterior în calitate de țintă erau vizați un număr restrâns de oameni sau angajați ai organelor de stat, amenințările având caracter demonstrativ, atunci în prezent este dată prioritate actelor teroriste de proporții, răsunătoare, cu producerea unui număr mare de victime;
4. Diversificarea posibilităților și dotării tehnice a organizațiilor teroriste. Pericol real prezintă comiterea unor acte teroriste cu utilizarea armelor de distrugere în masă, a rețelelor computerizate și al tehnologiilor performante;
5. Sporirea amploarei terorismului kamikaze (suicidal);
6. Apariția categoriei de teroriști profesioniști și a locurilor speciale (lagăre) pentru instruire acestora” (Dikevich, 2010). Terorismul este o amenințare foarte gravă la adresa securității naționale și internaționale. Gravitatea fenomenului, constă în abilitatea rețelelor și organizațiilor teroriste de a surprinde prin modul de acțiune, prin felul de a folosi potențialul tehnic și financiar de care dispun teroriștii, prin gradul ridicat de incertitudine și de creare a unei stări de spaimă care însoțesc actele teroriste dar mai ales dificultățile care apar în explicația actului în sine (Sili, 2013).

Un aspect destul de important în contextul activității de combatere a terorismului ține de următoarele aspecte:

1. Terorismul internațional trebuie perceput drept un atac direct asupra valorilor fundamentale;
2. Statul trebuie să utilizeze întregul arsenal de mijloace juridice de care dispune pentru prevenirea și suprimarea activității teroriste;
3. Statul nu poate utiliza acțiunile care compromit propriile valori, ce urmează a fi protejate;
4. În situații critice, similare celor generate de terorism, devine și mai importantă respectarea drepturilor omului, statul urmând să asigure respectarea și garantarea juridică a drepturilor și libertăților cetățenilor;
5. Respectarea drepturilor și libertăților nici într-un caz nu poate fi percepută drept obstacol în calea combaterii eficiente a terorismului” (Dikevich, 2010).

Pentru asigurarea realizării unei activități eficiente de prevenire și combaterea a terorismului și a formelor de manifestare a acestuia este necesară o abordare sistemică, binegândită și complexă. Doar prin conceptualizarea esenței activității antiteroriste, a rolului organelor competente și a cetățenilor în contextul implementării unor acțiuni eficiente de identificare timpurie a factorilor cu caracter de risc terorist sporit poate fi obținut un rezultat pozitiv în prevenirea terorismului. În general, concepția de combatere a terorismului constă din trei elemente ale activității organelor puterii de stat centrale și a celor locale:

- Prevenirea, inclusiv activitatea privind depistarea și înlăturarea ulterioară a cauzelor și condițiilor care contribuie la comiterea actelor teroriste /infracțiunilor cu caracter terorist;
- Combaterea terorismului, adică activitatea privind depistarea, prevenirea, contracararea, descoperirea și investigarea actului terorist /infracțiunilor cu caracter terorist;
- Minimizarea și/sau înlăturarea consecințelor manifestărilor teroriste” (Dikevich , 2010).

Atenție deosebită trebuie acordată motivelor terorismului, printre acestea fiind necesitatea de autoafirmare, autoidentificare, romantismul și eroismul tineretului (infantil), atribuirea propriei activități a unei semnificații deosebite, opunerea conformismului, repulsiei, depersonalizării, standartizării, marginalizării, suprasaturării etc. Sunt posibile și motive cupidante, care pot să le elimine pe cele ideologice sau să se intercaleze cu acestea (Dikevich V., 2010).

O problemă destul de importantă în sensul percepției esenței terorismului, constă în incertitudinea referitor la subiectul activității teroriste. Frecvent, noțiunea de terorism se asociază cu grupuri politice radicale relativ mici din punct de vedere numeric sau chiar cu teroriștii solitari. Însă, există cazuri când noțiunea de terorism se aplică față de state. În special, la sesiunea XXVII al Adunării Generale a ONU (1972) a fost adoptată decizia de a cataloga drept teroriste ”statele și regimurile care utilizează teroarea în masă în calitate de instrument al politicii sale interne și externe, expansiunea față de alte popoare sau imixtiunea în treburile lor interne (Grachev A., 1982).

Totuși, considerăm că această definiție, în special în condițiile actuale poate fi aplicată practic oricărui stat care duce o politică externă activă.

Conform concluziei formulate de Iaroșenco G.V. teroriști pot fi și indivizi, și grupuri și state, terorismul poate fi mijloc atât al politicii interne, cât și al celei externe, poate reprezenta atât o practică ilegală, cât și una legală – deoarece dacă un regim sau stat este recunoscut terorist, problema legalității nu poate fi pusă deoarece anume statul stabilește dacă este legală sau nu este legală o anumită acțiune/activitate. Tentativele din afară de a condamna anumite acțiuni ale statului, continuă autoarea, pot fi interpretate drept amestec în treburile interne și atentat asupra suveranității

statului (Iaroşenco G. Problema terorizma). Considerăm concluziile formulate de autoare inacceptabile din punct de vedere al dreptului internațional, deoarece elaborarea și implementarea unor criterii clare și precise caracteristice statului de drept, întreprinse la nivel internațional, asigură promovarea acestora, în special prin prisma acordării priorității drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, asigurării popoarelor a dreptului la autodeterminare, la alegerea căii democratice și libere de dezvoltare etc. În afară de aceasta, în cazul promovării unei practici ostile față de alte state, sau de susținere a ideologiei teroriste, a grupurilor teroriste, al acordării de azil teroriștilor, față de astfel de state pot fi aplicate mecanisme internaționale orientate spre restabilirea stării de normalitate. Un aspect important în acest sens, în opinia noastră, ține de elaborarea și implementarea algoritmului de asigurare a respectării normelor și regulilor adoptate la nivel internațional.

Terorismul contemporan a obținut o trăsătură care nu era caracteristică terorismului timpuriu – frecvent violența este orientată împotriva cetățenilor pașnici, care nu au careva conexiuni cu politicul. Anterior terorismul nu era îndreptat împotriva cetățenilor, având ca țintă reprezentanții puterii de stat. Trebuie de recunoscut că terorismul contemporan nu a renunțat definitiv la o astfel de practică, însă actele teroriste de rezonanță au fost îndreptate anume asupra oamenilor simpli, ceea ce a generat spaimă în masă și condamnare morală, transformând terorismul în unul din cele mai înspăimântătoare fenomene ale prezentului.

Orientarea atacurilor teroriste asupra unor cetățeni ocazionali a condus la formularea concluziei că scopul principal al acestor atacuri este înspăimântarea, teroarea morală, care trebuie să sporească neîncrederea oamenilor în puterea de stat și să creeze starea de tensiune internă în statele în care sunt comise atacurile teroriste.

Necesitatea combaterii terorismului poate servi drept justificare pentru înăsprirea politicii de stat represive, deoarece pare firesc a răspunde violenței cu violență. Însă, analiza datelor privind acțiunile teroriste denotă că cele mai multe acte teroriste au loc anume în statele în care există tendințe autoritare și, consecvent, prevalează metodele de soluționare a problemelor politice prin aplicarea forței. În această ordine de idei, poate fi formulată concluzia că amenințarea cu violența din partea statului nu-i sperie pe teroriști.

Dacă ar fi să efectuăm o analiză a tipurilor regimurilor politice, examinându-le prin prisma nivelului răspândirii terorismului, atunci cel mai mult sunt afectate de atentate teroriste statele cu regimuri hibride. Prin regimuri hibride de guvernare subînțelegem regimurile care dispun de trăsături democratice și autoritare concomitent. În statele cu regimuri hibride sunt comise 46% din numărul total de acte teroriste, indicatorul mortalității fiind egal cu 54%, având o cotă de 60% din numărul celor care au avut de suferit.

Analiza activității teroriste denotă că din punct de vedere economic cel mai afectate de terorism sunt statele cu un venit mai mare de mediu. Sărăcia nu poate fi

considerată drept cauză a terorismului, mai curând astfel de cauză este disproporția între nivelul cel mai înalt al așteptărilor și realitate. Statele cu nivel înalt de venituri și instituții democratice stabile, la fel ca și statele cu nivel scăzut al veniturilor, în majoritatea cazurilor, nu sunt afectate de terorismul intern, însă pot fi supuse unor atacuri teroriste din afară sau se pot ciocni cu această amenințare în cazul acutizării unor contradicții interne.

Amenințarea terorismului există, deși această amenințare frecvent este exagerată de conștiința de masă, datorită efectului psihologic, amplificat de mijloacele de informare în masă, pentru care fiecare act terorist este un generator de noi știri, frecvent senzaționale, cu o cotă înaltă de vizualizări.

Deoarece amenințarea există, statele contemporane trebuie să întreprindă acțiuni energice pentru a o combate, cea mai simplă și evidentă metodă fiind intensificarea controlului orientat spre prevenirea posibilelor acte teroriste. La aplicarea unei asemenea tactici contribuie și posibilitățile tehnice de urmărire a acțiunilor umane, aflate în permanentă dezvoltare, atât în viața cotidiană, cât și în internet. Totuși, o astfel de tactică nu conduce la înlăturarea cauzelor terorismului, în schimb poate spori nemulțumirea față de acțiunile puterii de stat, din această cauză urmează a fi aplicată fără a limita drepturile și libertățile cetățenilor.

De fapt, subiectul limitării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului sau al ingerinței în viața privată din partea organelor statului rămâne a fi unul actual și extrem de important. Susținem necesitatea reglementării minuțioase a unor asemenea cazuri, asigurarea proporționalității și al argumentării, dar și al instituirii unui control multilateral, profund și exhaustiv asupra tuturor cazurilor de autorizare și desfășurare a măsurilor prezumă sau constau în limitarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului sau ingerința în viața privată.

Analizând specificul terorismului contemporan, constatăm că acesta are caracter global, utilizând eficient cele mai noi tehnologii comunicaționale, atât pentru coordonarea activității teroriste propriu-zise, cât și pentru propagarea propriilor idei și atragerea de noi părtași.

Din acest motiv prevenirea amenințării teroriste și riposta la posibilele acte teroriste este una din direcțiile prioritare de asigurare a securității naționale. Concomitent trebuie luată în considerare diversitatea terorismului, dând prioritate elaborării măsurilor de protecție față de acele amenințări care sunt mai probabile. Având în vedere că terorismul frecvent își are originea în deficiențele sociale și economice, precum și în contradicțiile culturale, la elaborarea strategiei de combatere a terorismului trebuie de orientat nu doar la măsurile de forță, dar și spre soluții mai complicate și complexe. Este necesară elaborarea unui set de măsuri orientate spre micșorarea tensiunii sociale și a consecințelor negative ale inechității sociale și economice. Cea mai eficientă metodă de profilaxie a terorismului intern este incluziunea populației în funcționarea organizațiilor și instituțiilor sociale legale,

prezența unor perspective de viață clare. Cele enunțate sunt deosebit de actuale pentru tineret. Influenței propagandistice radicale în primul rând sunt supuse persoanele care au un statut social instabil, din care motiv la aceștia se formează senzația inechității ordinii existente.

Terorismul contemporan îmbină motivele ideologice și cele cupidante, în același timp, motivele ideologice fiind puse în prim-plan, iar practica criminală este utilizată "în scopuri nobile" și prin aceasta se susține că ar fi justificată, la fel ca și violența aplicată (Iaroșenco G. Problema terorizma).

O problemă majoră pentru perceperea esenței terorismului și elaborarea unor mecanisme eficiente de prevenire și combatere a acestuia constă în faptul că până în prezent nu a fost creat un concept unic asupra acestui fenomen. Sunt elaborate multe definiții ale acestuia. Astfel, unii interpretează extensiv termenul "terorism", reducându-l la nivelul unor astfel de noțiuni ca "extremism politic", "radicalism", uneori asimilându-l cu întregul spectru de acțiuni violente care încalcă drepturile și libertățile cetățenilor. În alte cazuri poate fi observată tendința inversă – prin terorism sunt percepute acțiuni ilegale concrete, care în legislația diferitor state sunt incluse în dispozițiile unor articole aparte din Codul penal. Multitudinea percepției poate fi explicată prin specificul regiunilor, tradițiile naționale și istorice, nivelul democrației, gradul stabilității situației politice într-un anumit stat, particularitățile școlilor juridice (Dmitriev A. Terrorizm kak ugroza).

Analiza evoluției situației din ultimele decenii, indică asupra faptului că terorismul prezintă o amenințare majoră pentru securitatea oricărui stat, precum și pentru întreaga orânduire mondială. Extremiștii au identificat o metodă eficientă de război cu statele civilizate. Tendința acestora spre remodelarea lumii, schimbarea prin violență (cu aplicarea forței) a puterii în stat sunt atât de puternice, încât pentru combaterea extremismului și a formelor de manifestare ale acestuia este necesară unirea forțelor la nivel național, regional și chiar internațional (Dmitriev A. Terrorizm kak ugroza).

Terorismul contemporan nu doar amenință activiști politici și obștești, grupuri de cetățeni, obiecte ale infrastructurii critice, dar și destabilizează bazele orânduirii mondiale. În prezent amenințările teroriste au obținut caracter global și prezintă amenințare serioasă atât pentru unele state în parte, cât și pentru civilizație în general. Teroriștii au reușit crearea unui consorțiu terorist internațional, infiltrând complici de-aia săi în conducerea unui șir de state, preluând controlul asupra unor structuri financiare și bancare naționale și internaționale, grupări criminale transnaționale, unele partide politice și mișcări sociale. În întreaga lume teroriștii au înființat o rețea de lagăre, centre de pregătire a combatanților, creând și rețele clandestine profund conspirate (Dmitriev A. Terrorizm kak ugroza).

Referindu-ne la conținutul activității teroriste, specificăm următoarele:

- Organizarea, planificarea, pregătirea și comiterea actelor teroriste;

- Instigarea la comiterea unui act terorist, la aplicarea violenței asupra unor persoane fizice și anumitor organizații, distrugerea obiectelor materiale în scopuri teroriste;
- Crearea unor formațiuni militare ilegale, a unei comunități criminale (organizație criminală), grup organizat pentru săvârșirea actelor teroriste, precum și participarea la comiterea unor astfel de acte;
- Racolarea, înarmarea, instruirea și utilizarea teroriștilor;
- Finanțarea cu bună-știință a organizațiilor teroriste, grupurilor teroriste sau acordarea de alt suport acestora;
- Luarea și menținerea cu forța a puterii în statele cu regimuri "ilegale" din punctul de vedere a teroriștilor;
- Organizarea unor rebeliuni armate și răsturnări de guvern cu forțele combatanților din organizațiile extremiste religioase în scopul creării unor state "corecte" din punctul de vedere al teroriștilor;
- Ducerea luptei politice sau religioase cu utilizarea metodelor violenței fizice;
- Înfăptuirea teroarei spontane, exteriorizate prin explozii și trageri în locurile aflării în masă a oamenilor, preponderent civili, în scopul creării în societate a stării de spaimă și al subminării încrederii în organele puterii de stat;
- Exploziile, incendierile, distrugerea clădirilor, instituțiilor publice, reprezentanțelor diplomatice străine și celor asimilate acestora, a obiectelor tehnice și valorilor culturale, în scopul destabilizării situației social-politice și al demonstrării posibilităților operaționale de care dispun;
- Răpirea oamenilor și luarea de ostatici în scopul impunerii organelor puterii de stat de a îndeplini revendecările înaintate, amenințând cu aplicarea violenței față de ostatici;
- Amenințarea cu comiterea unor diversiuni și cu deteriorarea unor obiecte de asigurare a vitalității, întreprinderi industriale importante, precum și cu aplicarea armelor de distrugere în masă în scopul influențării organelor puterii de stat și al impunerii acestora de a îndeplini cerințele înaintate de teroriști;
- Crearea unor organe internaționale și regionale pentru soluționarea chestiunilor ce țin de planificarea activității teroriste, pregătirea și desfășurarea unor operațiuni concrete, organizarea interacțiunii între unele grupuri separate și executorii atrași la săvârșirea unui act terorist concret;
- Incitarea unor dispoziții/viziuni radicale antiguvernamentale în societate în scopul preluării puterii sau influenței în stat;
- Infiltrarea adeptilor terorismului în structurile sociale, statale, politice, economice și de forță;
- Crearea centrelor și bazelor de instruire a combatanților, ascunzișurilor și depozitelor de armament și muniții în diferite state și regiuni;

- Crearea unei rețele de firme, companii, bănci, care sunt utilizate pentru acoperirea teroriștilor, finanțarea și asigurarea multilaterală a activității ilegale a acestora;
- Utilizarea situațiilor de conflict și de criză pentru extinderea propriei influențe;
- Întreprinderea unor atacuri armate de scurtă durată asupra unor angajați ai organelor de securitate, militari, depozite cu armament și muniții;
- Asasinarea unor oponenți politici și jurnaliști;
- Comiterea de acte teroriste asupra militarilor din forțele armate ale statelor străine;
- Utilizarea pentru comiterea actelor teroriste a combatanților kamikaze (Dmitriev A. Terrorizm kak ugroza).

După cum rezultă din cele prezentate supra, în prezent, activitatea teroristă este exteriorizată printr-un spectru larg de acțiuni violente sau de asigurare a operabilității grupului sau organizației teroriste. Din acest motiv, realizarea sarcinilor organelor implicate în activitatea de depistare, prevenire și combatere a terorismului devine tot mai complicată, cerințele față de angajații structurilor antiteroriste fiind în permanentă creștere. Extinderea terorismului și diversificarea formelor de manifestare a acestuia necesită elaborarea și implementarea unor acțiuni eficiente de identificarea a manifestărilor infracționale concrete la cele mai timpurii etape ale activității infracționale. Un alt aspect de importanță majoră în acest sens, considerăm că ține de identificarea listei infracțiunilor cu caracter terorist, dar și al obiectului de atentare a acestora. În context, reieșind din amploarea, gradul prejudiciabil și pericolul social al formelor de manifestare a terorismului, precum și din impactul acestora asupra principalelor valori sociale ocrotite în cadrul statului susținem că în prezent prin atentatele teroriste, tot mai des, este pusă în pericol securitatea națională, regională și chiar internațională. Din acest motiv considerăm necesară reconceptualizarea abordărilor, dar și al percepției terorismului, pentru a asigura elaborarea și implementarea unor acțiuni eficiente de prevenire și combatere a acestuia.

Necesitatea realizării celor menționate rezultă inclusiv și din faptul că exponenții grupurilor și organizațiilor teroriste studiază permanent noile descoperiri în domeniul tehnicii, științei, artei militare pentru facilitarea aplicării acestora în timpul comiterii atentatelor criminale. În asemenea condiții devine evident pericolul terorismului ca atât ca fenomen social periculos, cât și ca mod de operare.

Astfel, o trăsătură caracteristică a activității teroriste contemporane este planificarea minuțioasă a actelor teroriste și utilizarea la comiterea acestora a celor mai diverse metode, principalele dintre care sunt următoarele:

- asasinarea liderilor de stat, politici, religioși;
- violența asupra persoanelor fizice și atacurile asupra instituțiilor, întreprinderilor și organizațiilor;

- răpirea de oameni și luarea de ostatici;
- capturarea de instituții și organizații de stat și private;
- diversiunile la obiectele de stat, militare, de comunicații;
- distrugerea obiectelor materiale, valorilor culturale și istorice în scop terorist;
- șantajul organelor puterii de stat, de autoadministrare locală și persoanelor cu funcții de răspundere prin amenințarea cu comiterea unor acte teroriste;
- propagarea "înantelor idealuri" ale terorismului;
- instigarea la comiterea de acte teroriste;
- racolarea de noi membri în organizații teroriste (Dmitriev A. Terrorizm kak ugroza).

După cum observăm, terorismul contemporan poate fi caracterizat printr-un spectru larg de metode utilizate, fiecare dintre care se distinge prin pericol social sporit pentru societate și stat.

În prezent, practic nu există dubii referitor la faptul că organizațiile teroriste permanent își perfecționează metodele de activitate, reieșind din postulatele că orice metodă utilizată trebuie să asigure caracterul subit, rezonanță (să asigure o mediatizare cât mai largă, să creeze panică și incertitudine, să paralizeze activitatea organelor puterii de stat) și o ferocitate extremă (pentru a nu lăsa nici un pic de ezitare referitor la realitatea amenințărilor și posibilitatea de a "merge până la urmă") (Dmitriev A. Terrorizm kak ugroza). Conștientizarea pericolului sporit care îl prezintă terorismul și a eventualului impact asupra principalelor valori și relații sociale din cadrul societății și statului, reprezintă una din condițiile de bază pentru lansarea și ulterioara implementare a unor inițiative fundamentale în domeniul identificării indicilor cu caracter terogen, al aplicării unor acțiuni eficiente de anihilare și/sau înlăturare a cauzelor și condițiilor cu potențial efect terorist.

În asemenea condiții considerăm extrem de importantă sporirea vigilenței organelor statale competente în domeniul combaterii terorismului, deoarece a devenit un fenomen social negativ care pune în pericol securitatea națională a statelor, iar uneori și securitatea regională sau chiar internațională. Republica Moldova, nefiind afectată de manifestări cu caracter terorist, trebuie să acorde o atenție sporită măsurilor de prevenire timpurie și de neadmitere a apariției unor premize cu caracter terogen. Succesul în această activitate poate fi obținut doar prin conjugarea eforturilor și coeziunea la nivel de societate.

BIBLIOGRAFIE

Conceptia securității naționale, LEGE Nr. 112 din 22.05.2008 // Monitorul Oficial, Nr. 97-98 din 03.06.2008.

Кучерявый М.М. К пониманию политики модернизации национальной безопасности. // <https://cyberleninka.ru/article/n/k-ponimaniyu-politiki-modernizatsii-natsionalnoy-bezopasnosti> (accesat 15.06.2023)

Мусаева Г.М., Абубакаров А.М. *Обеспечение национальной безопасности: понятие, цель и основные методы.* // <https://cyberleninka.ru/article/n/obespechenie-natsionalnoy-bezopasnosti-ponyatie-tsel-i-osnovnye-metody> (accesat 15.06.2023)

Латышов В.Ф. *Экономическая безопасность Российской Федерации как фактическая основа национальной безопасности* // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России. – 2012. – № 1 (53). – С. 177–183.

Proiectul Strategiei securității naționale a Republicii Moldova. // <https://www.presedinte.md/app/webroot/proiecte/SSN16.pdf> (accesat 15.06.2023).

Sîli V. *Unele aspecte teoretico-practice ale activității antiteroriste.* În: Materialele conferinței științifico-practice din 27 ianuarie 2012 „Procuratura Republicii Moldova la 20 de ani. Rolul și locul Procuraturii într-un stat de drept”. Chișinău, 2012, pag. 93-103.

Amenințări la adresa securității și apărării naționale și colective // <https://www.scribub.com/stiinta/stiinte-politice/AMENINTARI-LA-ADRESA-SECURITAT125211725.php> (accesat 07.06.2023)

Дикевич В.Ч. *Терроризм как угроза национальной безопасности государства: теоретический аспект.* // Вестник Академии экономической безопасности МВД России, 2010, Nr. 12, p. 76.

Несов В.Н., Горичева В. Л. *Проблемы противодействия современному терроризму.* // Закон и право 06.2021, p. 121.

Sîli V. *Generalități privind activitatea teroristă. Trăsături, esență, ripostă.* În: Revista Studii Juridice Universitare, anul VI, nr. 1-2, Chișinău: ULIM, 2013, pag.195-204.

Грачев А.С. *Тупики политического насилия: Экстремизм и терроризм на службе международной реакции.* М.: Междунар. отношения, 1982. 192 с. 170, citat de Ярошенко Г.В. *Проблема терроризма в контексте обеспечения национальной безопасности современного государства.* // <https://cyberleninka.ru/article/n/problema-terrorizma-v-kontekste-obespecheniya-natsionalnoy-bezopasnosti-sovremennogo-gosudarstva> (accesat 04.04.2023)

Ярошенко Г.В. *Проблема терроризма в контексте обеспечения национальной безопасности современного государства.* // <https://cyberleninka.ru/article/n/problema-terrorizma-v-kontekste-obespecheniya-natsionalnoy-bezopasnosti-sovremennogo-gosudarstva> (accesat 04.04.2023)

Дмитриев А. И. *Терроризм как угроза национальной безопасности.* // <https://cyberleninka.ru/article/n/terrorizm-kak-ugroza-natsionalnoy-bezopasnosti> (accesat 04.04.2023)

Новак Манфред. *Гражданский контроль над сектором безопасности.* Пособие для организаций гражданского общества. Женева- Киев. 2011, с. 1.

Natalia Albu*
Ion Ținevschi**

TENDINȚE DIN CADRUL MEDIULUI ACTUAL DE SECURITATE ȘI IMPLICAȚII ASUPRA SECURITĂȚII NAȚIONALE

CZU: 351.86(478)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12721951>

Abstract

Trends in the current security environment are determined by the multitude of international and regional risks and threats with implications for national security. Due to dynamism, speed and unpredictability, changes in the security situation often exceed the reaction and response capacity of states. The challenges of the last period are caused by the dissensions between international actors, the acceleration of the process of technological development of societies, global climate changes, as well as the uncontrolled appearance/disappearance of some processes/phenomena related to the social and economic activity of mankind. Russia's military aggression in Ukraine significantly affects the security architecture of the European continent in general and Southeastern Europe in particular, generating a series of negative effects for political, military, economic, energy, social and humanitarian security. Thus, an insufficient knowledge about the regional or international security environment makes states more vulnerable, on the contrary, it improves the ability to react to threats. In this framework, in the given article it is mentioned that the analysis of the security environment and its implications for national security is often found in strategic documents. From the perspective of the Republic of Moldova, the regional security environment, on the one hand, amplifies certain vulnerabilities of the country, on the other hand, it offers opportunities to strengthen the national defense. The war on the territory of the neighboring state affects the Republic of Moldova from the perspective of resolving the Transnistrian conflict, given the role of mediators of these two states within the 5+2 negotiation mechanism. An important element of the national security environment is related to the Republic of Moldova obtaining the status of a candidate country for EU accession.

Keywords: *security environment, risks and threats, security strategy, international and regional environment, technological progress.*

Introducere

Mediul actual de securitate este caracterizat de variația și multiplicarea riscurilor și amenințărilor interne, externe ori transnaționale (globale/internaționale/regionale). Datorită dinamismului, rapidității și imprevizibilității, schimbările în situația de securitate depășesc de multe ori capacitatea de reacție și răspuns a statelor. Provocările din ultima perioadă sunt cauzate de disensiunile dintre actorii internaționali, accelerarea procesului de

* Conferențiar universitar, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”

** magistrul în relații internaționale

dezvoltare tehnologică a societăților, de schimbările climatice globale, precum și de apariția/dispariția necontrolată a unor procese/fenomene legate de activitatea socială și economică a omenirii. Nivelul fără precedent de interdependență a actorilor statali și non-statali, a domeniilor de activitate publică și privată, precum și a sistemelor și rețelelor caracteristice activității acestor actori și procese, demonstrează că evenimentele/fenomenele contemporane au efecte multilaterale greu de anticipat și gestionat. Interacțiunea și interesele marilor actori globali și regionali precum organizații și corporații internaționale, guverne, organizații neguvernamentale sau companii private pot cauza divergențe, efectele cărora amenință cu fragmentarea mediului actual de securitate. Iar cunoștințele insuficiente despre mediul regional sau internațional de securitate face statele mai vulnerabile, contrariul îmbunătățește capacitatea de reacție la amenințări. Analiza mediului de securitate și implicațiile acestuia asupra securității naționale deseori se regăsește în documente strategice.

Astfel, în structura unui document strategic, cum ar fi Strategia de Securitate Națională (SSN), de regulă se regăsește și un capitol destinat principalilor factori ale mediului de securitate care amenință securitatea unui stat și a cetățenilor săi. În același timp, vorbind de SSN, aceasta ar trebui să înceapă cu stabilirea celor mai *acceptate interese naționale*: securitatea fizică a statului și a poporului acestuia, menținerea sistemului și valorilor constituționale ale țării și un mediu regional și internațional favorabil, dezvoltarea și bunăstarea țării. Iar identificarea și prioritizarea celor mai importante interese de securitate a Republicii Moldova rezidă în identificarea și aprecierea riscurilor și amenințărilor la adresa acestor interese, precum și căile pe care țara trebuie să le urmărească pentru a asigura și apăra interesele identificate.

În acest context, percepția guvernului privind amenințările la adresa securității statului și a populației sale se regăsesc într-o Politică de Securitate Națională (PSN). Însă, o PSN este diferită de o lege sau anumite reguli. O lege, de exemplu, poate impune sau interzice anumite comportamente, în timp ce politica ghidează acțiunile doar în acest scop pentru a produce un rezultat scontat (Albrecht, Barnes, 2008: 1). De aceea, în modelarea unei SSN eficiente este foarte importantă structura acesteia.

Mediul de securitate din perspectiva Strategiei Securității Naționale.

Conform cadrului legislativ național, Strategia este un document de politici publice și are următoarea structură: (1) introducere; (2) analiza situației (3) obiective (descrierea rezultatelor preconizate în domeniul de activitate); (4) direcții prioritare (descrierea activităților planificate din domeniul de activitate pentru a atinge fiecare obiectiv în parte); (5) impact; (6) indicatori de monitorizare și evaluare (7) riscuri de implementare; (8) autorități/instituții responsabile; (9) proceduri de raportare (Hotărâre Nr. HG386/2020).

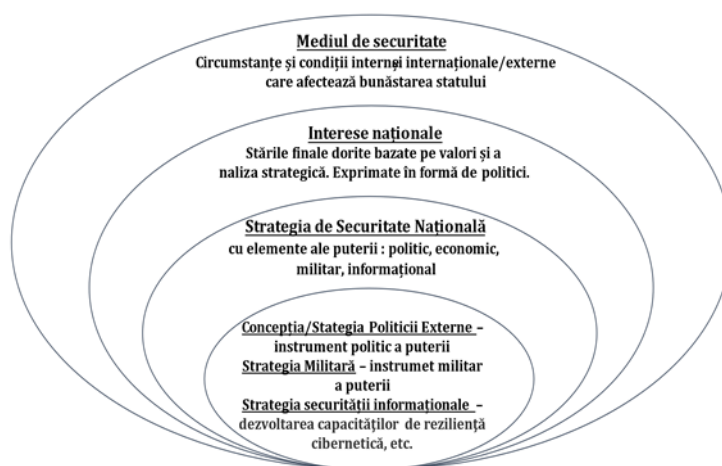
Însă, alături de cadrul legal național ce stabilește structura documentelor strategice, structura unei SSN este determinată de o anumită logică strategică, care

presupune aplicarea următoarelor cinci elemente fundamentale (A National Security Strategy Primer, 2020: 1-2):

- Analiza situației strategice (provocările și contextul acesteia).
- Definirea scopurilor dorite (rezultatele așteptate), mai întâi definirea obiectivului politic general și apoi a obiectivelor specifice necesare pentru realizarea acestuia.
- Identificarea și / sau dezvoltarea mijloacelor (resurse și capabilități) necesare de punere în aplicare a SSN.
- Proiectarea căilor pentru a utiliza mijloacele de atinge scopurile dorite.
- Evaluarea costurilor / riscurilor asociate strategiei.

Luând în considerare cadrul legal național, practica internațională de elaborare a SSN și faptul că Concepția Securității Naționale din 2008 nu reflectă riscurile și amenințările actuale, se cere următoare structură a SSN: (-) Introducere; (-) descrierea mediului de securitate; (-) stabilirea valorilor și intereselor; (-) prioritizarea riscurilor și amenințărilor și identificarea vulnerabilităților; (-) obiective și sarcini în asigurarea interesului național și contracararea amenințărilor (-) acțiuni și mecanisme/mijloace de implementare.

În același timp, o abordare comprehensivă a SSN ar permite conceperea SSN dintr-o anumită perspectivă, luând în considerare complexitatea mediului strategic și de securitate. Pe de o parte, sunt importante preocupările privind factorii interni și externi care influențează securitatea națională. Pe de altă parte, în formularea unei strategii, trebuie să fim conștienți de faptul că fiecare aspect - *obiective, concepte și resurse* - are efecte asupra mediului de securitate (sustenabilitatea unei Strategii). Astfel, o *Strategie bună* va ține cont de *mediul de securitate* în contextul căruia a fost elaborată (Fig. 1), iar finalitățile sale trebuie să ofere și o platformă privind inițierea unui proces de revizuire a altor documente conexe.

Figura 1. Caracterul comprehensiv al Strategiei (Bartholomees, 2006: 110).

Mediul de securitate este un sistem, iar pentru o evaluare a acestuia dintr-o perspectivă sistemică trebuie de identificat, în primul rând, factorii care modelează mediul de securitate, apoi de prezentat o viziune pentru înțelegerea interacțiunilor dintre acești factori. Deși, calitatea mediului de securitate al unui stat este considerată

bună atunci când se confruntă cu o probabilitate redusă de război, totuși există patru factori majori care modelează mediul de securitate al unui stat: barierele geografice, interacțiunea stat-stat (sau dintre actori, în general), structura internațională și tehnologia militară (Tang, 2004: 4). În acest cadru, am mai adăuga un factor important – războiul hibrid bazat pe tehnologie.

Factorii respectivi, deși au un caracter general, sunt propuși din perspectiva relațiilor de putere. Totuși, statul este o entitate geografică și sistemul său de securitate și apărare va fi mai presus de toate orientat spre modelarea unui scut împotriva forțelor externe, în special atunci când statul declară un statut de neutralitate. Teritoriul statului *poate fi amenințat de acaparare/cucerire/ocupare sau prin dăunare/distrugerii, plus amenințările pot surveni atât din interiorul, cât și din afara statului* (Günter, 2011: 62). Specific Republicii Moldova este că nu putem neglija factorul geopolitic, căci însăși realizarea reformelor în sistemul de securitate și reglementarea conflictului de pe malul stâng al Nistrului depind de relațiile geopolitice ale marilor puteri, la baza cărora se află interesele geostrategice în regiune. În același timp, în orice ecosistem, un organism nu este doar un consumator, ci și un modelator al propriului său mediu. Actualmente, relația dintre state și procesele din cadrul mediului lor de securitate sunt interdependente: dezvoltarea internă într-un stat nu numai că modifică propriul mediu al statului, dar are implicații și asupra altor state, în special vecinii săi (de exemplu, implicațiile invaziei militare a Federației Ruse în Ucraina asupra securității Republicii Moldova).

Prin urmare, interacțiunea stat-stat, vulnerabilitățile și nivelul de dezvoltare a statelor și comportamentul extern al acestora poate fi considerat ca un factor care modelează mediul de securitate al unui stat. Deoarece comportamentul extern al unui stat este cel puțin parțial condiționat de această poziționare în cadrul structurii internaționale (definită ca fiind distribuția puterii), structura internațională este, de asemenea, un factor important care modelează mediul de securitate a unui stat. Din această perspectivă, SSN trebuie să stabilească clar, fără încărcătură filosofică, atât prin prisma obiectivelor de securitate, cât și a priorităților strategice, actorii și structurile care vor contribui la dezvoltarea și asigurarea țării, precum și factorii și statele care în mediul actual de securitate reprezintă amenințare la adresa securității naționale.

Implicațiile mediului internațional și regional de securitate asupra securității naționale.

Până la începutul anului 2020 fenomenul interdependenței – ca efect al globalizării – este intens dezbătut și enunțat în mediile de securitate naționale și internaționale, argumentarea relevanței acestuia variind de la caz la caz. Experiența pandemiei COVID-19 și a războiului din Ucraina, mai mult ca oricare alte evenimente de până acum, confirmă faptul că omenirea se află la un nivel de interconexiune fără precedent. Viteza cu care aceste fenomene s-au extins la nivel regional și global a depășit capacitatea de prevenire și reacție a statelor afectate. Aceasta tendință

sugerează două lucruri: a) nivelul înalt de tehnologizare și comunicare/transportare facilitează escaladarea și diseminarea fenomenelor naturale ori create de om (informaționale, economice; militare; de mediu; de sănătate etc.) și (b) aceste fenomene au capacitatea de a se extinde și penetra bariere geografice/spațiale în timp record, fără a putea fi obstrucționate, generând efecte devastatoare cu impact global.

Mediul internațional de securitate este caracterizat de competiția marilor puteri pentru controlul geopolitic. Antagonismul dintre statele autoritare și democratice este în creștere având ca efect eclipsarea activității și eficienței organizațiilor internaționale precum ONU și OSCE, iar odată cu aceasta și a întregului sistem de ordine internațională. Se atestă o sporire a tendințelor revanșiste/revizioniste, încercări de suplinire a vidurilor de putere/influență și de provocări/contestări a cadrului legislativ și normativ internațional și a apărătorilor acestora – ONU; SUA, UE, OSCE și alți reprezentanți ai lumii libere. Având la bază contestarea interpretărilor tradiționale și istorice, revizionismul geopolitic poate juca un rol important în relațiile internaționale actuale. Acțiunile iresponsabile ale adeptilor acestui concept, care direct ori prin forțe proxy acționează în detrimentul stabilității regionale și globale, au un caracter distructiv asupra mediului de securitate. Unele din tendințele menționate au rolul de a testa rezistența sistemului de ordine internațional în încercarea de schimbare a echilibrului mondial de putere.

Diversificarea rolului actorilor non-statali și interferența/implicarea tot mai activă a acestora în procesele social-economice creează deopotrivă oportunități de dezvoltare și insecuritate. Discrepanțele de dezvoltare și stratificarea socială continuă să se aprofundeze în diferite regiuni geografice generând tensiuni și conflicte sociale, etnice, culturale sau religioase. Lipsa distincției clare între rolul statelor și actorilor non-statali ori mascarea intenționată a acestei delimitări periclitează buna funcționare a sistemului internațional.

Agresiunea militară rusă contra Ucrainei, deși se desfășoară în parametri geografici regionali, are implicații majore la nivel internațional. Printre acestea sunt efectele crizei energetice și cea de aprovizionare a materiilor prime dar și riscul unei crize globale alimentare ca urmare a împiedicării fluxurilor de aprovizionare cerealiară cauzată de blocarea de către Rusia a porturilor ucrainene din Marea Neagră. Poziționarea actorilor globali față de războiul menționat la fel generează implicații pentru securitatea globală pe termen scurt și mediu. De la reticența inițială, actori internaționali precum SUA, UE, NATO și majoritatea partenerilor lor globali au trecut la susținerea deschisă a Ucrainei, inclusiv prin aprovizionarea acesteia cu echipamente militare. De la asistența non-letală (de suport logistic), treptat s-a trecut la armament letal de rază scurtă și medie: inclusiv sisteme de artilerie, armament anti blindate și antiaerian, iar recent un șir de parteneri occidentali au convenit asupra livrării tancurilor. Caracterul global al războiului menționat este justificat și de amenințările repetate ale Rusiei privind posibilitatea utilizării arsenalului nuclear în eventualitatea

în care părți terțe vor interveni direct ori susține eforturile de rezistență a Ucrainei. În aceste condiții, omenirea trece prin cea mai periculoasă experiență de după Războiul Rece, una în care persistă riscul escaladării conflictului militar regional în unul mondial cu utilizarea întregului areal militar existent în posesia actorilor globali.

Deși pe fundalul evenimentelor menționate (pandemia și războiul), problemele de mediu, crima transfrontalieră, securitatea cibernetică etc. trec în plan secund, datorita implicațiilor imediate pe care primele le au asupra securității umane, fenomenul interdependenței face dificilă anticiparea evoluției și convergenței ulterioare a acestora.

Migrația internațională a ajuns în topul agendei de securitate internațională, în parte din cauza îngrijorărilor că fluxurile de migrație oferă canale pentru răspândirea terorismului internațional, dar și a altor fenomene infracționale transfrontaliere. Gestionarea acestui fenomen prezintă o provocare de securitate în special pentru statele slab dezvoltate. Totodată, statele care sunt capabile să formuleze și implementeze politici care valorifică potențialul migrației internaționale vor fi mai sigure în noul mediu de securitate globalizat.

Pentru prima dată în secolul XXI, lumea se confruntă cu un fenomen pandemic de amploarea - Covid 19. Pe lângă ratele alarmante de infectare și deces, acesta a declanșat o criză economică de proporții, prejudiciind semnificativ sectoarele comercial, financiar-bancar dar și politic la nivel de stat și internațional. Implicațiile și efectele acestui fenomen vor contribui la sporirea volatilității și impredictibilității, deja accentuate, ale mediului de securitate internațional. Efectele Pandemiei și perspectiva unei evoluții ciclice a virusului obligă statele să continue măsurile pentru a crește capacitatea de gestionare a unei asemenea crize pe multiple planuri: medical, al ordinii publice, din perspectiva sistemului educațional, a asigurării serviciilor publice și mai ales în ceea ce privește creșterea rezilienței economice și gestionarea resurselor pentru gestionarea problemelor interne.

Efectele schimbărilor climatice devin tot mai resimțite, cu perspectiva de a se transforma într-o problemă de importanță critică, cu implicații la nivel global, regional și național. Evenimentele extreme legate de vreme cresc pe parcursul schimbărilor climatice, iar pericolele pandemiilor, re-confirmate de Covid-19, vor fi doar unele din cele mai mari riscuri asociate efectelor acestui fenomen. Schimbările climatice pot genera unele din cele mai mari riscuri pentru pacea și securitatea secolului XXI. Pe măsură ce temperatura planetei crește, secetele prelungite, creșterea nivelului mării și furtunile tot mai frecvente și intense afectează condițiile de trai ale oamenilor din toate colțurile globului. Schimbările climatice afectează infrastructura critică, cum ar fi sistemele energetice și alimentare, perturbând lanțurile globale de aprovizionare. Acestea pot deveni un factor important de conflict în diferite regiuni geografice ale căror populații sunt dependente de resursele naturale, deoarece au capacitatea de a afecta modalitățile de subsistență a populațiilor. Totodată, fenomenul

poate amplifica competiția între state și actorii non-statali pentru accesul la resurse, dar și provoca migrația în masă și strămutarea forțată a populațiilor.

Efectele progresului tehnologic și științific au adus omenirii atât beneficii cât și un șir de probleme, inclusiv de securitate. Utilizarea sferei virtuale ca modalitate de avansare a progresului uman oscilează între perspectiva inovaționistă și cea distructivă. State și actori non-statali continuă atacurile cibernetice și spionajul cibernetic ca parte a eforturilor de realizare a propriilor obiective politice, economice și de securitate. Estimând o amplificare a eforturilor de avans tehnologic se poate concluziona ca aceste abordarea ostilă între actorii menționați va continua, generând un șir de efecte nefaste pentru bunăstarea și securitatea individual și colectivă. Sistemele de Inteligență Artificială devin din ce în ce mai integrate în activitatea umană, problema confidențialității și a securității legate de acestea devenind tot mai stringentă. Nivelul de autonomie a acestora în procesarea informației și luării deciziilor prezintă riscuri semnificative pentru securitatea și bunăstarea individuală și colectivă.

La nivel global, cercetările asupra progresului tehnologic pot crea dezbinări politice, perturba echilibrele de putere, încuraja exploatarea națiunilor subdezvoltate și pot promova abuzuri asupra intimității și drepturilor individuale. Progresul tehnologic și științific va continua să constituie obiectivul competiției dintre marii actori internaționali și regionali. Aceștia vor încerca să valorifice potențialul acestui domeniu pentru creșterea avantajului politic, economic și militar în raport cu potențialii rivali. Deși la moment SUA conduc acest domeniu, eforturile Chinei din ultimele decenii demonstrează o reducere semnificativă de decalaj dintre acestea. Deși eforturile Beijingului de a deveni o putere științifică ar putea contribui la stimularea creșterii globale și a prosperității, comportamentul ostil al acesteia vis-à-vis de politicile de proprietate intelectuală și conformarea cu standardele comerciale internaționale poate duce la deteriorarea mediului de securitate internațională. Unul din obiectivele principale ale acestei rivalități ține de capacitatea actorilor de atragere a celui mai bun potențialului uman în domeniu. Totodată, această politică a migrației potențialului uman calificat cauzată de atractivitatea statelor dezvoltate cauzează la nivel local o criză de cadre și implicit riscuri de perturbare socială.

Deși mai puțin prezent în agenda actuală de securitate, terorismul internațional este un fenomen caracteristic perioadei sfârșitul sec. XX începutul sec XXI. Acesta amenință stabilitatea multor țări și continuă să pună la încercare sistemele de securitate națională din întreaga lume. Ca multe din amenințările deja enumerate, fenomenul dat posedă potențial de afectare a majorității domeniilor sociale: politic, economic, social, umanitar etc. Amploarea extinderii terorismului internațional nu trebuie subestimată având în vedere experiența recentă a grupării Statul Islamic, care în baza unei ideologii politico-religioase extreme, a reușit în timp record să se extindă și afecteze spații geografice imense în zona Orientului Mijlociu și Africii de Nord. Deși

de regulă conexiunile terorismului duc la actori non-statali, complexitatea sistemului internațional actual face dificilă identificarea exactă a responsabililor pentru anumite acte teroriste. În contextul acestei neclarități, se estimează că atât anumite state cât și actori non-statali, prin participarea directă ori sponsorizarea de *actorii proxy*, vor exploata terorismul pentru realizarea obiectivelor propriilor agende politice. Practica ultimelor decenii demonstrează că atât statele dezvoltate cât și cele mai slab dezvoltate pot fi afectate de fenomenul terorismului deopotrivă.

În afara celor menționate, mediului actual de securitate este caracterizat și de alte fenomene care pot avea efect catalizator pentru gama de riscuri și amenințări enunțate. Propaganda – ca element al războiului informațional – se manifestă prin tehnici de manipulare mediatică. Potențialul distructiv al acesteia este capabilă să influențeze negativ opinia publică autohtonă, să afecteze vectorii strategici ai politicii externe și să prejudicieze imaginea instituțiilor statului, în special a celor din sistemul de apărare. Din practica internațională, propaganda informațională poate interveni și influența procese electorale, poate masca decizii, acțiuni ori erori strategice în favoarea unui actor ostil și detrimentul unei societăți țintă. Spațiul informațional constituie terenul fertil de manifestarea a propagandei, fapt ce pune în dificultate eforturile de contracarare a acestui fenomen. Conștiința individuală și colectivă a societăților constituie ținta propagandei informaționale iar obiectivul este modelarea acestora în interesul actorului manipulator.

Adițional, mediul de securitate este influențat și de asimetria evoluției demografice a societăților, de efectele negative ale urbanizării și suprasolicitarea infrastructurilor critice, de polarizarea societăților și accentuarea fenomenului de îmbătrânire a populației.

Dacă să ne referim la nivel regional, mediul de securitate însumează majoritatea caracteristicilor mediului internațional descrise mai sus. Evenimentele regionale de securitate implică și aspectul competiției dintre lumea liberă/democratică și regimurile autoritariste/dictatoriale. În unele state, odată cu promovarea valorilor ultranaționaliste se atestă înrăutățirea situației generale cu privire la apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Totodată, aceste state invocă conceptul de spații civilizaționale (sau zone de interes vital), asumându-și unilateral dreptul de control asupra acestora. Prin aceste acțiuni se încearcă reorganizarea arhitecturii geopolitice a regiunii fără a ține cont de principiile și normele de drept internațional sau de suveranitatea statelor vizate de aceste politici ostile. Această abordare poate avea consecințe negative pentru securitatea internațională, deoarece subminează încrederea și cooperarea între actorii statali, creând condiții de schimbare a paradigmei organizaționale a sistemului internațional actual în unul bazat pe hegemonie și dominanță, în detrimentul cooperării și dialogului abordării participative.

Agresiunea militară a Rusiei în Ucrainei afectează semnificativ arhitectura de securitate a continentului european în general și a Europei de sud-est în particular, generând un șir de efecte negative pentru securitatea politică, militară, economică, energetică, socială și umanitară. De la începutul invaziei militare, Federația Rusă amenință deschis actorii occidentali cu consecințe drastice în cazul intervenției sau susținerii eforturilor de rezistență a Ucrainei. Deși inițial reticente, un șir de state europene sfiidează Moscova și acordă deschis asistență logistică și militară Ucrainei. Cu excepția lovirii colaterale a teritoriului Poloniei – stat membru NATO - răspunsul Rusiei pentru moment se limitează la lovirea infrastructurii critice a Ucrainei și zonelor vestice ale acesteia în încercarea de a împiedica fluxurile de asistență militară occidentală.

Schimbarea arhitecturii de securitate pe teritoriul european este confirmată și de deciziile Finlandei și Suediei – state cu neutralitate istorică – privind aderarea la NATO. Deși *blitzkrieg-ul* Rusiei a eșuat, aceasta pare determinată să-și atingă obiectivele strategice prin trecerea la un război de scară largă (de uzură), evenimentele recente privind mobilizarea masivă de personal și resurse demonstrând acest lucru. Totodată, atât campania rusa din Ucraina cât și declarațiile disidenților politici de la Moscova demonstrează clar ca ambițiile acesteia nu se opresc la cucerirea Ucrainei.

Încălcarea flagrantă a cadrului normativ internațional de către Federația Rusă, în încercarea de a redesena hotarele statelor la nivel regional, demonstrează predispunerea acesteia la utilizarea unui spectru larg de scenarii. În aceste condiții, probabilitatea incertitudinii și amenințărilor militare în regiune urmează să se mențină pe termen scurt și mediu. Reacția actorilor occidentali joacă un rol determinant în această ecuație. Asistența Occidentului va continua să graviteze între epuizarea lentă și graduală a Rusie și evitarea riscului escaladării militare complete. Totuși, aceasta nu oferă garanții de securitate statelor aflate în afara spațiului de protecție a UE și NATO, care sub presiunea situației actuale sunt nevoite să identifice soluții proprii de securitate pe termen scurt și mediu

Criza politică dintre Moscova și UE a generat și o criza energetică de proporții. Încercarea Rusiei să exploateze dependența energetică a UE, a determinat-o pe ultima să-și reorienteze sectorul energetic spre surse de import alternative. Anularea proiectului Nord Stream 2 și reducerea volumului de furnizare prin conducta Yamal-Europa confirmă aceste tendințe. Totuși, efectele acestor procese sunt cel mai resimțite de Ucraina, Moldova și parțial unele state din flancul estic al UE.

La nivel european, mediul de securitate este marcat și de prezenta conflictelor înghețate din bazinul Marii Negre, tensiunile din zona Balcanilor de Vest și statutul incert al Ciprului de Nord. Deteriorarea graduală a situației de securitate regionale împovărează misiunea actorilor regionali – UE, NATO, OSCE – de gestionare a situației și menținerea stabilității. În pofida abordării constructiviste, caracteristică actorilor menționați, nivelul complexității agendei regionale face dificilă identificarea

unor compromisuri fără renunțarea la unele obiective și interese personale în beneficiul consensului general.

Implicațiile progresului tehnologic asupra securității naționale

Mediul actual de securitate este marcat și prin faptul că se fac progrese tehnologice semnificative într-o serie de domenii, cum ar fi tehnologia informației și comunicațiilor (TIC), dar, inclusiv inteligența artificială (AI), în special în ceea ce privește mașina de învățare și robotică / automatizare / și autonomie avansată; nanotehnologie; tehnologie spațială; biotehnologie; și calculul cuantic ș. a.. Aceste descoperiri sunt de așteptat să fie extrem de perturbatoare și să aducă schimbări majore transformatoare în modul în care funcționează societățile. Cele mai multe sisteme AI moderne se bazează pe învățarea automată: sistemele învață și se adaptează utilizând modele statistice pentru a deduce inferențe din tiparele datelor. Un anumit tip de învățare automată, numit învățare profundă - care utilizează rețele neuronale artificiale care sunt inspirate de nodurile de comunicare distribuite ale creierului uman.

Progresele tehnologice în cauză sunt conduse de o revoluție digitală care a început cu mai bine de patru decenii în urmă. Inovațiile din domeniul respectiv sunt centrate pe colectarea, procesarea și analizarea unor cantități enorme de date care apar din științele informației cu implicații pentru nenumărate domenii de cercetare și dezvoltare. Aceste progrese promet beneficii sociale și economice semnificative, eficiență sporită și productivitate sporită într-o serie de sectoare. Dar există îngrijorări tot mai mari că aceste tehnologii și modul în care sunt utilizate vor ridica provocări serioase, inclusiv dislocarea forței de muncă și alte perturbări ale pieței, inegalități exacerbate și noi riscuri pentru siguranța publică și securitatea națională.

Astfel, nu putem neglija că progresul rapid al tehnologiilor TIC și AI pot avea implicații duble atunci când sunt utilizate de state, structuri transnaționale sau chiar de o persoană aparte, în sensul că pot fi folosite atât pentru scopuri rău intenționate sau letale, cât pot fi valorificate pentru a spori dezvoltarea socială și economică, făcând eforturile de gestionare a acestora mult mai complexe. Relativ ușor de accesat și utilizat, majoritatea dintre aceste tehnologii sunt în mod inerent vulnerabile la exploatare și întrerupere atât din apropiere, cât și de la distanță. În paralel, tensiunile geopolitice din întreaga lume sunt în creștere, iar majoritatea țărilor consideră din ce în ce mai mult aceste tehnologii ca fiind centrale pentru securitatea națională. În mare parte integrarea economică și conectivitate înseamnă că efectele și consecințele progreselor tehnologice sunt mult mai puțin localizate decât înainte și sunt susceptibile să se răspândească în țări și industrii din întreaga lume. Inovația tehnologică are loc în mare parte dincolo de competența guvernelor. În multe cazuri, rata de inovare depășește capacitatea statelor de a ține pasul cu cele mai recente evoluții și potențiale impacturi societale. Și chiar dacă unul sau câteva guverne naționale elaborează politici pentru gestionarea acestor efecte, a extinderii globale a

multor tehnologii emergente și a impactului acestora necesită noi abordări ale guvernantei multilaterale asupra cărora este mult mai dificil de convenit.

Progresele tehnologice de astăzi sunt considerate perturbatoare atât în termeni de piață, dar cât și de *perturbări ale ordinilor legale și de reglementare* și au potențialul de a *turburează valorile profunde pe care se bazează legitimitatea ordinii sociale existente* (Brownsword, Scotford, Yeung, 2017). Astfel, în martie 2023, Elon Musk și alte personalități din domeniul tehnologiilor artificiale au semnat o scrisoare deschisă care avertizează asupra riscurilor și spun că dezvoltarea inteligenței artificiale a scăpat de sub control, solicitând o pauză de șase luni în dezvoltarea astfel de tehnologii. Dar asta nu l-a împiedicat pe E. Musk să investească masiv în dezvoltarea AI pe Twitter. Totuși, scrisoarea mai avertiza că inteligența artificială poate inunda canalele de informare cu știri false și ar putea înlocui locurile de muncă cu automatizare. De fapt, Șor utilizează cu succes inteligența artificială pentru ași promova blogul online, având în jur de 100 portaluri gestionate din Asia, atunci când paginile sale sunt blocate legal. De aceea, dincolo de cadrul național, deja la nivel internațional se încearcă să dezvolte instrumente legale de guvernare a tehnologiilor. De exemplu, spațiul cibernetic este guvernat de o combinație dintre dreptului internațional existent, precum și o serie de acorduri politice, standarde și protocoale tehnice, standarde de comerț, afaceri, dar și standarde de asigurare a drepturilor omului; principii de cercetare; precum și auto reglementarea în sectorul privat.

Cu toate acestea, mediul internațional nu este propice pentru discuții despre cum să coordoneze cel mai bine răspunsurile la dilemele complexe, transfrontaliere, care apar în jurul noilor tehnologii. De fapt, comunitatea internațională este lentă în adoptarea de noi reguli și instituții pentru a face față noilor provocări, iar dilemele generate de chestiunile legate de suveranitatea națională și legitimitatea democratică persistă. În acest cadru, este extrem de necesar un angajament public semnificativ, deoarece guvernele și companiile nu pot să rezolve singure aceste dileme. O serie de inițiative care implică oameni de știință cu renume, tehnologi, cercetători, organizații ale societății civile și investitori în domeniile AI și robotică promovează principii importante pentru a ajuta la atenuarea riscurilor și la răspândirea beneficiilor AI (AI Principles, 2017).

Astfel, răspunsul la riscurile și provocările aferente progresului tehnologic solicită nu doar explorarea unor noi structuri de guvernare, instrumente și procese, această sarcină necesită o înțelegere mai profundă a contextelor sociale, culturale, economice și geopolitice în care sunt elaborate politicile, normele și reglementările, precum și o înțelegere mai fermă a întrebărilor generale ale puterii și conflictelor care modelează relațiile umanității cu tehnologia. Aceasta înseamnă că concepțiile despre securitate vor trebui reconsiderate în timp și că cadrele normative și de guvernare existente deja trebuie adaptate. De exemplu, noi amenințări și vulnerabilități apar ca urmare a *Internetului obiectelor (Internet of things (IoT))* (Internetul obiectelor și viitorul

tehnicii de calcul la margine în Europa, 2022) – o rețea de dispozitive digitale conectate, cunoscute uneori sub denumirea de dispozitive *inteligente*, cu cercetarea sa conexă care cuprinde domenii precum IA, 5G, *cloud computing*, tehnologia *blockchain* și microsistemele sau nanosistemele. Ceea ce s-a schimbat recent este capacitățile sporite ale dispozitivelor, rețelele de comunicații mai rapide, standardizarea protocoalelor de comunicare și senzorii și dispozitivele microelectronice mai accesibile ca preț, ceea ce duce la turboîncărcarea fenomenelor IoT.

Siguranța și securitatea serviciilor și dispozitivelor conexe rămân probleme serioase căci reglementarea procesului de utilizare a tehnologiilor nu reușește în pas cu sporirea accesibilității utilizării dispozitivele de tipul agentului inteligent. De asemenea, se dezvoltă și noi amenințări în relație cu sistemele critice dependente de AI (cum ar fi numărul tot mai mare de sectoare și industrii bazate pe *cloud computing*), sisteme critice prin satelit și procese de informare și de luare a deciziilor, care sunt din ce în ce mai susceptibile la manipulare pentru efecte politice și strategice. Concurența strategică sporită și deteriorarea încrederii între state agravează și mai mult aceste provocări. Mai mult ca oricând, țările trebuie să investească în diplomatie pentru a promova un dialog, cooperare și coordonare mai mari în problemele legate de TIC care prezintă cele mai mari riscuri pentru societate.

În același timp, o consecință inevitabilă a internetului obiectelor și a dispozitivelor și aplicațiilor pe care le deține este volumul masiv de date în continuă schimbare care sunt generate ca urmare a digitalizării. Ca urmare, întregul potențial al datelor poate fi valorificat printr-un cadru comun pentru schimbul de date. Astfel, pentru a valorifica potențialul noilor tehnologii de acest tip, dar și pentru a preveni pericolele ca urmare a utilizării a acestora, UE sprijină prin programul Europa digitală elementele-cheie ale spațiilor de date. Comisia Europeană investește în implementarea unor spații europene comune ale datelor pentru sectoare precum agricultura, energia, asistența medicală, industria prelucrătoare și transporturile, pentru a se asigura că mai multe date devin disponibile pentru a fi utilizate în economia și societatea noastră, menținând în același timp sub control întreprinderile și persoanele care generează datele (Internetul obiectelor și viitorul tehnicii de calcul la margine în Europa, 2022).

Pe de altă parte, în viitor, sunt tot mai multe îngrijorări, în contextul conflictelor armate, a mai multor factori de decizie și analiști militari este că, deși cu ajutorul progreselor AI, sistemele de arme se pot deplasa mai departe pe spectrul autonomiei, pot avea mai multe sarcini și, în cele din urmă, pot înlocui oamenii pe câmpul de luptă, totuși influența tehnologiei și a geopoliticii formează un amestec mortal, făcând războiul viitor mult mai complex. Mai mult, impulsionate de inovația tehnologică, există și posibile schimbări în tactici, strategii și mijloace de război. Importanța tot mai mare a războiului cibernetic, armonizarea spațiului, războiul prin proxy și operațiunile de influență și campaniile de dezinformare denotă că modurile de luptă se schimbă. De asemenea, este evident că securitatea națională, în special domeniile de

nișă ale luptei, devine atât de complexă și sofisticată încât dezvoltarea capacității militare a viitorului va trebui să treacă de la simpla achiziție de echipamente și platforme la achiziționarea de talente. Ca un nou indicator semnificativ în relațiile umane, impactul acestor noi conducte de talente va schimba jocul. De exemplu, Unitățile 8200 și 9300 din Israel recrutează nu numai cele mai bune talente locale, ci funcționează și ca start-up-uri pentru a maximiza eficiența luptei (Future Warfare and Technology, New Delhe, 2022: 65).

De aici și problema autonomiei în sisteme de arme determinată de modalitatea de utilizare. Deși autonomia în sistemele de arme, inclusiv în funcțiile lor critice, nu este o dezvoltare recentă, cu toate acestea, nu se poate nega faptul că progresele recente în AI și robotică au accelerat enorm încorporarea funcții autonome într-o varietate mai largă de sisteme de arme. Unele dintre sistemele de arme notabile existente, cu diferite grade de autonomie, fie deja operaționale, fie într-un stadiu avansat de dezvoltare, și nu toate alimentate de AI, sunt de exemplu: (-) Unmanned Aerial Vehicles (Harop (12), Blowfish A3 (13), Bayraktar TB2 (14)); (-) Unmanned Ground Vehicles (Marker (15), Multi-Utility Tactical Transport (16)); (-) Drone swarms (STM Kargu-2 (20), Israeli Drone Swarm (Israeli-Hamas War) (21), Perdix Drone Swarm (22)); etc. (Future Warfare and Technology, New Delhe, 2022: 65).

În timp ce statele sunt de acord cu privire la necesitatea reglementării utilizării militarizate a tehnologiilor emergente, persistă dezacorduri cu privire la tipul, domeniul de aplicare și nivelul de reglementare. Reglementarea cuprinzătoare găsește sprijin în unele sectoare pentru atenuarea riscurilor. Alții subliniază necesitatea de a reglementa aplicațiile militare specifice ale tehnologiilor emergente (Yoo, 2022). Domeniul de aplicare temporal al oricăror reglementări propuse este, de asemenea, contestat. În timp ce unele state sunt în favoarea limitării reglementărilor în timpul războiului, criticii susțin acoperirea *toate etapele aplicării militare, indiferent de timp de pace sau război, de la cercetare și dezvoltare până la desfășurarea efectivă*. Reglementarea tehnologică emergentă este în mod inevitabil asociată cu aplicarea principiilor primare ale dreptului internațional. Cu toate acestea, liniile geopolitice trasate se bazează pe caracteristicile specifice ale tehnologiilor în cauză, pe lângă nivelul capacităților tehnologice ale unui stat. Această divizare este observată în chestiunile de autoapărare. Susținând că contramăsurile ar duce în mod inevitabil la concepția unor câmpuri de luptă cibernetice și spațiale mai profunde, RPC și Rusia se opun aplicării principiilor de autoapărare în spațiul și domeniile cibernetice. Cu toate acestea, Occidentul întreprinde măsuri pentru a aplica aceste principii în domeniile cibernetice și spațiale, ca răspuns la potențialul crescut de atacuri surpriză în timp de pace introdus de tehnologiile emergente. De exemplu, SUA caută să ușureze standardele pentru mobilizarea măsurilor de autoapărare în timp de pace în domeniile cibernetice și spațiale. De asemenea, absența unor recomandări distincte pentru consolidarea politicilor de dezarmare nucleară și scăderea eficacității și a încrederii în normele,

reglementările și acordurile internaționale vor juca un rol important în modul în care armele nucleare sunt percepute în viitor, fie pentru război, fie pentru descurajare. Normele internaționale, chiar și cele voluntare și neobligatorii, sunt utile deoarece definesc în mod explicit beneficiul reciproc pentru state. Cu toate acestea, atunci când se confruntă cu interesele naționale de bază, normele *se luptă întotdeauna*. Iar din perspectiva statelor mici și slabe, aceste tendințe prezintă un pericol constant, fiind extrem de vulnerabile față de noile tehnologii emergente, mai mult ar putea constitui arii de testare a astfel de tehnologii.

Concluzii

Dincolo de amenințările cu caracter militar cu care se confruntă continentul European la etapa actuală, nu putem neglija că mediul de securitate a păstrat tendințe care nu demult erau considerate ceva mai nou atunci când vorbim de amenințările hibride, dar și tendințe care evoluează constat reieșind din progresul tehnologic. Astfel, mediul actual de securitate este marcat și prin faptul că se fac progrese tehnologice semnificative într-o serie de domenii, cum ar fi tehnologia informației și comunicațiilor (TIC), dar, inclusiv inteligența artificială (AI). Aceste descoperiri sunt de așteptat să fie extrem de perturbatoare și să aducă schimbări majore transformatoare în modul în care funcționează societățile. În același timp, aceste progrese promet beneficii sociale și economice semnificative, eficiență sporită și productivitate sporită într-o serie de sectoare. Pentru a valorifica potențialul noilor tehnologii, dar și pentru a preveni pericolele ca urmare a progresului acestora, Republica Moldova va susține procesul de inovare care permite și încurajează accelerarea progresului tehnologic și va adera la programele UE, precum și la reglementările internaționale de valorificare sustenabilă a emergenței tehnologice.

Astfel, nu putem neglija că satele sunt tot mai influențate de evoluțiile din mediul de securitate fie la nivel internațional sau regional. Mai mult, Republica Moldova are nevoie de un mediu internațional prietenos și fără conflicte pentru a-i permite concentrarea pe soluționarea problemelor interne și depășirea provocărilor care blochează în prezent potențialul de dezvoltare al țării. Acest lucru presupune dezvoltarea și menținerea de parteneriate funcționale cu actori regionali și globali, bazate pe respectarea dreptului internațional.

În pofida acestor aspirații, contextul actual de securitate din regiune proiectează cele mai mari provocări de la independentă. Din acestea fac parte valul masiv de refugiați ucraineni, criza energetică și efectele economice ale acesteia, dar în mod special amenințarea militară directă - posibilitatea unei agresiuni armate externe ori pericolul antrenării în acțiuni militare la nivel regional. Amenințarea militară este confirmată și de violarea repetată a spațiului aerian național de rachetele rusești, de refuzul sfidător al Moscovei de a oferi explicații în legătura cu aceste acțiuni dar și de

atitudinea și declarațiile ostile ale oficialilor ruși vis-a-vis de opțiunile de politică internă și externă ale Republicii Moldova.

Un element important al mediului de securitate național ține de obținerea de către Republica Moldova a statutului de țară candidată privind aderarea la UE. Această perspectivă, echivalează pentru Federația Rusă cu pierderea influenței geopolitice și poate atrage unele consecințe de securitate pe termen scurt și mediu. Deși statutul de candidat UE reprezintă o oportunitate unică pentru Republica Moldova, realizarea acestui imperativ este condiționată de un șir de reforme la nivel național în domenii precum justiția, economie și finanțe, administrație, securitate etc. Totodată, la nivel național încă persistă scepticismul față de eforturile de integrare europeană și euroatlantică a Republicii Moldova. Aceasta sunt amplificate de o totalitate de eforturi ostile concentrate și sincronizate de actori externi, inclusiv prin intermediul actorilor proxy. Propaganda, dezinformarea societății și tentativele de preluare nelegitimă a puterii sunt metodele principale utilizate de actorii interesați pentru deturnarea cursului politicii externe al Republicii Moldova.

În fine, parteneriatul Republica Moldova-NATO este un alt element important al mediului de securitate. Constituit în limitele statutului de neutralitate acest parteneriat oferă, în lipsa resurselor naționale, alternative de dezvoltare a capacității de apărare, de creștere a interoperabilității cu statele partenere și contribuție la eforturile regionale și internaționale de menținere a păcii. Războiul din țara vecină a sensibilizat opinia publică pe subiectul dezvoltării capacității de apărare și a dus la consolidarea parteneriatului menționat. Ca urmare, după februarie 2022, cooperarea cu NATO se aprofundează, vizând domenii de dezvoltare a capacităților militare corespunzătoare mediului de securitate regional. Mai mult, Summit-ul NATO de la Vilnius (iulie 2023) a reconfirmat suportul statelor membre pentru consolidarea securității naționale Republicii Moldova.

Respectiv, mediul de securitate regional, pe de o parte, amplifică anumite vulnerabilități al țării, pe de altă parte oferă oportunități de fortificare a apărării naționale. Războiul de pe teritoriul statului vecin afectează Republica Moldova din perspectiva soluționării conflictului transnistrean, dat fiind rolul de mediatorii ale acestor două state în cadrul mecanismului de negocieri 5+2. În situația acestui blocaj, Republica Moldova este nevoită să întreprindă eforturi adiționale de control a situației, de prevenire a escaladării și de identificare a căilor de soluționare definitivă a conflictului menționat.

În afară de amenințarea militară externă, Republica Moldova se confruntă cu o gamă largă de riscuri. Separatismul politic și teritorial, eforturile ostile de scindare etnică, lingvistică și culturală, provocările economice, corupția și lacunele sistemului judiciar, sunt toate capabile să genereze efecte importante pentru securitatea națională. În contextul actual al tehnologizării și interdependenței, aceste amenințări și riscuri se pot manifesta separat ori cumulativ, pot escalada rapid dintr-o categorie de

probabilitate în alta, creând condiții ce depășesc capacitatea națională de anticipare și reacție. De aceea și răspunsurile față de amenințările care sunt ca urmare a tendințelor din cadrul mediului actual de securitate trebuie deja să depășească viziunea *reactivă* și să aibă o abordare *preventivă* protejând securitatea statului, dar și a cetățenilor săi.

BIBLIOGRAFIE

A National Security Strategy Primer. U. S. Army War College, 2020.
<https://nwc.ndu.edu/Portals/71/Documents/Publications/NWC%20Primer%2020%20Final.pdf?ver=NKiGA4Ocm119DU5GveImYw%3D%3D>

AI Principles, Future of Life Institute. <https://futureoflife.org/ai-principles/>

Albrecht Peter, Barnes Karen, *Place du genre dans l'élaboration de politiques de sécurité nationale*. Genève: DCAF, OSCE/BIDDH, UN-INSTRAW, 2008, 24 p.

Bartholomees J. Boone, *Guide to National Security Policy and Strategy*. Ed. A II-a. Editura: 2006, 290 p.

Braun Hans Günter, *Concepts of Security Threats, Challenges, Vulnerabilities and Risks*. In: *Coping with Global Environmental Change, Disasters and Security*. Volume 5, Hexagon Series on Human and Environmental Security and Peace. Springer Berlin Heidelberg, 2011, p. 62-106.

Brownsword Roger, Scotford Eloise, Yeung Karen, (eds.), *Oxford Handbook of Law, Regulation and Technology*. Oxford, online edn., 2017, <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199680832.001.0001>.

Hotărâre Nr. HG386/2020 din 17.06.2020 cu privire la planificarea, elaborarea, aprobarea, implementarea, monitorizarea și evaluarea documentelor de politici publice, Guvernul Republicii Moldova. Publicat: 26.06.2020 în Monitorul oficial Nr. 153-158 art. 509.

Internetul obiectelor și viitorul tehnicii de calcul la margine în Europa. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/ro/news/iot-and-future-edge-computing-europe>

Rajagopalan Rajeswari Pillai, ed., *Future Warfare and Technology: Issues and Strategies*. New Delhi: ORF and Global Policy Journal, 2022, p. 174.

Tang Shiping, *A Systemic Theory of the Security Environment*. In: *Journal of Strategic Studies*, 27 (1), 2004, p. 1-34.

Yoo Joonkoo, *Regulating the Military Application of Emerging Technologies: Recent Trends, Key Issues and Implications*, IFANS Focus, March 28, 2022. <https://www.ifans.go.kr/knda/ifans/eng/pblct/PblctView.do?csr=fPreventionSalt=null&pblctDtaSn=13978&menuCl=P11&clCode=P11&koreanEngSe=ENG&pclCode=&chcodeId=&searchCondition=searchAll&searchKeyword=emerging&pageIndex=1>

Svetlana Cebotari*

TENDINȚE GEOPOLITICE ÎN BAZINUL MĂRII NEGRE ÎN CONTEXTUL RĂZBOIULUI DIN UCRAINA

CZU: 911.3:32(4-11):355.4(470:477)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12723120>

Abstract

The Black Sea region in the context of the actual geopolitic evolutions The Black Sea region over the centuries played an important geostrategic role in the relations between the great powers. Currently, at the confluence of two Versailles culture and religions, the Christian and Islamic and many nations, the Black Sea is a space of both convergence and collision of the interests of the riparian countries, but also of the various international actors. This article outlines the main interests of the great powers.

The objective of this article is to highlight the main geopolitical trends taking place in the Black Sea basin, trends that are conditioned by the emergence of the war in Ukraine,

Keywords: *Black Sea basin, Russia, US, EU, NATO*

Introducere

De-a lungul secolelor, din punct de vedere geopolitic, geoeconomic și geostrategic, importanța Mării Negre s-a bazat în principal pe rolul pe care regiunea l-a avut la intersecția dintre fostele puteri și imperii (elen, roman, bizantin, otoman, rus). Ea a fost simultan o punte de legătură și o frontieră, o zonă-tampon și de tranzit între Vest și Est, între Sud și Nord. În plus, Marea Neagră a reprezentat și continuă să reprezinte un punct de legătură pentru circuitele comerciale și regiunile bogate în resurse energetice (*Frunzeti E*) Bazinul Mării Negre este spațiul acvatic care deține o suprafață de 413 000 km², cu o lungime de 1.150 km de la Vest spre Est și de 600 km de la Nord la Sud (*Maior G.C., Konopliov S, 2011*). De asemenea, regiunea Mării Negre cuprinde o diversitate de identități culturale, lingvistice, etnice și religioase. Heterogenitatea este, de asemenea, îndeplinită în ceea ce privește structura, dimensiunea și orientarea economică a țărilor din regiunea Mării Negre. Înconjurată de Europa, Caucaz, regiunea Anatolia, bazinul Mării Negre este conectat la Marea Egee și Marea Mediterană la sud prin Strâmtoarea Bosfor și Marea Marmara (*Țăranu M, 2011*). Marea Neagră ca regiune a fost disputată prin prisma vocației sale duale de pod sau frontieră. Dimensiunea Mării Negre și creșterea capacităților de proiecție a forțelor, la care se adaugă faptul că este o mare putere internă, cu o cale unică de ieșire spre oceanul planetar și cea controlată de un singur stat, Turcia (*Riga Summit Reader's Guide*).

* Doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, Departamentul Relații Internaționale Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova. E-mail-svetlana.cebotari11@gmail.com

Aflându-se la confluența a două culturi și religii universale, cea europeană creștină și cea islamică, și a mai multor familii de popoare, Marea Neagră este un spațiu atât de convergență cât și de coliziune a intereselor țărilor riverane, dar și a diverșilor actori internaționali. Evoluția geopolitică și de securitate în zona Mării Negre, poziția geografică a regiunii, riscurile și amenințările existente la adresa stabilității în zonă, elementele ce țin de cooperarea politică, economic și militară sunt aspecte care atrag tot mai mult interesul comunității internaționale, a organizațiilor europene și euroatlantice, generează o abordare mai atentă a problematicii zonei. În contextual noilor realități geopolitice și geostrategice euroatlantice, ca urmare a extinderii NATO și a Uniunii Europene, a conferit bazinului Mării Negre caracteristicile unui spațiu de importanță geostrategică (*Frunzeti T., Zodian V. 2009*).

Este o zonă de intersecție a direcțiilor strategice și traseelor ce asigură legăturile dintre Occident și Orient, de competiție, de cooperare între importanți actori internaționali, între diferite sintagme economico-sociale și sisteme de valori antagoniste. După anul 2004 Marea Neagră s-a definit ca limita estică a UE și NATO, demarcație situată în proximitatea CSI și a statelor membre ale Organizației Tratatului de Securitate Colectivă. Regiunea analizată are și o valoare economică deosebită prin prezența resurselor energetice și de materii prime terestre și maritime, capacități locale industriale moderne sau în curs de modernizare, numărul și gradul de educație ale populației, amploarea schimburilor comerciale regionale și transregionale, etc. (*Frunzeti E.D :492*).

Datorită poziției sale geografice, a potențialului economic și a tensiunii crescânde ruso-ucrainene, Marea Neagră are o importanță geopolitică ridicată. De acest bazin se leagă numeroase aspecte de securitate: nu numai din punct de vedere militar (în urma anexării Crimeei de către Rusia), ci și din punct de vedere energetic și economic. Federația Rusă este, așadar, unul dintre principalii jucători de care depinde dinamica de securitate a întregii regiuni, transformând Marea Neagră într-unul dintre scenariile de confruntare cu Occidentul (*Minora C.L.*).

De asemenea, Bazinul Mării Negre este o zonă dens populată, cu resurse naturale importante, conectată cu Marea Mediterană prin strâmtorile Bosfor și Dardanele și care are legături directe cu linii importante de comunicație, prin intermediul fluviilor (Dunărea, Volga, Don) și prin coridoarele pe uscat ce unesc de la est la vest Europa Centrală de Caucaz și Asia Centrală, iar de la nord la sud zona baltică de Europa de Sud-Est și Marea Mediterană. Aceste rute au fost folosite în extenso, atât pentru campanii militare, cât și pentru schimburi comerciale încă de la stabilirea primele colonii grecești de-a lungul țărmurilor. Singura perioadă în care Marea Neagră a reprezentat un "lac înghețat", iar canalele de comunicație au fost întrerupte, a fost în timpul diviziunii de 50 de ani a războiului rece, când granița dintre cele două blocuri trecea practic prin centrul acestei regiuni (*Cebotari Sv., Plop S, 2019*). Merită atenție în acest context și axa energetic geopolitică care unește spațiul

caspic, Marea Neagră și Marea Mediterană. Oleoductele și gazoductele sunt căile de legătură a acestor spații. Regiunea Mării Negre stricto sensu, include apele teritoriale și litoralul României, Bulgariei, Georgiei, Federației Ruse, Turciei, Ucrainei, și, respectiv, Republica Moldova (Frunzeti T.,2016: 5-11).

În jurul Mării Negre sunt trei state membre ale NATO și două state membre ale UE. O serie de transformări politice a generat avansul spre regimuri democratice în alte sttate din regiune. Spațiul bazinului Mării Negre continuă să fie în transformare (Oğan S. p.42). Regiunea Mării Negre este regiunea care cuprinde Caucazul de Sud, Rusia, Turcia, Ucraina și unele dintre statele membre ale Uniunii Europene (și, prin urmare, Uniunea) (Triantaphyllou, 2009:225-241, .225-241).

Bazinul Mării Neagre în contextul războiului din Ucraina

Pentru o mai bună comprehensiune a tendințelor geopolitice care sunt în proces de desfășurare în bazinul Mării Negre, procese condiționate de invazia Ucrainei de către Federația Rusă, apare necesitatea de a reliefa principalele aspecte de manifestare a acestora. Timp de secole, Marea Neagră a fost scena confruntărilor și rivalităților dintre cele două puteri Rusia și Turcia. Între secolele al XV-lea și al XVIII-lea, țărmurile sale au făcut parte din Imperiul Otoman și Imperiul Rus care și-a forjat expansiunea în detrimentul Imperiului Otoman. Din 1568 până la începutul Primului Război Mondial, cele douăsprezece războaie ruso-turce au marcat relațiile dintre aceste imperii, împrejurare care face parte din memoria colectivă a ambelor popoare. Rușii au dobândit dreptul de a construi două porturi în apele Mării Negre după războiul ruso-turc din 1768-1774, dar abia în 1783 trupele Ecaterinei cea Mare au reușit să ocupe definitiv Hanatul Crimeei, ocupând unul din canalele Mării Negre, Șahin Giray. Prin aceasta, Rusia și-a asigurat accesul la mările calde, un imperativ strategic pentru o Rusie care, atât astăzi, cât și în trecut, a tins să joace un rol de mare putere în contextul internațional. Evenimente mai recente, precum ocupațiile rusești din Abhazia și Osetia de Sud (2008) și anexarea Crimeei (2014), ne denotă faptul că importanța strategică a Mării Negre a crescut (Tapia).

De asemenea, ocuparea peninsulei Crimeia de către Rusia în 2014 au fracturat situația geopolitică a bazinului Mării Negre. Transformările paradigmei geopolitice și strategice conduc la o polarizare mai mare în regiunea Mării Negre (Pétiniaud L.).

Pentru a determina specificul tendințelor actuale din bazinul Mării Negre este important de a face o cartografiere a țărilor riverane la acest spațiu acvatic: Rusia, Georgia, Turcia, Bulgaria, România și Ucraina. Federația Rusă. Deși a fost un actor mult mai activ decât Turcia, UE sau NATO în regiune (până invazia Ucrainei din data de 24 februarie 2022) și a deținut pârghii de putere: gazoducte și politici comerciale, actualmente Federația Rusă, conform opiniei multor experți a devenit un stat în delin, stat cu care „nimeni nu va da mâna” pe arena internațională. În contextul războiului din Ucraina, cât și în condițiile în care Alianța Nord Atlantică și-a consolidat

capacitatea de apărare în scopul asigurării securității din zonă, actuala Rusie a devenit un actor care și-a diminuat imaginea de putere nu internațională, dar și din imaginea de putere regională.

Bulgaria și România sunt membre ale Uniunii Europene (UE) și NATO, organizații aflate în conflict deschis cu Federația Rusă, stat care tinde să rămână puterea dominantă în Marea Neagră și care își proiectează puterea către Caucaz, Orientul Mijlociu și Europa de Est. Ucraina și Georgia se află între aspirațiile lor de a se integra în spațiul european și de a ieși din orbita de influență a Rusiei. Între timp, Turcia, a doua putere militară din regiune, încearcă să mențină un echilibru dificil între ambii poli.

Emergența războiului din Ucraina a condiționat angajamentul NATO față de flancul estic, concretizându-se prin desfășurarea forțelor multinaționale în două mari grupuri: cele care sunt grupate în jurul așa-numitei „Prezență în avans sporită” și cele care fac acest lucru sub conceptul de prezență avansată „adaptată”. În esență, prima grupare se desfășoară în Polonia, Lituania, Letonia și Estonia și este formată din 4 grupuri tactice („Grupuri de luptă”, BG) sub comanda Cartierului General (CG) al „Corpului Multinațional Nord-Est”, cu sediul la Szczecin (Polonia). În Marea Neagră, pașii făcuți de Alianță au fost mult mai restrânși și, sub numele de prezență avansată adaptată, desfășurarea forțelor NATO este mult mai modestă. Componenta terestră este integrată sub comanda unui Cartier General al Brigăzii Române, oficial „multinaționalizat” din 2018, dar care integrează doar unități românești. De fapt, NATO a consolidat activitățile de cooperare, exercițiile și activitățile pe care le-am putea defini drept demonstrații de forță, dar prezența fizică a trupelor este foarte limitată. Exercițiile și activitățile sunt coordonate de HQ-ul Diviziei Multinaționale Sud-Est, cu sediul la București, dependent pentru aceste sarcini de Joint CG (Joint Force Command, JFC) cu sediul la Napoli (Italia).

De-a lungul întregului flanc estic, de la Marea Baltică până la Marea Neagră, prezența „adaptată” sau (extinsă și adaptată) este completată de:

- misiuni de poliție aeriană, pentru a consolida supravegherea spațiului aerian al Alianței din Estonia, Letonia, Lituania și România;
- Apărare antirachetă, cu unități dislocate în Polonia, România și Turcia;
- Misiunea „Active Fence”, pentru a întări Turcia împotriva atacurilor cu rachete din Siria;
- Forțele navale permanente ale NATO: Grupul maritim permanent al NATO (SNMG) și Grupul permanent NATO de contramăsuri pentru mine (SNMCG), care mențin o prezență sporadică și limitată în apele Mării Negre;
- Unități de Integrare a Forțelor (NATO Force Integration Units), nuclee mici a căror misiune este de a organiza și facilita desfășurarea forțelor militare din țările NATO care se vor desfășura pentru a întări flancul estic în caz de criză. Dar ceea ce pentru aliați constituie o expansiune care urmărește doar

stabilizarea fostei sfere de influență sovietice, este perceput de Rusia ca o încercare de a exercita presiuni militare la granița sa. Dacă în 1990 trupele NATO se aflau la 2.000 km de Moscova, astăzi acestea se află la doar 200 km de Sankt Petersburg, dovadă fără echivoc că „importanța forței militare ca instrument de realizare a obiectivelor geopolitice este în creștere”(Tapia).

Pentru a contracara superioritatea aeriană și navală a aliaților, Rusia a desfășurat o serie de sisteme de arme de-a lungul graniței sale cu NATO cu intenția de a îngreuna accesul forțelor inamice pe teritoriul său, sub forma unor bule defensive pe care acestea se suprapun. Analistii occidentali au numit-o Doctrina Anti-Acces și Refuzarea zonei (Anti Access / Area Denial A2/AD) și de la anexarea sa în 2014, Rusia a făcut din peninsula Crimeea un punct esențial în schema sa defensivă. Denumirea drept „doctrină” a utilizării sistemelor A2/AD poate fi, totuși, oarecum exagerată, întrucât sistemele prezintă o serie de limitări tehnice care le reduc considerabil intervalele efective, ceea ce ar împiedica formarea acestor presupuse „bule inaccesibile”. Rusia a menținut prezența sa militară în Crimeea înainte de 2014, deoarece datorită acordurilor bilaterale semnate în 1997 de la Harikov, Federația Rusă și-a menținut flota Mării Negre la baza navală de la Sevastopol, a cărei utilizare fusese garantată până în anul 2042. Prezența Federației Ruse în bazinul Mării Negre a crescut considerabil după ocuparea Crimeei. În 2018, anumite estimări plasau în jur de 32.000 de militari prezenți în Crimeea, cu intenția de a-i crește la 43.000 în 2025.

Majoritatea forțelor terestre sunt integrate în Corpul 22 al Armatei, cu cartierul general la Simferopol, dependent de Flota Mării Negre. Printre capacitățile A2/AD desfășurate în Crimeea, sistemul antinavă terestru Bastion-P (denumirea NATO SS-C-5 «Stooge»), sistemul de apărare aeriană S-400 «Triumph», protejat de sistemul anti-navă, sistemul de aeronave S-300 «Pantsyr» și există speculații cu privire la posibilitatea de a fi desfășurat sistemul de rachete balistice cu rază scurtă Iskander (denumirea NATO SS-26 «Stone»), cu care ar putea lovi ținte pe aproape toată suprafața Mării Negre (*ibidem*).

În plus, Rusia mai dispune de bombardiere strategice Tu-22M3 și sisteme de război electronic, printre care se remarcă sistemul Murmansk-BN, capabil să interfereze cu comunicațiile de înaltă frecvență prin satelit pe o rază de 5.000 km și, potrivit unor surse, chiar și cu avioane de luptă ultramoderne F-35 generația a 5-a. Mai multe dintre sistemele menționate mai sus au capacitatea de a transporta arme nucleare, dar nu există dovezi că acestea au fost stocate în Crimeea (Tapia).

Flota maritimă sovietică din regiunea de frontieră cu Ucraina a suferit, de asemenea, consolidarea capacităților sale militare. Districtul Militar de Sud, responsabil de operațiunile din Ucraina, și-a mărit trupele cu un Cartier General de Armată nou creat, al 8-lea, cu sediul în vecinătatea Rostov-pe-Don, care se adaugă celor două Cartiere Generale de la acel nivel deja existente anterior. : al 49-lea (Stavropol) și al 58-lea (Vladikavkaz), acesta din urmă responsabil pentru toate

operațiunile din Caucaz. Aceste trei Cartiere Generale ale armatei ruse exercită comanda asupra unui total de trei Brigăzi de Forțe Speciale, o Divizie blindată, una mecanizată și până la opt Brigăzi blindate sau mecanizate. Dintre acestea din urmă, unul este desfășurat în Osetia de Sud, altul în Abhazia și altul în Armenia. La aceste forțe terestre se adaugă un grup operațional în Transnistria, de circa 1.500 de militari, și un altul dislocat ca forță de menținere a păcii în Nagorno-Karabah, de circa 2.000 militari. Schema se completează cu Flota Mării Negre, un Cartier General la nivel de Armată dependent de Districtul Militar de Sud și are platforme echipate cu sistem de rachete 3M14 Kalibr (desemnare NATO: SS-N-30A „Sagaris”), care pot lovi ținte terestre cu o rază de acțiune de până la 2.500 km. Această desfășurare este departe de a fi statică și se adaptează constant în funcție de evoluția situației.

În aprilie 2021, din cauza escaladării tensiunilor dintre separatiștii din Donbas și Forțele Armate ucrainene, Rusia a adunat o forță impresionantă lângă graniță în câteva zile cu unități din districtele militare de Sud, Vest și Central, o mișcare care a ridicat speculații despre o invazie iminentă a teritoriului ucrainean. Concomitent, Rusia a decis să-și închidă apele teritoriale până la sfârșitul lunii octombrie, inclusiv strâmtoarea Kerçi și, prin urmare, accesul la Marea Azov, la navele militare și de stat din orice altă țară, gest criticat de autoritățile ucrainene, care au văzut blocat accesul marinei sale în porturile ucrainene de pe Marea Azov (*Tapia*).

Mai mult, în timpul crizei, Rusia și-a întărit flota Mării Negre cu 15 nave de război din flotila Mării Caspice care s-au mutat în zonă prin canalul Volga-Don. În cele din urmă, Rusia și-a retras forțele la sfârșitul lunii aprilie și temerile de intervenție rusă au fost înlăturate. În noiembrie 2021, NATO și, în special, SUA au avertizat asupra concentrării forțelor ruse la graniță, ceea ce a indicat o ofensivă iminentă împotriva Ucrainei. În acest context nu a lipsit sprijinul din partea Secretarului General al NATO și SUA.

Aceste acuzații au fost negate de către Rusia, care nu a ratat ocazia de a-și exprima îngrijorarea față de extinderea constantă a prezenței NATO spre est și de creșterea activității sale militare în Marea Neagră, cerând garanții privind limitarea în viitor a extinderii. Președintele Putin s-a referit în mod expres la posibila instalare în Ucraina a lansatoare MK41 precum cele dislocate în România și Polonia, capabile să lanseze, printre altele, rachete „Tomahawk” împotriva țintelor terestre cu o rază de acțiune mai mare de 1.500 km. De asemenea, în cadrul Alianței, unele țări sunt înclinate să adopte poziții puternice în această dispută, dar este și adevărat că unele state nu împărtășesc această viziune. Incidentul fregatei britanice Defender în iunie 2021, incident pe care Rusia îl vede ca pe o provocare. Toate aceste circumstanțe au transformat Marea Neagră într-un scenariu de confruntare între puterile globale în care puterile regionale s-au poziționat în funcție de propriile interese. Deși, a priori, am putea stabili două blocuri mari opuse unul altuia, realitatea este ceva mai complexă:

Turcia este un partener esențial în schema de securitate aliată, cu o capacitate navală considerabilă și, mai ales, ca depozitar al Convenției de la Montreaux care îi conferă cheia accesului la Marea Neagră. Dar nevoia de a menține o relație pragmatică cu Federația Rusă, o obligă să ducă o politică externă care nu este întotdeauna aliniată cu strategia de izolare a SUA. Toate încercările de extindere a pătrunderii militare aliate în aceste ape s-au întâlnit cu opoziția Turciei, care este în favoarea menținerii acestor ape la un nivel minim posibil de militarizare.

Rusia ar putea fi mulțumită de situația actuală și același lucru s-ar putea spune despre NATO, dar acest lucru nu trebuie neapărat să se potrivească cu realitățile reînnoitei competiții mari puteri care caracterizează geopolitica în acest moment. Problema este că menținerea situației necesită o implicare tot mai mare a puterii militare, cu creșterea în consecință a probabilității unor incidente neintenționate sau greșeli de calcul cu consecințe grave. În Marea Neagră asistăm la un nou tip de război, rece pentru moment, în care noi dileme de securitate pot altera echilibrul instabil de forțe atins (*Tapia*).

Pentru Rusia, una dintre mizele invaziei Ucrainei din 24 februarie este controlul Mării Negre, care oferă acces la Marea Mediterană și apoi la oceanul mondial. Această mare strategică, mărginită de puteri rivale timp de secole, a fost mult timp scena unor lupte teritoriale. Anexarea Crimeei în 2014 este pasul decisiv. Prin ocuparea peninsulei, Moscova și-a asigurat controlul celor mai bune porturi ale sale, o prezență militară masivă în baza Sebastopolului dar, mai ales, cea mai lungă coastă de la Marea Neagră. Dacă, la destrămarea URSS, Rusia avea doar 400 de kilometri de coastă, aproape că își triplează țărmurile cu controlul Abhaziei georgiene și ocuparea peninsulei Crimeia. Controlul spațiului Mării Negre este atunci „perceptat ca o condiție importantă pentru realizarea proiectului rus de a-și consolida noua influență în Orientul Mijlociu, dar și de a-și menține stăpânirea politică și geopolitică asupra spațiului post-sovietic (*Fontaine M*).

Ocuparea peninsulei Crimeia în 2014 și perspectiva controlului, deși total ilegal conform dreptului internațional asupra coastelor și apelor ucrainene impus în 2022, fac ca Federația Rusă să tindă la impunerea influenței asupra zonei maritime a Mării Azov, inclusiv și pe o distanță de aproximativ 400 de kilometri suplimentari de linie de la linia maritimă a Turciei, celălalt jucător important din zonă. Abhazia, o regiune a Georgiei pe care Rusia a recunoscut-o ca independentă din 2008 și a cărei coastă corespunde mai mult de jumătate din coasta Georgiei. Ia fel rămâne o problemă prezentă în bazinul Mării Negre. Din acest punct de vedere geostrategic, războiul din Ucraina nu trece fără a reaprinde unele preocupări de frontieră și în direcția spațiului caucazian.

În contextul analizei tendințelor geopolitice din bazinul Mării Negre, merită atenție este prezența zăcămintelor de gaze naturale în nordul Mării Negre, situate sub platoul continental ucrainean, la est de Crimeea. Controlul direct sau indirect al

coastelor sudice ale Ucrainei ar tinde, prin urmare, să asigure controlul Federației Ruse asupra acestor resurse, care sunt la fel de strategice, pe atât de sensibile din punct de vedere economic. Limitarea accesului Ucrainei la mare de către Rusia ar fi, de asemenea, o modalitate de a o priva atât de o sursele de aprovizionare cu energie, de venituri financiare, cât și de posibilitatea de a oferi altor state o alternativă parțială la gazul rusesc.

Câteva axe maritime majore leagă strâmtoarele turcești în principal la Odessa și Novorossiisk, precum și la strâmtoarea Kerci, dând acces la Marea Azov. În toate cazurile, acestea sunt nu doar axe comerciale, dar și puncte de sprijin pentru baze navale importante. De remarcat, că construcția de către Rusia a podului care străbate strâmtoarea Kerci a jucat, de la inaugurarea sa în 2018, o funcție de blocare politică și economică a Ucrainei. Astfel navele al căror pescaj depășește 33 de metri nu pot trece pe sub puntea podului. Acest fapt, ca rezultat este un obstacol pentru accesul vaselor mari de cereale în estul Ucrainei, precum și pentru exportul producției de oțel din regiunea Mariupol. Din actualul război Rusia urmărește, printre altele, să conecteze teritoriile din sudul Ucrainei, Crimeea și Donbasul, ceea ce i-ar redeschide un segment de transport multimodal. În plus, cucerirea sudului Ucrainei ar putea, de asemenea, să ofere Rusiei un control semnificativ asupra mass-media pentru traficul de internet către și dinspre Ucraina, care trece prin Sistemul de cabluri cu fibră optică a Mării Negre (BSFOCS). Avantajul politic și economic așteptat nu poate fi trecut cu vederea.

Situația Mării Negre este influențată și de condițiile accesului spre Sud prin strâmtoarele Bosfor și Dardanele. Ambele mărginite de Turcia, sunt supuse unui regim internațional determinat de Convenția de la Montreux din 1936. În contextul războiului din Ucraina, Turcia a făcut apel la prevederile Convenției la data 28 februarie 2022, luând decizia de a închide strâmtoarele navelor militare dacă acestea nu navighează la vedere pentru a ajunge în portul lor de origine. Măsura este generală, deoarece se aplică navelor aparținând atât statelor de coastă ale Mării Negre, cât și altor state. În contextul actual, aceasta este o măsură prudentă din partea Turciei. Se pare însă că Rusia anticipase oarecum decizia traversând strâmtoarii cu 6 nave de debarcare și un submarin în prima jumătate a lunii februarie. Văzută de Rusia atât ca un spațiu pentru protecția frontierei maritime de sud, ca un acces la mările calde și ca o posibilă cheie a izolării Ucrainei, Marea Neagră și-a păstrat astăzi statutul strategic deținut încă din „antichitate”. Situația strâmtoarelor Bosfor și Dardanele nu trebuie neglijată în războiul din Ucraina, precum și în viitoarele negocieri de pace, și chiar în structurarea relațiilor internaționale în regiune după conflict (*Beaulieu L. H.*).

Prin închiderea strâmtoarelor Bosfor și Dardanele pentru navele militare, Turcia a intenționat să limiteze dimensiunea maritimă a conflictului pentru a păstra stabilitatea în bazinul Mării Negre, dar și pentru a-și asigura propriile interese. În acest fel, Turcia și-a asumat o poziție ambivalentă în aplicarea a două prevederi diferite ale Convenției. Pe de o parte, articolul 19.1 conform căruia „în timp de

război”, nefiind beligerante, navele militare sub orice pavilion se bucură de libertate deplină de tranzit, cu excepția cazului în care aparțin unor puteri străine beligerante (cum ar fi Rusia și Ucraina); pe de altă parte, articolul 21.1 care îi conferă puterea discreționară de a nu lăsa nicio unitate militară să intre în Marea Neagră, dacă „se consideră amenințată de un pericol iminent de război”. În acest caz merită atenție poziția Turciei. Rusiei i s-a cerut să nu permită navelor a căror trecere era deja autorizată să tranziteze și un mesaj similar a fost transmis comunității internaționale. Marina rusă a adus înapoi – așa cum era prevăzut de la Montreux – unitățile care fuseseră anterior amplasate în bazin, în timp ce nicio navă SUA sau NATO nu a tranzitat strâmtoarele (*Caffio F.*).

Astfel, reeșind din situația creată, Turcia a beneficiat în primă instanță de închiderea Mării Negre, evitând o extindere a conflictului naval în fața coastelor sale. Odată cu închiderea Mării Negre, Turcia a reușit să-și consolideze rolul de garant al stabilității bazinului. „Pactul de cereale” dintre Rusia și Ucraina a funcționat foarte bine și datorită implicării Turciei alături de Organizația Națiunilor Unite. Rusia s-a alăturat fără ezitare restricțiilor navale, fidelă axiomei că, pentru propria sa securitate, strâmtoarele trebuie să fie controlate de Turcia (*ibidem*). Războiul Rusiei împotriva Ucrainei și încercarea acesteia de a o întrerupe complet de porturile și posibilitățile sale de tranzit în Marea Neagră fac ca UE și NATO, ca partener esențial de securitate al Europei, să joace un rol important în bazinul Mării Negre.

Concluzii

Supunând analizei situația din bazinul Mării Negre, condiționată de războiul din Ucraina putem evidenția următoarele aspecte: Rusia urmărește două abordări cheie care se aplică spațiului post-sovietic și, prin extensie, regiunii Mării Negre: negarea și constrângerea. În primul rând, statelor post-sovietice li se interzice accesul la instituțiile occidentale, în special la NATO și UE. În al doilea rând, statele din regiune trebuie să fie forțate să accepte dominația Rusiei. Ucraina nu mai acceptă să facă parte dintr-o zonă de influență a Rusiei, iar Occidentul o susține cu arme și sancțiuni pentru a împiedica Rusia să subjuge și să încorporeze Ucraina prin forță brută. Cu toate acestea, războiul împotriva Ucrainei a slăbit Rusia. Moscova și-a retras unele dintre cele mai profesionale trupe ale sale din Abhazia, Osetia de Sud și „acționarii păcii” din Nagorno-Karabakh și le-a înlocuit cu recruți. În contextul noilor circumstanțe bazinul Mării Negre s-a transformat într-un scenariu de confruntare între puterile globale în care puterile regionale s-au poziționat în funcție de propriile interese.

În contextul tendințelor din bazinul Mării Negre merită atenție și rolul Turciei care, deși nu a susținut sancțiunile occidentale împotriva Rusiei (*Meister S*), devine un actor important în bazinul Mării Negre. Interzicând accesul navelor militare în strâmtoarele Bosfor și Dardanele, Turcia a contribuit la diminuarea escaladării conflictului militar în regiune.

BIBLIOGRAFIE

Beaulieu L. H. *La mer Noire, un autre enjeu de la guerre d'Ukraine* .
<https://trends.levif.be/a-la-une/politique-economique/la-mer-noire-un-autre-enjeu-de-la-guerre-dukraine/>

Caffio F. *Il Mar Nero dimenticato nel conflitto*.
<https://www.affarinternazionali.it/guerra-ucraina-il-mar-nero-dimenticato/>

Cebotari Sv., Plop S. *Bazinul Mării Nîn contextul evoluțiilor geopolitice actuale*.
Moldoscopie. Nr. 3 (86), 2019. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/19-36.pdf

Maior G.C., Konopliov S. *Cunoaștere strategică în zona extinsă a Mării Negre*.
București, 2011.

Meister S. *Geopolitical Shifts in the Black Sea Region*. <https://ip-quarterly.com/en/geopolitical-shifts-black-sea-region>

Minora C. *L" influenza russa nello scacchiere geopolitico del Mar Negro*.
<https://www.geopolitica.info/influenza-russa-mar-nero/>

Oğan S. *The Black Sea: new arena for global competition* p.42.
<http://turkishpolicy.com/article/517/the-black-sea-new-arena-for-global-competition-summer-2006>

Pétiniaud L. *Du « lac russe » au « lac OTAN » ? Enjeux géostratégiques en mer Noire post-Crimée*. <https://www.cairn.info/revue-herodote-2017-3-page-217.htm>

Riga Summit Reader's Guide. <https://www.nato.int/docu/rdr-gde-riga/rdr-gde-riga-e.pdf>

Fontaine M. *Pourquoi la mer Noire est-elle si stratégique ?*
<https://www.geo.fr/geopolitique/pourquoi-la-mer-noire-est-elle-si-strategique-211217>

Frunzeti E.D. *Politici și interese energetic în spațiul Mării Caspice, la*
http://cssas.unap.ro/ro/pdf_publicatii/is18.pdf.

Frunzeti T., Zodian V. *Lumea 2009. Enciclopedie politică și militară (Studii strategice și de securitate)*, Ed. CTEa, București, 2009, 1102 p.

Frunzeti T. *Securitate în regiunea Mării Negre*. Revista de Științe Militare Editată de Secția de Științe Militare a Academiei Oamenilor de Știință din România Nr.2 (43) Anul XVI, 2016, p.5-11. <http://aos.ro/wp-content/anale/R-S-M-Vol-16-Nr2Full.pdf>

Tapia F. S. *Tensiones geopolíticas en el mar Negro*.
https://www.ieee.es/en/Galerias/fichero/panoramas/PGC2021/Cap_4_mar_Negro.pdf

Țăranu M. *Geopolitica. Concepte și teorii socialpolitice*. - Iași: Instiutul European, 2011.

Triantaphyllou D. *The 'security paradoxes' of the Black Sea region*. Southeast European and Black Sea Studies Vol.9, No.3, September 2009, pp.225-241, p.225-241

Veronica Rotaru*

Felicia Rusu**

ASPECTE DE FORMARE ȘI PROMOVARE A IMAGINII PRIN COMUNICAREA STRATEGICĂ: CAZUL UNIUNII EUROPENE

CZU: 327:061.1 UE:659.122

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12723260>

Abstract

This article explores certain facets of the formation and promotion of the EU's image through strategic communication. In a scenario where the advancement of media technologies has blurred the borders between states in the realm of communication, presenting unparalleled opportunities to exert influence on a wide-ranging audience through diverse means and informational approaches, the significance of investigating the mechanisms of strategic communication becomes pertinent as a fundamental component of a government's endeavors to manage public opinion, with the aim of attaining credibility, legitimacy, and backing in the process of shaping and endorsing a favorable image on the global stage. The European Union undertakes manifold initiatives to cultivate a positive image, with a strong emphasis placed on the advocacy of European values and enhancing its perception both domestically and internationally. Within this context, special emphasis is accorded to the endeavors of garnering and sustaining public support for its actions, wherein strategic communication emerges as a potent instrument in this regard. Further advancement in this sphere serves as an apt response for an integration association in addressing informational threats and adapting to novel circumstances.

Keywords: *image, strategic communication, foreign policy, target audience, EU*

Introducere

În lumea actuală, se vehiculează tot mai des ideea că procesele de comunicare strategică sunt indispensabile pentru realizarea obiectivelor de politică externă, unul din acestea fiind promovarea unei imagini pozitive pe arena internațională. Comunicarea strategică se fundamentează pe cunoașterea și înțelegerea profundă a particularităților culturale a diverselor națiuni și a factorilor care influențează comportamentul uman. În acest context, una din sarcinile comunicării strategice, atât pe intern, cât și pe extern, este cea de informare, fiind realizată într-o manieră completă, obiectivă și inteligibilă, pentru ca opinia publică a unei societăți să fie în măsură să urmărească și să înțeleagă corect evenimentele, dar și de preîntâmpinare a dezinformării și contracarare a propagandei care profund periclitizează imaginea.

* doctor, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Departamentul Relații Internaționale, Chișinău, Republica Moldova, veronica.rotaru@usm.md, ORCID ID: 0000-0002-2617-5066

** magistr, Studii Diplomatice, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Departamentul Relații Internaționale, Chișinău, Republica Moldova, rusufelicia85@gmail.com, ORCID ID: 0009-0001-4135-2032

UE depune numeroase eforturi pentru promovarea unei imagini pozitive, insistându-se asupra promovării valorilor europene și a îmbunătățirii percepției acesteia în lume. În acest context, un rol deosebit îl au eforturile de câștigare și menținere a sprijinului publicului larg pentru acțiunile sale, iar comunicarea strategică devine un instrument puternic, în acest sens. Dezvoltarea în continuare a acestei sfere constituie un răspuns adecvat al unei asociații de integrare la amenințările informaționale și la adaptarea la noile condiții.

Aspectele teoretice ale imaginii externe și comunicării strategice. Relațiile internaționale contemporane înregistrează, sub impactul globalizării, un proces de redimensionare care are drept consecință înlăturarea monopolului statului asupra politicii externe. Un șir întreg de actori statali și nestatali influențează imaginea unei țări în exterior, iar tehnologiile informaționale le oferă acestora multiple mecanisme de comunicare. În această situație, activitățile diplomatice sunt însoțite de un proces de comunicare pe dimensiunea internă și externă. Tot mai multe state lansează campanii informaționale, menite să contribuie la realizarea priorităților de politică externă, dar și să obțină suportul propriei societăți pentru acestea. Aderența opiniei publice față de politica guvernamentală este un element indispensabil pentru supraviețuirea unui guvern. Strategiile de comunicare externă, vizând modificarea sau consolidarea percepției opiniei publice internaționale față de o anumită țară, sunt, de asemenea, parte a acestor campanii.

Conceptul de imagine, pe parcursul existenței societății umane, a jucat un rol important în procesul politic. Deși se consideră că preocuparea țărilor pentru promovarea imaginii lor, dincolo de granițe, este o practică veche, de abia spre finalul sec. XX, cercetătorii au început să studieze și să conceptualizeze acest proces. K. Boulding definește *imaginea statului* drept un comportament stereotipic, bazat nu pe fapte reale, ci pe prestigiu, opinii, iluzii pe care oamenii și le creează, pe reprezentarea mitologică a trecutului și cea imaginară a viitorului care poate influența atât comportamentul unui individ sau grup, cât și comportamentul unei națiuni (Телегина, 2014: 192). Anume acest autor a oferit o analiză despre influența imaginii naționale asupra particularităților politicii statului.

R. Jervis este de părerea că *imaginea unui stat* constituie un factor esențial în facilitarea atingerii obiectivelor urmărite, afirmând că țările pot influența alte state prin prelucrarea doar a imaginii lor, fără să-și schimbe de facto politica (Ametbek, 2017). Autorul susține că o imagine favorabilă, dorită de publicul țintă, poate fi adesea mult mai utilă unui stat, decât o creștere semnificativă a puterii militare și economice. În acest sens, scopul diplomației oricărui stat este de a construi imaginea dorită în cadrul comunității țintă. Totodată, R. Jervis arată legătura strânsă dintre comportamentul unui stat și imaginea acestuia. În opinia autorului, imaginea poate fi de mai multe tipuri: imaginea inamicului, imaginea aliatului, imaginea imperialistă etc. De exemplu, dacă un stat cuceritor reușește să-și schimbe "imaginea imperialistă"

în tărâmul cucerit în "imaginea de răspândire a civilizației", atunci nu mai are nevoie de forță militară pentru a exploata colonia.

De aici rezultă că a cuceri minți și inimi este mai profitabil, decât cucerirea pământurilor și a oamenilor, de aceea fiecare națiune care aspiră la o poziție respectabilă în lume, lucrează intens pentru imaginea lor în alte state. Putem deduce că imaginea unui stat, se află în strânsă legătură cu politicile statului, cu mijloacele de realizare a acestora și, prin urmare, statele au motive întemeiate să încerce să proiecteze imaginile dorite. Imaginea poate fi un factor major în facilitarea realizării obiectivelor de către stat în relațiile internaționale, iar costul unei imagini nedorite poate fi foarte mare pentru țară.

Așadar, imaginea unui stat reprezintă un instrument esențial al relațiilor dintre state; o parte a puterii strategice; un mijloc de confirmare, respingere și formare a identității; o modalitate alternativă de influență reciprocă; o sursă de influență a opiniei publice; un mijloc de realizare a obiectivelor; o construcție ideologică; o posibilitate de utilizare a puterii soft și smart; o continuare a politicii interne și, cel mai important, atractivitatea țării, investiții și asistență.

Imaginea externă a statului este determinată de factorii ce asigură continuitatea și calitatea statului și societății în mediul concurențial intern și internațional. *O imagine internă a statului bine formată* are un efect favorabil asupra stării de spirit a populației din țară, contribuie la reducerea nivelului de tensiune socială și, de asemenea, asigură sprijinul pentru reformele și politicile statului. *O imagine externă pozitivă* acționează ca un instrument de protecție a intereselor naționale ale statului, contribuind la asigurarea unei atmosfere de cooperare reciprocă între state. Succesul acțiunilor de politică externă, dezvoltarea relațiilor cu alte state, politica internă depind de nivelul de pozitivitate sau negativitate a imaginii țării. Imaginea externă a unui stat afectează procesele politice interne și invers.

La etapa actuală, majoritatea marilor puteri ale lumii, pentru a-și îmbunătăți imaginea țării pe arena internațională, utilizează potențialul comunicării strategice. Conceptul de *comunicare strategică* sau pe scurt, *StratCom*, a devenit popular în comunitatea științifică la începutul sec. XXI, ocupând o poziție puternică în documentele oficiale ale guvernelor statelor și cele ale organizațiilor internaționale, constituind un element indispensabil de realizare a obiectivelor de politică externă și de promovare a imaginii.

În termenii cei mai generali, *comunicarea strategică* reprezintă proiecția de către stat în conștiința publicului țintă național și străin a anumitor valori, interese și obiective strategice prin sincronizarea adecvată a diferitor activități din toate domeniile vieții publice cu comunicarea profesională (Бурлаков, 2016: 8). Astfel, comunicarea strategică poate fi interpretată ca un set de acțiuni pentru formarea la publicul țintă a închipuirilor necesare în sprijinul politicilor statului.

În viziunea lui C. Paul, *comunicarea strategică* reprezintă o sumă de acțiuni coordonate, mesageri, imagini și alte forme de semnalizare sau angajare pentru a informa, influența sau convinge publicul selectat să sprijine obiectivele naționale ale statului (Paul, 2011). Acest concept presupune implicarea publicului larg în alegerile politice și influențarea atitudinilor și comportamentelor acestuia.

Comunicarea strategică se realizează în trei forme de bază: relații publice, diplomație publică și operațiuni informaționale, subliniindu-se importanța sincronizării acțiunilor în aceste domenii.

Relațiile publice sunt orientate spre informarea unui public țintă străin. Această acțiune se realizează, în mare măsură, în corespundere cu viziunile de bază ale acestuia asupra lumii, cu alte cuvinte, are loc inițierea unui dialog cu publicul țintă străin în același limbaj, concepte și simboluri.

Diplomația publică care constituie o completare esențială a relațiilor cu publicul, presupune influența atitudinilor publice în formarea și executarea obiectivelor de politică externă ale statului, punând accentul pe formarea de către guverne a opiniei publice străine și interacțiunea cu aceasta. Un aspect important în conceptualizarea acestui termen, îi revine procesului de informare a oamenilor despre afacerile internaționale și gradului de influență a acestora asupra politicii interne, prin interacționarea directă cu publicul larg, personalitățile publice și jurnaliștii din afara țării. Specificul diplomației publice, ca zonă de comunicare strategică, rezidă în faptul că influența se realizează regulat și în raport cu anumite personalități concrete. Natura informală a diplomației publice simplifică foarte mult procesul de interacțiune cu cetățenii altui stat.

Operațiunile informaționale pot fi determinate ca o parte integrantă a executării cu succes a operațiunilor militare, scopul principal fiind atingerea și menținerea superiorității informaționale a statului, care oferă avantaje competitive numai în cazul, când se manifestă eficient în cadrul deciziilor corespunzătoare. Operațiunile informaționale se referă la utilizarea integrată a războiului hibrid, operațiunilor de rețea și a celor psihologice, înșelăciunii militare și securității operaționale, având drept scop influențarea, perturbarea, coruperea sau interceptarea procesului uman sau automatizat de luare a deciziilor de către adversar.

Comunicarea strategică urmărește scopul de a influența percepția publicului țintă și a schimba atitudinea și comportamentul acestuia. Pentru a realiza acestuia, este necesar să fie efectuată o analiză amplă a audienței țintă, pentru a crea, ulterior, mesaje potrivite în vederea obținerii efectelor dorite. Această analiză presupune studierea și depistarea venerabilităților, preferințelor, doleanțelor și temerilor segmentului de audiență vizat, fiind un proces de lungă durată. De asemenea, este important să se țină cont de contextul economic, religios, cultural, politic, militar etc.

Comunicarea strategică a devenit o necesitate în contextul actual, acest lucru argumentându-se prin:

- dezvoltarea rapidă a tehnologiilor informaționale;
- intensificarea activităților de propagandă și dezinformare;
- diversificarea surselor media și țintelor campaniilor de influențare manipulativă (Mariș, 2020: 94).

Totodată, comunicarea strategică reprezintă pentru un actor internațional un mijloc de preîntâmpinare a efectelor distructive ale propagandei, dezinformării și informării malițioase, având drept țintă nu doar publicul extern, în scopul promovării intereselor naționale, ci și publicul intern, în scopul sporirii rezilienței acestuia la atacurile informaționale.

Comunicarea strategică dispune de o funcție foarte importantă care constă în formarea în conștiința elitei (politice, economice și intelectuale) a statului țintă a unei imagini pozitive durabile a statului care realizează aceste activități de influență și a unui sistem sustenabil de valori culturale, în corespundere cu cel care domină în țara care efectuează comunicarea strategică.

Imaginea pozitivă durabilă va reduce nivelul de rezistență a obiectului de influență. Într-adevăr, nu este nevoie de a opune rezistență cuiva care își declară, în mod constant, bunele intenții și găsește argumente suficient de convingătoare pentru a explica chiar și acțiunile indecente.

Sistemul sustenabil de valori va influența, în mod inevitabil, sistemul de interese naționale. Aname elita politică este cea care articulează interesele care, după legitimare, capătă caracter de interese naționale, adică sunt recunoscute ca vitale pentru întregul stat, iar valorile culturale acționează ca cel mai important criteriu de formare a acestor interese. Interesele nu pot fi naționale dacă vin în contradicție cu valorile culturale, încorporate în societate, iar ajustarea sistemului de valori va contribui la ajustarea sistemului de interese. În acest fel, prin intermediul comunicării strategice se formează un astfel de mediu valoric, ideologic și cultural care permite legitimarea unor construcții completamente diferite.

Conceptul de comunicare strategică, în prezent, încetează să mai fie o construcție pur teoretică, devenind o tehnologie eficientă pentru formarea preferințelor sustenabile. Se constată faptul că lupta cu alte state trebuie purtată nu numai pentru deținerea resurselor materiale, dar și pentru posibilitatea de a influența opinia publică, credințele și valorile culturale ale acesteia.

Comunicarea strategică a UE. UE a depus eforturi considerabile pentru a crea o strategie coerentă de comunicare.

La 20 iulie 2005, Comisia Europeană a propus un *Plan de acțiune asupra comunicării în cadrul UE* (Pricopie, 2011: 127), declarându-se public faptul că prioritatea UE este comunicarea cu cetățeanul. Planul de acțiune includea câteva elemente inovatoare în ceea ce privește comunicarea, atenționându-se că aceasta constituie mai mult decât o simplă informare, care contribuie eficient la stabilirea relațiilor și crearea

unui dialog cu cetățenii europeni, reprezentând un element determinant al procesului politic.

La 13 octombrie 2005, a fost prezentat *Planul D pentru Democrație, Dezbateri și Dialog*, care, în opinia lui V. Pricopie, reprezintă imaginea unei recunoașteri publice a crizei de comunicare ce separă instituțiile europene de cetățenii Europei (Pricopie, 2011: 129). Planul a fost conceput pe rezultatele îngrijorătoare ale unor sondaje europene, conform cărora încrederea în UE în rândurile cetățenilor a scăzut de la 50%, în toamna lui 2004, la 44%, în primăvara lui 2005 (Pricopie, 2011: 129), constituind o etapă a strategiei de ameliorare a comunicării.

Viziunea UE asupra comunicării strategice, a fost expusă inițial în *Cartea albă a politicii europene de comunicare* (White Paper ..., 2006), adoptată în februarie 2006, în care se evidențiază cinci domenii de acțiune ce subliniază importanța promovării dreptului la libertatea de informare în UE. În acest sens, a fost stabilit un dialog continuu între Comisie și Parlament cu media, actorii implicați și cetățenii Uniunii pe teme de interes european, printre care politicile și acțiunile UE, oferind diferite servicii de informare.

Diversele probleme controversate, precum anexarea Crimeei, operațiunea din Siria, mai recent, războiul din Ucraina etc., pe baza cărora au existat și există discrepanțe între Federația Rusă și Occident, au dus la izbucnirea unei confruntări informaționale deschise între Federația Rusă, pe de o parte și SUA și UE, pe de altă parte. În această confruntare, prin analogie cu Centrul de Excelență StratCom al NATO, UE a creat în conformitate cu *decizia Consiliului European*, din martie 2015, *East StratCom Task Force*, care reprezintă un grup operativ de lucru, cu sarcina de a pregăti un *plan de acțiune de comunicare strategică*, ca răspuns la campania de dezinformare a Federației Ruse (Оперативная рабочая группа ..., 2015). Membrii grupului sunt angajați în întocmirea buletinelor săptămânale "*Prezentarea dezinformării*" și "*Rezumatul dezinformării*", oferind o imagine de ansamblu sistematică a cazurilor de dezinformare și analizând tendințele mass-media (EU strategic communications ..., 2016).

Planul de acțiune pentru comunicare strategică conține *trei obiective principale* (European Council conclusions, 2015):

- 1) comunicarea și promovarea eficientă a politicii UE în relația cu Parteneriatul Estic;
- 2) consolidarea generală a spațiului mediatic în țările Parteneriatului Estic și în statele membre ale UE, promovarea libertății presei și mass-mediei independente;
- 3) îmbunătățirea mecanismelor care să permită UE anticiparea, evaluarea și reacționarea la acțiunile de dezinformare din partea forțelor externe.

După cum putem observa, *planul de acțiune al UE privind comunicarea strategică* a recunoscut importanța sensibilizării și a implicării publicului ca instrument de promovare a obiectivelor generale ale politicilor UE, subliniind necesitatea dezvoltării

unor mesaje pozitive și eficiente. În acest sens, grupul operativ urmărește să explice domeniile cheie de politici ale UE și să creeze o narațiune pozitivă a organizației, prin intermediul strategiilor și campaniilor de comunicare. Astfel, acțiunile UE, în regiune, se concentrează pe dezvăluirea și distrugerea teoriilor conspiraționiste și contracararea dezinformării, prin crearea unor planuri de acțiune pentru fiecare țară țintă.

Un rezultat al activității acestui grup, îl reprezintă înființarea sitului *EUvsDisinfo*, scopul principal al căruia constă în sporirea nivelului de conștientizare și înțelegere de către public a operațiunilor de dezinformare ale Federației Ruse, de asemenea, susținerea UE, a statelor sale membre și a țărilor din vecinătatea apropiată în opunerea rezistenței în fața propagandei și manipulării cu informații și mass-media din spațiul digital.

EUvsDisinfo identifică și prezintă cazuri de dezinformare care își au originea în mass-media pro-Kremlin, în prezent, reprezentând o bază de date cu o colecție de 12 000 de mostre, cu arie de răspândire în întreaga UE și țările membre ale Parteneriatului estic, iar din 2019, în Balcanii de Vest și vecinătatea sudică a UE (*EUvsDisinfo*). De asemenea, acest site publică analize despre metode și practici inovative de dezinformare la adresa societăților democratice. Totodată, membrii acestei echipe, sunt puternic implicați în comunicarea publică și guvernamentală, oferind informații și sesiuni de formare pentru instituțiile UE, guvernele statelor membre, jurnaliști și societatea civilă.

O altă direcție de implementare activă a modalităților de *comunicare strategică de către UE* o constituie *țările Lumii arabe*, având la bază câteva motive:

- din 2015, Europa a cunoscut un flux fără precedent de refugiați care a dus la activarea grupurilor extremiste în UE;
- activitățile unor organizații teroriste, precum ISIL/ Da'esh, Boko Haram și Al Shabaab, au dus la activizarea susținătorilor acestora printre europenii înșiși, fapt demonstrat de atacurile teroriste de la Paris și Bruxelles (Pawlak, 2016: 3).

În acest context, combaterea propagandei teroriste și a narațiunii jihadiste, devine un element cheie al comunicării strategice europene.

În februarie 2015, pentru soluționarea problemei radicalizării în Lumea arabă, a fost creat *Arab StratCom Task Force* (Joannin, 2016), un grup operativ care depune eforturi considerabile în dezvoltarea dialogului și respectului reciproc între comunitatea europeană și cea arabă. Programul, predestinat dezvoltării relațiilor cu comunitatea arabă, a fost inițiat cu scopul dezvoltării mass-mediei, societății civile, schimburilor de tineri și programelor de dialog intercultural.

Totuși, în ciuda eforturilor depuse, percepția de către Lumea arabă a UE, ca partener important, se află la un nivel scăzut, întrucât populația regiunii în cauză, este slab informată de programele de cooperare europeană. De asemenea, un rol

semnificativ, în modelarea închipuirilor despre UE, l-a jucat evenimentele din Europa, locuitorii țărilor arabe având asocieri cu politicile antisegregaționiste și creșterea xenofobiei. În acest sens, în octombrie 2015, a fost deschis Centrul de conștientizare a radicalizării, cu scopul prevenirii radicalizării reprezentanților societății civile și a funcționarilor guvernamentali (Зиновьев, 2017: 376).

Spre deosebire de *East StratCom*, *Arab StratCom* a decis să nu adopte o singură narațiune care să acopere întreaga regiune, ci să opereze pe teren, în țări concrete, prin intermediul delegațiilor UE. Ca mijloc de luptă cu propaganda în țările arabe, UE a dezvoltat dialogul interconfesional. În ianuarie 2015, a fost adoptată o Rezoluție cu privire la rolul dialogului intercultural, diversității culturale și educației în promovarea valorilor fundamentale a UE (Pawlak, 2016: 11), în cadrul căreia s-a propus ca instituțiile UE să analizeze formele de radicalizare și cauzele actelor de violență extremistă.

Totodată, *Parlamentul European* este implicat activ într-o serie de activități de advocacy, cu privire la instaurarea păcii în Orientul Mijlociu, prin dezvoltarea unui dialog cu tinerii, lansând, în acest sens, în 2016, *Programul liderilor tineri politici* (Зиновьев, 2017: 377). Acest program își propune stabilirea și dezvoltarea dialogului cu tinerii lideri din țările terțe și consolidarea generală a imaginii UE, ca promotor al păcii și democrației, acoperind țările din Balcanii de Vest, Turcia, Algeria și Tunisia (Pawlak, 2016: 12).

UE a urmat acțiunile SUA, adoptând și aprobând un proiect similar, sub forma unei Rezoluții a *Parlamentului European referitoare la comunicarea strategică a UE pentru a contracara propaganda părților terțe împotriva sa*, din 23 noiembrie 2016 (Rezoluția Parlamentului European, 2016), chemată să combată mai eficient propaganda statelor străine, fără încălcarea libertății de exprimare. În cadrul acestei rezoluții se solicită instituțiilor UE să recunoască comunicarea strategică și războiul informațional nu doar ca pe o problemă externă a UE, ci și ca pe una internă, fiind exprimată îngrijorarea cu privire la mijloacele de care dispune și efectele pe care le provoacă propaganda ostilă UE în rândul unor state membre, unde există public țintă pentru actele de dezinformare.

De asemenea, se remarcă caracterul multistratificat al comunicărilor strategice actuale ale UE, la diferite niveluri, inclusiv la nivelul instituțiilor UE, al statelor membre, al ONG-urilor, al organizațiilor civile și diverselor organisme ale NATO și ONU, solicitându-se existența celei mai bune cooperări. În rezoluție se recunoaște necesitatea acordării priorității eforturilor de comunicare strategică de către UE, implicându-se resurse relevante, în acest sens, prin promovarea unor mesaje pozitive cu privire la reușitele, valorile și principiile organizației.

Așadar, în contextul confruntării între Est și Vest și a ciocnirilor geopolitice, *conceptul de comunicare strategică* este perceput, în spațiul UE, drept o modalitate de protejare a valorilor europene și de securizare a spațiului informațional european (Peru-Balan, Calugăru, 2021: 106).

În 2018, pentru dezvoltarea comunicării strategice a UE, a fost elaborat *Planul de acțiune împotriva dezinformării* (Action Plan against Disinformation, 2018), în care se stipulează că dezinformarea constituie un element al războiului hibrid ce implică atacuri cibernetice și control masiv al rețelelor de socializare. Desigur, dezinformarea constituie o provocare majoră pentru societatea europeană, deoarece subminează încrederea cetățenilor în democrație și instituțiile sale. În acest context, UE și-a propus implementarea unor mecanisme de creștere a rezistenței la dezinformare atât pentru membri UE, cât și pentru partenerii estici, fapt ce ar însemna depunerea unor eforturi suplimentare de educație media, a jurnalismului, a cercetătorilor și a societății civile. Planul pune accent pe *activitatea StratCom* și cea a *Serviciului European de Acțiune Externă (SEAE)*, recunoscând că, pentru prima dată, pericolul dezinformării din partea Federației Ruse, în mediul online, a apărut în 2015. Cu toate că, peste treizeci de țări, desfășoară campanii de dezinformare, Comisia Europeană consideră că Federația Rusă se află în frunte, cu multe experiențe de succes.

Cu scopul intensificării asigurării securității, UE investește tot mai multe eforturi în *dezvoltarea comunicării strategice pentru combaterea amenințărilor hibride*, mai bine zis, în lupta cu dezinformarea. Înaltul Reprezentant F. Mogherini, în 2018, a atras atenția la *necesitatea intensificării eforturilor de către UE cu privire la contracararea amenințărilor hibride* (O Europă care oferă protecție, 2018). Activitățile hibride reprezintă o amenințare gravă la adresa UE, perioadele electorale fiind, în acest context, niște ținte deosebit de sensibile.

Pentru consolidarea capacității de contracarare a amenințărilor, au fost identificate *domeniile* în care se necesită luarea măsurilor, după cum urmează:

Conștientizarea situației: Celula de fuziune a UE împotriva amenințărilor hibride, instituită în cadrul SEAE, primește și analizează informațiile, dar, cu scopul efectuării a mai multor expertize și pentru analiza întregului spectru de amenințări, apare necesitatea extinderii acesteia, cu includerea unor componente analitice specializate.

Comunicarea strategică: UE, bazându-se pe experiența dobândită, își va dezvolta în continuare capacitățile strategice de comunicare, asigurând interacțiunea sistematică și coerentă între structurile existente.

Dezvoltarea rezilienței și a prevenirii în sectorul securității cibernetice: UE a propus diverse mijloace pentru dezvoltarea capacităților și pentru combaterea amenințărilor cibernetice, menționând stringenta necesitatea a accelerării eforturilor pentru realizarea negocierilor în legătură cu Regulamentul privind securitatea cibernetică și convenirea asupra unor noi norme de colectare a probelor electronice.

În acest context, la 17 aprilie 2019, a fost aprobat *Regulamentul Parlamentului European și al Consiliului privind Agenția Uniunii Europene pentru Securitate Cibernetică (ENISA)* (Regulamentul UE privind ENISA, 2019), principala agenție din UE care se ocupă de problemele de securitate cibernetică, fiind înființată prin *Regulamentul din 10 martie 2004* (Беленков, 2020: 28). Agenția a fost creată pentru a îmbunătăți capacitatea

UE de a preveni amenințările la adresa securității informaționale și de a răspunde la atacurile din mediul digital. *Regulamentul constitutiv din 2004* a fost completat de *Regulamentul din 2013*, care a fost abrogat prin *Regulamentul din 2019*.

UE subliniază importanța crucială a coordonării eforturilor statelor membre cu organizațiile internaționale, în special NATO, subliniindu-se necesitatea instituirii unor măsuri practice pentru susținerea și dezvoltarea capacității interactive a UE de a contracara activitatea ostilă de informații.

În *decembrie 2020*, Comisia Europeană și SEAE au prezentat *Strategia de securitate cibernetică a UE*, scopul fiind consolidarea rezilienței Europei la amenințările cibernetice și asigurarea tuturor cetățenilor cu servicii și instrumente digitale fiabile (Securitatea cibernetică). Această strategie conține propuneri concrete de punere în aplicare a unor instrumente de reglementare, de investiții și de politică. La *22 martie 2021*, au fost adoptate *concluzii privind Strategia de securitate cibernetică* (Securitatea cibernetică), care subliniază importanța securității cibernetice pentru construirea unei Europe reziliente, verzi și digitale.

UE dispune de un sistem diplomatic și de apărare bine dezvoltat care îi permite să realizeze eficient direcțiile de politică externă și securitate, *comunicarea strategică* fiind o măsură eficientă pe termen lung, de monitorizare a informațiilor deschise și închise despre posibile amenințări la adresa UE, de contracarare a acțiunilor de propagandă și dezinformare, de gestionare a situațiilor de criză și promovare a unei imagini pozitive.

În *2018*, s-a convenit asupra unor standarde de autoreglementare în combaterea dezinformării, fiind pentru prima dată, la nivel mondial, când reprezentanții industriei au acceptat, în mod voluntar, niște angajamente cu privire la transparența publicității politice, închiderea conturilor false și demonetizarea determinantilor de dezinformare (Codul de bune practici privind dezinformarea din 2018, 2022). În acest sens, a fost semnat, în *octombrie 2018*, *Codul de bune practici privind dezinformarea de platformele online Facebook, Google, Twitter și Mozilla*, precum și de agenții de publicitate, în *mai 2019*, fiind semnat de *Microsoft*, iar în *iunie 2020*, de *TikTok* (Codul de bune practici privind dezinformarea din 2018, 2022).

Drept urmare, cu asistența Comisiei Europene, a fost creat *Centrul de Observație Social Media (SOMA)* (Беленков, 2020: 33), ca o platformă de supraveghere a mediului digital și contracarare a actelor de dezinformare. Platforma oferă oricărei persoane, implicate în verificarea faptelor, să devină participant, punând la dispoziție diverse instrumente tehnologice și capacitatea de a partaja date, privind cazurile de dezinformare, dar realizează activități de monitorizare, educație, consiliere, evaluare a rezultatelor și coordonare a eforturilor.

În urma evaluării primei sale perioade de punere în aplicare a Codului, au fost propuse soluții de îmbunătățire a acestuia, fapt ce a condus la apariția *unui nou Cod*, consolidat, revizuit și prezentat în *2022* (Codul de bune practici privind dezinformarea

din 2022). *Codul de bune practici* conține 44 de angajamente și 128 de măsuri specifice, printre care evidențiem: reducerea stimulentele financiare pentru furnizorii de dezinformare; asigurarea transparenței publicității politice; asigurarea integrității serviciilor; acordarea sprijinului utilizatorilor și cercetătorilor în depistarea și combaterea dezinformării.

În contextul activităților de comunicare strategică, se înscrie și *Planul de acțiune pentru democrația europeană*, adoptat în 2020, care are drept scop de a le oferi cetățenilor mai multă putere de acțiune și de a construi democrații mai reziliente pe teritoriul UE, prin: promovarea alegerilor libere și corecte; consolidarea libertății mass-media și combaterea dezinformării (*Planul de acțiune pentru democrația europeană*). În document se stipulează că cetățenii trebuie să fie în măsură să facă alegeri electorale într-un spațiu public în care opiniile diferite să poată să fie exprimate liber, iar mass-media, mediul academic și societatea civilă trebuie să-și poată juca rolul în stimularea dezbaterii publice, fără ingerințe răuvoitoare, interne sau externe.

Comunicarea strategică la nivelul UE, în accepțiunea sa contemporană, presupune asigurarea succesului acțiunilor din cadrul politicilor publice și strategiilor din domeniul de securitate și cel informațional, cultural, social și politic (Peru-Balan, Calugăru, 2021: 106). Aceast concept nu este, așadar, unul nou, dar semnificația acestuia pentru politica externă și de securitate a UE a crescut, în special, în contextul practicilor de propagandă și dezinformare, desfășurate în legătură cu situația din Ucraina și a intensificării activităților teroriste în Europa.

Demersurile de comunicare strategică a UE în domeniu au continuat pe perioada pandemiei, soldându-se cu adoptarea documentului, în 2020, cu denumirea *Combaterea dezinformării în legătură cu COVID-19 – Asigurarea unei informări corecte* (Munteanu, 2022: 8). În cadrul acestui document, se arată că pandemia de COVID-19 a fost însoțită de o "infodemie" fără precedent (Comunicare comună ..., 2020), care se caracterizează printr-o avalanșă de informații false sau, creând confuzie și neîncredere în rândurile cetățenilor europeni. Prezentul act constituie un răspuns la preocupările UE, având drept scop găsirea unor soluții privind combaterea dezinformării legate de pandemia de COVID-19.

Tot în 2020, *Comisia Europeană* publică, pentru prima dată, un *document strategic* anual, chemat să orienteze politicile UE către construirea unei Europe mai reziliente (Munteanu, 2022: 8). Raportul analizează reziliența în funcție de patru domenii: socio-economic, geopolitic, digital, schimbări climatice și mediu, explicând importanța acestora pentru atingerea obiectivelor strategice, pe termen lung, în contextul tranziției către digitalizare, o lume mai verde și mai echitabilă. Printre *vulnerabilități* sunt enumerate: agresiunile informaționale, răspândirea informațiilor false și amenințări la adresa democrației.

În martie 2022, în contextul escaladării războiului din Ucraina, *Parlamentul European* a făcut o *anchetă*, pentru a descoperi modurile în care puterile străine

manipulează informațiile și se implică în UE, cu scopul subminării proceselor democratice, constatând o situație alarmantă. În *Raportul Comisiei speciale* (UE trebuie să ia mai multe măsuri ..., 2022) se subliniază gravitatea cazurilor de manipulare a informațiilor de care se fac vinovate, în special, Federația Rusă și China, demonstrând, în acest fel, lacunele din legislație și o coordonare insuficientă a acțiunilor de către statele membre. Drept rezultat, a fost adoptată *Rezoluția Parlamentului European, din 9 martie 2022, referitoare la ingerințele externe în toate procesele democratice din cadrul UE, inclusiv dezinformarea* (Rezoluția Parlamentului European, 2022).

Invazia Ucrainei de către Federația Rusă, la 24 februarie 2022, a influențat considerabil *activitatea SEAE* și cea a *StratCom Task Force*. Utilizarea strategică și coordonată a *manipulării și interferenței informațiilor străine, inclusiv a dezinformării*, de către Federația Rusă, a scos în evidență prejudiciul provocat, mai ales, atunci, când este utilizată *manipularea și interferența informațiilor străine (FIMI)* ca instrument de război (Report on EEAS Activities to Counter FIMI, 2022: 3). *FIMI* reprezintă un model de comportament care amenință sau are potențialul de a avea un impact negativ asupra valorilor, procedurilor și proceselor politice, fiind o activitate cu caracter manipulativ, desfășurată într-o manieră intenționată și coordonată. Actorii străini, statali sau nestatali, care încearcă să manipuleze și să interfereze cu mediul informațional țintă, folosesc o varietate de tactici, tehnici și proceduri în continuă evoluție, adesea, în combinație cu securitatea cibernetică și amenințările hibride.

În opinia noastră, *StratCom* a reușit să descopere o cantitate imensă de dezinformare. UE, prin acțiunile și activitățile realizate, a reușit să-și atingă scopul urmărit: crearea unui sistem care să protejeze cetățenii europeni și procesele democratice de ingerințele externe, inclusiv de dezinformare. Cu toate acestea, rezultatele necesită o evaluare critică, întrucât pericolul la care este expusă UE, este destul de mare.

Dimensiunile formării și promovării imaginii externe a UE. Imaginea externă a UE este relaționată cu elementele *puterii blânde*, care, potrivit lui J. Nye, reprezintă abilitatea de a obține cele dorite, mai degrabă, prin atracție, decât prin constrângere, decurgând din atractivitatea culturii, a idealurilor politice a unei țări (Nye, 2021), fiind fundamentată pe principiile democrației, cooperării, compromisului, libertatea civilă și normele juridice comune europene. *Sarcinile* pe care și le propune UE, în domeniul *unei politici externe comune* (Беленков, 2020: 25), se înscriu perfect în acțiunile de formare și promovare a imaginii.

Un impact direct asupra dezvoltării *dimensiunilor de formare a imaginii externe a UE* l-a avut contextul istoric al integrării europene. Astfel, pentru realizarea politicii de comunicare a UE, principalele eforturi erau direcționate spre explicarea obiectivelor și intereselor UE populației statelor membre și țărilor candidate la aderare, *motivele* (Фоминых, 2018: 262) fiind evidente:

- trecerea UE prin mai multe etape succesive de expansiune,

- pregătirea pentru crearea Uniunii Economice și Monetare;
- introducerea monedei euro;
- încercarea de a implementa reforme instituționale, inclusiv prin adoptarea Constituției.

Comisia Europeană avea nevoie de sprijin organizațional și financiar pentru a informa cetățenii UE cu privire la diverse aspecte ale integrării.

În contextul manifestării eforturilor de dezvoltare a UE, ca actor internațional cu drepturi depline, putem evidenția următoarele *componente esențiale* (Lucarelli, 2009: 4):

- *identitatea politică* – conceptualizarea procesului de autoidentificare de către europeni cu UE;
- *performanța de rol* – deciderea asupra perspectivelor reale a UE, pe teren propriu și în exterior și evaluarea reprezentării celorlalți despre UE ca actor politic.

Aflăte într-o strânsă conexiune, acestea contribuie la modelarea imaginii externe, dar și la reinterpretarea și corectarea acesteia. Rolul constituie elementul de legătură între identitatea politică internă și imaginea externă, adică pentru a reuși să înțelegem rolul internațional al UE, precum și să evaluăm procesul de autoidentificare a europenilor, este necesar să clarificăm ce reprezintă imaginea Uniunii.

Din punct de vedere istoric, instituțiile UE au fost destul de reticente în a recunoaște faptul realizării oricăror tipuri de activități, specifice pentru formarea, promovarea și îmbunătățirea imaginii organizației. Totuși, trebuie să remarcăm faptul că UE a depus eforturi uriașe în încercările sale de creare și implementare a unei imagini, bazate pe înțelegerea diversității, toleranței și deschiderii culturale. În acest context, un loc important l-a ocupat *conceptualizarea termenului de cultură europeană* (Saliu, 2021: 196), aplicându-se diverse strategii specifice și coerente de promovare a acesteia publicului străin, conștientizându-se de către Comisia Europeană importanța instrumentelor de comunicare, ca potențial al puterii soft a Europei.

Influența UE, prin cultură, are loc pe două *planuri: intern*, prin intermediul căruia are loc schimbul reciproc de cultură în interiorul Europei, fapt ce contribuie benefic la sporirea creativității, creșterii economice și a inovării și *extern*, prin intermediul căruia se promovează pacea, dialogul intercultural și are loc prevenirea conflictelor, toate acestea înscriindu-se perfect în obiectivele majore ale politicii externe a UE.

Imaginea unui actor politic poate fie de *orientare externă și internă*, fapt ce determină alegerea unor instrumente de imagine specifice, utilizate pentru a influența publicul țintă.

Imaginea politică internă a UE, este orientată spre următoarele *categorii de public țintă* (Тюкаркина, 2019: 55): cetățenii UE; guvernele naționale ale statelor membre UE (elita puterii care ia decizii în numele cetățenilor săi); politicienii UE (Bruxelles); mass-

media europeană (într-o anumită măsură, mass-media este un auditoriu atât intern, cât și extern, difuzând informații în lumea exterioară); mediul de afaceri european; turiștii europeni;

Drept rezultat, strategia de imagine politică internă se realizează în funcție de publicul țintă, pe când *strategia de imagine politică externă* trebuie să fie unică, ca să asigure consecvența mesajelor și durabilitatea imaginii proiectate.

Pe *plan intern*, conform datelor *Eurobarometrului Standard 98*, din 2022 care constituie un instrument de sondaj, utilizat de Comisia Europeană, Parlamentul European și alte instituții și agenții ale UE pentru a monitoriza starea opiniei publice din Europa cu privire la problemele legate de UE, precum și atitudinile față de subiectele de natură politică sau socială, europenii rămân optimiști cu privire la viitorul UE (*Standard Eurobarometer 98*, 2023). Așadar, 47% dintre europeni manifestă încredere în UE, iar 32% – față de guvernele naționale, 45% dintre europeni și-au creat o imagine pozitivă despre UE, 36% – o imagine neutră, iar 18% – o imagine negativă. În sfârșit, 62% se declară optimiști cu privire la viitorul UE.

Considerăm important să menționăm că diferența dintre evaluările pozitive și neutre ale imaginii este mică. Se poate presupune că cei care își exprimă neutralitatea, nu au o închipuire clară despre conținutul imaginii UE sau îi atribuie trăsături atât negative, cât și pozitive.

Mai remarcăm faptul că acest sondaj, publicat la aproape un an după invazia Ucrainei de către Federația Rusă, arată solidaritatea puternică și neclintită continuă a europenilor cu Ucraina și sprijinul acestora pentru acțiunile de susținere a poporului ucrainean. De asemenea, cetățenii UE susțin, în mod covârșitor, accelerarea tranziției energetice, în special, investițiile în energie regenerabilă și acțiunile de reducere a dependenței UE de sursele de energie rusești. Astfel, 91% dintre respondenți sunt de acord cu acordarea de sprijin umanitar și 88% sunt în favoarea primirii în UE a persoanelor refugiate. Acordarea de sprijin financiar Ucrainei este aprobată de 77%, în timp ce 74% susțin impunerea sancțiunilor economice Federației Ruse. De asemenea, 67% dintre europeni, își exprimă acordul față de interzicerea difuzării informației de către mass-media de stat rusă.

Putem vorbi de câteva rezultate pozitive, cauza conținându-se, în opinia noastră, în faptul că populația UE manifestă rezistență la propaganda și dezinformarea rusă. Chiar dacă influența informațională a Federației Ruse este activă, în mod constant, totuși, nu se bucură de o credibilitate ridicată în Europa. Organismele europene au destul de mult succes în contracararea activităților de dezinformare și a actelor de manipulare rusești.

Potrivit unui *sondaj*, realizat de *Pew Research Center*, în 2022 (*Positive views of European Union*, 2022), UE este văzută dintr-o perspectivă mai favorabilă, în *context intern și global*. O medie de 69% dintre respondenții din 19 țări chestionate, au o opinie favorabilă despre UE și 27% – una nefavorabilă. Sondajul a fost realizat în primele

etape ale invaziei militare ruse în Ucraina, dar înainte de provocările energetice cu care s-au confruntat multe țări europene, ca urmare a războiului. O medie de 72% dintre intervieuați din cele 10 țări membre chestionate își exprimă o atitudine favorabilă față de organizație, Grecia fiind țara cu cei mai mulți respondenți care manifestă o atitudine negativă – 49%. În cele nouă țări chestionate din afara UE, o medie de 64% au o viziune favorabilă asupra organizației, respectiv: Coreea de Sud (84%), Australia (72%), Canada (70%), Regatul Unit (68%), SUA (64%) și Japonia (64%).

Considerăm că aceste rezultate se datorează, în mare măsură, cursului urmat de mass media internă și externă și modului de formare a gândirii critice în societățile țintă. În statele membre ale UE, se desfășoară activități regulate de informare și alfabetizare mediatică a populației, dezvăluindu-se știrile false de către StratCom.

Conform sondajului de opinie din 2022, realizat anual în Azerbaidjan, Armenia, Belarus, Georgia, Republica Moldova și Ucraina, de către EU NEIGHBORS EAST (Опросы общественного мнения ..., 2022), un program de comunicare regională al UE pentru Parteneriatul Estic, UE își menține și își consolidează imaginea pozitivă în aceste țări, fiind organizația internațională cu cea mai de încredere. O majoritate covârșitoare a cetățenilor acestor state, cu excepția Belarusului, cred că țara lor are relații bune cu UE.

În Azerbaidjan, 48% dintre respondenți au o viziune pozitivă asupra UE, 76% afirmă că țara lor are relații bune cu UE, iar 43% manifestă încredere în UE mai mult decât în orice altă organizație internațională. În Armenia, 73% cred că țara lor are relații bune cu UE, 55% au încredere în UE, iar 42% dintre armeni au o viziune pozitivă asupra UE, comparativ cu 11% care au o viziune negativă asupra Uniunii. În Belarus, populația recunoaște înrăutățirea relațiilor țării lor cu UE (doar 16% cred că țara lor are relații bune cu UE, față de 62% în 2019, iar 45% spun că relațiile sunt proaste). În Georgia, marea majoritate a populației au încredere în UE – 83%, menținând o imagine pozitivă a acesteia, iar 84% cred că există relații bune între UE și Georgia. În Republica Moldova, 60% sunt conștienți ce reprezintă UE, 78% sunt conștienți de sprijinul financiar acordat de UE pentru Moldova, 74% consideră că UE și Moldova au o relație bună, în timp ce 60% au o atitudine pozitivă față de UE (față de 9% cu o atitudine negativă). În Ucraina, conștientizarea importanței UE a crescut vertiginos – 95%, datorită acordării sprijinului masiv în fața agresiunii ruse, refugiaților și persoanelor strămutate în interior, 97% sunt conștienți de asistența umanitară a UE, 94% cred că țara lor are relații bune cu UE, iar 65% au o viziune pozitivă asupra UE (comparativ cu 57% în 2021 și 49% în 2016, când au început sondajele) și doar 2% au o viziune negativă asupra UE.

Chiar dacă vedem că, în ultima perioadă, imaginea externă a UE s-a îmbunătățit, aceste date sugerează că acțiunile externe ale UE, cu privire la statele Parteneriatului Estic, trebuie să fie intensificate, iar East StratCom și alte organisme, trebuie să desfășoare mai multe campanii sistematice, la scară largă, care să vizeze populația acestor țări. Totuși, remarcăm faptul că, statele Parteneriatului Estic, sunt conștiente

de problemele unor posibile dezinformări și influențe informaționale în raport cu acestea, dar manifestă o îngrijorare scăzută cu privire la posibilele consecințe și nu întreprind măsuri și acțiuni suficiente de informare a populației.

Așadar, pentru *formarea și promovarea unei imaginii externe pozitive a UE*, apare necesitatea realizării, prin dialog continuu cu cetățenii, grupurile societății civile, instituțiile și mass-media, a unei explicații mai clare a obiectivelor, politicilor și activităților Uniunii, ținându-se cont de faptul că integrarea nu reprezintă prin sine doar un rezultat, ci este un proiect nefinalizat, care necesită ajustare în funcție de schimbările de pe arena mondială. Comunicarea strategică este destinată să contribuie la eforturile UE în domeniul diplomației publice, politicii externe, politicii de securitate și imaginii externe.

Formarea și promovarea imaginii UE prin comunicarea strategică. Narativele, promovate de către UE pentru formarea imaginii în contextul comunicării strategice, se concentrează pe următoarele *aspecte* (Ivan, 2015-2016: 174):

- *UE reprezintă un model universal de pace*, aspect promovat în discursurile comunicării strategice ale Uniunii, predestinat construirii unei identități și găsirii unor soluții la provocările contemporane de coexistență pașnică a statelor. În acest context, un stimul al creșterii economice, asigurării stabilității politice și consolidării unor relații de bună vecinătate, îl are cooperarea regională. În ciuda acestui fapt, ca rezultat al evenimentelor din ultima perioadă, se conturează o situație nu prea bună, reflectată în preocuparea UE pentru demonstrarea eficienței instituțiilor sale în rezolvarea crizelor interne și recâștigarea încrederii atât a statelor membre, cât și a celor din exterior.
- *UE constituie un model de funcționalitate instituțională*, acest aspect, corelându-se cu cel al promovării UE, ca proiect viabil pentru pace. În prezent, înaintarea acestui tip de imagine, prezintă dificultate, din cauza crizelor pe diverse planuri, pe care UE este nevoită să le gestioneze. Aceste crize constituie amenințări directe la adresa securității și stabilității Uniunii. În acest context, politicile de promovare a imaginii pot fi asociate cu acțiuni de manipulare și propagandă, provocând un rezultat nedorit al percepției UE, în context național și mondial.

Putem presupune că actuala criză, prin care trece UE, constituie un punct de cotitură, o perioadă de provocări și oportunități, pentru consolidarea pozițiilor în politica internă și externă, iar organizația trebuie să folosească din plin acest timp. În acest sens, politica de imagine reprezintă unul dintre instrumentele de consolidare a resurselor de putere a unui actor politic contemporan, constituind un proces de creare sistematică și intenționată a unei imaginii pozitive, care contribuie la creșterea competitivității, pe arena internațională.

UE reprezintă un promotor al identității europene și naționalismului european, fiind o narațiune la nivelul SEAE, în care este atribuită valoare culturii. Problema care apare în cadrul acestui aspect rezidă în faptul că la nivelul UE încă se mai produce definirea identității statelor, prin referirea la alteritatea de tipul "noi și ei" (Ivan, 2015-2016: 174). Acest fapt, în unele situații, creează dificultăți în relațiile dintre statele Uniunii, iar, în altele, realizează o excludere a acelor state care nu aparțin acestei organizații, euraționalismul, constituind un factor destabilizator.

Astfel, percepția unei Europe unite, în lumea exterioară, constituie o problemă destul de complexă. În acest sens, UE este prezentată, de majoritatea cercetătorilor, drept o "putere juridică" (Фоминных, 2018: 260), având drept conținut așa principii, precum: democrația, statul de drept, prioritatea necondiționată a drepturilor și libertăților civile, egalitatea de gen, toleranța pentru minorități etc. De asemenea, UE este considerată un lider mondial în lupta pentru conservarea mediului și un jucător economic global, constituind centrul celor mai mari corporații industriale și financiare. Totodată, închipuirile despre o "Europă unită", se construiesc din imaginile individuale ale statelor membre, majoritatea dispunând de propria identitate culturală și contribuție la civilizația mondială.

Totodată, imaginea externă a UE, ca organizație internațională, nu este întotdeauna identificată în conștiința de masă cu Europa, ca comunitate civilizațională și culturală. Pentru majoritatea cetățenilor, atât din spațiul UE, cât și din afara acesteia, prezintă dificultate înțelegerea realităților procesului de integrare, în special, complexitatea abordării comune a problemelor organizaționale la nivel supranațional.

Un mijloc indispensabil al formării și promovării imaginii externe este *diplomația publică*. Ca una dintre *componentele principale ale comunicării strategice, activitatea diplomației publice* rezidă în influențarea asupra atitudinii societății, propunându-și să promoveze interesele UE pe înțelesul publicului țintă, prin informare.

În formarea și promovarea imaginii a UE, pot fi evidențiate câteva roluri, realizate prin *diplomația publică*, ca:

- partener principal în tranziția democratică, în special, în țările vecine ale UE;
- unul din cei mai importanți donatori în domeniul cooperării și dezvoltării;
- uniune economică globală, care oferă soluții concrete la provocările crizei;
- mijloc de realizare a drepturilor omului, prin dialog, la nivel înalt, cu partenerii UE și cooperare strategică;
- agent de securitate, capabil să înfrunte amenințările globale.

Pentru contracararea eforturilor de propagandă, manipulare și interferență a informațiilor străine, care influențează negativ asupra formării și promovării imaginii, este nevoie de *consolidarea politicii de comunicare strategice a UE*, atât pe dimensiunea internă, cât și externă:

- *pe intern* – informarea permanentă a cetățenilor UE despre anumite decizii de politică internă și externă, crearea unei relații strânse cu societatea civilă europeană, transparentă și democratică;
- *pe extern* – explicarea în permanență populației din țările candidate la procesul de extindere a UE, a liniei de aderare și regulilor de coabitare.

În acest context, *promovarea unei imagini pozitive a UE și a valorilor europene*, trebuie realizată simultan în cadrul a câtorva *grupuri țintă* (Фоминых, 2018: 261):

- *statele membre UE*, în special, în cele în care euroscepticismul este puternic;
- *țările candidate la UE și cele partenere*, ale căror autorități și-au declarat orientarea pro-europeană;
- *partenerii problematici*, statele din Africa de Nord, Orientul Mijlociu, Turcia, Federația Rusă, ce prezintă amenințări la adresa securității UE;
- *restul lumii*, în special, în țările, care mențin relații politice și comerciale stabile cu UE.

În lumea globalizată de astăzi, relațiile dintre state, regiuni și entități internaționale sunt foarte complexe, caracterizându-se printr-un nivel înalt de interdependență. În acest context, comunicarea strategică, ca mijloc de formare și promovare a imaginii, a devenit o prioritate pentru factorii de decizie europeni.

Așadar, se întrevide clar importanța și necesitatea *corelării strategiei de comunicare cu obiectivele UE*, cu referire la modalitățile de sporire a gradului de conștientizare de către țările membre sau nemembre ale UE cu privire la rolul UE, în activitățile sau acțiunile realizate, ca furnizor de ajutor pentru populația țintă, beneficiară a diverselor proiecte, promovate de Uniune (Soproni, Horga, 2016:492).

Calitatea relației, stabilită între UE și publicul țintă, depinde, în mare măsură, de acțiunile de informare și comunicare, inițiate și realizate de Uniune, în strânsă corelație cu nevoile specifice ale publicului țintă. Pe lângă comunicarea cu cetățenii europeni, cu scopul sporirii încrederii în ideea unei "Europei unite", este important ca populația, din afara granițelor UE, să beneficieze regulat de activități și informații veridice, referitoare la politicile UE. Anume percepțiile publicului larg, din afară, formează imaginea externă a UE, având impact asupra posibilităților Uniunii de a-și promova interesele în străinătate și de a funcționa ca un actor-cheie în peisajul economic și politic global.

Comunicarea strategică reprezintă un element cheie al proceselor de creare și difuzare a imaginii externe a unui actor politic. Reieșind din noile tendințe și posibilități, impuse de tehnologiile informaționale, actorii politici trebuie să comunice mai inteligent, într-o manieră mai diversă și mai nuanțată, analizând și evaluând mesajele transmise de publicul extern.

UE realizează în permanență acțiuni de comunicare, prin acțiunile, programele și politicile sale sau prin lipsa acestora. Luate împreună, toate aceste acțiuni, oferă o închipuire despre ce reprezintă UE, cu se ocupă și ce poate oferi. Reieșind din aceasta,

apare necesitatea de creare și transmitere de către factorii de decizie europeni a unor mesaje potrivite, care să contribuie eficient la construirea unei imagini credibile, coerente și realiste a UE. Pentru realizarea acestei sarcini, este nevoie de a avea o bună strategie de comunicare externă, adresată publicului țintă din statele terțe.

În noiembrie 2016, a fost lansată *Strategia globală a UE pentru politica externă și de securitate (SGUE)* (Politica externă ..., 2023), care prin obiectivele urmărite, se înscrie perfect în acțiunile de îmbunătățire a imaginii UE. Strategia constituie un răspuns la provocările conflictelor și crizelor externe, la necesitățile de consolidare a capacităților partenerilor și de protejare a Uniunii și cetățenilor săi. Pentru îndeplinirea acestor sarcini, apare necesitatea continuării colaborării strânse a UE cu partenerii săi strategici, în special, cu ONU și NATO. În lumea de astăzi există o cerere din ce în ce mai mare pentru o UE puternică, fiabilă, previzibilă și activă, acesta fiind motivul pentru care Comisia a propus, pentru următorii ani creșterea bugetului pentru acțiunea externă. În acest context, la 14 martie 2023, Consiliul a adoptat o decizie de majorare a plafonului financiar al Instrumentului european pentru pace la 7,979 miliarde de euro până în 2027 (Cooperarea UE în materie de securitate și apărare).

În opinia noastră, acest lucru reprezintă o recunoaștere a eforturilor comune de acțiune externă privind asigurarea securității, la nivel european, deoarece niciun stat membru nu poate obține astfel de rezultate singur, la scară globală, fie că este vorba despre securitate, gestionare a crizelor, ajutor umanitar, dezvoltare, migrație, schimbări climatice sau comerț. Este important să menționăm și faptul că într-o lume din ce în ce mai interconectată, asistența externă devine un instrument eficient de proiectare și apărare a valorilor și intereselor UE și de îmbunătățire a imaginii. Totodată, UE intensifică lupta contra dezinformării deliberate, inclusiv prin cooperare internațională. Prin comunicarea strategică și diplomația publică, UE realizează diverse acțiuni care contribuie la construirea încrederii și atingerea înțelegerii reciproce în întreaga lume.

Imaginea UE reprezintă încă o sursă majoră de dezbateri (Soproni, Horga, 2016:494). Fiind o organizație complexă și multidimensională, structura, politicile, acțiunile și strategiile sale creează confuzie în mintea receptorilor din țările țintă. Uneori, chiar și cetățenii UE au o înțelegere greșită despre instituțiile sale. În opinia unor cercetători, imaginea UE este fundamentală pentru înțelegerea și modelarea eficienței Uniunii în implementarea politicilor sale, propunând ca percepția externă a Uniunii, ca actor global, să fie modelată prin persuasiune și comunicare.

De multe ori, responsabilii instituționali de comunicarea strategică a UE, lucrează separat sau redundant, transmitând publicului străin mesaje diferite și chiar, uneori, contradictorii. Această deficiență, identificată în procesul de comunicare al UE, a condus la formarea unei imagini a Uniunii care nu-și prezintă, în mod clar, valorile sale esențiale și nu transmite mesajele potrivite, care să arate UE ca un actor-cheie în contextul economic și politic global, ca un partener regional credibil, ca susținător al

drepturilor omului și ca promotor al diversității etnice și culturale și al dezvoltării durabile. Astfel, UE trebuie să depună mai multe eforturi pentru îmbunătățirea imaginii sale externe, prin crearea de canale eficiente de comunicare și repartizarea mai adecvată a responsabilităților, demonstrând, în acest fel, forța instituțiilor sale în rezolvarea crizelor și recâștigarea încrederii pe plan intern și extern.

Concluzii

Începutul sec. XXI a adus cu sine schimbări esențiale în metodele tradiționale de formare și promovare a imaginii statelor. În mare măsură, acest lucru este condiționat de impactul enorm pe care îl au tehnologiile informaționale și procesele de comunicare asupra relațiilor internaționale. Un rol important, în acest context, îl capătă comunicarea strategică care are menirea să realizeze coordonat și adecvat diverse activități de comunicare, contribuind, în acest fel, la formarea și promovarea unei imagini pozitive.

Comunicarea strategică include acțiuni de promovare a intereselor naționale, prin utilizarea mijloacelor eficiente de comunicare și influențarea percepțiilor și comportamentelor umane. În acest fel, pentru atingerea unor progrese și rezultate dorite, majoritatea actorilor internaționali, încearcă să-și creeze o bună strategie de comunicare, pe care să o poată integra reușit într-o imagine globală favorabilă.

Analiza imaginii externe ne demonstrează gradul de importanță a acestui factor în facilitarea atingerii obiectivelor urmărite de către un actor internațional, constituind un tablou creat intenționat de structurile guvernamentale, capabil să provoace un impact politic și emoțional-psihologic asupra opiniei publice interne și externe.

Comunicarea strategică a UE se fundamentează pe niște acțiuni de monitorizare a informațiilor despre eventualele amenințări la adresa Uniunii, de contracarare a acțiunilor de dezinformare și de gestionare a situațiilor de criză.

UE a obținut progrese semnificative și a reușit prin intermediul comunicării strategice să creeze un sistem eficient de combatere a propagandei, manipulării și dezinformării externe, asigurând sustenabilitatea securității generale a Uniunii și promovând o imagine pozitivă. UE a reușit să creeze un plan coerent de acțiune pentru comunicare strategică, cu sarcini relevante, care contribuie la asigurarea intereselor Uniunii și permit reacționarea promptă la acțiunile de dezinformare și manipulare din exterior.

Fiind promotoare a identității europene, a naționalismului european, a economiei globale și a păcii universale, mecanismele de formare și promovare a imaginii UE au drept conținut așa principii, precum democrația, statul de drept, prioritatea necondiționată a drepturilor și libertăților civile, egalitatea de gen, toleranța pentru minorități etc.

Totuși, pentru majoritatea populației, atât din interior, cât și din exterior, prezintă dificultate înțelegerea realităților procesului de integrare și a mecanismelor

de abordare comună a problemelor organizaționale în cadrul UE, iar imaginea externă a Uniunii nu este întotdeauna identificată în conștiința de masă cu o "Europă unită", ca comunitate civilizațională și culturală, dat fiind faptul că statele membre dispun de propria identitate.

Așadar, la capitolul *formării imaginii*, considerăm că UE întâmpină anumite dificultăți, care rezidă în crearea unui mesaj clar comun de prezentare a Uniunii ca un actor-cheie în contextul economic și politic global, ca un partener regional credibil, ca susținător al drepturilor omului și ca promotor al diversității etnice și culturale și al dezvoltării durabile. Adesea, responsabilii instituționali de comunicare strategică a UE transmit publicului străin mesaje diferite și chiar, uneori, contradictorii.

Considerăm că UE nu a explorat tot potențialul pentru dezvoltarea acțiunilor de comunicare strategică și de îmbunătățire a imaginii sale. În acest sens, propunem următoarele recomandări:

- *Restructurarea sistemului, centralizarea acestuia și extinderea funcțiilor sale pentru sporirea gradului de conștientizare de către state a rolului UE în lume.*
- *Crearea de canale eficiente de comunicare și repartizarea mai adecvată a responsabilităților.*
- *Formarea unei instituții specializate a UE, recunoscută și susținută de statele membre, cu scopul de a formula și implementa o strategie de comunicare pentru crearea unei imaginii pozitive a Uniunii, pe interior și pe exterior.*
- *Punerea accentelor pe analiza nevoilor și specificului publicului intern în strânsă corelație cu interesele publicului străin.*
- *Atribuirea unui rol important diplomației publice, ca instrument fundamental ce poate contribui semnificativ la formularea și implementarea unei strategii globale de comunicare coerente și eficiente pentru formarea și promovarea imaginii UE.*
- *Asigurarea unei colaborări strânse între statele membre și organisme comunitare, precum și între instituțiile europene care urmăresc promovarea imaginii pozitive a UE, fapt ce va contribui atât la sporirea coeziunii și stabilității interne, cât și la facilitarea dialogului cu statele terțe.*

BIBLIOGRAFIE

Action Plan against Disinformation, 2018, European Union, https://www.eeas.europa.eu/node/54866_en

Ametbek Dinmuhammed (2017), *Perception and Image Theory of International Relations*, 24.06.2017, <http://bitly.ws/Ekdp>

Codul de bune practici privind dezinformarea din 2018, Comisia Europeană, iunie 2022, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/ro/library/2018-code-practice-disinformation>

Codul de bune practici privind dezinformarea din 2022, Comisia Europeană, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/ro/policies/code-practice-disinformation>

Comunicare comună către Parlamentul European, Consiliul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor. Combaterea dezinformării în legătură cu COVID-19 – Asigurarea unei informări corecte, Bruxelles, 06. 10.2020, Comisia Europeană, EUR-Lex - 52020JC0008 - EN - EUR-Lex (europa.eu)

Cooperarea UE în materie de securitate și apărare, Consiliul European, <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/defence-security/>

EU strategic communications with a view to counteracting propaganda. European Union, 2016, <http://bitly.ws/Ekee>

European Council conclusions, 19 and 20 March 2015, <http://bitly.ws/Ekes>

EuvDisinfo, Despre noi, <https://euvdisinfo.eu/ro/despre-noi/>

Ivan Cristina-Georgiana (2016), Dezvoltarea diplomației publice. O analiză comparată între NATO și UE, în: POLIS, Revistă de științe politice, volum IV, Nr. 1 (11), Serie nouă, decembrie 2015 – februarie 2016, p.171-180, <http://bitly.ws/EkeJ>

Joannin Pascale (2016), Strategic communications: East and South, in European Issue, nr. 415, 19.12.2016, <http://bitly.ws/EwvG>

Lucarelli Sonia (2009), European Political Identity, Foreign Policy and The Others' Image: an under-explored relationship, in Research report on the project: the external image of the European Union - phase two, 2009, p.2-19, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2103023

Mariș Antonia Teodora (2020), Comunicarea strategică – element de influențare esențial în exercitarea puterii – soft power sau smart power? în Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, septembrie, 2020, p.91-98, <https://revista.unap.ro/index.php/revista/article/download/913/874/3474>

Munteanu Daniela (2022), Barometrul rezilienței societale la dezinformare, aprilie, 2022, <https://e-arc.ro/wp-content/uploads/2022/05/Barometrul-rezilienței-societale-2022.pdf>

Nye Joseph S. (2021), Soft power: the evolution of a concept, in Journal of Political Power, 2021, <http://bitly.ws/Ewxx>

O Europă care oferă protecție: UE depune eforturi pentru a dezvolta reziliența și pentru a contracara amenințările hibride, 13 iunie 2018, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/ro/IP_18_4123

Paul Christopher (2011). Getting Better at Strategic Communication, RAND Corporation, 2011, <http://bitly.ws/Ewug>

Pawlak Patryk (2016). EU strategic communication with the Arab world, European Parliamentary Research Service, May, 2016, <http://bitly.ws/EkfQ>

UE trebuie să ia mai multe măsuri contra ingerințelor externe și a dezinformării. Parlamentul European, 09.03.2022, <https://www.europarl.europa.eu/news/ro/press->

room/20220304IPR24790/ue-trebuie-sa-ia-mai-multe-masuri-contra-ingerintelor-externe-si-a-dezinformarii

Peru-Balan Aurelia, Calugăru Corina (2021), *Comunicarea strategică și noua diplomatie publică: consubstanțialitate și percepție în spațiul public national*, în *Administrație publică, Relații internaționale și integrare europeană*, nr.2, 2021, p.105-113, https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/105-113_6.pdf

Planul de acțiune pentru democrația europeană, <http://bitly.ws/Ekg2>

Politica externă: obiective, instrumente și realizări, în *Fișe tehnice UE*, 2023, <http://bitly.ws/EwzM>

Positive views of European Union reach new highs in many countries, October 13, 2022, <http://bitly.ws/Ekgy>

Pricopie Valentina (2011). *Noua politică de comunicare a administrației centrale europene. Documente programatice*, în *Revista Transilvană de Științe Administrative*, nr. 2 (29), 2011, p.122-138, <https://rtsa.ro/rtsa/index.php/rtsa/article/view/44/40>

Regulamentul (UE) 2019/881 al Parlamentului European și al Consiliului din 17 aprilie 2019 privind ENISA, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=CELEX%3A32019R0881>

Report on EEAS Activities to Counter FIMI, Strategic Communications, Task Forces and Information Analysis (STRAT.2), European External Action Service (EEAS), 2022, <http://bitly.ws/Ewx5>

Rezoluția Parlamentului European din 23 noiembrie 2016, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016IP0441&from=FR>

Rezoluția Parlamentului European, din 9 martie 2022, referitoare la ingerințele externe în toate procesele democratice din cadrul UE, inclusiv dezinformarea, <http://bitly.ws/EwwZ>

Saliu Hasan (2021), *The specifics and complexity of EU public diplomacy*, in *Družboslovne Razprave/ Social Science Forum*, XXXVII, 96-97, 2021, p.189-207, <http://bitly.ws/Ewxv>

Securitatea cibernetică: în ce fel combate UE amenințările ciberneticе, <http://bitly.ws/Eww0>

Soproni Luminita, Horga Ioan (2016), *The EU'S voice beyond its borders: the european union's external communication*, in: *CES Working Papers*, Volume VIII, Issue 3, 2016, p.490-504, <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/198475/1/ceswp-v08-i3-p490-504.pdf>

Standard Eurobarometer 98 - Winter 2022-2023, European Union, <http://bitly.ws/EkgW>

White Paper on a european communication policy, Commission of the European Communities, Brussels, 2006, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0035:FIN:EN:PDF>

Беленков Даниил (2020), *Проблемы эффективности информационной политики Европейского союза в контексте общей европейской внешней политики*. Санкт-Петербург, 2020, <http://bitly.ws/Ewrt>

Бурлаков Виктор (2016), *Стратегическая коммуникация как метод современной геополитики*, в Ойкумена, №2, 2016, с.7-15, <http://bitly.ws/Ekhv>

Зиновьев Сергей (2017), *Стратегические коммуникации в практике публичной дипломатии Европейского Союза*, в Молодой ученый, № 21 (155), 2017, с.375-377, <https://moluch.ru/archive/155/43685/>

Оперативная рабочая группа по стратегической коммуникации (East StratCom Task Force): вопросы и ответы, 2015, https://www.europa-nu.nl/id/vjzdcg51ixvo/nieuws/east_stratcom_task_force?ctx=vi4vbw1tpls3

Опросы общественного мнения в странах Восточного партнерства: имидж ЕС и доверие к нему улучшаются, 2 декабря, 2022, <http://bitly.ws/Ewyh>

Телегина Ксения (2014), *Понятие и структура имиджа государства*, в Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение, Вопросы теории и практики, Тамбов: Грамота, № 12 (50): в 3-х ч. Ч. II, 2014, с.191-194, https://www.gramota.net/articles/issn_1997-292X_2014_12-2_48.pdf

Тюкаркина Ольга (2019), *Проблемы формирования внутривосточного имиджа ЕС в условиях кризиса*, в Мировая политика, №1, 2019, с.53-57, <http://bitly.ws/EwxM>

Фоминых Алексей (2018), *Публичная дипломатия ЕС. В: Внешняя политика и международные связи Европейского Союза: осмысливая роль ЕС в мире*, Коллективная монография, Оттиск, Иркутск, 2018, с.254-280, <http://cies.isu.ru/img/.-.-.pdf>

Marius Văcărelu*

CUM VA FI ORGANIZAT STATUL ÎN EUROPA SECOLULUI XXI?

CZU: 321.013(4)"20"

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12723399>

Abstract

The issue of state organisation in 21st century Europe is a difficult one to tackle, on the one hand because there is a lot of unease in approaching it, and on the other because the current data does not provide optimistic estimates in many cases.

Europe will face several challenges in the next decades, not all of them easy to overcome, some of which will be particularly relevant: demography, global climate change, the implementation of Artificial Intelligence technologies, etc. The two parts of the continent will have a different trajectory, and this will complicate the ability of governments – not always very competent – to act. In this context, I have tried to make a brief presentation of what I consider to be a perspective of the European continent in the coming decades, waiting in the years to come a possible validation of it.

Keywords: *state, demography; migration; ageing; administrative reorganisation*

1. În cele mai multe lucrări care analizează situația Europei contemporane se pot identifica previziuni pe termen lung mai degrabă sub forma unor declarații/planuri de acțiune (Scenarios for Future Global Growth to 2050, 2023; "Making Europe Open and Polycentric". Vision and roadmap for the European Territory towards 2050, 2014; Global Europe 2050, 2012), poate pentru că realizarea acestora se face cu mai mare greutate într-un secol în care consumul de resurse este masiv, pe de o parte, iar situația demografică a continentului este unică și dificilă. Acestor două chestiuni li s-a adăugat în ultima perioadă și apariția unui război chiar în partea sa estică, cu durată care nu se întrevede a fi redusă, și care la rândul său este capabil să modifice structural o parte din perspectivele de analiză a statelor ce compun continentul european.

De cele mai multe ori, predicțiile făcute au avut în vedere aspecte mai degrabă de natură climatică, chiar dacă există multe controverse legate de acuratețea sau scopul celor care le realizează. Dialogul redus din această direcție – mai degrabă fixat în paradigma monologurilor sau a invectivelor, ori a acuzațiilor de luare de mită și incompetență – nu este de natură a ajuta un om obișnuit în a-și face o perspectivă proprie asupra viitorului care îl așteaptă. De fapt, modul în care sunt realizate astăzi diferitele prognoze relevă mai degrabă o dorință de a fi înțelese doar de către un grup limitat de persoane, pierzându-se contactul cu omul cu cunoștințe medii, care reprezintă de fapt regula în societate. Efectul este nefericit, atât pentru știință – care

* Doctor, lector universitar, Școala Națională de Științe Politice și Administrative, București

astfel se dispensează de sprijinul societății în ceea ce dorește să studieze și experimenteze – dar mai ales pentru oamenii care în diferite forme își pot întocmi planuri de afaceri, de învățare, de cariere în diferite domenii etc.

Mai există câteva domenii de interes unde se efectuează predicții, dintre care se evidențiază demografia (World Social Report 2023: Leaving no one behind in an ageing world, 2023), dar acest lucru este iarăși puțin abordat de către oamenii obișnuiți, pentru că cea mai mare parte a gândirii comune/sociale/publice privind această știință s-a format cu mult înaintea secolului XXI. Logica și politicile generale privind locuirea, urbanismul, infrastructura localităților în general este în majoritatea țărilor lumii fixată undeva în prima jumătate a secolului trecut, când resursele naturale erau în cantități mult superioare celor de astăzi, iar o bună parte din activitățile care astăzi le consumă (pe resurse) nu existau sau erau accesibile doar celor foarte bogați (autoturisme, avioane private, dispozitive electronice pe scară largă în orice familie etc.).

2. Modificările de statut tehnologic ale ultimelor decenii au dus la o situație în care aproape majoritatea locuitorilor planetei – iar în Europa, aproape totalitatea lor – își permit astăzi lucruri pe care cu 100 de ani în urmă doar cei foarte bogați le aveau, iar dacă extindem la 150 de ani comparația disponibilității de bunuri și servicii, vom vedea că nici regii sau împărații nu aveau ceea ce un om cu un nivel decent de trai îl poate avea astăzi. Accesul la educație, la cultură este unul niciodată întâlnit până acum, și cu un computer se pot gestiona de către o singură persoană mii de cărți, de prestații artistice, de informații și de posibilități de proiectare/desenare a clădirilor, instalațiilor industriale etc. Dacă acum 150 de ani un om bogat dorea să asculte o melodie trebuia să cheme o orchestră, cu interpretarea variabilă calitativ a aceiași piese muzicale, acum astăzi cel mai normal om poate asculta aceeași interpretare de excepție de câte ori dorește într-o zi, fără ca să obosească vreun artist; accesul la cărți de valoare este rapid din orice punct al planetei; accesul la divertisment de calitate este superior celui avut vreodată de monarhi și oamenii bogați etc. Evident, dacă extindem analiza la ceea ce înseamnă astăzi îngrijirile medicale, rezultatele sunt mult mai spectaculoase, și datele statistice o consemnează fără echivoc: speranța de viață a crescut la nivel global de la 29 de ani în anul 1900 (Life expectancy, 2019), la 73 de ani în anul 2019 (Life expectancy and healthy life expectancy, 2020), înaintea pandemiei. Dacă acum 150 de ani o infecție banală ți-ar fi pus în pericol viața, ajungând poate la septicemie, în acești ani aproape orice persoană poate avea îngrijiri medicale minimale, dar superioare procedural și medicamentos la ceea ce exista până la începutul secolului XX (mai precis, cu o calitate mai mare față de îngrijirile medicale pe care le-ar fi putut primi un șef de stat).

Europa este în acest moment continentul cu cea mai ridicată speranță de viață (Average life expectancy at birth in 2022, by continent and gender, 2023), cu cel mai

ridicat nivel de trai (Comparison of quality of life worldwide, 2023), cu cele mai dezvoltate standarde de lucru și organizare a vieții culturale și educațional-științifice (cele mai vechi universități din lume sunt de pe continentul nostru), ceea ce face din teritoriul său o adevărată țintă a celor care trăiesc în țări mai puțin dezvoltate, cu un nivel redus de legalitate și democrație.

3. Din nou, trebuie să evidențiem schimbarea fundamentală produsă în ultimele decenii asupra civilizației umane, deoarece ea este un instrument fundamental în evoluția – sau involuția, deoarece nu există neapărat doar perspective pozitive – statelor și continentelor. Concret, evoluția transporturilor – în special a celor aeriene – vor „reduce distanțele”, pe de o parte, iar pe de alta vor permite nu doar ideilor, ci și oamenilor de știință și cultură să călătorească mai mult și în mai multe țări, într-un interval de timp foarte scurt. Schimbul de idei care are loc în aceste intervale de timp este mai intens, mai diversificat, și aducător de mai multă inspirație – atât între doctrinari și practicieni, dar mai ales pentru tinerii care pot astfel să își construiască o lume bazată pe modele intelectuale superioare. Acest lucru este mai ales relevant pentru științele tehnice, unde este nevoie de oameni care să gândească uneori deosebit de inovativ, iar barierele culturale pot fi mai ușor depășite în urma contactului cu personalități din domenii de interes pentru tinerii doctoranzi/studenți/liceeni (ca exemplu). Educația a luat un avânt uriaș de la dezvoltarea industriei aviatice, iar unul dintre efectele indirecte al acestei relații bi-univoce a fost și migrarea mai simplă (ca procedură administrativă) și mai rapidă a vârfurilor din diferitele generații către țările și companiile care le prețuiesc și care le oferă un traseu profesional superior.

Se poate afirma fără nici o urmă de îndoială că progresul tehnologic pe care umanitatea l-a realizat odată cu crearea motorului cu aburi a transformat societatea într-un ritm susținut, care nu fusese imaginat până atunci, iar întreaga literatură de dinaintea acestui progres tehnologic (anul 1769) nu aduce în discuție transformările care vor urma, implicit modificările raporturilor de putere politică și administrativă. Cum până spre primul deceniu al secolului XIX inovațiile și invențiile sunt apanajul exclusiv al Europei, iar ulterior continentul va avea în continuare o poziție de frunte la nivel global, până înaintea celui de Al Doilea Război Mondial, va fi logic că marile transformări politice, juridice și sociale vor urma linia deschisă de către oamenii de știință (sau de către inginerii) marilor puteri de pe continent.

Deși este mai rar dorit astăzi să analizăm rolul de pionier – și în același timp de pilon – al Europei în ceea ce privește dezvoltarea tehnologică a lumii (nu avem în vedere doar fenomenul „cancel culture”, dar și o anumită tendință de „dez-europenizare a istoriei”), realitatea este ușor de înfățișat: secolul XIX creează lumea de astăzi în raport de practicile politice, economice, juridice și culturale ale celui mai mic continent (vom considera Australia și Oceania o formulă geografic-politică cvasi-unitară, concluzie augmentată de către caracteristicile demografice și culturale ale area

lului respectiv; vom privilegia astfel construcția geografică în fața celei pur demografice, ceea ce înseamnă că populația Europei, deși mai numeroasă decât aceea a Australiei și Oceaniei, este așezată compact pe un spațiu mai redus, ceea ce a favorizat dezvoltarea activităților de inovare). Eurocentrismul, deși criticat astăzi (Kuru, 2016), are un temei sigur în tot ceea ce înseamnă cadrele de organizare a societăților lumii – toate țările au o constituție, un sistem de guvernare care încearcă să respecte împărțirea între cele trei puteri ale statului, un sistem de educație care este o copie a practicilor europene etc. Consecința acestui referențial – parțial informal, parțial asumat și promovat direct de către statele europene – este aceea că succesul pe orice continent nu este complet dacă principalele țări europene nu îl recunosc, pe multiplele planuri de manifestare a cvasi-supremației (politic, diplomatic, educațional, sportiv¹ etc.). Din acest motiv (referențialul, n.a.), a ignora întregul continent european, reducându-l doar la câteva mari forțe ale sale – mai influente decât ansamblul continentului, este adevărat – este o eroare, iar conflictul din ultimul an din Ucraina a relevat încă o dată această situație obiectivă: ce atrage atenția în politica/economia/diplomația/cultura Europei are efect aproape global. Din această perspectivă, continentul european a câștigat competiția cu Asia și America, deși în anumite privințe – tehnologiile noi ale inteligenței artificiale, resursele energetice – ora exactă se dă în alte orașe, mai puțin cunoscute înainte de revoluția industrială creată prin apariția motorului cu abur.

4. Există însă ceva mai important decât ceea ce a fost un lucru, anume pregătirea pentru viitor. Știința guvernării este în bună măsură apanajul universitarilor, cel puțin sub fundamentarea sa teoretică, dar devine o chestiune pur practică pentru reprezentanții autorităților publice, care sunt obligate de către normele constituționale să soluționeze / rezolve treburile publice.

Chiar dacă omul politic de calitate medie s-a obișnuit să folosească anumite cuvinte mai degrabă în sensul lor strict propagandistic – și aici avem în vedere că vocabularul oricărei limbi este limitat numeric sub aspectul sintagmelor care exprimă dezvoltarea / progresul, ceea ce face ca anumite expresii sau sloganuri electorale să se repete, inevitabil însă, prin însăși conținutul lingvistic² – asta nu înseamnă că folosirea

¹ Deloc neglijabil în secolele XX și XXI, sportul joacă un rol superior în manifestarea dominației informale a Europei asupra lumii; concret, un sportiv de valoare este aproape obligat să ajungă și să aibă succes în Europa, și doar spre finalul carierei va ajunge pe alte continente, unde va face mai mult operațiuni de PR, pe baza reușitelor care l-au propulsat în atenția globală (fotbalul este cel mai evident spațiu de acțiune al acestei realități, fără a fi însă singurul).

² Ca exemplu, putem folosi două expresii-slogan din politica franceză și românească, care prin gradul lor de frecvență au jucat un rol important în alegerea candidaților respectivi la funcția de președinte al țării. Dacă Fr. Mitterand va folosi expresia „la force tranquille” (forța liniștită), potrivită vârstei și carierei politice a acestuia, vom avea în antiteză formula românească „Să trăiți bine!”. Diferența nu poate fi mai relevantă: primul slogan nu va mai putea fi folosit decât cu foarte mare greutate de către alți politicieni, pe când frecvența celui de-al doilea este atât de mare, încât nu va putea fi evitată asocierea cu omul politic respectiv, chiar când omul obișnuit folosește prima parte a sintagmei. A se vedea în același sens și titlul unei cărți scrise de către un candidat la funcția de președinte, numită „Pas cu pas”, argumentația de mai sus aplicându-se perfect și aici.

în actele normative a anumitor cuvinte nu reprezintă ceva mai mult decât în limbajul curent. Astfel, omul cu studii nejuridice nu va fi ușor convins că menționarea în textul legii fundamentale a unei țări a sintagmelor care solicită o conduită diligentă a demnitarilor naționali și/sau locali nu are – sau nu ar putea să nu aibă – efecte juridice, la fel de apropiate de cele politice.

Concret, dacă în textul unei constituții se prevede că cel care deține o anumită funcție în stat sau în cadrul comunităților locale „rezolvă treburile publice” (a se vedea art. 121 din Constituția României, spre exemplu), atunci rezultatele activităților acestuia trebuie să fie pozitive, în baza unor cifre măsurabile, palpabile sau vizibile oricărei persoane cu discernământ. În timp instanțe de control constituțional sau secțiile de contencios administrativ ale tribunalelor au fost sesizate de către diferiți cetățeni cu această problemă, abordată dintr-o perspectivă mai largă, anume aceea a promisiunilor electorale. Au acestea forță juridică? Ce obligații reale au politicienii, raportat la sintagmele din constituții – aceasta, pentru că limbajul juridic normativ impune folosirea unor sinagme imperative, adecvate pozițiilor instituțiilor respective în stat. În toate situațiile instanțele au răspuns negativ, considerând că o competiție politică este una mai largă, care conține o multitudine de factori ce nu sunt reglementați sub forma actelor normative, dar care pot influența rezultatul întrecerilor electorale¹. De ce insistăm asupra acestei chestiuni de drept public, într-un text care examinează viitorul Europei? Motivul este cel relevat mai sus: pe continentul nostru se întâlnește cel mai ridicat grad de educație juridică a cetățenilor (de regulă cunoștințele juridice superioare sunt și consecința unei situații financiare mai bune, aspect la care Europa este din nou pe primul loc) (Rule of Law Index 2022, 2022), dar mai ales cel mai întins spațiu în care legalitatea și buna guvernare reprezintă o realitate cotidiană, aspect identificabil în mai multe rapoarte care le măsoară. Or, într-o societate în care avionul a făcut ca distanțele să fie mai mici ca oricând, iar internetul și televiziunea au permis majorității populației planetei să cunoască realitățile, cultura, economia, guvernarea din alte țări – doar numărul utilizatorilor internetului este de peste 5,18 mld. persoane (Digital around the world, 2023) – ideile bunei guvernări nu mai sunt un concept abstract al unor universitari, ci un criteriu de loializare a cetățenilor unei țări, precum și un motiv de părăsire a unui spațiu în care acest concept este departe a fi respectat.

5. De la romanii cei înțelepți ne-au rămas nenumărate aforisme, expresii pline de înțelepciune, care au dezvăluit într-o dimensiune cuprinzătoare comportamentul omului, atât în vremuri de liniște / prosperitate, cât și de criză / război. De regulă,

¹ Spre exemplu, adulterul nu mai este o infracțiune, dar poate juca un rol important în conturarea perspectivelor morale ale unui candidat; o anumită credință religioasă poate aduce cu sine fie voturi din partea coreligionarilor, fie o animozitate din partea credincioșilor altor religii. Ambele situații înfățișate aici nu sunt sancționate de legislație, dar în baza lor se pot determina câștigătorii competițiilor electorale, care vor dobândi astfel atribuții cu relevanță pentru toți cetățenii, indiferent de opțiunile acestora din sfera morală, socială, religioasă etc.

acestea sunt invocate în raport de interesul celui care le spune, dar unele dintre ele își dezvăluie un sens nou – sau mai larg – în ultimele decenii, pentru că tehnologiile pe care le folosim astăzi permit adoptarea unor comportamente care altă dată erau mai degrabă o excepție. Concret, ne gândim la dictonul „patria ubi bene est”, tradus „patria este acolo unde e bine”. Deși el este privit cu puțină plăcere, prin prisma dimensiunii sale de ne-loialitate – care, pe fond, stă la baza construcției politice și sociale a vieții (loialitatea, n.n.) – realitatea este că în aceste decenii din urmă a dobândit o mai mare aplicabilitate în viața statelor, influențând direct politicile din domeniul muncii și educației, iar lumea inteligenței artificiale îl va potența și mai mult.

În cea mai mare parte a istoriei – din nou, aceea de dinaintea inventării și dezvoltării transporturilor aeriene – omul și statul (sau mai precis construcția politico-administrativă) erau prizonierii distanțelor. Chiar dacă erai rege și pierdeai coroana în fața unui rival politic, nu puteai aproape deloc să îți faci o nouă „carieră” în altă țară; pe de o parte pentru că distanțele erau mari, și odată plecat, erau foarte greu să te reîntorci în forță; iar pe de altă parte cei din țara învinsului ar fi considerat că fuga acestuia poate fi o amenințare, deoarece a merge în alt stat presupunea de regulă să ceară ajutor pentru redobândirea tronului de unde a fost alungat (vasalitatea nu o discutăm aici, pentru că avea alt mecanism, iar cei nemulțumiți se puteau exprima direct, prin uciderea liderului numit de statul suzeran, fie în urma unui complot, fie în urma unei revolte). O confirmare în plus o avem de la situația diferitelor migrații, unde mai multe zeci sau sute de mii de persoane (în unele cazuri numărul a depășit un milion de persoane) au plecat cu totul dintr-o țară, pentru a ajunge și a se stabili în statele învecinate (de regulă); urmele acestora se regăsesc și azi sub numele de minorități naționale. Deplasările au fost făcute în mod voluntar (dar de regulă imboldul era unul economic, în baza epuizării resurselor de hrană) sau forțat (de frica unor persecuții, iar aici cel mai cunoscut exemplu a fost cel al hughenotilor francezi), iar în alte câteva cazuri au fost colonizate grupuri mari de persoane de etnii diferite pentru că regi și împărați aveau nevoie de divizarea comunităților autohtonilor, care nu se supuneau decât cu mare greutate autorității monarhice (a se vedea aici colonizările făcute de către Imperiul Habsburgic, cu rezultate negative pe termen mediu și lung).

Dezvoltarea trenurilor și a vaselor dotate cu motoare cu abur, dar mai ales a avioanelor pun pentru prima dată la un nivel foarte accentuat o problemă în fața elitelor intelectuale din fiecare țară: mai merită să trăiești într-o societate în care talentele nu își sunt prețuite? Răspunsul a evoluat mai lent în secolul XIX, deși colonizarea continentului american a continuat cu putere, însă s-a accentuat după Al Doilea Război Mondial, atât ca urmare a golurilor demografice care trebuiau acoperite (iar migrația etnicilor turci în Germania a fost cea mai vizibilă expresie a fenomenului, dar deloc singura), dar și ca efect al prăbușirii încrederii în clasa politică (Trust issues.

Dealing with distrust in politics, 2021), incapabilă să oprească declanșarea celor două mari conflagrații într-un interval de timp foarte scurt.

Fenomenul a fost potențat și de un alt moment unic în istorie, care a avut o minimă legătură cauzală cu dezvoltarea mijloacelor de comunicație aeriană, anume decolonizarea postbelică. Deși procesul prin care majoritatea imperiilor europene s-au retras din Asia și Africa este descris ca un efect al epuizării demografice și economice din perioada 1914 - 1945 (deoarece la modul obiectiv această „revenire la matcă” începe la scurt timp după ce Primul Război Mondial se termină), el este de fapt și un efect al progresului științific și politic al elitelor autohtone, care beneficiaseră de o educație superioară începând cu secolul XX inclusiv în metropole. Mobilitatea sporită a făcut ca publicațiile care cereau independență și/sau o nouă repartizare a puterii în statele asiatice și africane să circule mai repede, să fie citite de mai multe persoane, iar liderii diferitelor popoare vor ajunge să comunice între ele în universitățile europene unde studiau (cele mai celebre cazuri sunt cele ale liderilor comuniști chinezi și vietnamezi, care vor începe să coopereze la Paris, unde studiau și munceau).

Apariția noilor state nu va fi însoțită însă de prosperitatea mult-dorită, ci de o criză puternică a elitelor, în mod special la nivelul administrațiilor publice locale. De asemenea, profitând de contextul geopolitic al anilor postbelici, când cele două blocuri se înfruntau, se va ajunge ca decolonizarea să fie mai degrabă urmată de apariția unor dictaturi în noile țări apărute, iar lista cu cei mai longevivi conducători de stat - președinți de republică - din secolul XX va fi dominată de lideri africani, urmași de cei asiatici. (List of current state leaders by date of assumption of office, 2023). De asemenea, independența va fi însoțită de o creștere demografică accentuată, iar astăzi economia majorității acestor țări își consumă o bună parte din resursele naturale în megalopolisuri și orașele cu peste un milion de locuitori pe care le-au creat în ultimele decenii. Astfel, mai mult de 80% din orașele cu peste 5 mil. loc. sunt de pe cele două continente care au fost decolonizate (World City Populations 2023, 2023) iar unul dintre efectele acestei creșteri substanțiale de populație este favorizarea emigrației elitelor proprii, deoarece creșterea demografică nu înseamnă automat și creșteri salariale pentru toți. Aglomerațiile urbane mari sunt de regulă însoțite de un consum mare de resurse - în special apă - și poluare, iar prețurile locuințelor de calitate nu este mic, fiind destul de greu accesibil celor născuți în familii cu potențial financiar redus. Or, această perspectivă are un corolar: dacă lumea modernă este din ce în ce mai standardizată tehnologic, de ce nu ar putea un tânăr de valoare din Asia sau Africa să reușească în mediul de business sau profesional din altă țară care plătește mai bine? De fapt, „binomul” avion - stăpânirea unei profesii nu oferă mari perspective, în raport de creșterea demografică și scăderea calității vieții în mediul urban din orașele Asiei și Africii (în principal).

Același proverb înțelept mai primește astăzi și alte argumente pentru aplicarea sa cu putere sporită. Printre cele mai importante sunt cele date de numărul copiilor

dintr-o familie, raportat și la speranța de viață medie. Câtă vreme durata medie de viață a omului nu depășea 35 sau 40 de ani – și acest prag la nivel global nu a fost atins înainte de secolul XX, și doar în Europa și America de Nord s-a ajuns la aceste durate în a doua jumătate a secolului XIX – numărul copiilor din fiecare familie era de regulă mai mare de patru, pentru că era necesară atât înlocuirea morților din copilarie, cât și o forță de muncă mai mare în munca din agricultură și/sau manufacturieră. Odată ce sistemele medicale cunosc o îmbunătățire reală viața femeilor începe să se schimbe din punct de vedere social și psihologic, se reduc morțile de la naștere, iar copiii ajung mai toți la maturitate. În acel moment începe un proces unic în istorie, de reducere a natalității, ceea ce a însemnat că omul simplu asigurat medical la un nivel rezonabil începe să se gândească mai mult la guvernare, văzută atât ca instituție necesară dezvoltării economice a țărilor, cât și cel mai important actor pentru perioada îmbătrânirii – și aici sistemele de pensii sunt cea mai clară expresie a acestei îmbunătățiri a calității actului medical.

Investițiile în educație și sănătate au adus îmbunătățiri deosebite pe fiecare continent, dar au adus cu sine o mare problemă pentru guverne și clasa politică din orice stat: posibilitatea de a afla și învăța despre cele mai bune practici în diferitele practici administrative (denumite generic sub forma de „bună guvernare” și „bună administrare” – fără a dezvolta pe larg cele două concepte, este de observat că mai ales primul apare cotidian în folosința demnitarilor și funcționarilor publici, precum și a cetățenilor activ politic) din orice țară. Dacă până acum 100 de ani sau mai mult a cunoaște exemplele de bună practică administrativă dintr-o țară departată cu mii de kilometri era aproape imposibil și eventual o excepție, acum acest lucru devine o chestiune curentă, iar o bună strategie a oricărui guvern ține cont de comunicatele, articolele, cărțile și toate formele de diseminare a bunelor practici, fiind cunoscut că unul dintre principiile unei relații de încredere reciprocă între mediul politic și cetățeni este informarea acestora din urmă despre activitățile desfășurate zi de zi de către decidenți.

Având deci cetățeni mai educați, statele încep să simtă presiunea acestora și din perspectiva dorinței lor de a fi informați despre toate aspectele guverării și administrării treburilor publice. Din acest moment putem identifica o separare a statelor: cele bine administrate sunt cele care au un nivel de transparență ridicat, cu proceduri clare, prezentate public, ușor accesibile oricărei persoane cu discernământ – pe de o parte, și celelalte, care nu corespund acestor deziderate decât parțial. Care este efectul acestei separări: mai întâi, PIB-urile sunt diferite, iar investițiile vin din toată lumea acolo unde cadrul juridic și administrativ este coerent, stabil și eficace; în al doilea rând, țările de succes devin cunoscute la nivel global (statele vecine fiind primele care află această stare de lucruri) și pe baza acestui beneficiu economico-imagologic devin țări de destinație pentru o forță de muncă de bună calitate din alte țări. Trece de prea multe ori neobservată dimensiunea uriașă a migrației globale a

forței de muncă și a tinerimii în căutare de universități valoroase (în principal) – ea depășește astăzi 281 de milioane de persoane (World Migration Report 2022, 2022), iar dacă acești oameni ar fi strânși într-o țară, ar fi pe locul patru în lume ca număr de locuitori – dar ea exprimă de fapt două lucruri, aflate în antiteză: succesul juridico-economic al unor țări și posibilul eșec pentru decenii al altora.

6. Procesul acestei migrații globale către statele mai dezvoltate este unic în istorie și nu există nici un manual care să descrie ce trebuie făcut – nici pentru statele primitoare a valului de oameni, și nici pentru țările care constituie principala sursă a acestui fenomen. Deși este cinic, realitatea este că geografia – mai precis, anumite forme de relief de mare întindere (sute de mii sau milioane de km.p.) din Asia și Africa – au făcut ca migrația anumitor popoare să fie stopată timp de milenii, până la inventarea avionului. Dacă platoul muntos tibetano-himalayan nu ar fi existat, câte milioane de chinezi ar fi ajuns în Asia Centrală și mai departe în bazinul mediteranean? De asemenea, deșertul din Iran a blocat o invazie din partea popoarelor subcontinentului indian către Europa, iar în Africa deșertul Sahara s-a constituit într-un obstacol imposibil de depășit de către populațiile de la sud de el – ca urmare al acestei ultime situații, Franța a avut de rezolvat problematica celor denumiți „pieds-noir”¹ după ce generalul de Gaulle a decis retragerea din Algeria, fără a exista însă o simbioză asemănătoare spre sudul deșertic.

În același timp, aceste obstacole geografice au reprezentat un obstacol major în ceea ce privește circulația ideilor și invențiilor tehnice, astfel încât o parte din viteza de dezvoltare a umanității a fost pierdută *ab initio*. Printre consecințe mai trebuie remarcată însă o anumite osificare a sistemelor politico-administrative – nu întotdeauna fericită – care a lăsat o puternică amprentă asupra comportamentelor guvernărilor timpurilor. De aici, o complicație întâlnită și astăzi în mai multe locuri – cum ar fi menținerea sistemului de caste din India, care inclusiv în acest deceniu nu permite o unitate social-politică completă a țării (Tharoor: 2016). Astfel, discriminările etnice / religioase / sociale s-au menținut uneori sute de ani, cu resentimente acute și explozii violente, care au constat în arderea sau masacrarea celor considerați „dușmani / invadatori / simboluri ale acestora” – ca exemplu, doar o situație din Elada, în care populația furioasă la momentul în care și-a obținut independența față de Imperiul Otoman va arde unele dintre moscheile rămase pe teritoriul său. Printre efectele acestei stagnări de milenii a deplasărilor omului va mai fi unul care trebuie menționat, relativ la soarta elitelor intelectuale ale fiecărui popor: până în secolul XIX acestea (elitele) vor avea mari dificultăți în a-și părăsi zona de baștină, deoarece vitezele reduse de călătorie nu favorizau deplasarea către alte spații, iar numărul mare de membri ai unei familii făcea mai ușoară aplicarea de presiuni administrative

¹ Populație franco-algeriană rezidentă în Algeria franceză; după dobândirea independenței câți vor putea dintre ei vor emigra în Franța, pentru a evita represaliile autorităților noului stat.

asupra acestor lideri intelectuali, care nu o dată ajungeau în conflict direct cu autoritățile politice nu întotdeauna cooperante.

Or, apariția trenului și mai ales a avionului schimbă dintr-o dată o istorie a lumii, iar migrația transcontinentală devine ceva aproape obișnuit, adaugându-i-se o particularitate de natură financiară: numai cei care pot să-și plătească o vor face. De aici, migrația se desparte în două mari ramuri, dintre care cel mai mult de interesează aceea intelectuală. Totuși, trebuie menționată prima formă de migrație, mai degrabă a muncii slab-necalificate, iar ea va fi potențată de rețele de crimă organizată care au ca obiect „transportul oamenilor” din țările sărace către cele bogate, reținând apoi o parte din veniturile migranților pentru acoperirea „costurilor de emigrare”. Această formă este responsabilă și de mari catastrofe – bărci care se scufundă în mare sau ocean ori oameni care mor înghesuiți în camioane etc., și trebuie avut în vedere că fenomenul nu va cunoaște o scădere.

A doua formă este mai subtilă, și are ca obiect migrația forței de muncă înalt calificate – acum sau în viitor. Profitând de libertatea internetului, astăzi o persoană de valoare își poate găsi locuri de muncă sau de studiu – cu bursă uneori integrală – peste graniță, iar țara de proveniență își pierde astfel elitele intelectuale și profesionale. Fenomenul este în plin avânt, deoarece are la bază o dezamăgire profundă a celor ce pleacă față de propriile țări. Trebuie avut în vedere că plecarea din țară nu este o decizie simplă sau ușor de luat – de regulă noii veniți nu sunt întâmpinați cu plăcere de către autohtoni, care îi acuză cu o anumită dreptate că le iau locurile de muncă. Totuși tehnologia de astăzi le-a oferit atât șansa de a trăi în medie peste 70 de ani – iar în țările dezvoltate acest prag de vârstă este de peste 80 de ani – cât și dobândirea unui regim de vize simplificat, astfel încât selecția elitelor în țările sărace se face prin îngustarea numărului acestora, inversul fiind înregistrat în țările bogate.

7. Europa este unul din principalele spații de migrare, dar și de selectare a elitelor altor țări. Chiar dacă nu are dinamismul economic al continentului american, sistemul social european este mai consolidat, iar diferitele tipuri de sprijin financiar oferit de țările membre ale Uniunii Europene sunt foarte apreciate de către locuitorii zonelor mai sărace ale lumii. Deloc întâmplător, spațiul economic european – al continentului – este unul destul de unitar din perspectiva aplicării legii, iar de aici apare și o tipologie comună într-o mare parte a organizării serviciilor publice.

Universitățile europene au un rol important în sistemul educațional global, deoarece prin prestigiu sunt atractive pentru orice tânăr, care ar fi fericit – și nu o dată bine recompensat financiar – să obțină o diplomă a universităților ce au peste 200 de ani existență. Este în același timp cea mai simplă formă de recrutare a elitelor intelectuale de către marile forțe financiare ale continentului, care se apropie și ele de momentul în care demografia proprie va scădea. În același timp, fenomenul emigrației intelectuale – brain-drain – are o componentă inexorabilă în interiorul continentului,

de la est către vest. Spațiul juridic european a determinat apariția unui sistem de învățământ universitar în care creditele de studii transferabile și recunoscute aproape în toate țările continentului, ceea ce face ca mai mulți tineri să își dorească o experiență științifică în spațiul intelectual mai dezvoltat din vest, cu rezultatul previzibil – potențat de libertatea lucrătorilor din interiorul UE – al rămânerii acestora în țările mai dezvoltate.

În același timp, apariția spațiului quasi-unic culturalo-educațional și juridic european se constituie într-o imensă ofertă de angajare și emigrare pentru elitele din toate continentele, cu excepția locuitorilor SUA și ai celor câteva țări aparținând Commonwealth-ului. Speranța de viață pe acest continent este de asemenea cea mai mare, iar sistemul juridic, politic, social și starea generală a mediului este de asemenea la nivel superior – în top 100 de orașe ale lumii după calitatea vieții majoritatea sunt europene – situând majoritatea statelor din vestul, nordul și centrul Europei în vârful ierarhiilor globale care au ca obiect al clasificării aceste criterii.

Temeiurile acestor poziții superioare nu se vor pierde prea curând, raportat la ceea ce se întâmplă în alte țări – aceleași clasamente relevă că în ultimii 17 ani a avut loc o deteriorare continuă a legalității, democrației și calității vieții sociale pentru mai mult de jumătate din populația Terrei (Freedom in the world 2023, 2023) – ceea ce înseamnă că forța de atracție a Europei va rămâne ridicată, implicit că țările continentului nostru vor fi în continuare o destinație importantă a migrației globale. Totuși există o observație majoră de făcut: prin efectul tratatelor internaționale, cea mai importantă migrație este aceea din interiorul continentului, deoarece este cea mai rapidă (ca timp de deplasare), cea mai ieftină (ca preț al biletelor de călătorie), cea mai simplă educațional și lingvistic (aproape întreaga populație vorbește limbi indo-europene și folosește ori cunoaște alfabetul latin), și cea mai puțin împiedicată de controale de frontieră. Toate aceste avantaje sunt proprii doar popoarelor europene, iar ele profită de acestea, creându-se o anumită identitate europeană civilizațional-juridică, care are printre trăsăturile specifice și excluderea quasi-completă a violenței politice.

Din acest moment însă apare o separare economică în interiorul continentului, care este stratificat de fapt pe trei planuri (GDP per capita, current prices, 2023, 2023): țările primelor decenii ale alianțelor NATO – UE; țările din valul de extindere 1999 – 2007 și celelalte, care sunt apropiate de faptul că sunt majoritar slave (foste sovietice ori foste iugoslave), ori cu influență slavă extinsă. Cele trei praguri politico-economice marchează o direcție de emigrare, care se coroborează însă cu scăderea generală a natalității și scăderea perspectivelor de dezvoltare economică, de regulă ca rezultat al epuizării complete a modelului comunist de organizare a societății. În această situație, fenomenul brain-drain se „completează/extinde” cu o plecare a muncitorilor cu calificări cerute pe piața muncii vest-nord europeană. Ca efect al acestui fenomen, populația în estul și sud-estul Europei este în scădere aproape ireversibilă (Projected

Population Change in European Countries, 2017 to 2050, 2017), sistemele de pensii se apropie de colaps, iar universitățile și sistemele naționale de învățământ se reduc fără vreo posibilitate de redresare.

Printre consecințele acestui fenomen va trebui să notăm și obligatoria reconfigurare administrativă a teritoriului acestor țări ce slăbesc demografic și economic, pentru că devine falimentară existența localităților cu doar câteva sute sau mii de locuitori, iar regiunile vor trebui și ele eficientizate, în baza aceleiași scăderi demografice. La fel de evidentă devine și concentrarea locuitorilor în doar câteva orașe, pentru că doar acolo serviciile publice se vor putea concentra și executa la un nivel corespunzător, aspect care va duce în timp la redefinirea liniilor principale de transport în interiorul regiunilor și implicit al statelor. Vulnerabilizarea va avea efecte inclusiv de natură lingvistică, deoarece concentrările demografice către orașele mai mari vor elimina minoritățile fără suport demografic și economic, iar elita economică va urma cea mai vorbită limbă în aceste orașe. Pe termen lung – 30 de ani și mai mult, orizontul 2060 fiind mai precis ca bilanț – o parte din țările Europei care au trecut prin comunism vor fi puse în fața unei opțiuni dificile, legate de viitorul lor, care va fi reprezentat mai degrabă de falimentul complet al mediului rural și concentrarea unei populații îmbătrânite în doar câteva orașe coerente economic și demografic. Cel mai important spațiu va fi cel al fostei Iugoslavii, care este fragmentat în câteva țări cu demografie slabă, șomaj ridicat (în acest deceniu) și slabe perspective de dezvoltare, din cauza unei cooperări reduse între capitale. În absența unei formule de cooperare adâncită, vor avea o soartă dificilă, iar finalul secolului îi va aduce într-o poziție foarte slabă în clasamentele economice și demografice ale continentului – de aici, speranța ca totuși să existe o anumită reversibilitate a predicțiilor pesimiste. În oricare situație însă, perspectivele demografice și politice ale Macedoniei de Nord sunt cele care vor jalona întreaga situație de la sud de Dunăre, deoarece anumite caracteristici etno-lingvistice ale acestei țări o fac subiectul atenției a patru state vecine, care nu au nici ele o prognoză prea favorabilă. Discuția este prea largă pentru un articol de conferință, dar cum toate țările estului Europei sunt în scădere demografică, va fi evident că cele care vor ajunge să aibă mai puțin de două milioane de locuitori – aici două dintre Țările Baltice sunt într-o poziție deloc pozitivă – își vor vedea investițiile străine reduse în economie, universitățile scăzând ca număr și influență, iar pensionarii fiind principala forță electorală. Într-o astfel de perspectivă, ideea de State Unite ale Europei va deveni foarte importantă pentru estul continentului, deoarece doar așa se vor mai putea realiza transferuri financiare dintre partea dezvoltată către aceea mai puțin activă economic, reușindu-se o minimă echilibrare a celor vestului cu estul.

Organizarea statelor europene în vest va fi diferită de aceea a estului deoarece zona se va transforma și mai mult în destinație de migrație, inclusiv de pe alte continente – este greu de crezut că din Asia și Africa vor veni multe persoane în

Bosnia-Herțegovina, Macedonia, Albania etc., spre exemplu, raportat la potențialul economic și șomajul din aceste zone. Această problemă va aduce însă complicații de ordin lingvistic, social și religios, iar în timp nu este exclus să vedem o accentuare a dezbaterilor aspre privind „ce înseamnă să fii european”. Modificările pe care inteligența artificială și schimbările climatice le vor aduce în următoarele decenii vor accentua această dezbatere, la care se va mai adăuga una, relativă la situația pensionarilor și a prestațiilor sociale față de aceștia. Din nou, spațiul nu ne permite să analizăm pe larg această ecuație complexă și fără soluție unică, dar realitățile sunt inevitabile, într-un context care nu oferă și lideri politici capabili să gândească strategic, pe termen de cel puțin jumătate de secol.

8. O analiză completă a ceea ce va deveni statul – și mai ales cum va fi organizat din punct de vedere administrativ, economic și social în secolul XXI ar avea dimensiunile unui volum, iar concluziile ar putea fi lesne combătute cu argumente din diferite direcții, nu întotdeauna bazate pe știință, cât pe viziuni și ideologii politice. Totuși, este evident că anumite tendințe se pot decela de pe acum, iar optimismul pare a fi o chestiune mai degrabă de evitat. Estul continentului european va duce – ca mai întotdeauna în istorie – o povară majoră pe umerii slăbiți de proastă guvernare, iar vestul va fi obligat mai mult ca oricând să ajute partea mai sărăcă a continentului, precum și să adopte o strategie coerentă relativ la migrațiile din ce în ce mai puternice din următoarele decenii, pentru că absența acestora va provoca frustrări majore, care se vor exprima electoral, în tendințe nu întotdeauna favorabile dezvoltării nivelului de trai de pe continent.

În același timp, următoarele decenii nu oferă perspective deosebite țărilor aflate în scădere demografică – care pe continent va fi însoțită de o îmbătrânire accentuată a populației, ceea ce va constitui o greutate extraordinară pentru bugetele multor țări, preponderent din est. În această perspectivă, unificarea într-o confederație de tip Statele Unite ale Europei poate fi o soluție reală, funcțională. Întârzierile în demararea unui astfel de proces vor face ca în timp să avem zone aproape complet depopulate, complet neatractive economic și în care, potrivit unei expresii des folosite, „ambulanța a sosit prea târziu, iar pacientul nu mai poate fi salvat”. Obstacole în fața unui astfel de proces vor fi mai multe, dar ele vor trebui sur-montate – chiar pe grupe geografice de state, cel mai probabil ordonate după criterii economico-lingvistice – dacă ne dorim ca Europa să rămână competitivă pe termen lung. În caz contrar, vom vedea că marile linii de dezvoltare economică vor ajunge în America și Asia, iar continentul nostru va sucomba într-o implozie ce va fi oricum gestionată defectuos.

BIBLIOGRAPHY

Average life expectancy at birth in 2022, by continent and gender (2022), *Average life expectancy at birth in 2022, by continent and gender*, Statista, <https://www.statista.com/statistics/270861/life-expectancy-by-continent>

Comparison of quality of life worldwide (2023), *Comparison of quality of life worldwide*, WorldData.info, <https://www.worlddata.info/quality-of-life.php>

Digital around the world 2023 (2023), *Digital around the world 2023*, <https://datareportal.com/global-digital-overview>

EU member states: total population in 2022 with a forecast for 2050, by country (in million inhabitants) (2023), *EU member states: total population in 2022 with a forecast for 2050, by country (in million inhabitants)*, Statista, <https://www.statista.com/statistics/253383/total-population-of-the-eu-member-states-by-country/>

Freedom in the world, 2023 (2023), *Freedom in the world, 2023*, Freedom House, https://freedomhouse.org/sites/default/files/2023-03/FIW_World_2023_DigitalPDF.pdf

GDP per capita, current prices, 2023 (2023), *GDP per capita, current prices, 2023*, Fondul Monetar Internațional, <https://www.imf.org/external/datamapper/NGDPDPC@WEO/UVK/EURO/EU>

Global Europe 2050 (2012), *Global Europe 2050*, Comisia Europeană, http://projects.mcrit.com/foresightlibrary/attachments/global-europe-2050-report_en.pdf, 2012

Kuru, Deniz (2016), *Historicising Eurocentrism and anti-Eurocentrism*, in *IR: A revisionist account of disciplinary self-reflexivity. Review of International Studies*, 42(2), 351 – 376. doi:10.1017/S0260210515000315

Life expectancy and healthy life expectancy (2020), *Life expectancy and healthy life expectancy*, Organizația Mondială a Sănătății, <https://www.who.int/data/gho/data/themes/mortality-and-global-health-estimates/ghe-life-expectancy-and-healthy-life-expectancy>

List of current state leaders by date of assumption of office (2023), *List of current state leaders by date of assumption of office*, Academic Dictionaries and Encyclopedias, <https://en-academic.com/dic.nsf/enwiki/11595164>

“Making Europe Open and Polycentric”. Vision and roadmap for the European Territory towards 2050 (2014), *“Making Europe Open and Polycentric”. Vision and roadmap for the European Territory towards 2050*, ESPON, https://www.espon.eu/sites/default/files/attachments/ET2050_FR-02_Main_Report.pdf

Projected Population Change in European Countries, 2017 to 2050 (2017), *Projected Population Change in European Countries, 2017 to 2050*, Facts Maps, <https://factsmaps.com/projected-population-change-european-countries-2017-2050/>

Roser, Max, Ortiz-Ospina, Esteban and Ritchie, Hannah (2019), *Life Expectancy*, <https://ourworldindata.org/life-expectancy>

Rule of Law Index 2022, (2022), *Rule of Law Index 2022*, World Justice Project, <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/downloads/WJPIndex2022.pdf>

Scenarios for Future Global Growth to 2050 (2023), *Scenarios for Future Global Growth to 2050*, Center for Global Development, <https://www.cgdev.org/sites/default/files/scenarios-future-global-growth-2050.pdf>

Tharoor, Shashi (2016), *How India's Caste System Survives*, Project Syndicate, <https://www.project-syndicate.org/commentary/india-caste-system-vemula-suicide-by-shashi-tharoor-2016-02>

The impact of demographic change - in a changing environment (2023), *The impact of demographic change - in a changing environment*, Comisia Europeană, https://commission.europa.eu/system/files/2023-01/the_impact_of_demographic_change_in_a_changing_environment_2023.PDF

The world's most liveable cities in 2023 (2023), *The world's most liveable cities in 2023*, The Economist Intelligence Unit, <https://www.economist.com/graphic-detail/2023/06/21/the-worlds-most-liveable-cities-in-2023>

Trust issues. Dealing with distrust in politics, 2021 (2021), *Trust issues. Dealing with distrust in politics, 2021*, Institute for Public Policy Research, <https://www.ippr.org/files/2021-12/trust-issues-dec-21.pdf>

World City Populations 2023 (2023), *World City Populations 2023*, World Population Review, <https://worldpopulationreview.com/world-cities>

World Migration Report 2022 (2022), *World Migration Report 2022*, Organizația Internațională a Migrației, <https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2022-interactive/>

World Social Report 2023: Leaving no one behind in an ageing world (2023), *World Social Report 2023: Leaving no one behind in an ageing world*, Organizația Națiunilor Unite, Departamentul pentru afaceri economice și sociale, <https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2023/01/2023wsr-chapter1-.pdf>

Georgiana Ciceo*

THE IMPACT OF THE UKRAINE CONFLICT ON THE EUROPEAN UNION'S ASPIRATIONS FOR STRATEGIC AUTONOMY

CZU: 342.25:061.1 EU:355.4(470:477) DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12754607>

Abstract

The European Union aspires to become one of the world's leading strategic powers, and from that position to pursue objectives like: stability, ability to set standards, or advancement of its own values (Charles Michel). The EU began a process of combining its relevant policies and instruments in response to heightened awareness of security challenges in its region and a turbulent worldwide climate. The underlying idea has been to strengthen the EU's ability to act, with the goal of achieving a higher level of strategic autonomy. Nevertheless, the war in Ukraine has increasingly exposed the limits of these ambitions. The EU's current challenges in its Eastern Neighborhood will force it to go beyond its current crisis management and conflict resolution tools, which have allowed it to deal with unresolved conflicts and hybrid threats and move forward to become capable of defending and promoting its own interests, as well as enhancing its credibility as a strong foreign policy actor. The aim of this contribution is to assess the concept of strategic autonomy of the European Union to expound the imbalance between the growing expectations for a stronger EU political role on the international stage and the limited opportunities available to the EU to meet these challenges. It seeks to analyze the objectives, limitations, and prospects of the EU's ambitions in an international context marked by growing tension and instability.

Keywords: *strategic autonomy, capability/expectation gap, European Union, Eastern Neighborhood*

On the World Day of Peace at the beginning of the previous year, Pope Francis warned that "despite numerous efforts aimed at constructive dialogue between nations, the deafening noise of war and conflict is intensifying" (Pope Francis, 2022). After a month and a half, his warnings began to materialize in ways that most believed were inconceivable in twenty-first-century Europe. It was just the beginning of yet another in a long series of crises that have tested the European Union's capacity to manage difficult situations and strengthen its own governance system in response to crises that are becoming increasingly complex. In the past two decades, the EU has experienced the financial crisis, the euro crisis, the Greek crisis, the Syrian crisis, the migration crisis, the Crimean crisis, the Ukrainian crisis, the Brexit crisis, the Catalan crisis, and the rule of law crisis. All these crises have disrupted many people's faith in the European Union's ability to respond appropriately to the challenges it faces,

* Associate prof., dr., Faculty of European Studies, Babeş-Bolyai University

prompting some scholars to question whether we are witnessing a transition "from EU crisis governance to EU governance crisis." (Börzel, 2016).

However, it was the conflict in Ukraine that most painfully revealed the EU's limited ability to act. By the time the conflict broke out, the EU had already begun combining its relevant policies and instruments to achieve a higher level of strategic autonomy in response to a heightened awareness of security threats in its region and a turbulent global climate. The EU's current challenges in its Eastern Neighborhood will force it to go beyond its current crisis management and conflict resolution tools, which have allowed it to deal with unresolved conflicts and hybrid threats, to become capable of defending and promoting its own interests and enhancing its credibility as a powerful foreign policy actor.

The primary objective of this contribution is to demonstrate how the concept of strategic autonomy is enduring new adaptations considering recent events. This topic is part of a larger research endeavor whose objective is to reveal the many facets of the EU's strategic autonomy ambitions. Due to the constraints imposed, this paper will primarily offer a glimpse of how, against the backdrop of the numerous crises to which the European Union has been exposed and a perceivably perilous international climate, the European Union has become increasingly preoccupied with how it can become more resilient, more robust, more capable of acting, and, why not, more autonomous. It will begin with a comprehensive discussion of the concept of strategic autonomy and a summary of some of the factors that have influenced the EU's aspirations in this regard to date. Then, to address the research objectives, the analysis will concentrate on the characteristics of strategic autonomy that have become especially relevant in the context of the Ukrainian conflict. It will then outline several trends, challenges, and expectations for the European Union. Lastly, a concise conclusion section will close the discussion.

1. EU's ambition for a higher level of strategic autonomy

Strategic autonomy of Europe has been a focal point in the discourse on European policy. The notion of Europe's "self-assertion" ("*Selbstbehauptung Europas*", Helmut Schmidt) has been a central aspect of the European political discourse since at least the founding of the EU with its Common Foreign and Security Policy. This principle has been in one way or another at the heart of the EU Common Security and Defense Policy since its inception. It has slowly made its way onto the EU agenda since 2013 in close connection with discussions on creating a genuine European defense industry.

Although it was explicitly mentioned only in the *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. EU Global Strategy* developed by the European External Action Service under the guidance of the former High Representative for Foreign Affairs and Security Policy, Federica Mogherini in 2016. In the opinion of Federica Mogherini, the

principle of strategic autonomy was seen as an essential prerequisite for the promotion of European principles and values, peace, and security across European borders. All in all, in the entire document there are five explicit references to the principle of strategic autonomy, which is established as an "ambition of the Global Strategy" (EEAS, 2016: 7), "necessary to promote the common interests of our citizens, as well as our principles and values" (EEAS, 2016: 7), "important for Europe's ability to promote peace and security within and beyond its borders" (EEAS, 2016: 12, 22), and an important ingredient for a "sustainable, innovative and competitive European defense industry" (EEAS, 2016: 48). Nevertheless, as we can notice, the precise contours of the concept were not provided. These general ideas on the strategic autonomy of the European Union were to be complemented by a Roadmap that would consider different public policy options. Unfortunately, Federica Mogherini failed during her term to advance in the direction of generating a Roadmap.

As the European Union was adversely affected by multiple crises between 2016 and 2020 (Brexit, the erratic Trump presidency, the rise of populist parties and movements, and the rule of law), concerns for a more strategic and decisive conception of the EU's role on the international stage gradually rose to the forefront. It is to Macron's credit that he put strategic autonomy on the EU agenda at the start of his first term as French leader, with a speech at Sorbonne University in September 2017. In his view, the idea of strategic autonomy had the potential to breathe new life into the European integration project and could be the solution to strengthening the EU's position in the world.

Federica Mogherini's legacy, enriched by the ideas floated in response to the adverse situations that exposed a few of EU's vulnerabilities, were brought forward by Charles Michel in his capacity of president of the European Council, in a speech to a distinguished audience at the Bruegel think-tank in Brussels. He acknowledged Mogherini's contribution to the discussion, although her "strategic leadership in this area has not yet been fully appreciated." According to Michel, Europe is already one of the "world's leading strategic powers", and from that position the EU will have to pursue three objectives: stability, the ability to set standards, and the advancement of its own values. In his view, "effective strategic autonomy is the credo that brings us together to define our destiny, and to have a positive impact on the world." As such, strategic autonomy must pursue three objectives: 1/. stability – by this meaning physical security, environmental security, economic security (also securing supply of critical resources), social security; 2/. disseminating EU's standards (for taking the lead in different fields), and 3/. promoting EU's values for increasing legitimacy (Michel, 2020).

To better organize the next two sections of this analysis, we will summarize Charles Michel's understanding of strategic autonomy by considering the two dimensions highlighted by Daniel Fiott, Security and Defense Editor at the EU

Institute for Security Studies (EUISS): the freedom to act and the freedom from dependence. In practice, each of the following sections will be organized along these two axes, tracing how, on the one hand, some intrinsic challenges to the idea of strategic autonomy and, on the other, events in the eastern part of the continent have come to shape it. As it will be demonstrated, these two enablers of the idea of enriching the EU's sense of strategic autonomy rely both on strengthening EU's freedom of action and, at the same time, its capacity to limit its external dependence. So, the goal of the next section of the present analysis would be to showcase the EU's future challenges and expectations in terms of strategic autonomy.

2. Current challenges and expectations

The EU's conception of its strategic autonomy is still far from having a unified understanding, and the literature goes so far as to recommend that the contours of this concept be left deliberately loose (Fiott, 2022: 17). It is often used in the sense of strategic sovereignty (Fiott, 2021), as President Macron did in his Sorbonne speech mentioned above (Macron, 2017). While initially strategic autonomy was closely linked to the fields of security and defense and referred to the transformation of the EU into a global actor capable of taking on complex missions to maintain international peace and security and to ensure its own security, it gradually became clear that without the building of a European defense system and the creation of a genuine European defense industry it is difficult to consider such an aspiration (Damen, 2022: 1-2).

Unquestionably, President Macron is credited with giving a decisive push for a considerable expansion of the understanding of strategic autonomy. In the Sorbonne speech, he evoked six areas of strategic autonomy: security, borders and migration, foreign policy, the ecological transition, digital technology, and monetary and economic power. Other European leaders have since proposed their own interpretations of "European sovereignty" and contributed as such to its expansion. For instance, together with the prime ministers of Denmark, Finland, and Estonia, Angela Merkel called for "digital sovereignty" (Merkel *et al*, 2021).

Further on, as COVID-19's disruption of global supply chains revealed the European Union's unsettling dependence on third countries, the European Commission pledged to pursue an open strategic autonomy that balances Europe's need for supply resilience with promoting multilateral, free, and value-added trade (European Commission, 2021a). Under Ursula von der Leyen's presidency, the European Commission has undertaken to strengthen the EU's geopolitical position. In the past few years, strategic autonomy has gained particular significance in the context of its expansion across of the various public policy areas of the European Union such as internal market, environment, digital communications, public health, trade, but not least defense and security.

Despite having benefited from favorable circumstances that have fostered its development, the concept of strategic autonomy still faces several difficulties. Different interpretations of its substance are the most prominent among them. For instance, important member states such as France and Germany tend to place different emphasis on the essence of strategic autonomy.

Strategic autonomy has been and remains both a central part of the French idea for the future of Europe and French President Emmanuel Macron's pet project. Despite having contributed to the expansion of the idea of EU strategic autonomy, France continues to show a preference for prioritizing the deepening of the European security and defense integration. Without directly contradicting the French concept of European strategic autonomy, Germany believes this should allude to Europe's ability to "actively shape" its immediate neighborhood and the world order. This implies that it cannot be limited strictly to security and defense issues but must be understood in a much broader sense as a politically coordinated approach that extends to all areas of public policy with an external dimension (trade, development policy, etc.).

In this context, it is crucial to observe that the German conception of strategic autonomy is more nuanced than the French, as evidenced by the heated exchange between the French president and the German defense minister in November 2020. While agreeing that Europe needs a "well-coordinated foreign, security and defense, trade and development policy" to "play a bigger role in world politics," according to the German defense minister, any discussion on this topic must begin by accepting the reality of Europe's reliance on the United States in terms of defense since 75% of EU's capabilities, 70% of its strategic enablers (reconnaissance, satellite communications, helicopters, aerial refueling systems, etc.) are provided by the United States (Kramp-Karrenbauer, 2020). From Germany's perspective, it would take decades to eliminate this dependency. However, the prevailing view is that Europe cannot decouple from the United States under any circumstances (Steinmeier, 2020). In addition, for the United States to maintain its commitment to the continents' security, Europe must strive "to stand shoulder to shoulder with the United States as a strong partner, not as a helpless child" (Kramp-Karrenbauer, 2020). These positions reflect the profoundly held beliefs of German policymakers (Roos, 2010: 321-323), and it is anticipated that they will persist in the future.

Another sensitive issue is how the EU's freedom to act and its freedom to reduce dependencies are conceptualized. In this regard, we will only provide a few examples that we believe are representative of the current research. The purpose of the following section will be to demonstrate how the EU's efforts to strengthen its strategic autonomy have taken on a new significance in light of the conflict in its immediate vicinity.

3. Adaptations of the idea of strategic autonomy in response to the challenges in the neighborhood

The EU's efforts to increase strategic autonomy have taken on additional relevance in light of the war in its immediate region. The war in Ukraine has placed the EU on a path to increase its freedom of action and ability to reduce external dependency, both of which are critical prerequisites for playing a more proactive regional role.

In contrast to its previous, primarily bureaucratic approach to its neighboring countries, the EU has demonstrated its ability and resolve to mobilize all of the tools at its disposal, from diplomacy to sanctions, military assistance to humanitarian aid: it imposed severe sanctions on Russian financial and media institutions, took decisive steps to replace Russian energy imports, and activated the European Peace Facility to support Ukraine, offering €6.5 billion up to now and pondering about creating under the same scheme a Ukrainian Defense Fund that will be fueled with €20 billion over the next four years (Brzozowski, 2023). It adopted a temporary protection scheme for people fleeing Ukraine.

EU's freedom to act was put to the test in various ways as soon as the war in Ukraine started. The situation that arose after President Zelenskyy, the prime minister, and the speaker of the Ukrainian parliament signed a formal application to join the European Union on February 28 is illustrative in this respect. From a constantly shifting possibility, Ukraine's accession to the EU became one of the very few factors capable of advancing the conflict's resolution in some way. On the one hand, Russia has not appeared to be enraged by the perspective of an EU membership for Ukraine. Moscow never brought up EU enlargement in its pre-war rhetoric or claimed that the EU posed a security danger to Moscow. On the other hand, as numerous European officials have correctly noted, a Ukrainian EU membership has been regarded difficult for both political and technical reasons. Prior to the conflict, many questioned the European future of the EU's neighbors, who were marginalized by enlargement fatigue and other political, economic, and social factors. It is true that against the background of the current situation Ukraine, like Moldova for that matter, was granted EU candidate country status in record time. However, the accession process is characterized by its breadth and complexity, necessitating the harmonization of numerous elements, such as legislative measures and technical standards. According to the most optimistic assessments of Ukrainian politicians and diplomats, the accession process is projected to take many years, even if accelerated procedures are utilized. Moreover, Ukraine's level of preparedness for EU membership remains largely unchanged in the aftermath of the war.

The context created by the war in Ukraine has substantially bolstered the EU's capacity to mobilize for sanctions and to engage in the promotion of its own values, albeit with rather mixed results thus far. It has also prompted a number of European

leaders to reconsider the strategic autonomy of the EU. For instance, in an extensive interview following his return from a trip to People's Republic of China in early April 2023, President Macron cautioned that Europe must avoid becoming an "American follower" and being drawn into "conflicts that do not belong to it." Additionally, he advocated for the EU to become the third pole of power in international relations (Macron, 2023). Moreover, on Europe Day 2022, he introduced a proposal for a European Political Community, which would unite EU and non-EU members who share a concern for the security of the European continent (Macron, 2022).

The conflict in Ukraine heightened the EU's most pressing concerns regarding its independence from dependencies. The Versailles Declaration adopted by the European Council on March 10-11, 2022, in the immediate aftermath of the outbreak of war, emphasized the need to reduce the EU's reliance on Russia and to defend European societies against Russian interference through disinformation and cyber attacks. It referred unequivocally to investing in combined projects and joint procurement programs to support defense capabilities, reducing energy dependence on Russian gas, oil, and coal, and reducing dependence on critical raw materials, semiconductors, digital technology, etc. (European Council, 2022). In fact, it was a continuation of steps started with the formal request made by the European Council, on behalf of the Member States, to the European Commission to identify "strategic dependencies, particularly in the most sensitive industrial ecosystems such as for health, and to propose measures to reduce these dependencies, including by diversifying production and supply chains, ensuring strategic stockpiling, as well as fostering production and investment in Europe" (European Council, 2020). Since 2021, the European Commission has been consistently undertaking comprehensive assessments of the strategic dependencies of the European Union. The initial analysis has identified a total of 137 items that were intricately linked to delicate ecosystems and exhibited a significant reliance on suppliers from foreign countries. Furthermore, the research provided an initial phase of comprehensive evaluations for six key domains in which the European Union encounters interdependencies (European Commission, 2021b). These domains included raw materials, batteries, active medicinal ingredients, clean hydrogen, semiconductors, as well as cloud and edge technologies. In 2022, a subsequent analysis was conducted, which specifically examined five key domains: rare earths and magnesium, chemicals, solar panels, cybersecurity, and IT software. The Commission's report sought to improve understanding of the dangers and opportunities associated with strategic dependencies on third states in the European context (European Commission, 2022).

In summarizing the findings from this part of the analysis, it can be inferred that the initiation of conflict in Ukraine presented the European Union with a significant challenge and an equally significant chance to advance its strategic autonomy along its two guiding axes.

Conclusions

The conflict in Ukraine has effectively highlighted the vulnerabilities of the European Union's pursuit of strategic autonomy and its aspirations to assume a prominent role in global politics. The entity faced significant problems across various domains, ranging from its freedom to act to its ability to decrease its reliance on external factors. Indeed, it is accurate to assert that the European Union (EU) has implemented measures to address these various issues, which would have been arduous to envision under ordinary conditions. Nevertheless, the European Union (EU) has yet to achieve complete strategic autonomy and fully capitalize on the prospects it presents.

The consideration of the global context is crucial for the European Union's strategic autonomy. At a conference held at the Faculty of European Studies in Cluj in 2022, Jim Cloos, former Deputy Director General for General and Institutional Policy at the General Secretariat of the EU Council of Ministers, drew attention to the need for EU to have a more comprehensive understanding of the world as a whole. As a global participant, the EU must accept the global community as it is, not as it should be. It is true that the EU takes pride in defending values and should continue to do so, but it must also recognize that not everyone shares these values, particularly in a world characterized by great power competition.

In order to attain the objective of strategic autonomy, it will be imperative for the EU to enhance its freedom to act and its freedom from dependencies. This will require the European Union to establish a significant level of internal coherence. Otherwise, the sensitive statements made by Pope Francis at the beginning of 2022 that "[t]he diminished effectiveness of many international organizations is due to their members entertaining differing visions of the ends they wish to pursue" (Pope Francis, 2022) may materialize, similar to the warnings on the potential outbreak of war that, as previously noted in the start of this analysis, were dismissed as implausible in 21st century Europe.

BIBLIOGRAPHY

Börzel, Tanja (2016), *From EU Governance of Crisis to Crisis of EU Governance: Regulatory Failure, Redistributive Conflict and Eurosceptic Publics*, in: *Journal of Common Market Studies*, Vol. 54, pp. 8-31.

Brzozowski, Alexandra (2023), *EU member states to explore €20 billion war fund option for Ukraine*, in *EurActiv*, 4 April, on <https://www.euractiv.com/section/defence-and-security/news/eu-member-states-to-explore-e20-billion-war-fund-option-for-ukraine/>.

Ciceo, Georgiana (2021), *The many dimensions of the EU strategic autonomy*, in: *The Call for More Europe. Ambitions and Realities*, Reports from the Eighth International

Scientific Conference of the European Studies, Department Faculty of Philosophy at Sofia University St. Kliment Ohridski, Sofia: St. Kliment Ohridski University Press, 2021, pp. 45-55.

Damen, Mario (2022), *EU Strategic Autonomy 2013-2023. From concept to capacity*, European Parliamentary Research Service, Strategic Foresight and Capabilities Unit, No. PE 733.589.

European Commission (2021a), *2021 Strategic Foresight Report. The EU's capacity and freedom to act*, Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, COM(2021) 750 final, Brussels, 8 September, on <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=COM%3A2021%3A750%3AFIN>.

European Commission (2021b), *Strategic dependencies and capacities*, Commission Staff Working Document, SWD(2021) 352 final, Brussels, 5 May, on https://commission.europa.eu/system/files/2021-05/swd-strategic-dependencies-capacities_en.pdf.

European Commission (2022), *EU strategic dependencies and capacities: second stage of in-depth reviews*, Commission Staff Working Document, SWD(2022) 41 final, Brussels, 22 February, on <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/48878>.

European Council (2020), *Special meeting of the European Council (1 and 2 October 2020) – Conclusions*, EUCO 13/20, Brussels, 2 October, on <https://www.consilium.europa.eu/media/45910/021020-euco-final-conclusions.pdf>.

European Council (2022), *Versailles Declaration*, Informal meeting of the Heads of State or Government, Versailles, 11 March, on <https://www.consilium.europa.eu/media/54773/20220311-versailles-declaration-en.pdf>.

European External Action Service (2016), *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy*, Brussels, 14 November, on https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf.

European External Action Service (2019), *The European Union's Global Strategy. Three Years On, Looking Forward*, Brussels, 13 June, on https://eeas.europa.eu/sites/default/files/eu_global_strategy_2019.pdf.

Fiott, Daniel (2018), *Strategic autonomy: towards 'European sovereignty' in defence?*, European Union Institute for Security Studies (EUISS), Brief Issue No. 12, on https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Brief%2012__Strategic%20Autonomy.pdf.

Fiott, Daniel (ed.) (2021), *European Sovereignty. Strategy and interdependence*, European Union Institute for Security Studies (EUISS), Chaillot Paper No. 169, on https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/CP_169.pdf.

Fiott, Daniel (2022), *A Clash of Concepts? Making Sense of 'European Sovereignty' and 'Strategic Autonomy' in Beyond Autonomy: Rethinking Europe as a Strategic Actor*, LSE

IDEAS Europe Programme and Friedrich Naumann Foundation for Freedom
European Dialogue Programme, on
<https://www.lse.ac.uk/ideas/publications/reports/beyond-autonomy>.

García-Pérez, Rafael (2020), *Strategic autonomy of the European Union. A perspective*, in: Conde, E., Yaneva, Zhaklin V., and Scopelliti, Marzia (ed.), *The Routledge Handbook of European Security Law and Policy*, New York: Routledge, pp. 81-95.

Kramp-Karrenbauer, Annegret (2020), *Rede der Bundesministerin der Verteidigung an der Helmut-Schmidt-Universität/Universität der Bundeswehr*, 17 November, on
<https://www.bmvg.de/resource/blob/4483202/a62307ebef4572c1cffa40eb91093417/20201117-dl-grundsatzrede-unibwhh-data.pdf>.

Macron, Emmanuel (2017), *Initiative pour l'Europe. Discours d'Emmanuel Macron pour une Europe souveraine, unie, démocratique*, Sorbonne, 26 September, on
<https://www.elysee.fr/front/pdf/elysee-module-795-fr.pdf>.

Macron, Emmanuel (2022), *Speech at the closing ceremony of the Conference on the Future of Europe*, Strasbourg, 10 May, on <https://presidence-francaise.consilium.europa.eu/en/news/speech-by-emmanuel-macron-at-the-closing-ceremony-of-the-conference-on-the-future-of-europe/>.

Macron, Emmanuel (2023), *Interview for Les Echos*, 09 April, on
<https://www.lesechos.fr/monde/enjeux-internationaux/emmanuel-macron-lautonomie-strategique-doit-etre-le-combat-de-leurope-1933493>.

Merkel, Angela; Frederiksen, Mette, Marin, Sanna and Kallas, Kaja (2021), *Letter from Germany, Finland, Estonia, and Denmark for the EU*, Stenbock House, 2 March, on
<https://www.valitsus.ee/en/news/heads-government-germany-denmark-estonia-and-finland-europes-digital-sovereignty-gives-us>.

Michel, Charles (2020), *Strategic autonomy for Europe – the aim of our generation*, Speech to the Bruegel think tank, Brussels, 26 September, on
<https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/09/28/1-autonomie-strategique-europeenne-est-l-objectif-de-notre-generation-discours-du-president-charles-michel-au-groupe-de-reflexion-bruegel/>.

Pope Francis (2020), *Urbi Et Orbi Message*, Saint Peter's Basilica, Rome, 12 April, on
http://www.vatican.va/content/francesco/en/messages/urbi/documents/papa-francesco_20200412_urbi-et-orbi-pasqua.html.

Roos, Ulrich (2010), *Deutsche Außenpolitik. Eine Rekonstruktion der grundlegenden Handlungsregeln*, Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften/Springer.

Steinmeier, Frank-Walter (2020), *Feierliches Gelöbnis zum 65. Gründungstag der Bundeswehr*, 12 November, on
<https://www.bundespraesident.de/SharedDocs/Reden/DE/Frank-Walter-Steinmeier/Reden/2020/11/201112-Geloebnis-Bundeswehr.html>.

Anastasiya Vuico*

THE IMPACT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR ON THE DYNAMICS OF MOLDOVA'S EUROPEAN INTEGRATION COURSE

CZU: 327(478):061.1 EU:355.4(470:477) DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12754675>

Abstract

The article examines the changes in the dynamics of the European Integration course of the Republic of Moldova under the influence of the Russian-Ukrainian war. It provides forecasts regarding the further pro-European direction of the Republic of Moldova, given the prevention of destabilizing scenarios by Russia on Moldovan territory. The article also emphasizes the significance for the Republic of Moldova to become a member of the European Union, particularly in the context of the Russian-Ukrainian war.

Keywords: *European Integration, Russian-Ukrainian War, Moldova`s pro-european direction, Transnistria, Moldova`s security*

The experience of European integration for the Republic of Moldova in the conditions of the war in the neighboring state of Ukraine is both unique and contradictory. Despite the crisis of internal political and economic processes and the inflow of 4.8 million refugees (European Council, 2023) caused by the full-scale Russian invasion of Ukraine, attempts of destabilization, and diversions in the territory of the unrecognized Transnistria (Vitalie Călugăreanu, 2022), the country has still obtained the status of a candidate for EU membership. It continues to implement European integration reforms and fulfill the provisions of the Association Agreement and European Commission recommendations (European Council, 2022).

It should be noted that the ongoing phase of European integration processes in the Republic of Moldova and Ukraine is primarily influenced by the military threat from Russia towards the territorial integrity of both Ukraine and Moldova. Additionally, it is affected by the unpredictability of global political and economic processes, the existence of crises within the EU resulting from the Russian military aggression against Ukraine, and internal problems within the country. Some of these factors are influenced by the activities of pro-Russian ideological political forces in Moldova, which have not yet recognized Russia as an aggressor and continue their activities in the Parliament of the Republic of Moldova. This poses a direct threat to the country and its European future, which, according to the WatchDog survey

* PhD in political science, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine, anastasiyavuico@gmail.com

supported by the European Union, is supported by 51.9% of Moldovan citizens as of March 2023 (WatchDog Survey, 2023). It is worth noting that the year of the Russian-Ukrainian war has already impacted Moldova's European integration course in various aspects, including security, economic, and political aspects.

Pro-European Vector of Moldova: The Impact of the Russian-Ukrainian War

The war in Russia against Ukraine has significantly influenced the European integration processes, primarily for Ukraine, whose government submitted its application for EU membership on February 28, followed by Moldova's acting president signing a corresponding application on March 3. Later, on June 23, 2022, a historical event occurred as both countries were granted the status of candidate countries during the EU summit. Thus, it can be argued that the activation of European membership became the response of EU-associated countries to Russia's aggression in Ukraine. Even though EU accession does not entail NATO collective defense, it remains the only geopolitical alternative for Moldova's integration into the Western sphere to avoid becoming a potential gray area for Russian influence. Therefore, from the EU's perspective, there is a strategic sense in including Moldova as part of the European family.

In response to Moldova's application for EU accession, pro-Russian forces in the country attempted internal destabilization steps, calling for a referendum (Cristina Jicol, 2022), while Transnistria used this occasion to reaffirm its position regarding independence from Moldova (Ministry of Foreign Affairs of PMR, 2022).

However, immediately after obtaining the candidate status for the Republic of Moldova, a noticeable shift in discourse and the positions of other Moldovan politicians began. Initially, during the full-scale Russian war against Ukraine, Moldova maintained a cautious stance regarding the approval of EU sanctions against the Russian Federation, citing the complexity of imposing sanctions, particularly concerning the protection of Moldova's economy, which had suffered significantly due to the pandemic, energy, and economic crises (Vitalie Călugăreanu, 2022). But within a year after the full-scale invasion, with the change in Moldova's government led by the new Prime Minister Dorin Rechany, the Moldovan authorities demonstrated a clear change in rhetoric from "our country stands for peace" to "we condemn the war in Ukraine initiated by Russia."

It is worth mentioning that the current Prime Minister is a former advisor to Maia Sandu on defense and national security matters.

An illustrative point is that after Moldova was granted candidate country status for EU accession, it will join the EU in adopting further sanctions against Russia, showing solidarity with Ukraine. As a candidate state, Moldova is expected to align with the EU on such decisions.

The future pro-European direction of Moldova: prospects

Despite the noticeable progress in various areas of the Republic of Moldova as identified by the European Commission, the realization of all tasks and EU recommendations still requires efforts from both the government and Moldovan society. According to the decision of the European Council, Moldova must undertake various tasks related to justice reform, electoral system, fighting corruption, de-oligarchization, combating organized crime and money laundering, improving public services, reforming state governance and public finances, among others (European Commission, 2023).

In the priorities announced by the newly appointed Prime Minister Dorin Rechan (Moldpress, 2023), which relate to economic development, restoring order and discipline in state institutions, and ensuring peace and stability, European integration also holds a prominent place. The ability to carry out reforms associated with this process will play a crucial role in determining the success of the new government and the implementation of its agenda. The progress in the justice sector will have a ripple effect on all other areas, as reflected in the European Commission's recommendations in the context of candidate country status for EU accession.

In the past year, 2022, the current pro-European government fulfilled only half of the actions it was supposed to accomplish by the end of that year. However, in January 2023, during a meeting of the National Commission on Eurointegration, President Maia Sandu called on all state institutions to expedite the implementation of the remaining actions by June 2023. The goal is to complete all nine conditions set by the European Commission, after which negotiations for accession can begin. It is noteworthy that the deadline was set by Chisinau, not Brussels, indicating Moldova's keen interest in fulfilling all the recommendations for the next step towards EU accession.

According to statements by the Minister of Foreign Affairs and European Integration, Nicu Popescu, in 2023, Moldova's government will also focus on applying sanctions to fugitive oligarchs to prevent destabilization by criminal groups. On April 28, the EU Council adopted a decision to apply restrictive measures to individuals involved in actions that destabilize Moldova, threaten its sovereignty and independence, and undermine the rule of law and stability. Restrictive measures may also be applied to individuals involved in embezzlement of state funds, those who can take control of or significantly influence the activities of state institutions (European Council, 2023).

The determination to fulfill the EU's requirements and implement measures to counteract destabilizing influences demonstrates Moldova's commitment to progressing towards EU integration. These efforts are crucial for Moldova's prospects and strengthening its position in the European family.

In the agenda for 2023, there is also the organization of the European Political Community Summit to support the common goal of a peaceful and stable Europe, which will take place on June 1 in Chisinau (the Ministry of Foreign Affairs and European Integration, 2023).

In summary, the Russian-Ukrainian war has significantly accelerated the European integration processes in the Republic of Moldova, particularly in terms of expediting the implementation of necessary pro-European reforms by Moldova itself, as well as increasing attention from Western partners.

This attention from European partners was motivated not only by Moldova's proximity to Ukraine, which is currently fighting for its sovereignty and serves as a strong defensive shield for both Moldova and European countries but also by the potential threats of destabilizing processes within Moldova and in the unrecognized Transnistria, emanating from pro-Russian political forces. In the event of a negative development scenario, Russia's influence on Moldovan territory would increase significantly, potentially opening another front that would inevitably impact the course of the Russo-Ukrainian war and the future peaceful coexistence in EU countries.

The granting of candidate status to Moldova for EU accession is a signal of support from Western partners. It is hoped that Moldova's new status as a candidate country for EU accession will mark the beginning of a new stage of cooperation in all necessary areas, with a particular focus on Moldova's security and defense with the EU.

Overall, the pro-European direction Moldova is taking, coupled with the support from Western partners, demonstrates the country's commitment to its European integration aspirations and the shared goal of a peaceful and stable Europe.

BIBLIOGRAPHY

European Council (2023), *Fluxul de refugiați din Ucraina Politica UE în domeniul migrației și al azilului* <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/eu-migration-policy/refugee-inflow-from-ukraine/>

Vitalie Călugăreanu (2022), *Un plan pentru Transnistria?* – DW – 07.12.2022 <https://www.dw.com/ro/chi%C8%99in%C4%83ul-ar-vrea-s%C4%83-deseneze-%C3%AEncet-un-plan-pentru-transnistria/a-64015276>

European Council (2022), *The Conclusions of the European Council Regarding Ukraine, Accession Applications of Ukraine, Republic of Moldova, and Georgia, Western Balkans, and External Relations*, June 23, 2022 <https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2022/06/23/european-council-conclusions-on-ukraine-the-membership-applications-of-ukraine-the-republic-of-moldova-and-georgia-western-balkans-and-external-relations-23-june-2022/>

WatchDog Survey (2023), *Sociopolitical survey the Republic of Moldova/*
WatchDog/ February - March 2023
<https://www.watchdog.md/2023/03/09/watchdog-md-community-presented-the-results-of-the-second-opinion-poll/>

Cristina Jicol (2022), PSRM, despre cererea de aderare la UE: Trebuie organizat un referendum/ Oficial.md - 2022 <http://oficial.md/politica/psrm-despre-cererea-de-aderare-la-ue-trebuie-organizat-un-referendum>

Ministry of Foreign Affairs of PMR (2022), *Statement by the PMR's MFA on Moldova's Application for the EU Membership* gospmr.org

Vitalie Călugăreanu (2022), *O fereastră de oportunitate pentru Moldova: inclusiv înaltul reprezentant al UE pentru afaceri externe Josep Borrell și comisarul european pentru extindere Oliver Varhelyi - DW - 01.03.2022*
<https://www.dw.com/ro/rezisten%C8%9Ba-ucrainei-ofer%C4%83-o-fereastr%C4%83-de-oportunitate-pentru-moldova/a-60959124>

European Commission (2023), *Analytical Report following the Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council Commission Opinion on the Republic of Moldova's application for membership of the European Union/ Brussels, 1.2.2023*
https://mfa.gov.md/sites/default/files/swd_2023_32_moldova.pdf

Moldpress (2023), *Dorin Recean a prezentat prioritățile viitorului Executiv/*
Moldpress 16.02.2023 <https://www.moldpres.md/news/2023/02/16/23001257>

The Ministry of Foreign Affairs and European Integration (2023), *Vicepremierul Nicu Popescu este absolut vital pentru tara noastra, pentru societatea noastra*
<https://mfa.gov.md/ro/content/vicepremierul-nicu-popescu-este-absolut-vital-pentru-tara-noastra-pentru-societatea-noastra>

European Council (2023), *Republic of Moldova: EU adopts a new sanctions framework to target actions aimed at destabilising the country*
<https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/04/28/republic-of-moldova-eu-adopts-framework-for-targeted-sanctions-to-counter-actions-destabilising-the-country/?fbclid=IwAR3nA6iHq8SxbGx3O8e73OmLIgSgXIQiw3N4rPYjnmf61r5BdUG3o3gcpEU>

Krisztián Manzinger*

SECURITY, STABILITY AND NATIONAL MINORITIES – A LESSON FOR UKRAINE AND THE REGION

CZU: 351.86:342.724(477)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12754857>

Abstract

Nation state-building has led to collisions several times in the multi-ethnic region of Central and Eastern Europe. In 2014, Ukraine joined the group of states openly applying assimilatory policies, when it started to curtail the rights of national minorities by adopting laws of restrictive nature. These pieces of legislation have been criticized by international partners, including Ukraine's neighbours, and also by international organizations, like the Venice Commission; however, with no effects on Ukraine so far. On the other hand, harsh policies on national minorities served a pretext for the open Russian aggression on February 24, 2022.

In a multi-ethnic country like Ukraine, the restoration of the legislation prior to 2014 is not satisfactory, a new approach is needed. Europe has a solid knowledge on nation-state building but also on integrating national minorities into nation-states. A common experience is that individual rights are not the proper way to accommodate national minorities whom reside concentrated into a part of the nation-state. The solution might be the application of territory-based power-sharing institutions similar to Western European and Moldavian models. These institutions implemented to accommodate national minorities and to maintain the territorial integrity of the state have proven to be adequate tools to enhance social cohesion that Ukraine needs so much. The enactment of such institutions in Ukraine would result in better understanding, and would also ease international relations, limit Russia's possibilities to use minority issues as pretexts against Ukraine and strengthen regional stability and security.

Keywords: *Ukraine, minority rights, nation-building, power-sharing, legislation on minority rights*

Introduction

On September 30, 2022, the day Russia annexed the Eastern counties of Ukraine, Russian President Vladimir Putin stated that *'there is nothing stronger than the determination of millions of people who, by their culture, religion, traditions, and language, consider themselves part of Russia, whose ancestors lived in a single country for centuries. There is nothing stronger than their determination to return to their true historical homeland'*.¹ He also argued that the referenda executed a couple of days earlier in the

* Krisztián Manzinger, Ph.D. Commissioned Head of Department of the Department of International Law, Faculty of Law, Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary, Budapest, manzinger.krisztian@kre.hu

¹ Signing of treaties on accession of Donetsk and Lugansk people's republics and Zaporozhye and Kherson regions to Russia 30 September, 2022, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/69465>

occupied regions of Ukraine represented the expression of the will of the people in line with the

Article 1 of the UN Charter. This clearly is a usurpation of the right to self-determination, although application of force has resulted in its illegal implementation so far.

In this paper, we intend to present the challenges Ukraine in particular, and the region in general face if challenges related to national minorities remain unresolved and conventional nation-state building mentality continues to prevail. First, we briefly detail the process of nation-state building and its implication on minority rights. After that we address the question of comforting national minorities within nation-states. Third, we focus on the process of degrading the rights of national minorities in Ukraine, and the challenges it causes. And finally, we discuss policies on geographically concentrated ethnic minorities in Ukraine. We conclude that although assimilatory policies applied in Ukraine could be explained from historical and political perspective, they create tensions and worsen regional stability providing a fertile ground for malevolent external actors as we have been experiencing it with the ongoing Russian aggression on Ukraine.

Nation-stateness – A foundation stone of European state-building?

The idea that nations shall not be subjected to “illegitimate alien rule” became a dogma after 1789 (Connor, 1979: 25-26). It was emphasized especially by the final partition of Poland in 1795, “*the most revolutionary act of the old absolutism*”. This act divided a whole nation among its enemies and gradually wakened the theory of nationality in Europe, converting a dormant right into an aspiration, and a sentiment into a political claim (Acton, 1862). From that time, creating a nation-state has been pivotal for European nations. If achieved, the nation-state aims unification and the realization of the economic and politic domination of the centre on the entire territory of the state. From linguistic point of view, administrative control over the territories resulted in the standardization of the dominant language, a ‘common’ culture and the pressure towards linguistic homogenization (Levy, 2007: 231-233, Requejo, 2007: 12). Nation-stateness is, however, a quite recent historical phenomenon; the previous forms of political organization preceding it did not require linguistic uniformity, they were happy as long as taxes were paid (May, 2007: 127).

In a nation-state, co-citizens are assumed to share a common national identity, national language, and national public culture, all of which are reinforced by nation-building policies in the spheres of education, official languages, public media, symbols, etc. (Kymlicka, Patten, 2012: 11). Besides language, the nation-state has to decide on several crucial issues connected to identity: among others the legalization or prohibition of national symbols, financing culture and picking national holidays come into question here (Kymlicka, 1995: 108). The merger, however, of already existing

strong national minority identities into the dominant national identity encounters strong resistance (Lijphart, 1979: 48-49), although the so much desired assimilation, propagated by the supporters of ethnically exclusive nation-stateness, was easy in the first stage of modernization. In societies with strong minority national identities oppression and forced assimilation might give the false impression of stability (Laponce, 1987: 199) but, in reality, they lead to tensions by creating a “cultural imperialism” in which the dominant group forces not only its language but also its historical and administrative interpretations onto the non-dominant groups (Young, 1990: 48-63). Since 2014, this has been happening openly in Ukraine, where, before that, but after the independence of 1991, deep social divisions, and blurred and permeable ethno-national and linguistic boundaries between ethnic Ukrainians and Russians long impeded the formation of a strong national identity (Zhurzhenko, 2014: 251-256).

Examples of Switzerland, Belgium, or Canada show that a common identity can be developed in multilingual countries if the national identity is not interconnected exclusively with one language, but emphasizes the common nature of the national identity and the recognition of the language groups is provided. If the state is propagating and enforcing, even in a covert way, the use of one official language at the expense of other languages such a shared national identity cannot be developed; the failure of the Soviet or the Yugoslav identities clearly showed this. If a multilingual nation-state strengthens the position of the official or majority language, it shall do it in a balanced way to protect multilingualism and multiculturalism, to preserve balance and social cohesion; this has been advised by international organizations and partners to Ukraine for several times, as we will see later.

Policies on territorial arrangements

If a national minority resides concentrated to a region of the nation-state, the protection of this territory against assimilation is of utmost importance for the minority (Laponce, 1987: 148-149). Attempts to protection, however, are seen as a danger to the territorial integrity of the state, therefore nation-states are mostly reluctant to implement territory-based solutions. European conventions, for instance the European Charter for Regional or Minority Languages or the Framework Convention for the Protection of National Minorities, provide us certain guidelines by connecting territories, languages and speakers and commend states to adopt legislation with respect to the preservation of these particularities. Further recommendations, documents of *soft law* nature, mostly adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe, go even further when they call for sharing knowledge and implementing best practices on autonomies, or self-governance, for minorities or regions where national minorities form a majority.¹ Similarly, in its Lund,

¹ For instance the PACE Resolution 1334 (2003), PACE Recommendation 1811 (2007), PACE Resolution 1832 (2011), PACE Resolution 1985 (2014).

and Ljubljana Recommendations, the High Commissioner on National Minorities of the OSCE deals with the question of autonomy, however, supporting autonomy is more an exception than a rule for the HCNM (Palermo, 2009: 658-659).

A nation-state not providing proper institutional framework for its minorities to protect themselves against assimilatory policies risks to lose its democratic legitimacy and might become a totalitarian state of the majority nation (Kusý, 2002: 99). National minority struggles for self-governance shall be seen thus as counter-measures against assimilatory policies of the state. If it is feasible, territorial autonomy, federalism or confederalism shall be applied with boundaries drawn so as to give speakers of the minority language(s) control over some provincial government(s) and—crucially—its education system that provides the necessary bulwark against the central state's nationalizing projects (Levy, 2007: 248). Autonomy is nor rare, neither extraordinary: the application of self-governance or the intention towards that is the fourth option for a national minority if we look at the co-existence of various ethnic groups within a single nation-state; the others might be emigration, assimilation, and isolation (Kymlicka, 2002: 343-349, 362).

In terms of national minority rights, the international community's approach has been put on individual rights since WWII. In the interwar period, several provisions allowed for collective rights, mainly in the Minority Treaties signed by Central European states winning the WWI. States mostly rejected collective rights even then: it was only in 1938 when the Czech-dominated first Czechoslovakia implemented its assignment for an autonomous Carpathian Ruthenia dating back to 1919; when the country was already in the process of falling apart. German and Hungarian minorities were oppressed in this interwar state, and Czechoslovakia showed interest to provide them autonomy only when Germany and Hungary reclaimed the territories with ethnic German and Hungarian majority. This was the case also for Hungary in 1918 and 1919. In the course of the breaking up of the multi-ethnic Hungarian state after WWI, the Parliament adopted laws designated to create autonomy for the Rusyn¹ and Slovak nations, and for ethnic German citizens of Hungary. All of these attempts proved to be unsuccessful to prevent the disintegration of the multi-ethnic states, both in the case of Hungary in 1918-1919, and Czechoslovakia in 1938-1939.

After WWII, the international community opted for individual rights, arguing that general human rights would resolve the situation of national minorities, and that collective rights represent a threat to the territorial integrity and the stability of the states. However, if we examine the relevant experiences, we find that it still is the collective approach which has proved to be successful in consolidating national

¹ Autochthonous Slavic nation residing mostly on Zakarpattia, Ukraine, but also in the neighbouring territories of Slovakia and Romania. The territory belonged to Hungary *de facto* until April 1919, and, *de iure* until June 1920.

minorities that form a majority on parts of a state, especially if that state declares itself a nation-state.

Autonomous institutions have been created mostly due to internal causes; international involvement is quite rare. For this, we could mention the example of the autonomy of the Åland Islands, where, after the decision of the League of Nations, the Åland Convention was signed on October 20, 1921, obligating Finland to provide an autonomy designed to preserve the Swedish nature of the archipelago. Similarly, the Dayton Agreement, signed on November 21, 1995, invented the ethnofederal Bosnia and Hercegovina based on three constituent peoples and two autonomous entities.¹ The international involvement in both cases originated in the interest of the international community to end a conflict and to secure regional stability.

Autonomous institutions are more likely to be elaborated after an internal agreement is reached, also often ending a conflict. This was the case for South Tyrol, where, although the Gruber-De Gasperi Agreement of 1946 between Austria and Italy recognized the right of the German minority to autonomy to preserve its cultural identity and customs; the implementation, however, took decades, involving terrorism (Steininger, 2017: 154-174) and international pressure too on Italy to resolve the *Südtirolfrage*. If we take other European examples, the appearance of violence is even more obvious: *The Troubles* in Northern Ireland were concluded by the Good Friday Agreement in 1998, the Basque ETA played a role in undermining the Franco regime and the new democratic Spanish state had to accept the idea of decentralization and the introduction of the system of autonomous communities. Violence occurred in Corsica, in the Republic of Moldova; while in Belgium, despite violence did not occur, the mere existence of the state came into question before the territory-based solutions to the ethnic problems were implemented.

Laws on national minorities in Ukraine

Due to its history, Ukraine is a multi-ethnic and multilingual country. The internationally recognized borders of Ukraine have been in place since 1954, when Nikita Khrushchev, the First Secretary of the Communist Party of the Soviet Union, transferred Crimea from the Russian Soviet Federative Socialist Republic (RSFSR) to the Ukrainian Soviet Socialist Republic (USSR). Before that, according to decisions taken in Moscow the territory of the USSR enlarged with former Southeast Poland: East Galicia and West Volhynia in 1939, with former Northeast Romania: Northern Bucovina, Hertsa and the Budjak in 1940, and with Transcarpathia (Zakarpattia) in 1945. These territories themselves were multi-ethnic, but the Ukrainian SSR had a multilingual population even before WWII, with a strong presence of Russian and Polish.

¹ The third unit, the condominium of Brčko District, was created later, in 1999.

According to the Ukrainian Constitution of 1996, the sole official language of the state is the Ukrainian, yet several surveys conducted after 1991 show that the Russian language have prevailed and remained the vernacular of a great part of the society, including parts of the political, social and economic elites. Before the 2010s, some third of the population used mainly another language than Ukrainian while the share of national minorities was around 20 percent; thus, a significant part of the Ukrainian nation also used another language, mostly Russian. This was the case although the Soviet state put a great effort on the homogenization of the Ukrainian people (Magocsi, 1978: 255-271). Their main concern, however, was tackling separatism based on regional identities and not the promotion of Ukrainian, especially not at the expense of the Russian language. This is partly why a widespread anxiety about the lack of a strong Ukrainian “national identity” appeared after the independence (Zhurzhenko, 2014). Undoubtedly, the inhabitants of Ukraine have a strong connection to the idea of Ukraine, yet what Ukraine means has been debated: interpretations on history and the desired social role of the Ukrainian language varied greatly in different regions of the country (Hrytsak, 1998: 269-272). After losing the regions where Russian identity is prevailing in 2014, a series of NGO and government organized initiatives appeared to foster national unification.¹

According to the last census conducted in Ukraine so far, that of 2001, Russian was mostly concentrated into urban settlements: 85.8 percent of the population of villages spoke Ukrainian and only 9.5 percent Russian, while in towns the ratio was 58.5 percent versus 39.5 percent (Tóth, 2016: 22). Ukrainian in Central, Eastern and Southern Ukraine, not counting Crimea, Donetsk, and Luhansk, however, meant to a great extent the Surzhyk dialect, a range of mixed sociolects of Ukrainian and Russian, used by some 11-18 percent of the populace of all Ukraine (Pataki, 2017: 209-210). If we look at the other ethnic groups of Ukraine, there are two major groups: the Bulgarian, Hungarian and Romanian ethnic minorities, living on the peripheries, have predominantly preserved their native tongue, while a great share of other minorities like Poles and Belorussians, living on the territories that belonged to Ukraine even before WWII, have switched to Ukrainian or Russian (Fedinec-Csernicskó, 2017: 281).

Before 2012, the use of languages was regulated by the law on languages in the USSR adopted in 1989, however, the status of the languages was a well-debated issue and a politically hot topic due to its connection to nation-building (Tóth, 2016, Arel, 2017-2018, Ambrus, 2019). Events after the Orange Revolution of 2004, and the 2008 reform concerning graduation of secondary schools showed clearly that some fractions of the political elite were frustrated with the social status of the Ukrainian even before 2014. The language law of 2012, however, acted in the opposite direction

¹ Makarenka, Olena (2017). Exchange programs dispel destructive myths, bridge east-west divide in Ukraine. July 4, 2017. <https://euromaidanpress.com/2017/07/04/exchange-programs-dispel-destructive-myths-bridge-divide-between-east-and-west-in-ukraine/>

recognizing 18 minority languages, including Rusyn,¹ and provided co-official status for all languages spoken by at least 10 percent of the population of a territorial unit—county, district, town, or village. Thus, Hungarian became co-official in Zakarpattia, Romanian in Chrenivtsi Oblast, Tatar in Crimea, and Russian in nine Oblasts.

The language law of 2012 was repelled by the Verkhovna Rada (Ukrainian Parliament) during the Maidan Revolution of 2014 fuelling social unrest in East Ukraine and Crimea and providing a pretext for Russia to invade Ukraine. It is noteworthy that even a significant part of the Ukrainian population disagreed with the decision of 2014, according to a survey of February 2015, 19 percent agreed the introduction of Russian as a second official language, and another 52 percent supported the use of Russian as a second official language where the population asked for it, and only 21 percent rejected it completely.² After losing the territories with majority Russian identity, the Ukrainian lawmaker started to carry out a legislation intending to strengthen the position of the Ukrainian at the expense of other languages (Fedinec-Csernicskó, 2017: 284-285). Since 2014, Ukrainian language policy has been focusing on the exclusion of Russian from public spheres. The actions, however, has a strong effect on other minority language speakers, too. It is to be noted, that even in the early 2000s, social climate was also hostile to minority language users sometimes (Beregszászi, 2004), and Ukrainian often was the sole language of official communication, especially in written (Beregszászi-Csernicskó, 2003). After the abolition of the language law, in May 2017, a new regulation on media was introduced increasing Ukrainian language content up to at least 75 percent in TV and radio programs, including private broadcasters.

The next major attack on minority rights came in September 2017, when the new “*Law on Education*” was adopted. By proclaiming Ukrainian the language of instruction in Art. 7, the law targeted public education institutions teaching in minority languages. This law was the first to introduce the distinction between indigenous peoples (корінні народи) and national minorities (національні меншини).³ Right to education in mother tongue was recognized only in preschool and primary (grades one to four) school, while for those minorities whose language is an official language of the EU,⁴ in secondary schools (grades five to twelve) the right to teach one or more disciplines in their language, alongside the Ukrainian, was also proclaimed. For other national minorities like Russians, Belorussians, such a right was

¹ An East Slavic language traditionally spoken in Zakarpattia and the neighbouring regions of Romania and Slovakia, unrecognized in Ukraine both before 2014 and after 2014 on the ground of regarding it to be a dialect of the Ukrainian.

² СТАВЛЕННЯ ДО СТАТУСУ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ В УКРАЇНІ, 10 April 2015, <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=517&page=5&t=10>

³ The Ukrainian legislator discriminates national minorities on the ground that the so-called indigenous peoples were formed on the territory of Crimea and have no kin-states to the contrary of other national minorities.

⁴ For instance, Bulgarian, Greek, Hungarian, Polish, Romanian, Slovakian.

not accorded, while for indigenous peoples the use of the mother tongue was ensured—at least on paper, since their homeland, Crimea was already under Russian occupation—in preschools, primary and secondary schools.

The international reaction to the law was harsh. The concerned EU member states protested, however, Ukraine managed to find a compromise with Bulgaria and Poland. Hungary, from where the harshest reaction came, also tried to reach a compromise, but the parallel talks between the Ukrainian Government and the Hungarian minority and the Hungarian Government turned out to be unsuccessful since Kyiv rejected the modification of the law, even according to the guidelines of the Venice Commission (Fiala-Butora, 2020: 246-247). Hungary wanted the restoration of the legal provisions in vigour prior to 2014, since it was worried that the devaluation of existing minority rights, once accepted in Ukraine, could be followed by other states having Hungarian minorities. Since no progress was achieved, Hungary started to block the NATO-Ukraine Commission on ministerial level, receiving criticism from the other NATO member states.

The law was criticized by international organizations, as well. On October 12, 2017, the Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE) adopted a Resolution in which it expressed its concerns and called up Ukraine to take steps towards the integration, and not assimilation, of national minorities by taking measures to protect and promote the languages of national minorities when promoting the state language.¹ After the adoption of the law, Ukraine asked for the opinion of the Venice Commission² which delivered that on December 11, 2017.³ The Commission concluded that although the promotion of the state language is a legitimate interest, the specific law creates a disproportionate interference with the existing rights of persons belonging to national minorities (para 120). The legislation, according to the Venice Commission, diminishes the existing legal possibilities, and does not grant the right to education in the mother tongue only stipulates that such education is a possibility. The Commission called for the replacement of Art. 7 with a more a balanced and more clearly worded text which eliminates the discriminatory treatment of minority languages that are not official languages of the EU (para 125).

On March 5, 2018, the Council of Europe (CoE) published the Fourth Opinion on Ukraine of the Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities'.⁴ The document covered a period of time before the adoption of the new law on education, yet it criticized the draft as being incompatible

¹ PACE Resolution 2189(2017) The New Ukrainian Law on Education: A Major Impediment to the Teaching of National Minorities' Mother Tongues, 12 October 2017.

² European Commission for Democracy through Law, is an advisory body of the Council of Europe.

³ Venice Commission, Ukraine – Opinion no. 902/2017 on the Provisions of the Law on Education of 5 September 2017, cdl-AD(2017)030, 11 December 2017.

⁴ ACFC Fourth Opinion on Ukraine – adopted on 10 March 2017, acfc/OP/iv(2017)002, Strasbourg, 5 March 2018.

with Art. 14 of the Framework Convention. In its December 12, 2017 report,¹ the Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR) also concluded that the law was more restrictive than the previous one, ran contrary to Ukraine's international obligations, discriminated against minority communities, and may result in increased tensions. In the Statement of the NATO-Ukraine Commission of October 31, 2019, even the NATO urged Ukraine to fully implement the recommendations and conclusions of the Venice Commission on the Law on Education, and Ukraine highlighted that it "is committed to doing so".²

The next piece of legislation targeting minority rights was the "*Law on the Supporting of the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language*", adopted in April 2019. It made the use of Ukrainian compulsory in more than 30 spheres of public life, including education, culture, media, and health care institutions. The law generally met with popular support, however, a significant part of the population, especially in the East and South openly disagreed with the promotion of the Ukrainian, or declined to express opinion.³ The law does not regulate the use of minority languages, creating thus a legal uncertainty. The law also introduced the State Language Protection Commissioner to monitor compliance with the law, who from July 16, 2022, has the authority to impose fines.⁴ Furthermore, the law created the National Commission on State Language Standards to develop and approve the standards of the Ukrainian language, showing that alongside minority languages, also the Surzhyk became targeted by the state institutions.

This piece of legislation was again criticized heavily both internationally, and by the minority communities of Ukraine. According to the UN Human Rights Mission in Ukraine, the promotion of national identity and the official language is a legitimate objective, however, measures that seek to promote them must neither be coercive nor contrary to international human rights obligations, and the Ukrainian constitution.⁵ It also stated that language proficiency requirements must be proportionate and should not preclude participation of minority language-speakers in public life. With reference to the differential treatment between national minorities speaking an official language of the EU, and national minorities, whose languages are not official languages of the EU, the document called up the government to avoid violations of the right of equality before the law and of equal protection of the law. For private media, it urged free use

¹ Office of the unhchr, Report on the human rights situation in Ukraine 16 August to 15 November 2017, 12 December 2017.

² Point 6 of the statement. Statement of the NATO-Ukraine Commission, Kyiv, 31 October 2019, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_170408.htm

³ ПРЕС-РЕЛІЗИ ТА ЗВІТИ СТАВЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ДО ЗАКОНУ ПРО МОВУ, 29 July 2020, <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=960&page=2&t=10>

⁴ The mayor of Harkiv was fined by the Commissioner on 24 November, 2022, for using non-state language in his public appeals. The mayor of Kharkiv must pay a fine for using the Russian language 24 November, 2022, <https://babel.ua/en/news/87451-the-mayor-of-kharkiv-must-pay-a-fine-for-using-the-russian-language>

⁵ Office of the UNHCR, Analytical Note on the Draft Law 'On Ensuring the Functioning of Ukrainian as the State language', 5 September 2019.

of language, including minority languages, while for public media, it advised that the languages of minorities must be provided with sufficient and proportionate space. In conclusion, the note urged the government *'to elaborate, without undue delay and in an inclusive consultative process, the (...) law on realization of the rights of indigenous peoples and national minorities of Ukraine in order to provide solid legal guarantees for the protection and use of all minority languages and to strike a balance between the goal of promoting the official language and the language rights of persons belonging to national minorities.'* (Recommendation to Point XIII)

The Venice Commission also examined the law, and published an opinion about it on December 9, 2019.¹ The Commission concludes that although it *'fully understands the need for the Ukrainian legislator to adopt measures to promote the use of Ukrainian as the State language'*, it *'has to be coordinated and adequately balanced with guarantees and measures for the protection of the linguistic rights of Ukraine's minorities, which may not be unduly diminished.'* The Commission clarifies that *'the State Language Law (...) fails to strike a fair balance between the legitimate aim of strengthening and promoting the Ukrainian language and sufficiently safeguarding minorities' linguistic rights'* and calls the Ukrainian Government to prepare without any unnecessary delay the Law on Minorities and to consider postponing until the adoption of the Law on Minorities the implementation of the State Language Law's provisions which are already in force; to revise the State Language Law to ensure its compliance with Ukraine's international commitments; to repeal the provisions of the Law providing for a differential treatment between the languages of the three categories of national minorities to the extent that the distinction between those languages is not based on an objective and reasonable justification; to safeguard the rights of linguistic minorities as well in order to promote a fair balance between the strengthening of the status and use of the State language and the protection of minority languages and to entrust the Commissioner for the Protection of the State Language, or another duly-constituted institution, with the responsibility to monitor the implementation of the legal provisions on the use of minority and indigenous languages.

On July 1, 2021, the Rada adopted the *"Law on the Indigenous Peoples of Ukraine"* that provides a framework for the protection of the rights of the indigenous peoples of the Crimean Peninsula, i.e. the Crimean Tatars, Karaites and Krymchaks, living *de facto* under Russian occupation. In 2001, their communities numbered 248,200; 1,196; and 406 people, respectively, according to the Ukrainian census. The law is a turning point for minority protection in Ukraine since it charts a path for laying claims to the lands in Crimea and girds the displaced minority groups with legitimate arguments to be raised before international fora about their repatriation (Sribniak 2021). The law largely echoes the United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples by

¹ Venice Commission, Opinion on the Law on Supporting the Functioning of the Ukrainian language as the state language, CDL-AD(2019)032, 9 December, 2019.

guaranteeing their right to self-determination within Ukraine and self-government in matters relating to their internal affairs. The legal bodies of the indigenous peoples have advisory powers in forming a list of objects of indigenous peoples' cultural and religious heritage, restoration of historical toponymy, the inclusion of information on indigenous peoples in the school curriculum, and environmental protection in Crimea through an institutionalized dialogue with the state authorities. The law also imposes on the state the obligation to refrain from assimilation. It is telling that such a stipulation regarding to other national minorities has not been put in place, making them possible targets of assimilatory policies. Another problem is that the law is more of declarative nature, not only because Crimea is out of Ukrainian jurisdiction, but also because there is no regulation on the implementation and there are no guarantees that the transferred rights will not be revoked (Tóth, 2022: 10-14).

The so far last piece of legislation concerning the rights of national minorities is the Law on National Minorities, adopted on December 13, 2022. This law reinforces the limitations introduced earlier by the Law on Education or the Law on the Functioning of the Ukrainian Language as State Language and fails to address the criticisms raised internally or internationally. It is not a coincidence therefore, that the law was criticized by the representatives of the ethnic Hungarian minority,¹ the Romanian minority,² the Romanian Foreign Ministry,³ while the Ministry of Foreign Affairs and Trade of Hungary addressed the OSCE High Commissioner on National Minorities,⁴ and the PACE asked the opinion of the Venice Commission.⁵ Similarly, Romanian⁶ and Hungarian Members of the European Parliament addressed the European Commission asking what it is able and willing to take in order to ensure the linguistic and educational rights of national minorities living in Ukraine, as required by the accession conditions and in accordance with the Copenhagen criteria.⁷

¹ A KMKSZ és az UMDSZ közös nyilatkozata Ukrajna nemzeti kisebbségeiről (közösségeiről) című törvénnyel kapcsolatban, 16 December 2022, <https://kmksz.com.ua/2022/12/16/a-kmksz-es-az-umdsz-koz-os-nyilatkozata-ukrajna-nemzeti-kisebbsegeirol-kozossegeirol-cimu-torvennyel-kapcsolatban/>

² Noua lege a minorităților naționale din Ucraina, o dezamăgire pentru comunitatea românească. Problema educației în limba maternă, nerezolvată, 22 December 2022, <https://www.libertatea.ro/opinii/noua-lege-a-minoritatilor-nationale-din-ucraina-o-dezamagire-pentru-comunitatea-romaneasca-problema-educatiei-in-limba-materna-nerezolvata-4388900>

³ Comunicat de presă privind poziția MAE referitoare la adoptarea, de către Rada Supremă a Ucrainei, a Legii privind minoritățile naționale (comunitățile) din Ucraina, 22 December 2022, <https://www.mae.ro/node/60649>

⁴ Kérvényeztük az ukrán nemzeti kisebbségi törvény végrehajtásának elhalasztását, 14 March 2023, <https://kormany.hu/hirek/kervenyeztuk-az-ukran-nemzeti-kisebbségi-torveny-vegrehajtasanak-elhalasztasat>

⁵ No 1123/2023 - Ukraine - Opinion on the law on national minorities (communities). The adoption of the opinion is expected by June 2023. Documents by opinions and studies, https://www.venice.coe.int/WebForms/documents/by_opinion.aspx?v=ongoing&lang=EN

⁶ Protecting the rights of the Romanian community in Ukraine, 14 February 2023, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2023-000454_EN.html

⁷ Ensuring the rights of the Hungarian minority in Ukraine, 30 March 2023, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/P-9-2023-001080_EN.html

Regions with ethnic minority majorities in Ukraine

There are areas within the internationally recognized borders of Ukraine where non-Ukrainian population form a majority. Ethnic Russians live mostly in Crimea, Donetsk, Luhansk and Zaporizhzhia regions, while the Bulgarian, Hungarian and Romanian speaking areas are located in Odessa, Zakarpattia and Chernivtsi regions, respectively. During the course of Ukraine's independence, some of them have advocated for internal self-determination, a special status within Ukraine.

In 1991, alongside with the referendum on independence, the residents of Crimea and Zakarpattia simultaneously voted on a special status for their regions within Ukraine; furthermore, by a popular vote, the mostly ethnic Hungarian residents of Berehove-Beregszász district also supported the creation of a Hungarian Autonomous Subregion (district) within Zakarpattia region. Regionalist movements occurred in Donetsk, Luhansk, Dnipro and Odessa too in the early 1990s (Goode, 2011: 139-140). The Verkhovna Rada in Kyiv, however, disregarded these popular referenda or wishes with the exception of Crimea, where the pressure was too high.

The status of the Russian-speaking peninsula was heavily debated in the 1990s. On May 5, 1992, the Supreme Council of the self-declared Crimean Republic declared independence depending on a referendum planned for August that year. It is to be stressed, that the challenging of the borders was not rare in the post-Soviet region then, even within the pre-first Chechen War Russia (Stern, 1994, Lundstedt, 2018). After months of negotiations, a compromise was reached in July 1992, providing an autonomous status and a special economic status for Crimea, which thus agreed to remain part of Ukraine. The Ukrainian readiness for compromise was strengthened by voices coming from Moscow that Crimea ought to be returned to Russia (Goode, 2011: 140). Following the compromise, the office of the President of Crimea was created in 1993, which was won by pro-Russian separatist Yuriy Meshkov in 1994 by popular vote. This led to increased tensions again, and finally, in 1995, the abolition of the post of President by the Verkhovna Rada, together with the Crimean Constitution of 1992. An interim period followed, ending in 1998 with the adoption of the second Constitution of Crimea—a year after the signing of the Russia-Ukraine Friendship Treaty in which Russia recognized the inviolability of the existing borders. The Crimean Constitution of 1998 had two aims, to allow for Ukraine to tackle ethnic Russian separatism in Crimea and maintain sovereignty over the peninsula, what ended in March 2014 with the illegal Russian occupation and annexation.

With parts of the state getting under foreign occupation, Ukraine had to come up with an interim solution. The situation was first regulated on April 15, 2014, by the Parliament which adopted the law No 1207-VII on "*Securing the Rights and Freedoms of Citizens and the Legal Regime on the Temporarily Occupied Territory of Ukraine*". It ruled the right of entry and exit, guarantees of property rights and generally the rights of Ukrainian citizens under occupation, and also the functioning of the Ukrainian public

bodies. This was the time, when further parts of Ukraine, i.e. parts of Donetsk and Luhansk counties were driven out of Ukrainian control. This part of Ukraine had long been, and in April 2014 still was advocating for federalism within Ukraine. The official recognition of the Russian language as a second state language was highly popular there, and Russia was seen more favourable than in other Russian-speaking parts of Ukraine.¹ To distance themselves from Ukraine, on May 11, 2014, separatists held simultaneous referenda in Donetsk and Luhansk on independence. Russia initially had more ambitious goals, the creation of a counter-Ukraine, *Novorossiia* in the Eastern and Southern parts of Ukraine, without Crimea, yet it was abolished soon due to the lack of popular support (Shandra-Seely, 2019: 25-34). By the summer of 2014, even the holding of the secessionist territories came under question due to the successful counter-offensive of the Ukrainian Army. This resulted in the unofficial introduction of the Russian Army into Donbas in August 2014, since the Kremlin was willing to maintain control on these territories. With the covert Russian military involvement, Moscow started to cement the two ‘people’s republics’.

During the Minsk talks in 2014 and 2015, aiming a ceasefire, Donetsk and Luhansk were represented by their leaders at the time, although Ukraine stressed that their representation did not mean recognition. On September 16, 2014, the Verkhovna Rada adopted a bill “[O]n the Special Order of Local Self-government in Separate Regions of Donetsk and Luhansk Oblasts” which became Ukraine’s duty according to point 3 of Minsk I Agreement.² The law stipulated that Ukrainian legislation shall operate limited in the regions, i.e. with consideration of peculiarities determined by the law for the period of the introduced special order of local self-government.³ Practically, it allowed for rebel authorities to hold elections, to choose the language they use, and to exercise their own executive power, while local authorities got the right to create ‘people’s militias’.⁴ The law met with the will of the people, since according to a survey in 2019, the residents of secessionist-controlled Donbas preferred re-joining to Ukraine with a special autonomy over becoming part of Russia—with or without autonomy.⁵ Nevertheless, the number of areas regulated by the law was very restricted. Apart from Art. 4 that accorded free language use to all residents of the regions, the free use of Russian in public and private life, and allowed for public

¹ The Views and Opinions of South-Eastern Regions of Ukraine: April 2014. Kyiv International Institute of Sociology. <https://www.kiis.com.ua/?lang=eng&cat=reports&id=302&page=1&y=2014&m=4>

² № 1680-VI ЗАКОН УКРАЇНИ Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей, 16 September 2014, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/1680-18#Text>

³ The Verkhovna Rada of Ukraine adopted the Law “On the special order of local self-government in separate regions of Donetsk and Luhansk Oblasts” September 16, 2014. <https://www.rada.gov.ua/en/news/News/News/97818.html>

⁴ *Economic, Social and Territorial situation of Ukraine*. In-Depth Analysis, European Parliament, IP/B/REGI/NT/2014_2, November 17, 2014, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2014/529089/IPOL_IDA\(2014\)529089_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2014/529089/IPOL_IDA(2014)529089_EN.pdf) 19.

⁵ Hood, L. (2019). Most people in separatist-held areas of Donbas prefer reintegration with Ukraine – new survey. 14 October 2019. <https://theconversation.com/most-people-in-separatist-held-areas-of-donbas-prefer-reintegration-with-ukraine-new-survey-124849>

bodies to use Russian and other languages within the limits of Ukrainian legislation and international commitments of Ukraine, the law failed to detail the content of the proposed special status. This clearly showed that the legislation rather targeted the international community than intended to settle the issue of the separatist regions (Fedinec, 2017: 59-62).

The law was set for a three-year-period since enactment, however, President Poroshenko issued a decree to the Verkhovna Rada to repeal the law after the illegal parliamentary and presidential elections of November 2, 2014. Yet, its first modification happened only in March 2015, when the legislator connected the application of the provisions of the law to the withdrawal of the illegal armed forces and the restoration of Ukrainian jurisdiction over the territory.¹ This, of course, was heavily criticized by both Russia and the secessionist regions. Obviously, the law could not have been implemented, since Ukraine has not been exercising power over the territories, yet the validity period of the law was prolonged continuously, last time in December 2021, thus its effect ceased on December 31, 2022. At the first renewal under his term, President Zelenskyy claimed that the extension was easier than to draft a new piece of legislation.²

Compering to the previous examples, a far less known situation is that of Zakarpattia. Zakarpattia itself is home to an ethnic Slavic population called Rusyn, with a considerable ethnic Hungarian minority on the border with Hungary. Rusyns historically have the intent to distance themselves from neighbouring ethnic groups (Calvi, 1999: 289-290). Rusyn identity was supported by the Hungarian administration between 1939 and 1944, to develop into a strong national identity, distinct from the Ukrainian one. Since 1945, Rusyn identity has not been recognized by the Soviet and Ukrainian authorities, with the exception of the period between 2012 and 2014, when the language was recognized as a minority language and not a dialect of Ukrainian.³ The modern language itself was codified in 1995, in Slovakia, where also a considerable Rusyn community lives (Magocsi, 1995).

In Zakarpattia, alongside with the popular support for the independence of Ukraine on December 1, 1991, two referenda were held simultaneously. One in the whole of Zakarpattia, and another in the Berehove-Beregszász district. The first one asked the populace whether they supported a special regime for Zakarpattia within Ukraine, and the second whether the inhabitants of Berehove-Beregszász district supported the creation of a Hungarian Autonomous District within the autonomous Zakarpattia of Ukraine. Both initiatives were supported by a great majority of the

¹ № 256-VIII ЗАКОН УКРАЇНИ Про внесення зміни до статті 10 Закону України "Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей", 17 March 2015, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/256-19#Text>

² The law on special order of local self-government in certain areas of Donbas may be extended for another year – President. December 10, 2019, <https://www.president.gov.ua/en/news/zakon-pro-osoblivij-poryadok-miscevogo-samovryaduvannya-v-ok-58821>

³ Today Rusyn language and identity are recognized in Hungary, Slovakia and Romania.

voters. In January 1992, the elected regional council asked the Verkhovna Rada to modify the Constitution to include the special status of both Zakarpattia and Berehove-Beregszász district (Dupka, 2004: 61, 167-176). This call was left unanswered, and the idea of ethnically defined regions was discarded by the adoption of the Ukrainian law on national minorities of 1992. This radicalized some Rusyn politicians in the early 1990s, without any tangible success so far, although there is clearly a regional popular support for the internal self-determination. What is even more worrying than the reluctance to deal with the question in Kyiv, is that the Rusyn political movement has become under the influence of the Kremlin since then, discrediting thus a just cause.¹

As mentioned, the Hungarian community also intended to create a region with special status where ethnic Hungarians form a majority, yet that was also neglected by the Ukrainian legislator. The community itself is a small one; it numbered some 130.000 people before 2022 (Tátrai et al, 2018). However, it is the double of the size of the German-speaking community of Belgium or almost the half of the German-speaking community of South Tyrol, Italy, and equals to the population of autonomous Gagauzia in Moldova. According to the Ukrainian census of 2001, ethnic Hungarians formed a majority of 76 percent in the Berehove-Beregszász district, yet ethnic Hungarians also made up 33 percent of the Uzhhorod, 25 percent of the Vynohradiv, and 12 percent of the Mukachevo districts. These territories were all bordering to the Berehove-Beregszász district thus the Hungarian community formed a continuous area 'gerrymandered' into four districts. The community has several times asked for the merging these ethnic Hungarian inhabited parts into a single one and also called for regional autonomy by the creation of a Hungarian Autonomous District. They also urged for the creation of an electoral district where ethnic Hungarians form a majority, as it existed between 1997 and 2002, to have the chance to elect an MP to the Verkhovna Rada in Kyiv.

However, these requests have not been respected, and even the administrative reform of 2020 failed to address the issue, despite creating larger districts than the previous ones. The reform merged the ethnic Ukrainian-majority Vynohradiv district into the ethnic Hungarian-majority Berehove-Beregszász district but failed to incorporate the parts of Uzhhorod and Mukachevo districts with ethnic Hungarian majority with the exception of two villages. Therefore, according to the data of 2001, the new Berehove-Beregszász district has become of ethnic Ukrainian majority—42.1 percent Hungarian and 52.8 percent Ukrainian—, while the share of ethnic Hungarians decreased in both the Uzhhorod and the Mukachevo districts to 13.9 and

¹ Гибридная война: этнический фактор русинов Закарпатья. Аналитика ИС, 21 April 2016, https://svetlovodsk.com.ua/8964-sbu.html?fb_comment_id=849331198505739_849332888505570, Україна в лещатах російських спецслужб, 25 December 2011, <https://www.radiosvoboda.org/a/24433107.html>

5.9 percent respectively. Out of the 75 new *hromadas* (municipalities), 64 is of Ukrainian, 10 of Hungarian¹ and 1 of ethnic Romanian majority (Molnár, 2021).²

The most recent development in this regard is also alarming: on May 8, 2023, Presidential Office advisor Mykhailo Podolyak said that after the liberation, Crimea may lose its autonomy, since for a unitary state, autonomy is a dangerous path.³ Considering the European experiences and the history of Ukraine, however, such a movement would not lead to increased stability in Ukraine had it regain control over Crimea with its population of majority Russian identity.

Conclusions

Ukraine has been carrying out a nation-state building by the book, known from the 19th and 20th centuries. Due to the war, the popular support to this is given, since the ratio of the Ukrainian citizens declaring themselves ethnic Russians has radically diminished after Crimea, Donetsk and Luhansk were driven out of Ukrainian control. The war has a long-lasting effect on interethnic relations, according to a survey carried out by the Kyiv International Institute of Sociology (KIIS) in early 2023, the attitude of the society is largely hostile against ethnic Russians.⁴ A previous KIIS survey showed that it is the Russian ethnicity that Ukrainians reject, not the language itself.⁵ The reason for this could be that a significant part of the society still keeps speaking Russian, although feels Ukrainian.

Since 2014, the position of the Ukrainian has been strengthened by the legislator unilaterally and at the expense of other languages. This move has been criticized several times both internally and externally, by kin-states and international organizations, without having much effect on Ukraine. Argumentations that it might not be timely to address minority problems at the time of war are false, since the problem has been exaggerated by the Ukrainian legislator exactly during such times. It is more reasonable therefore to say that the Ukrainian legislator uses the chance of turbulence to foster nation-state building, hoping that laws restricting minority rights and contradicting the state's constitutional order and international commitments will go largely unnoticed and uncriticised due to the moral support for Ukraine in its defensive war against Russia.

¹ 7 out of the 10 *hromadas* of the Berehove-Beregszász district are of ethnic Hungarian majority, while 3 *hromadas* of the Uzhhorod district are also of Hungarian majority.

² For the Romanian minority in Zakarpattia, the administrative reconfiguration was a success, since they form a majority of 86.7 percent in the Solotvyno-Slatina *hromada* where some 94.5 percent of the ethnic Romanians of Zakarpattia reside.

³ Crimea may lose its autonomy after liberation, Podolyak says. 8 May, 2023, <https://english.nv.ua/nation/crimea-may-lose-its-autonomy-after-liberation-podolyak-says-50323040.html>

⁴ Як в Україні змінилось ставлення до етнічних росіян і які тенденції переважають? 2 April 2023, <https://hromadske.radio/podcasts/my-ie-buly-y-budem-informatsiynny-maraton/yak-v-ukraini-zminylos-stavlennia-do-etnichnykh-rosiian-i-iaki-tendentsii-perevazhaiut>

⁵ СТАВЛЕННЯ ДО БІЖЕНЦІВ, ВНУТРІШНЬО-ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ, ДО РОСІЙСЬКОМОВНИХ ГРОМАДЯН ТА ДО ДЕЯКИХ ІНШИХ КАТЕГОРІЙ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ, 30 March, 2023, <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1218&page=1>

However, if we look into the depth of the problem, we can see that unresolved problems of the national minorities create vulnerability. This was falsely usurped by Russia when moving against Ukraine in 2014, and also when attacking it openly in 2022. Other examples teach us that resolving minority issues could be done only by mutual respect and openness. It is always the state that has to offer a dialogue and show commitment in exchange of the recognition of the borders by the national minority. It is more the duty of a country building a nation-state. European cases show that force applied on minorities often result in conflict, and the resolution of the conflict often requires territory-based power sharing. Where such institutions are in place, conflict and vulnerability decrease and social cohesion grows. This leads to better understanding and a more peaceful coexistence, both within the state and on international level. This is the lecture Ukraine, and other Central European countries shall learn.

BIBLIOGRAPHY

Acton Lord /John Emerich Edward Dalberg-Acton/ (1862). Nationality. The Home and Foreign Review (July 1862). <https://www.panarchy.org/acton/nationality.html>

Alfredsson G. (1997). Autonomy and Human Rights. In. Lise Lyck (ed.). *Constitutional and Economic Space of the Small Nordic Jurisdictions*, Nordiska Institutet För Regionalpolitiska Forskning, p. 34-47.

Ambrus Nikolett (2019). Az ukrán nyelvpolitika fejlődése és átalakulása 1991-től napjainkig. In. Dabis Attila. *Kisebbségi jogok érvényesülése a Kárpát-medencében 2019*. Budapest, Kisebbségi Jogvédő Intézet, p. 11-57.

Arel Dominique (2017-2018). The Battle for Ukrainian: A Comparative Perspective. In. *Harvard Ukrainian Studies* 35(1-4), 233-263.

Beregszászi Anikó, Csernicskó István (2003). A magyar nyelv használatának lehetőségei Kárpátalján de jure és de facto. In. Nádor Orsolya, Szarka László (Eds.). *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában*, Akadémiai Kiadó, Budapest, p. 110-119.

Beregszászi Anikó (2004). Megfélemlített anyanyelvhasználat. In. Beregszászi Anikó, Csernicskó István. *...itt mennyit ér a szó? – Írások a kárpátaljai magyarok nyelvhasználatáról*, PoliPrint, Ungvár, p. 90-96.

Calvi Luca (1999). The Carpatho-Rusyn Particularity as a Model of Borderland Identity: Some Reflections for Going Beyond the Nations and Looking for Regions in Future Central Europe. In. Gehl Hans, Ciubotă Viorel. *Relații interetnice în zona de contact româno-maghiaro-ucraineană din secolul al XVIII-lea până în prezent*. Editura Muzeului Sătmărean, Cluj Napoca, p. 286-299.

Connor W. (1979). Ethnonationalism in the First World: The Present in Historical Perspective. In. Esman, M. J. (ed.). *Ethnic Conflict in the Western World*. Cornell University Press, Ithaca–London, p. 19-45.

Dupka György (2004). *Autonómia-törekvések Kárpátalján*, Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest.

Economic, Social and Territorial situation of Ukraine. In-Depth Analysis, European Parliament, IP/B/REGI/NT/2014_2, November 17, 2014, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2014/529089/IPOL_IDA\(2014\)529089_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2014/529089/IPOL_IDA(2014)529089_EN.pdf)

Fedinec Csilla (2017). Kárpátalja magyarsága a második Majdan után. In. Dabis Attila. *Kisebbségi jogok érvényesülése a Kárpát-medencében 2017*. Kisebbségi Jogvédő Intézet, Budapest, p. 59-72.

Fedinec Csilla, Csernicskó István (2017). A 2017-es ukrajnai oktatási kerettörvény: a szöveg keletkezéstörténete és tartalma, In. *Regio*, 25(3), p. 278-300.

Fiala-Butora János (2020). The Controversy Over Ukraine's New Law on Education: Conflict Prevention and Minority Rights Protection as Divergent Objectives? In. *European Yearbook of Minority Issues Online*, Brill | Nijhoff, Leiden, p. 233-261.

Goode J. Paul (2011). *The Decline of Regionalism in Putin's Russia*, Routledge, London and New York

Hrytsak Yaroslav (1998). National Identities in Post-Soviet Ukraine: The Case of Lviv and Donetsk. In. *Harvard Ukrainian Studies* 22, p. 263-281.

Kymlicka Will (1995). *Multicultural Citizenship*, Oxford University Press, Oxford.

Kymlicka Will (2002). *Contemporary Political Philosophy: An Introduction*, Oxford University Press, Oxford.

Kymlicka Will, Bashir Bashir (2012). *The Politics of Reconciliation in Multicultural Societies*. Oxford University Press, Oxford.

Kusý Miroslav (2002). *A magyarkérdés Szlovákiában*, Kalligram Kiadó, Pozsony.

Laponce Jean A. (1987). *Languages and Their Territories*, University of Toronto Press, Toronto-Buffalo-London.

Levy Jacob T. (2007). Language Rights, Literacy, and the Modern State. In. Will Kymlicka, Patten Allen (Eds.). *Language Rights and Political Theory*. Oxford University Press, Oxford, p. 230-249.

Lijphart Arend (1979). Political Theories and the Explanation of Ethnic Conflict in the Western World: Falsified Predictions and Plausible Postdictions. In. Esman Milton J. (Ed.). *Ethnic Conflict in the Western World*, Cornell University Press, Ithaca-London, p. 46-64.

Magocsi Paul Robert (1978). *The Shaping of a National Identity, Subcarpathian Rus', 1848-1948*. Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, London.

Magocsi Paul Robert (1995). A new Slavic language is born. In. *Revue des études slaves* 67(1), 238-240.

May Stephen (2007). Misconceiving Minority Language Rights: Implications for Liberal Political Theory. In. Will Kymlicka, Patten Allen (Eds.). *Language Rights and Political Theory*. Oxford University Press, Oxford, p. 123-152.

Molnár D. István (2021). Kárpátalja lakosságának területi eloszlása az újonnan kialakított közigazgatási rendszer tükrében. In. Molnár D. Erzsébet, Molnár Ferenc. *Társadalomtudományi tanulmányok*. II. RF KMF – “RIK-U” Kft, Beregszász-Ungvár, p. 239-254.

Palermo Francesco (2009). When the Lund Recommendations Are Ignored: Effective Participation of National Minorities through Territorial Autonomy. In. *International Journal on Minority and Group Rights* 16(4), 653-663.

Pataki István (2017). A 2012-es ukrán nyelvtörvény és az új nyelvtörvény tervezeteinek összehasonlító elemzése. In. Dabis Attila. *Kisebbségi jogok érvényesülése a Kárpát-medencében 2017*. Kisebbségi Jogvédő Intézet, Budapest, p. 201-216.

Requejo Ferrán (2007). *Federalismo plurinacional y pluralismo de valores – El caso español*, Centro de estudios políticos y constitucionales, Madrid.

Shandra Alya, Seely Robert (2019). *The Surkov Leaks – The Inner Workings of Russia’s Hybrid War in Ukraine*. London, Royal United Services Institute (RUSI).

Sribniak Olha (2021). ECMI Minorities Blog. Native Others: What Implications Does the Law on Indigenous Peoples Have for Ukraine’s Indigenous Population? <https://www.ecmi.de/infocchannel/detail/ecmi-minorities-blognative-others-what-implications-does-the-law-on-indigenous-peoples-have-for-ukraines-indigenous-population>

Steininger Rolf (2017). *Südtirol – Vom Ersten Weltkrieg bis zur Gegenwart*. Haymon TB, Innsbruck-Wien.

Stern Jessica Eve (1994). Moscow Meltdown: Can Russia Survive? In. *International Security* 18(4), p. 40-65.

Tátrai Patrik, Molnár József, Kovály Katalin, Eröss Ágnes (2018). A kárpátaljai magyarok lélekszáma és a népesedésüket befolyásoló tényezők a SUMMA 2017 felmérés alapján. In. *Kisebbségi Szemle* 3(3), p. 7-31.

Tóth Mihály (2016). Az anyanyelvhasználathoz való jog az Európai Unión kívül: az ukránjai példa. In. *Acta Humana* 4(3), p. 19-31.

Tóth Mihály (2022). Az ukránjai kisebbségek jogi helyzete: jogalkotás és joggyakorlat a kisebbségvédelmi elvárásokkal szemben. In. *Kisebbségvédelem* 3(2), p. 7-43.

Young Iris Marion (1990). *Justice and the Politics of Difference*. Princeton, Princeton University Press.

Zhurzhenko Tatiana (2014). A Divided Nation? Reconsidering the Role of Identity Politics in the Ukraine Crisis. In. *Die Friedens-Warte* 89(1-2), p. 249-267.

Leonid Moscviciov*

PREMISE ȘI CAUZE ALE REGIONALIZĂRII EUROPENE: DE LA „ACORDUL SOCIAL- CORPORAT” SPRE O EUROPĂ FEDERATIVĂ

CZU: 323.174(4)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12755025>

Abstract

Contemporary processes of European regionalization unfold along two fundamental dimensions – intrastatal (internal regionalization) and interstatal (cross-border collaboration of regions and formation of so-called Euroregions). These processes are continuously evolving, both in terms of establishing normative foundations and practical achievements, under the auspices of the Council of Europe and the European Union. We consider that European regionalization, the construction of Euroregions, and the cross-border collaboration system are rooted in a lengthy process of accumulating knowledge and practices concerning regionalization. This process represents a continuous historical journey, with its premises being manifested in European philosophical, theoretical, and political thinking, as well as in the process of state formation and regionalization of European territories.

Keywords: *region, regionalism, regionalization, premises, union, federalism, corporation, confederation, "imperial" regionalism, "closed" regionalism, "open" regionalism.*

Cercetările științifice contemporane cu privire „regiune-regionalism-regionalizare”, se axează inclusiv pe vechi izvoare istorice, în care și-au găsit reflectare probleme și procese, ale căror abordare teologică, filosofică sau politică fac să se întrevadă și diferite aspecte ale regionalismului timpuriu. Urmează însă să constatăm, că traseul evoluției premiselor și cauzelor regionalizării europene, precum conștientizarea acestui proces, este unul de lungă durată și extrem de tenant. Din această perspectivă, examinarea acestui proces se dovedește a fi unul complicat atât din cauza lipsei unor surse dedicate obiectului de studiu, cât din cauza extinsei perioade istorice expuse cercetării. În această situație autorul recurge la izvoarele colaterale și materialele sugestive, cu privire la parcursul istoric a regionalizării europene.

În acest sens opera Fericitului Augustin (Augustin de Hipona), reprezintă un important izvor al gândirii regionologice, viziunile medievale ale căruia fiind extrem de sugestive în contextul obiectului de studiu. Lucrarea sa „*De Civitate Dei*” este un serios suport metodologic pentru a înțelege profunzimea istoriei Imperiului Roman după nașterea lui Hristos (Eului Mediu timpuriu) (Dupont, 2022), care în virtutea circumstanțelor, a fost nevoit să se impună agresiunii parvenite din regiunile locuite

* doctorand, USM, m.leonid@yahoo.com, <http://orcid.org/0000-0001-5032-2575>

de popoarele barbare, inclusiv de triburile germanice, care s-au dovedit a fi unul din factorii importanți ce au condiționat implozia unității politice și economice a Imperiului. Cele două „lumi”, ce reprezentau (și reprezintă până în prezent) două meta-regiuni civilizaționale – *Occidentul* și *Orientul*, după apariția lor istorică și-au mai păstrat o anumită perioadă multiplele elemente culturale și religioase comune. Cu toate acestea, după dispariția Imperiului Roman de Apus (476), epicentrul marilor evenimente și procese europene se stabilește treptat la Constantinopol ce reprezenta în special Orientul Grecofon (Saint Augustin, 2005: 228). Procesele de afirmare a religiilor creștine catolice și respectiv ortodoxe în aceste două meta-regiuni au derulat în mod diferit, fiecare având propriile consecințe de conținut și de manifestare ritualică ce le deosebesc corespunzător. Impactul acestor procese s-a resimțit nu doar în conștiința religioasă, dar și cea politică a europenilor.

Având în vedere acest context istoric și transferând viziunile augustiniene din sfera teologică în sfera lumii reale, constatăm că Biserica Romană își asumă puterea caracteristică unui stat („cetate”), în frunte cu un „conducător” situat în fruntea „luptătorilor” împotriva răului. În acest sens „conducătorul” era reprezentat de Papa, considerat locțiitorul lui Hristos pe pământ („*locum tenes Christi*”) (Dupont, 2022), puterea căruia era nu doar una religioasă, dar și politică, ambele reprezentate de Statul Papal. La rândul său Biserica Bizantină, în lupta sa cu împărăția răului, era mult mai departe de afacerile lumești și cele politice, rămânând în sfera spiritualității și a virtuților legate de credința în Dumnezeu. În acest sens filosofia creștină în interpretarea Sfântului Augustin are un caracter liniar și începe cu crearea lumii de către Dumnezeu, terminându-se cu Judecata de Apoi – parcurs, ce reprezintă geneza și sfârșitul biblic al vieții pe pământ. În viziunea marelui teolog și filosof, după săvârșirea „păcatului originar” și „alungarea din Rai” (Schaff: 1053), tot ce a creat Divinitatea se scindează în două lumi cu cele două „cetăți”: Cetatea lui Dumnezeu și Cetatea terestră (a diavolului) (Mureșan, 2012: 20), care reprezintă eterna luptă dintre „bine” și „rău”.

Conștientizarea și determinarea premiselor regionalizării europene prin prisma tratatului teologic a Sfântului Augustin, considerăm că este nu doar firească dar și primordială (din perspectiva omului religios), în comparație cu perceperea acestui fenomen prin prisma unei gândiri empirice. Învederăm însă, că în scrierile sale, filosoful examinează și un exemplu de regionalizare axat pe principiul geografic. Segmentând lumea în mai multe „împărății”, Augustin de Hipona menționează două din ele – pe cea Asiriană și respectiv Republica Romană, prima fiind localizată la Răsărit, cea de a doua la Apus. Celelalte „pământuri” situate în jurul acestor două centre, constituiau în mod firesc sferile lor de influență (Schaff: 1007).

Astfel, din perspectiva regionalizării, viziunile sugestive ale gânditorului medieval se încadrează într-un larg diapazon conceptual, ce însumează: percepția formării celor două regiuni globale – Orientul și Occidentul; descrierea „Împărăției”

de Sus și celei de pe Pământ, precum celor două regiuni a Romei și Siriei, situate într-un spațiu geografic bine determinat.

Pe parcursul secolelor, care coincid aproximativ cu perioada dăinuirii imperiului Bizantin (330 d.Hr - 1453) și pe măsura instituționalizării statelor europene medievale, sursele gândirii politice, inclusiv cele ce vizează obiectul de studiu, devin mult mai explicite și deteologizate. Având în vedere epoca Renașterii, considerăm necesar să ne referim la tratatul gânditorului și omului de stat Niccolo Machiavelli (1469-1527), - „Principele”, în care se analizează nu doar metodele de cucerire, consolidare și menținere a puterii politice, dar și cele cu privire la anexarea, stăpânirea și administrarea noilor regiuni, a căror populație deseori se deosebea prin limbă și obiceiuri de cea din teritoriile ce reprezentau Centrele politice, care „au avut și au putere asupra oamenilor și sunt fie republici, fie principate” (Machiavelli, 1999: 13).

În acest sens, manifestările proceselor de regionalizare sunt percepute inclusiv prin descrierea de către Machiavelli a puterilor locale din multiplele orașe, circumscriptii, sangeacuri, pământuri și colonii, cu alte cuvinte, din regiunile administrate de către namestnicii Principelui, care fiind înzestrați cu anumite împuterniciri și funcții, erau obligați să mențină ordinea în aceste teritorii. Machiavelli nota că în afară de teritoriile care „sunt stăpânite de un principe” există și cele ce „se guvernează în mod liber”.

Ilustrul gânditor descrie incredibil de profund, ceea ce actualmente reprezintă fenomenul regionalizării de „jos”. Din această perspectivă, Machiavelli menționa că dificultățile se ivesc, în cazul integrării unui principat nou. „În primul rând, este posibil ca principatul să nu fie în întregime nou, ci să facă parte dintr-altul, alcătuind la un loc un stat care se poate numi oarecum mixt. În cazul acesta, instabilitatea lui va izvorî mai întâi dintr-o dificultate naturală care se constată la toate principatele noi, și anume că oamenii își schimbă bucuroși stăpânirea în credința că vor avea alta mai bună, ceea ce îi face să ridice armele împotriva celui care domnește asupra lor...” (Machiavelli, 1999: p.14). Dacă raportăm procesele regionalizării de „jos”, din Republica Moldova (începutul anilor 1990), sau din Ucraina (începând cu 2014) la silogismul metodologic în expunerea lui Machiavelli, vom descoperi pe parcursul evoluției istorice a acestor două țări afinități uluitoare.

În contextul prezentei cercetări, „Principele” este nu doar sugestiv. Reprezentând un serios instrument de percepție și cunoaștere a fenomenului numit regionalism/regionalizare, el este și expresia unei lucrări regionologice. Vom nota în acest context că ilustra lucrare are un caracter universal și profund metodologic din perspectiva practicii politice și diplomatice. Autorul ei reușește să expună anumite indicații metodice de o valoare incontestabilă, ce rezultă dintr-o analiză axată pe principiul: *de la „particular”, ce reprezintă o abordare factologică și a unei experiențe politice dintr-o scurtă perioadă istorică - la „general”, ce rezultă într-o teorie politică,*

care nu are un caracter abstract, dimpotrivă, unul în forma unor silogisme, sfaturi și indicații metodice expuse în spiritul politologiei empirice.

În acest sens „Principii” contemporani deranjați sau interesați de mișcările iridentiste și autarhice, nu pot să nu țină cont de concluziile istorice ale lui Machiavelli, inclusiv de cele în care se constată că: „statele care se cuceresc și care se anexează unui stat mai vechi decât cel cucerit, fie că fac parte din același teritoriu și au aceeași limbă, fie că nu sunt astfel. Dacă ele sunt de primul fel, este foarte ușor să le ții în stăpânire, mai cu seamă dacă nu sunt obișnuite a trăi în libertate; iar pentru a domni asupra lor în deplină siguranță, este de ajuns să faci să se stingă neamul principelui care le stăpânește. În ce privește celelalte lucruri, este destul să păstrezi vechile condiții, iar moravurile să fie asemănătoare, pentru ca oamenii să trăiască în liniște, precum am văzut că au făcut Burgundia, Bretagne, Gasconia și Normandia, care de multă vreme s-au unit cu Franța; și cu toate că există unele nepotriviri de limbă, totuși moravurile sunt aceleași și oamenii pot trăi ușor unii cu alții” (Machiavelli, 1999: 15).

Fiind oarecum categoric în afirmațiile sale, Machiavelli lasă loc și pentru abordarea situațiilor de alternativă, fapt ce oferea decidenților posibilitatea dar și necesitatea opțiunii politice. Astfel continuându-și idea cu privire la anexarea noilor teritorii, care actualmente constituie obiectul de studiu în cercetările regionalistilor, gânditorul florentin afirma: „Greutățile se ivesc însă atunci când cucerești teritorii diferite prin limbă, obiceiuri și orânduire; în cazul acesta trebuie să ai norocul de partea ta și să fii foarte priceput pentru ca să poți păstra ceea ce ai cucerit, iar unul din mijloacele principale și eficiente pentru aceasta ar fi ca cel care cucerește un teritoriu să se și ducă să locuiască acolo. În felul acesta, stăpânirea ar fi mai sigură și mai trainică; așa au locuit de fapt turcii în Grecia” (Machiavelli, 1999: 16).

Insistând mai departe în sfaturile sale, Machiavelli vine cu aceleași propuneri de alternativă în privința stăpânirii teritoriilor/regiunilor anexate, care constau, pe de o parte, în întemeierea unor colonii care trebuiau să devină „un fel de centre de legătură ale acelor teritorii cu statul” și care „nu cer multă cheltuială”, iar coloniștii - „noii locuitori”, fiind doar „numai o foarte mică parte din noul stat”, urmau să răzlețească locuitorii băștinași, care „nu vor fi niciodată primejdioși”. Pe de altă parte, „în loc de colonii, principele întreține acolo trupe militare” cu cheltuieli, mult mai mari. În plus fiecare locuitor „va suferi de pe urma acestor lucruri și fiecare va deveni un dușman al principelui...” (Machiavelli, p.16-17).

Urmează să remarcăm în acest context, că fiecare din expusele referințe la ilustra lucrare, reflectă diferite parcursuri ale regionalizării europene, în funcție de țară. În acest sens, Republica Moldova se oglindește perfect în gândirea politică machiavelliană - prin trecutul său istoric din ultimele două secole: anexarea de către Imperiul Rus a teritoriului dintre Prut și Nistru, care a rămas în istorie sub denumirea de „Basarabia” și aplicarea unei administrări specifice și inițial loiale populației din acest teritoriu, care treptat devine una similară celor din restul guberniilor/regiunilor

rusești, considerate destul de dure; colonizarea sudului Basarabiei cu etnii diferite de cea autohtonă; integrarea Basarabiei în cadrul Statului Român; încorporarea acestui teritoriu, plus celui din stânga Nistrului (care timp de 20 de ani a existat sub denumirea de Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (RASSM)) în componența imperiului sovietic sub denumirea administrativ-politică - Republica Sovietică Socialistă Moldovenească (RSSM); formarea Republicii Moldova, stat independent, drept rezultat al imploziei Uniunii Sovietice; regionalizarea ofensivă (de „jos”) a Republicii Moldova prin formarea a două regiuni cu trăsături separatiste (Găgăuzia și Transnistria), drept consecință a acestor procese istorice. Cu alte cuvinte, la diferite etape a parcursului istoric expus, teritoriul Republicii Moldova a fost expus unor semnificative presiuni politice și militare din partea diferitor „Principi”, pentru „buna” lui administrare, ca mai apoi în ultimele trei decenii guvernul Republicii Moldova să devină un gen de „Principe” contemporan care trebuie să fie, precum menționa Machiavelli, „foarte priceput pentru a păstra” propriile regiuni .

În opinia autorului, viziunea lui Machiavelli cu privire la reunirea câtorva state și formarea unor eventuale uniuni, are o semnificație profund teoretică cu privire la esența federativă de ex. a Comunității Europene (1957), dar și a statelor europene contemporane, ale căror componenți regionali se caracterizează prin pronunțate particularități teritoriale, istorice, lingvistice, civilizaționale, etnice și religioase. De fapt, precum menționează și profesorul V.N. Leksin, în fiecare țară există propria diversitate de poziții și diferențe între subiecții-componenți ai statului (Leksin, Porfiriev: 173-190). În acest sens viziunile machiavelliene ne sugerează clar existența caracterului dual al relațiilor federative, care reflectă două nivele ale puterii de stat ce se află într-o necesară interdependență, fiecare din ele, asigurând existența unei alteia. Dualitatea acestor relații se manifestă, pe de o parte, prin recunoașterea intereselor centrale (comunitare) în cadrul statului comun, pe de alta - prin recunoașterea propriilor interese, caracteristice doar subiectului constituant al statului. Din perspectiva celor menționate, caracterul federativ al statelor europene este profund istoric, iar principiul dualității în relațiile federative semnifică delimitarea puterii pe verticală. În plus cele două nivele administrative ale puterii de stat se deosebesc printr-un anumit nivel de independență și propriile izvoare de legitimizare a puterii, printr-o semnificativă autonomie în propria sferă de responsabilitate, or împuternicirile pe care le realizează, nu sunt delegate de o altă putere (Scherr, 2017: 53-72).

Din perspectiva obiectului nostru de studiu, „Leviatanul” lui Thomas Hobbes care vede lumina tiparului în 1651, reprezintă un alt izvor teoretic, dar și sugestiv, care ne ajută să înțelegem premisele regionalizării europene. În pofida faptului că este mai complicat (în esență imposibil) să analizezi izvoarele teoretice din epoca respectivă prin metoda comparată, vom menționa totuși, că spre deosebire de „*De Civitate Dei*”, care reprezintă o abordare teologică a lumii și de „Principele” în care politica, acțiunea

politică se analizează inclusiv printr-o exemplară analiză pozitivistă, „Leviatanul” lui Hobbes îmbină la prima vedere ambele abordări (Hobbes, 2017). Fiind însă puternic marcat de complicatele procese istorice ale timpului (războiul sângeros de treizeci de ani și instaurarea, după Pacea Westfalică, a unui nou sistem internațional prin recunoașterea reciprocă a suveranității statelor europene), „Leviatanul” purta amprenta antagonismelor religioase ale timpului și a luptei pentru „adevărata credință” în baza principiului „cel ce deține puterea, stăpânește credința

În acest sens lucrarea lui Hobbes este tot atât de complicată și greu de înțeles, pe cât de neclară era perioada în care a fost scrisă. În opinia autorului, cea mai importantă noțiune în textul acestei scrieri, este noțiunea de *stat* („*state*”) – cuvânt relativ nou pe cele timpuri, mai puțin frecvent fiind folosită și noțiunea de *uniune/comuniune* („*Commonwealth*”). Noțiunile respective, în funcție de conotație, reprezintă ceea ce este Leviatanul, a cărui „putere pe Pământ nu are asemănare”. „*Statul*”, care stăvilește „lupta tuturor împotriva tuturor” se deosebește în opinia noastră, de „*Statul*” care întrunește și stăpânește pământuri/teritorii, pe care Hobbes le numește „*îndepărtatele regiuni*” sau „*regiunile din vecinătate*”.

Astfel, judecând despre apariția tiparului, care a declanșat publicarea cărților de citire, Hobbes menționa că este „o invenție convenabilă pentru păstrarea memoriei despre trecut și unificarea omenirii din multiplele și îndepărtatele *regiuni*” (Leviathan or the Matter: 19). În afară de aceasta, analizând istoria ca știință, marele filosof o partaja în două tipuri – în „istorie naturală” și „civilă”. Primul tip, în opinia lui, reprezenta istoria „naturii, care nu depindea de voința omului, precum este istoria metalelor, a plantelor, animalelor, *regiunilor* ș.a.m.d.” (Leviathan or the Matter: 51). Vorbind despre istoria „civilă”, Tomas Hobbes vede în toate *unitate* în pofida *diversității*. În acest sens slujitorii bisericii, unde nu s-ar fi aflat, recunosc doar o singură putere, cea a Papei de la Roma, or „Clerul, care dispune de biserici și catedrale, în care oraș nu s-ar fi aflat, datorită apei sfințite și rugăciunilor, aceste orașe rămân parte a imperiului. Zânele de asemenea dispun de cetăți vrăjite și fantome, care stăpânesc *regiunile din vecinătate*” (Leviathan or the Matter: 436). Observăm în acest context, că asemenea Fericitului Augustin, Thomas Hobbes delimitează sfera spirituală în cea stăpânită de Dumnezeu și cea supusă forțelor satanice. Este important să menționăm odată în plus, că expusele mecanisme de control asupra regiunilor și sferelor de influență se realizează prin intermediul Bisericii, care-și asumă puterea caracteristică unui stat (Fericitului Augustin); tiparului, rugăciunilor și puterii apei sfinte (Thomas Hobbes); statului, puterii politice, puterii monarhului (Niccolo Machiavelli).

Ținând cont de faptul că Leviatanul se caracterizează printr-o abordare duplicitară – pe de o parte empirică, pe de alta scolastică, Hobbes considera totuși că prin scrierile sale, luptă împotriva scolasticii și deschide calea spre cercetarea

științifică rațională, punând pentru prima dată în circuitul abordărilor filosofice noțiunea de „regiune” drept semnificație a unor anumite teritorii.

Menționăm însă, că premisele gândirii regionaliste, nu rezidă doar în utilizarea lingvistică a noțiunii de „regiune”. În plus, nu fiecare autor ce folosea în scrierile sale noțiunea dată, avea în vedere fenomenul conceput din perspectiva abordărilor contemporane. Astfel, Platon, întrebuițând cuvântul „regiune”, pe care marele filosof îl folosea destul de frecvent, nu avea în vedere anumite pământuri, teritorii sau coordonate geografice, ci diverse domenii ale filosofiei, gândirii și cunoașterii (Plato, 2021: p.101, 156, 438, 560). Pe de altă parte, ținând cont de faptul, că în gândirea filosofică din sec. XVIII cuvântul „regiune” nu exprima fenomenul în esență, lumea globală însă era privită de către filosofia europeană, în special cea germană, printr-o evidentă prismă regionalistică.

Astfel analizând lumea din perspectiva culturologică și civilizațională Jean Jacques Rousseau spre deosebire, de exemplu, de reprezentanții filosofiei clasice germane Herder și Hegel, care afirmau că popoarele orientale au deviat de la direcția magistrală a istoriei europene, a adoptat o altă poziție ce vizează valoarea indiscutabilă a tuturor culturilor existente. În acest sens, pentru a concepe aspectul global al civilizațiilor, Rousseau recurge la procedeul regionalistic de gândire și modelare: „Întreg pământul (menționa marele filosof – n.a.) este împresurat cu popoare, pe care le cunoaștem doar după denumirea lor... Închipuiți-vă însă, că Montesquieu, Buffon, Diderot, D'Alembert, Condillac și alte persoane de felul lor, întreprind o călătorie în interesul concetățenilor, pentru a studia Turcia, Egiptul, Berberia, Maroc, Guinea, Țara Cafrilor, partea interioară a Africii și a coastei de est, Malabri, Țara Mongolilor, Regatul Siam, Pegu și Ava, China, Tartaria și îndeosebi Japonia, iar în cealaltă emisferă – Mexicul, Peru, Cili, Pământul lui Magelan, Țara adevăraților și închipuiților Patagoni, Tucuman, Paraguai și după posibilitate – Brazilia, insulele Caraibe, Florida și alte țări primitive. Să ne închipuim că acești noi Herculeși, întorși din străinătate, ar fi scris istoria naturii, precum cea politică și etică, atunci am fi văzut cum din scrierile lor apare o lume nouă, învățându-ne astfel să înțelegem lumea în care trăim” (Rousseau, 2007).

Idea studierii altor „lumi” și „pământuri”, prin îndelungatele călătorii, care poate fi considerate drept acțiuni de știință empirică, pe care K. Popper o mai considera și ca „știință eroică”, sau „romantică” (Țapoc, 2005: 77-78), nu reprezenta ceva nou în practica cercetărilor etno-geografice și celor istorice. Dacă Russo recurge la o figură de stil pentru a menționa semnificatele regiuni, atunci Herodot, mai devreme cu 14 secole, descria istoria și geografia multor localități și regiuni ale Europei, Asiei și Africii prin metoda empirică, fiind considerat primul călător-cercetător, care trata istoria din perspectiva geografiei și geografia prin prisma cunoștințelor istorice. În acest sens Herodot, ne-a lăsat primele exemple de cercetare a geografiei istorice, acesta fiind recunoscut de contemporani, nu doar „părinte al istoriei”, dar și „părinte al

etnografiei". Din aceste perspective științifice, ilustrul cercetător, a întreprins multiple expediții în regiunile de vest ale bazinului Mediteranean, până la sudul peninsulei Italice, în regiunile Pontului Euxin, gurile Dunării, stepele din preajma Donului și mai departe spre Est. În diverse regiuni ale Imperiului Persan, a studiat Babilonul și Susa; de mai multe ori a călătorit în Egipt, pe care descriindu-l, Herodot menționa că Egiptul este populat de egipteni, care nu se transformă în asiati sau libieni, chiar dacă ei locuiesc pe ambele maluri ale Nilului. De menționat în acest sens că Herodot nu era de acord cu afirmația tradițională că hotarul dintre Asia și Libia trece râul Nil. Această polemică reprezintă una din cele mai timpurii discuții cu privire la hotarele regionale, care comportă o serie de argumente, puse în discuție de mai multe generații de savanți, care trenează până în sec. XIX (The Space of the city in Graeco-Roman Egypt: 2011: 10).

Este rațional să considerăm că premisele regionalizării europene se manifestă și în sfera politico-economică, pe care paradoxal, dar le depistăm în contextul istoric de centralizare, formare și consolidare a statelor europene, care prin excelență presupune procesul invers al regionalizării și devoluției statelor. Recunoscuta cercetătoarea Irina Busîghina, menționează, că din cele 500 unități teritoriale europene independente sau relativ independente, care existau la începutul sec. XVI, sau transformat către începutul sec. XX în 25 de state europene, a căror integritate erau menținute, inclusiv prin forța armată, prin care și s-a realizat unificarea lor (Busîghina, 2007: 18-27). În acest sens menționăm că aceste state deosebindu-se printr-o profundă neomogenitate economică, politică, culturală și lingvistică, însusează premisele și totodată cauzele de fond ale regionalizării europene contemporane. De menționat, însă că procesele menționate sau manifestat sub diferite forme, având respectiv și diferite finalități. Dacă în Franța după Războiul de o Sută de Ani puterea monarhică reușește să supună totalmente marele orașe și centrele regionale medievale, în pofida ponderii lor politice, economice și sociale la acel moment indiscutabile (Desplat, 2002: 15-34), atunci în Germania, dimpotrivă, procesul unificării statului, care se finalizează doar în 1871 prin declararea Imperiului German, așa și nu s-a finalizat cu formarea unui stat unitar și centralizat (Hamann).

Având în vedere direcția magistrală a acestui proces, perioada istorică menționată se deosebește prin devenirea unei Europe a statelor naționale instituite prin centralizarea puterii politice. Pe acest fundal – orașele și circumscripțiile rurale, deseori cnezatele semi-independente, în pofida pierderii autonomiei față de puterea centrală a suveranului, totuși și-au păstrat unele tradiții de independență în ceea ce privește economia de ramură și cea locală, precum identitatea istorică și geografică. În acest sens nu putem vorbi despre un regionalism ca atare, însă specificitatea locală determinată de aceste tradiții au pus bazele deosebirilor regionale în viitor.

Actualmente tuturor statelor europene le revine misiunea soluționării multiplelor probleme regionale, care au la bază evidente cauze istorice, etno-culturale, lingvistice, politico-economice, dintre care cele mai esențiale în opinia noastră, sunt

cele etno-lingvistice și economice. Cauzalitățile etnice și implicit lingvistice se fac resimțite în Tirolul de Sud (Italia), Alsacia și Occitania (Franța), se manifestă prin lupta pentru autonomie în Wales (Marea Britanie), Țara Bascilor și Catalonya (Spania) etc. Pretutindeni asemenea grupuri etnice victimizate din punct de vedere istoric, afirmă faptul că sunt nedreptățite prin subdezvoltarea lor economică, sau că ele contribuie cel mai mult la formarea bugetelor naționale, subminându-și propria bunăstare. Catalonia, în acest sens, fundamentându-și revendicările cu privire la autonomia regională, învederează că populația Cataloniei constituind 20% din populația Spaniei, asigură 50% din bugetul național, primind în schimb doar 12% din această sumă în forma unor subsidii (Stratégie de l'Europe des regions, 1974: 3-20).

Perioada formării și consolidării statelor europene contemporane versus proeminarea perspectivei regionale, coincide cu perioada „mercantilismului economic” european a cărei esență doctrinară coincide cu scopurile și mijloacele edificării statelor centralizate. Puterea monarhică în mai multe state europene tindea nu doar spre unificarea/centralizarea politică, dar și spre omogenizarea economică, or „mercantilismul” care apare în sec. XVI, reprezentanții acestei ideologii economice medievale, în special negustorii și cămătarii, mai târziu manufacturiștii (perioada capitalismului timpuriu) cereau de la puterea politică centrală protejarea peții interne, asigurarea procesului de îmbogățire prin direcționarea „banilor naturali” – aurului și argintului spre propria economie și îngrădirea ieșirii acestora în afara statului. Deosebit de expresive în acest sens sunt viziunile lui Tomas Mann, care era convins că „cea mai eficientă cale spre a te îmbogăți este comerțul extern care impune regula - de a vinde străinilor mărfuri, acumulând sume de bani mult mai mari, de cât sumele cu care se cumpără mărfurile lor” (Thomas Mann's best works). O asemenea abordare a relațiilor comerciale externe reflectă așa numitul „protecționism”, care în fond semnifica politica economică a monarhului menită să reducă importul mărfurilor și serviciilor străine și să protejeze producerea propriilor mărfuri, fapt ce-i permitea majorarea venitului și posibilitatea de ai implica pe locuitori în exercițiul muncii. Ambii indicatori economici reprezentau expresia stabilității politice și dezvoltării economice a statului centralizat.

Asemenea „revoluție” economică putea fi realizată, doar prin aplicarea unor politici promovate de monarhi, ce garantau existența și consolidarea continuă a statelor, ce înglobau regiunile, cnezatele/principatele și orașele cândva independente de o altă putere. Anume formațiunile statale menționate, erau capabile să introducă și să mențină tarifele protecționiste la mărfurile importate, subvențiile și stimulentele fiscale pentru exportatorii de mărfuri. Întrucât aceste măsuri erau puse în aplicare cu ajutorul puterii politice centrale, atât mercantilismul timpuriu (prin exponenții săi), cât cel tardiv erau de acord cu intervenția statului în afacerile economice, în pofida tradițiilor dar și diferențelor economice regionale și de ramură, care având un efect istoric întârziat sau răsfrâns asupra procesul contemporan de regionalizare. Această

reacție cu efect întârziat se resimte în mod special în regiunile/zonile naturale și economice, implicit în cele turistice și cu preocupății economice tradiționale, care au fost delimitate prin granițele politice, instalate în rezultatul războaielor și tratatelor de pace și care în prezent nu mai coincid cu hotarele etnice, culturale, lingvistice, economice și naturale, care cândva, în anumite condiții istorice, aveau un caracter firesc. În acest sens, practic toate granițele statelor europene sunt rezultatul acestor procese, care au condiționat inclusiv apariția mai multor teritorii ce își manifestă dezacordul în raport cu puterile centrale pe parcursul unor lungi perioade istorice.

Cu alte cuvinte mercantilismul european, care a contribuit esențial la consolidarea statelor naționale, implicit prin integrarea formațiunilor prestatale drept componente ale sistemului economic național, paradoxal, dar a contribuit semnificativ la renașterea și hiperbolizarea tradițiilor istorice regionale, amplificarea reacției inverse a regiunilor la intervenția de cândva a statului în oportunitățile economice locale.

Pe de altă parte, Europa abundă, de exemple, pozitive, când unele zone spintecate de hotarele administrativ-politice devin „puncte de întâlnire” și colaborare a țărilor europene, „poli a dezvoltării economice”, faimoase „noduri turistice”, în jurul cărora se formează importante aglomerații transfrontaliere. Un exemplu elocvent în acest sens este „polul central al creșterii” situat la interferența Germaniei, Belgiei, Franței și Luxemburgului. În cadrul acestei aglomerații sunt concentrate 25% din populația Uniunii Europene și 30% din produsul intern brut. În opinia recunoscutului specialist în domeniul regionalisticii Andres Landabaso, doctor în politologie, profesor, membru al Academiei Regale din Spania, metaregiunea dată, eventual poate fi delimitată în trei raioane – de Nord, ce se conturează la interferența hotarelor Belgiei, Olandei și Ținutul Renania de Nord-Westfalia, calificat de către cercetători drept „Triunghiul industrial” Aachen-Maastricht-Liège; de Sud, care unește Saarland, Lorena și Luxemburg, supradenumit „Saar-Lot-Lux” și raionul ce constituie tronsonul industrial și de transport, care include Bruxelles-ul, Flandra, comitatul englez Kent, Departamentul francez Nord-Pas-de-Calais. Asemenea raioane (Stratégie de l'Europe des régions, 1974), ce constituie de fapt temelia Europei regiunilor, a cărora funcție de bază rezidă în unificarea social-economică a Uniunii Europene, devin treptat tronsonul/componentul formator al integrării europene.

Conștientizarea premiselor și cauzelor regionalizării europene, necesității abordării acestui fenomen, rezidă nu doar în elaborarea și socializarea teoriilor regionaliste, care parțial au fost analizate în subcapitolul 1.2., dar și în studierea teoriilor ce se referă la procesul integrării europene, care conțin și unele aspecte cu privire la procesul regionalizării europene. În acest sens, un interes deosebit prezintă teoria federalismului – considerată drept una din cele mai timpurii teorii integraționiste, implicit regionaliste. Unii savanți, preocupați de cercetarea acestui fenomen, consideră că ideea federalismului a fost abordată în premieră de savantul și

juristul german Johannes Althusius (1557-1683). În lucrarea sa fundamentală „Politica” (1603), Althusius bazându-se pe teoria dreptului natural, dezvoltă idea suveranității populare, elaborează teoria „federalismului suveranității populare”, care se axează pe principiul „corporativității” sau al celui de „uniune” (Althusius, 1964). „Corporația” reprezintă, în opinia autorului, o „uniune benevolă și temporară a oamenilor”. Pentru instituirea așa numitei corporații, era necesară „consolidarea a cel puțin trei oameni”, care intenționau de comun acord să recunoască corporația drept „obligațiune, cauză comună, stil de viață și de producere”. Asemenea conceptualizare a „uniunii” și formei ei de organizare, constituie în opinia autorului, o abordare inedită, a diverselor forme de asociere a oamenilor în diverse forme de uniuni – familie, corporație, oraș, provincie, stat, pe care Althusius le marchează drept „uniuni publice particulare” și „universale”. Cele particulare sunt constituite prin consolidarea „uniunilor primare”, iar cele universale (cu alte cuvinte statele), sunt formate prin consolidarea uniunilor publice particulare. Astfel fiind spus, orașul este constituit din numeroase familii mici și corporații; provincia, din multiple orașe și familii mari (de meșteșugari n.a); statul, din orașe și provincii, dar nici într-un caz din familii și corporații aparte (Althusius, 1964).

Viziunile marelui gânditor german, constituie începutul conceptualizării „acordului social corporativ”, care treptat devine temelia instituirii „federalismului”. În pofida faptului că noțiunea de „federalism”, este inserționată profund în circuitul științific și analitic, abordarea este departe de a fi una univocă, fapt demonstrat cu lux de amănunte, de cercetătoarea A.B. Habirova (Habirova: 63-84) în fundamentala cercetare „Federalismul: teorie, instituții, relații (cercetare de drept comparat)”, elaborată de un colectiv de autori la începutul anilor 2000. Viziunea asupra „federalismului”, rezidă în determinarea a trei forme de abordare a acestui fenomen prin sintetizarea opiniilor și concluziilor mai multor autori, preocupați în special de federalismul statal.

În *primul rând*, este vorba de o abordare extinsă a acestei categorii, caracteristică viziunilor expuse în diverse cercetări ale lui Melchior Derouet, care considera federalismul drept „principiu general de organizare, expresie a unei anumite tendințe culturale, stil de viață”; V. Ostrom cărui aparține afirmația că „federalismul reprezintă un sistem social axat pe rațiunea omenească”; R. Watts, care menționa că „federalismul este o teorie normativă” sau J. Smith, care considera federalismul drept ideologie. În *al doilea rând*, se înregistrează o abordare mult mai concretă. Adepții acestei abordări - britanicul K. Weir consideră federalismul drept ideologie sau teorie aplicativă; olandezul F. Delmartino afirmă că federalismul este un principiu de organizare a relațiilor politice, puterii politice, sistemului politic. În *al treilea rând*, abordarea ține de tratarea federalismului în legătură cu organizarea statului, realizării puterii de stat. Cercetătorii care împărtășesc această abordare, consideră că „tot ce este federativ, se referă la relațiile dintre diferite organe ale puterii”(J. Cann) sau

„federalismul este administrarea prin coparticiparea la actul puterii în baza acordului social și al principiului de autoadministrare locală” (D. Elazar).

Daniel Judah Elazar - ilustru specialist în domeniul federalismului, analizează acest fenomen din perspectiva regimului politic sau ca instrument de instituire a „unității” prin „diversitate”; ca structură social-politică, dar și proces al administrării statului; ca manifestare politică dar și socio-culturală; ca mijloc de realizare a unor scopuri tactice dar și strategice în administrarea statului (Elazar, 1987). Aceste abordări și viziuni teoretice erau împărtășite, inclusiv de Jean Monnet (Monnet, 1964), care considera că scopul integrării europene rezidă în a institui o uniune a oamenilor într-un „corp” politic unic.

Alți reprezentanți al acestui curent teoretic Altiero Spinelli (Spinelli, 1966), dar și Daniel Elazar (Elazar, 1979) considerau necesar instituirea unei Comunități supranaționale, în baza principiilor federative, reprezentând de fapt o uniune a statelor europene, numită federație, care în viziunea lui Jean Monnet ar fi constituit așa numitul „corp politic unic” al Europei.

Logica acestor afirmații se bazează pe cunoașterea esenței instituționale a statului federativ, a căror componente pot fi concepute și ca structuri/teritorii regionale. Din această perspectivă, putem să ne imaginăm că cele 27 de state-membre ale UE, reprezintă tot atâtea state-componente ale statului federativ numit Uniune Europeană. Acest silogism vine să completeze viziunea unui alt reprezentant al federalismului european Dusan Sidjanski, care afirma că la sfârșitul sec. XX – începutul sec. XXI se va instala „era federalismului”. În lucrarea sa „Viitorul federalist al Europei” profesorul Sidjanski menționa că în Europa va avea loc „revoluția federalistă”, în rezultatul căreia va fi edificată „o Europă unică”, dar în baza principiilor federaliste. În acest caz interesele naționale vor trece pe planul secund (Sidjanski, 1972: 9). Autorul lucrării consideră federalismul cea mai optimală formă de organizare social-politică a societății, ce poate garanta identitatea națională și regională în armonie cu exigențele interdependenței și globalizării.

Din altă perspectivă federalismul, în viziunea autorului, este o formă de organizare a comunităților multinaționale, a unor imense spații economice; creează condiții optime de a uni multiple state garantându-le identitatea și specificitatea lor națională. Asemenea manifestări funcționale ale federalismului se înregistrează la diferite nivele politico-organizaționale ale UE: comunitatea țărilor-membre, statele naționale, uniunile regionale și cele locale. Astfel la funcțiile tradiționale ale puterii politice se mai adaugă funcții caracteristice „puterii deștepte”, care țin cont de opinia publică, de opinia diverselor identități social-politice și culturale, de inițiativele societății civile; aplică concurența de proiecte și principiul de coordonare a acțiunilor. Din această perspectivă Uniunea Europeană, se manifestă ca un centru de coordonare și colaborare între state, regiuni și oameni. Dusan Sidjanski era convins că dezvoltarea de mai departe a multicomponentei culturii europene poate fi asigurată doar de o

veritabilă federație capabilă să asigure pe de o parte, consolidarea comunității europene, pe de alta, dezvoltarea multiplelor culturi naționale și regionale, crearea condițiilor de manifestare a diverselor identități (Sidjanski, 1972: 10).

În abordatele viziuni teoretice este ușor de observat că federalismul ca formă de organizare a comunităților statale și interstatale include prin definiție și regiunile, implicit regionalismul ca fenomen social cu formele sale de manifestare, inclusiv în sfera culturală. Cu alte cuvinte federalismul este de neconceput în afara regionalismului. Mai mult, ambele fenomene se manifestă în baza procedurilor democratice și principiului subsidiarității. În acest sens teoria federalistă a integrării europene cu certitudine este o sursă sigură de inspirație pentru dezvoltarea diverselor perspective științifice cu privire la regionalizarea europeană.

Menționăm în acest sens că și celelalte teorii integraționiste constituie importante surse pentru a înțelege și conștientiza procesul regionalizării europene, or un număr considerabil de savanți și politicieni ce reprezintă diverse viziuni și convingeri în acest sens, converg într-un singur punct de vedere: diversele forme de organizare social-politică a Uniunii Europene urmează să se manifeste ca structuri decentralizate, capabile să reacționeze constructiv la inițiativele civice, să respecte și să promoveze drepturile omului și diverselor entități sociale, să creeze condiții de manifestare a autonomiei acestora. În acest sens, un deosebit interes științific prezintă abordarea „interguvernamentală” a integrării, implicit regionalizării europene, autor Stanley Hoffmann (Hoffman, 1995) și teoria „neofuncționalistă”, autor Ernst Bernard Haas (Haas, 1968).

Considerăm că cele mai relevante concepții din perspectiva cercetării obiectului nostru de studii, și-au găsit reflectare inclusiv în teoria „nucleului tare”, autorul Wolfgang Schäuble consideră că dezvoltarea de mai departe a UE, urmează să se axeze pe principiile federalismului și subsidiarității. „Nucleul” Uniunii Europene, constituit din țările cele mai dezvoltate, inclusiv Franța și Germania, urmau să asigure integrarea treptată (citește - trenantă) a țărilor Europei Centrale și de Vest (Dempsey). În acest context prezintă interes viziunea teoretică asupra „confederației”, autor François Mitterrand, care de asemenea propunea formarea unui grup al țărilor dezvoltate, capabile să asigure extinderea UE conform principiilor confederaliste (Musitelli, 2011: 18-28), precum abordările conceptuale ale prim-ministrului britanic John Major, cu privire la „integrarea flexibilă”, care era convins că integrarea europeană trebuie să se dezvolte pe calea extensivă și nu pe cea intensivă, oferind membrilor Uniunii Europene dreptul și libertatea de a decide, - care din proiectele europene sunt cele mai convenabile și fezabile de realizat.

În aceiași cheie este construită și concepția dezvoltării UE conform celor „trei nivele” cu un nucleu din cinci țări-membre - ce constituia prima centură a Uniunii, cea de a doua centură urma a fi constituită din restul țărilor UE, cea de a treia - reprezentând țările candidate la aderare. În opinia lui E. Balladur, Franța constituia „centrul” menționatului nucleu (Balladur, 2006). Viziuni asemănătoare se regăsesc în teoria

„cercurilor concentrice” (Lavenex, 2011: 372-393) și concepția „Europei cu două viteze”, care mai târziu a evoluat în cea a „Europei cu mai multe viteze” (Menelaos, 2020: 489-507).

În opinia noastră, teoriile, concepțiile și viziunile expuse sunt expresia diverselor forme de organizare a Uniunii Europene, parte din care au un caracter preponderent politic și mai puțin științific. Acest fapt este lesne de înțeles, or o parte din autori ocupau înalte posturi politice, care prin excelență erau și exponenții intereselor propriilor țări. În acest sens viziunile expuse includ într-un fel sau altul: a) interesele „statelor-locomotive” ale UE și dorința de a le situa pe pozițiile cheie în arhitectura decizională a Uniunii Europene; b) promovarea principiului federalist al UE care oferă posibilitatea unui nivel avansat de suveranitate față de „Centru”; c) intenția de a păstra verticala structurilor de administrare a UE – expresie a integrării graduale a statelor europene conform principiilor „celor trei nivele”, „cercurilor concentrice”, „Europei cu mai multe viteze”.

Teoriile și concepțiile menționate, fiind dedicate proceselor de integrare europeană, consolidare a UE, instituire a balanței dintre interesele naționale și unionale, eficientizare a procesului de administrare europeană, reflectă prin excelență și dimensiunea regională. În acest sens, conștientizarea și socializarea regionalismului european se realizează inclusiv prin prisma fenomenului federalist și al structurării conceptuale a procesului de integrare europeană din perspectiva continuității acestui proces.

Menționăm în acest context, că regiunile europene sunt prin definiție un componentul firesc al federalismului european și celui național. În acest sens regiunile reprezintă subiecții federativi (și vice-versa), sau coincid cu formațiunile administrativ-teritoriale ale țărilor-membre și candidate la aderare. În alte cazuri regiunile europene reprezintă unități teritoriale cu extinse autonomii în domeniile cultural, lingvistic dar și politic, fapt ce le conferă dreptul coparticipării la procesele decizionale de nivel național și cel al Uniunii Europene. În ceea ce privește regiunile economice, turistice, ecologice precum regiunile transfrontaliere, fiind administrate atât de agenții statali cât de reprezentanții businessului, societății civile, locul, rolul și ponderea lor consolidează esențial sistemul federalismului și regionalismului european.

Premisele și cauzele regionalizării europene, conștientizarea și socializarea acestui proces s-a manifestat printr-un caracter sinuos, intermitent și extrem de trenant. În conformitate cu „Buletinul Centrului European de Cultură”, primele cercetări „regionalistice” se datează cu anul 1958, după care urmează seria publicațiilor regionologice (1961-1963), inclusiv materialele simpozionului convocat la Bruxelles în anul 1960. În următorii doi ani au văzut lumina tiparului 5 volume „Scheriften der Regio Basiliensis”, iar primele cercetări în domeniul regionalizării, sub egida Centrului European de Cultură și a Institutului Universitar de Cercetări Europene, se referă la anii 1963 și respectiv 1967 (Pourquoi des régions: 1975: 9-17). În pofida numărului și volumului serios de publicații dedicate regionalismului european,

cercetătorii anilor 1960, constatau cu îngrijorare absenteismul și indiferența consiliilor științifice și a guvernelor țărilor europene față de această problemă.

Remarcăm în acest context, că însăși istoriografia regionologică analizată în primul capitol al lucrării, înregistrează abordări controversate cu privire la întâietatea și importanța cercetărilor regionologice: unii savanți, inclusiv Robert Kelly, consideră că „regiunea” este expusă abordărilor politologice în calitate de obiect al unor studii științifice, doar în 1973; pe de altă parte Andrew Hurrell menționează că dimensiunea regională a relațiilor politice devine subiectul unor interese științifice, doar la începutul anilor 1990.

Cele menționate demonstrează odată în plus, că regionalismul ca fenomen social-politic, este doar la faza incipientă a conștientizării și devenirii sale ca una din direcțiile magistrale ale științelor socio-umaniste. În ceea ce privește viziunile refractare (anii șazeci-șaptezeci) față de „Europa regiunilor”, acestea erau clasificate de către susținătorii regionalizării europene după cum urmează: 1) *dezacord din considerente ideologice* – caracterul unitar și indivizibil al statului național era considerat drept sursă sigură de loialitate față de puterea centrală; 2) *dezacorduri de ordin tactic* – dacă nu se reușește o suficientă consolidare a Europei națiunilor este mai complicat să consolidezi o Europă a regiunilor; 3) *împotrivire condiționată de educația tradițională* – statul și națiunile „sunt veșnice” (Francois Mauriac), iar regiunile, încă nu sau „născut”; 4) *împotrivire care avea la bază necunoașterea fenomenului*, or nu se concepea clar - care vor fi hotarele eventualelor regiuni?, cum vor fi acestea administrate?, regionalizarea va consolida sau dimpotrivă va reduce importanța statului? ș.a.m.d. Remarcăm în acest sens, că aceste suspiciuni și neclarități deranjează opinia politică și științifică europeană și până în prezent. Se are în vedere, în primul rând, discuțiile politice și științifice statocentriste din mediul academic occidental.

În concluzie, remarcăm că conștientizarea procesului regionalizării europene reprezintă un parcurs istoric îndelungat și continuu, premisele căruia sau manifestat atât în gândirea filosofică, teoretică și politică europeană, cât în procesul centralizării statelor, formării sistemelor economice naționale, integrării europene și globalizării omniprezente. Abordările conceptuale și teoretico-practice ale regionalismului, care și-au făcut apariția în a doua jumătate a sec. XX, aveau la bază premisele conștientizării de lungă durată a acestui complicat fenomen.

BIBLIOGRAFIE

Dupont, Anthony (2022), *The Legacy of De civitate Dei*, February 16, 2022. <https://theo.kuleuven.be/apps/press/theologyresearchnews/2022/02/16/the-legacy-of-de-civitate-dei/>

Saint Augustine (of Hippo) (2005), *De Civitate Dei*. Oxford University Press. https://books.google.md/books/about/De_Civitate_Dei.html?id=s5HPmQEACAAJ&redir_esc=y

Schaff, Philip. *Nicene and Post-Nicene Fathers*, Series I, Volume 2. NPNF1-02. St. Augustine's City of God and Christian Doctrine. Chapter 14. https://www.academia.edu/29681894/City_of_God_St_Augustine_PDF_

Mureșan, Petronela-Maria (2012), *De Civitate Dei ca filosofie a istoriei*. Institutul European. <https://pdfcoffee.com/de-civitate-dei-on-line-bt-24-august-2012pdf-pdf-free.html>

Machiavelli Niccolo (1999). *Principele*, Editura Mondero, București.

Leksin, V.N., Porfiriev, B.N. (2018) *Territorial fragmentation of common legal space of Russia*. *Federalism*. 2018; (1): 173-190. https://federalizm.rea.ru/jour/article/view/86?locale=en_US

Scherr, A. *John Taylor of Caroline: Pamphlets and the press in the 1790s american periodicals, a journal of history & criticism*. 2017. Vol. 27. No. 1. pp. 53–72.

Hobbes Thomas (2017) *Leviatanul*, Editura Herald București.

Leviathan or the Matter, Leviathan or the Matter, Forme & Power of a Commonwealth Ecclesiasticall and Civill. By Thomas Hobbes of Malmesbury London, printed for Andrew Crooke, at the Green Dragon in St. Pauls Church-yard 1651. <https://socialsciences.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/hobbes/Leviathan.pdf>

Plato (2021), *Republic*, Ryerson University Toronto. <https://pressbooks.library.torontomu.ca/republic/> p. 101, 156, 438, 560.

Rousseau Jean-Jacques (2007), *Despre contractul Social sau Principiile Dreptului Politic*, Mondero, București.

Țapoc, Vasile (2005), *Teoria și metodologia științei: Concepte și orientări*. Chișinău. <https://dokumen.tips/documents/vasile-tapoc-teoria-si-metodologia-stiintei-contemporane-concepte-si-orientari.html?page=2>

The Space of the city in Graeco-Roman Egypt: image and reality (2011), Documenta, Tarragona.

Бусыгина, Ирина Марковна (2007), *Асимметричная интеграция в Евросоюзе, Международные процессы*. Журнал мировой политики и международных отношений. 2007. Том 5. №3(15) с.18-27, <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=17006265>

Desplat, Christian (dir.) (2002). *Les villageois : Face à la guerre (XIVe-XVIIIe siècle)*. Nouvelle édition, Presses universitaires du Midi, Toulouse. <http://books.openedition.org/pumi/24491>. ISBN: 9782810709267. DOI : <https://doi.org/10.4000/books.pumi.24491> , p.15-34.

Hamann, Andrea. *Le Ile Reich allemand, un empire ou un État fédératif*, Jus Politicum. No. 14. <https://juspoliticum.com/article/Le-Ile-Reich-allemand-un-empire-ou-un-Etat-federatif-976.html>

Stratégie de l'Europe des régions (1974), Bulletin du Centre européen de la culture : «L'Europe des régions (IV)». Genève, No. 1, printemps 1974. p. 3-20. https://www.unige.ch/rougemont/articles/bcec/ddr197401bcec_p3

Thomas Mann's best works. <https://gigafox.ru/en/complications-of-pregnancy/tomas-mann-luchshie-proizvedeniya-mann-tomas-kratkaya-biografiya/>

Stratégie de l'Europe des régions (printemps 1974). In: Bulletin du Centre Européen de la culture et Courrier. <https://www.unige.ch/rougemont/articles/bcec/ddr195105bcec>

Althusius J. (1964), *The Politics of Johannes Althusius*. An abridged translation of the Third Edition of «Política Methodistica Digesta, Atque Exemplis Sacris et Profanis Illustrata» / transl., with an Introduction by Frederick S. Carney, BEACON PRESS, Boston. <http://www.constitution.org/alth/alth.htm>

Musitelli, J. (2011). *François Mitterrand, architecte de la Grande Europe : le projet de Confédération européenne (1990-1991)*. *Revue internationale et stratégique*, 82. p. 18-28. <https://doi.org/10.3917/ris.082.0018>

Хабирова, А.В. Категориальный статус и проблемно-теоретическое поле понятия «федерализм», *Ученые записки Казанского Государственного Университета* Том 149. кн.3. с. 68-84. https://kpfu.ru/portal/docs/F_1659999490/149_3_gum_5.pdf

Elazar, D.J. (1987). *Exploring Federalism*. Tuscaloosa: The University of Alabama Press, V. XVI. 335 p.

Monnet. J.(1964) *L'Europe et l'organisation de la paix*. Lausanne.

Spinelli A. (1966), *The Eurocrats*. Baltimore, 1966.

Elazar D.-J. (1979), *Federalism and Political Integration*. Washington.

Sidjanski D. (1972) *L'avenir fédéraliste de l'Europe*. Genève.

Hoffmann S. (1995) *The European Sisyphus: Essays on Europe, 1964-1994*, N.-Y.

Haas E.-B. (1968), *The Uniting of Europe*. Stanford.

Dempsey Judy. Wolfgang Schäuble's Europe. <https://carnegieeurope.eu/strategieurope/73336>

Balladur, E. (2006) *L'Europe autrement*. Paris.

Lavenex, Sandra (2011). *Concentric circles of flexible 'EUropean' integration: A typology of EU external governance relations*, *Comparative European Publics*. Vol. 9, 4/5. p.372-393.

https://www.researchgate.net/publication/263328421_Concentric_circles_of_flexible_EUropean_integration_A_typology_of_EU_external_governance_relations

Menelaos Markakis (2020), *Differentiated Integration and Disintegration in the EU: Brexit, the Eurozone Crisis, and Other Troubles*, *Journal of International Economic Law*. Volume 23. Issue 2. June, p.489-507, <https://doi.org/10.1093/jiel/jgaa004>

Pourquoi des régions? (1975), *Pourquoi des régions*, Bulletin du Centre européen de la culture: „L'Europe des régions (V): Les régions transfrontalières de l'Europe (Colloque de Genève de l'AIEE)”, Genève, no. 1-2, printemps-été p.9-17. <https://www.unige.ch/rougemont/articles/bcec/ddr197502bcec>

Mariana Iațco*

DEZVOLTAREA REGIONALĂ DIN REPUBLICA MOLDOVA: CADRUL EUROPEAN DE POLITICI

CZU: 327:061.1 EU:332.146(478)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12755069>

Abstract

Regional development policy in the Republic of Moldova is the national prerogative to which central and local public administration authorities bring their coordinated contribution within a participatory process aimed at implementing regional projects and programs. Their purpose is aimed at creating the necessary conditions to ensure income, employment and living conditions of citizens, attracting investments and improving regional infrastructure.

The current development trends of the Republic of Moldova continue to be dominated by the advancement of the monopolistic model of development, characterized by disproportionate concentration of resources and welfare in Chisinau. Chisinau, against the background of increasing marginalization of peripheral regions. Currently, the Gross Regional Product per inhabitant in Chisinau is almost 5 times larger than in the regions, which negatively affects the economic competitiveness of the Republic of Moldova and average indicators of quality of life of citizens, creating the necessary premises for the perpetuation of external and internal migration.

Keywords: *regional development, european policy framework, model of development, regional infrastructure*

Pentru Republica Moldova, dezvoltarea regională a apărut ca o necesitate, pe de o parte de a corecta decalajele existente și de a prelua și aplica legislația Uniunii Europene în acest domeniu, ce reiese din angajamentele internaționale asumate, în special prin Acordul de Asociere, iar pe de altă parte prin angajamentele care derivă din statutul de țară-candidat pentru aderarea la UE, inclusiv Agenda de dezvoltare durabilă 2030. De altfel, autorii autohtoni susțin că dezvoltarea regională în Republica Moldova se articulează în contextul instituționalizării relațiilor cu Uniunea Europeană, dovadă că cadrul politico-juridic de bază a relațiilor moldo-europene conține prevederi explicite privind cooperarea sectorială relevantă (Țugui, 2017: 275-287). De asemenea, Planul de Acțiuni UE-Moldova, semnat la 22 februarie 2005, a avut o secțiune dedicată dezvoltării rurale și regionale, prin care Republica Moldova se obliga să promoveze dezvoltarea regională echilibrată, precum și să reducă diferențele economice și sociale între diferite regiuni din țară.

* Doctor în științe politice, conferențiară universitară, Departament Științe Politice și Administrative, Universitatea de Stat din Moldova, mariana.iatco@usm.md

Acordul de Asociere dintre Uniunea Europeană și Republica Moldova prevede un capitol aparte (Capitolul 20, Titlul IV) definit Dezvoltarea regională, cooperarea transfrontalieră și regională, dedicat anume acestui subiect. În mod particular, Acordul statuează că Uniunea Europeană și Republica Moldova vor coopera în vederea corelării practicii dezvoltării regionale bazându-se pe următoarele principii: descentralizarea procesului decizional, de la nivel central spre nivelul comunităților regionale; consolidarea parteneriatului dintre toate părțile implicate în dezvoltarea regională; co-finanțarea proiectelor și programelor de dezvoltare regională (Decizia (UE) 2016/839: 28-29).

În Republica Moldova politica de dezvoltare regională este un sector recent nou de reglementare și implementare, care se bazează atât pe cadrul normativ național cât și cel european. Legea nr.438/2006 *privind dezvoltarea regională* reprezintă suportul legal la nivel național al politicii dezvoltării regionale, care statuează obiectivele, cadrul instituțional, competențele și instrumentele specifice privind realizarea politicii de dezvoltare regională în Republica Moldova. Legea prevede obiective racordate la politica de coeziune a Uniunii Europene, precum cele de echitate și eficiență „teritorializate” și prevede crearea a șase regiuni de dezvoltare și anume: RD Nord, RD Centru, RD Sud, RD Chișinău, RD Găgăuzia și RD Transnistria (Legea nr.438/2006).

Contextul legal stabilea și principalele obiective ale dezvoltării regionale:

- obținerea unei dezvoltări social-economice echilibrate și durabile pe întreg teritoriul Republicii Moldova;
- reducerea dezechilibrelor nivelurilor de dezvoltare social-economică dintre regiuni și din interiorul lor;
- consolidarea oportunităților financiare, instituționale și umane pentru dezvoltarea social-economică a regiunilor;
- susținerea activității autorităților administrației publice locale și a colectivităților locale orientate spre dezvoltarea social-economică a localităților și coordonarea interacțiunii lor cu strategiile și programele naționale, de sector și regionale de dezvoltare.

Legea nr. 438/2006 statua două nivele de organizare a cadrului instituțional pentru dezvoltarea regională: *nivelul național și cel regional*. În vederea realizării Legii nr.438/2006 a fost aprobat cadrul normativ aferent prin Hotărârea Guvernului nr.127/2008, prin care se instituia cadrul instituțional și au fost aprobate Regulamentele de funcționare a unor instituții cu ar fi: Regulamentul Consiliului Național de Coordonare a Dezvoltării Regionale; Regulamentul-cadru al Consiliului Regional pentru Dezvoltare; Regulamentul-cadru a Agenției de Dezvoltare Regională și; Regulamentul de formare și utilizare a mijloacelor Fondului național pentru dezvoltarea regională (Legea nr.438/2006).

Pe plan *național* instituția reprezentativă este Consiliul Național de Coordonare a Dezvoltării Regionale (CNCDR), care a fost înființată în vederea aprobării, promovării și coordonării la nivel național a obiectivelor politicii de dezvoltare regională, instituție care de fapt nu are personalitate juridică, dar funcționează în conformitate cu regulamentul său. O altă instituție constituie Fondul național pentru dezvoltare regională și locală (FNDRL), reprezintă instrumentul principal de finanțare a proiectelor și programelor de dezvoltare regională. Fondul se formează din alocațiile anuale de la bugetul de stat, cu poziție distinctă pentru politica de dezvoltare regională, precum și din alte surse. Alocațiile anuale din bugetul de stat la Fond reprezintă 1% din veniturile aprobate ale bugetului de stat pe anul respectiv (Legea nr.27/2022).

Autoritatea publică centrală cu competențe în elaborarea, promovarea și implementarea politicii statului în domeniul dezvoltării regionale este Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale .Pe plan *regional* Consiliul regional pentru dezvoltare (CRD) este format din președinții de raioane, primării, reprezentanții sectorului privat și ai societății civile și reprezintă o structură funcțională deliberativă la nivelul fiecărei regiuni de dezvoltare, constituită pentru coordonarea și promovarea obiectivelor politicii de dezvoltare regională la nivel local (Legea nr.438/2006).

Actorul executiv care asigură coordonarea și implementarea în plan regional strategiile, programele și proiectele politicii de dezvoltare regională este Agenția de dezvoltare regională (ADR) Aceasta este instituită în fiecare regiune de dezvoltare, și are personalitate juridică își desfășoară activitatea în conformitate cu cerințele stabilite regulamentul aprobat de agenție, în temeiul Regulamentul-cadru al Agenției de Dezvoltare Regională aprobat de Guvern (Legea nr.438/2006).

Întru asigurarea realizării politicilor de dezvoltare regională în Republica Moldova s-a propus instituirea și întărirea capacităților instituționale atât la nivel național cât și regional. În acest sens, au fost create RD Nord, RD Centru, RD Sud și RD Găgăuzia dintre care primele două de nivel european NUTS II și ultimele de nivelul NUTS III, respectiv au fost instituite CRD și ADR pentru fiecare dintre cele patru regiuni de dezvoltare. Implementarea politicii de dezvoltare în regiuni, s-a asigurat prin mecanismul de tip „top-down”, în coordonare strânsă cu autoritatea centrală responsabilă de politicile statului în acest domeniu și cu sprijinul partenerilor de dezvoltare. Elaborarea politicii de coeziune în Uniunea Europeană respectă un astfel de mecanism, ca urmare a unei perioade de tranziție, în rezultat devenind o politică durabilă cu implicare pe mai multe niveluri.

Realizarea prevederilor Legii privind dezvoltarea regională a decurs odată cu aprobarea politicilor naționale în Strategia națională de dezvoltare regională (SNDR) pentru perioada 2010-2012 și activitățile prevăzute în Planul de Acțiuni din Anexa Strategiei. SNDR 2010-2012, fiind primele politici pe plan național a dezvoltării regionale. Acestea s-a concentrat pe instituționalizarea dezvoltării regionale în

Republica Moldova și consolidarea arhitecturii instituționale relevante. Acest obiectiv general și-a propus să fie atins prin prisma a 25 de măsuri și 8 obiective specifice. Concomitent, în temeiul SNDR 2010- 2012 ulterior au fost aprobate Strategiile Regionale de Dezvoltare Nord, Centru și Sud.

Mai târziu prin Hotărârea Guvernului nr. 685 din 04.09.2013 a fost aprobată a doua Strategie Națională pentru Dezvoltarea Regională (SNDR) pentru perioada 2013-2015, care reflecta prioritățile dezvoltării regionale în Republica Moldova în acea perioadă și stabilea instrumentele și mecanismele de realizare a obiectivelor strategice. De asemenea, SNDR 2013-2015 a reprezentat o continuitate logică a SNDR 2010-2012 și prevedea obiectivul general de dezvoltare echilibrată și solidă în toate regiunile de dezvoltare ale Republicii Moldova (HG nr. 685/2012).

Ulterior prevederile din următoarea Strategie Națională pentru Dezvoltarea Regională (SNDR) în perioada 2016-2020, care s-a axat pe 3 obiective, unul transversal (îmbunătățirea guvernantei) și două obiective tehnice: obiectivul 1 este focalizat pe echitate și, respectiv, obiectivul 2 focalizat pe eficiență/ competitivitate. Potrivit SNDR 2016-2020 avea ca obiectivul general: dezvoltarea echilibrată și durabilă în toate regiunile de dezvoltare ale Republicii Moldova. Iar ca *obiective specifice* erau:

- Accesul asigurat la servicii și utilități publice calitative;
- Creștere economică sustenabilă în regiuni;
- Guvernanță îmbunătățită în domeniul dezvoltării regionale.

În pofida documentelor de politici adoptate, spre regret dezvoltarea regională în Republica Moldova nu a reușit să devină o politică multisectorială armonioasă și nu s-a reușit realizarea cooperării dintre SNDR-uri și Strategia „Moldova 2020” sau alte documente de politici strategice naționale relevante. Tabloul de dezvoltare „teritorializată” nu a devenit valabil pe plan național și nu a existat suficientă coordonare a intervențiilor care abordează „ineficiența” și „inegalitatea”, fapt care nu permite a susține ca proiectele publice de investiții în infrastructura fizică și socială să fie încadrate într-o logică comună a dezvoltării. Politica de dezvoltare regională și investițiile financiare aferente deocamdată nu au revendicat pe deplin realizarea obiectivului general, mai greu de cuantificat, de dezvoltare echilibrată și durabilă în toate regiunile de dezvoltare ale Republicii Moldova.

Creșterea economică a devenit un obiectiv secundar și aleatoriu, după ce Programul cu privire la realizarea „Dezvoltării urbane echilibrate în Republica Moldova” nu a fost aprobat la nivelul Comitetului Interministerial de Planificare Strategică (CIPS). MIDR nu a reușit deocamdată să promoveze toate reformele necesare dezvoltării regionale la nivelul CIPS. Încă mai există insuficientă sinergie în activitățile ministerelor membre CNDR, ne-corelare de fonduri, iar ADR-urile revendică tot mai multă autonomie pentru a putea co-finanța și implementa proiectele naționale, rămân nedefinite și insuficient de dezvoltate parteneriatele regionale, în timp ce APL și cetățenii din regiuni în continuare nu participă integral la reformele

afere de dezvoltării regionale. Nerealizarea reformei teritorial-administrative și tergiversarea descentralizării financiare sunt obstacole de context care obstrucționează suplimentar guvernanta dezvoltării regionale în Republica Moldova (Țugui, 2017: 275-287).

Potrivit Raportului auditului implementării Strategiei naționale de dezvoltare regională pentru anii 2016–2020 aprobat prin Hotărârea Curții de Conturi nr.41/2021, s-a constatat că implementarea Strategiei naționale de dezvoltare regională pentru anii 2016-2020 reflectă declinuri majore, care trebuie soluționate, pentru a spori eficiența guvernantei în domeniu. În acest sens, relevăm din totalul de 44 de acțiuni incluse în Planul de acțiuni privind implementarea Strategiei, 28 au fost realizate integral (63,63%), 11 realizate parțial (25%), iar 5 acțiuni au rămas nerealizate (11,36%). Concomitent se observă, din totalul de 66 de proiecte planificate pentru implementare în cadrul Strategiei, 31, sau 47%, au fost finalizate (673,04 mil.lei), alte 15, sau 23%, sunt în curs de realizare, cu întârziere în implementare (771,3 mil.lei), iar altele 20 de proiecte, sau 30%, nici nu au fost inițiate (783,36 mil.lei) (Hotărârea nr.41/2021 al Curții de Conturi).

Gradul redus de implementare a acțiunilor introduse în Strategia națională de dezvoltare regională a fost accentuat, de lipsa corelării dintre strategiile și politicile de dezvoltare înfăptuite și implementate de anumiți actori, de deficitul mijloacelor financiare alocate în vederea obținerii rezultatelor dorite precum și de mecanismul ineficient de repartizare a resurselor financiare disponibile.

Actuala Strategie națională de dezvoltare regională a Republicii Moldova pentru anii 2022-2028, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr.40/2022 reprezintă o continuitate a SND-2016-2020. Potrivit actualei politici, se constată că, până în prezent nu s-a reușit realizarea unei abordări integrate de planificare, coordonare și evaluare a investițiilor publice sectoriale orientate spre dezvoltarea regiunilor. Totodată, analiza proceselor de management al politicii de dezvoltare regională reflectă mai multe de deficiențe, care trebuie soluționate rapid cu ar fi:

- 1) la nivelul cadrului instituțional este necesară de a efectua unele modificări instituționale și organizatorice care să asigure eficiența activității Consiliului Național de Coordonare a Dezvoltării Regionale și Locale, a consiliilor regionale pentru dezvoltare și a agențiilor de dezvoltare regională;
- 2) rămâne în întârziere procesul de operaționalizare a RD Chișinău și RD Transnistria (Hotărârea Guvernului nr.40/2022).

Se observă, desincronizarea instrumentelor și programelor guvernamentale de finanțare a proiectelor regionale, cum ar fi Fondul ecologic național, Fondul național de dezvoltare a agriculturii și mediului rural, Fondul rutier, Fondul de eficiență energetică ș.a. În prezent corelarea acestor fonduri cu Fondul Național pentru

Dezvoltare Regională rămâne a fi deficitară, fapt reflectat și în rapoartele de audit ale Curții de Conturi.

O prioritate majoră a finanțării obiectivelor de dezvoltare regională o reprezintă decalajul mare dintre resursele financiare și necesitățile reale de dezvoltare regională. Deși mijloacele alocate din bugetul de stat și cele oferite de parteneri sunt în creștere, acestea nu acoperă în total nevoile la nivel regional. Chiar dacă resursele sunt planificate eficient distribuite corect, o bună parte din resursele alocate în Fondul Național pentru Dezvoltare Regională nu sunt valorificate pe deplin.

Prevederile suportului normativ în vigoare stabilesc politica de dezvoltare regională ca o activitate în strânsă legătură cu autoritățile administrației publice centrale și locale, a colectivităților locale și a organizațiilor neguvernamentale, axată spre creșterea unei dezvoltări social-economice teritoriale echilibrate, pentru susținerea în special, a dezvoltării social-economice a zonelor defavorizate. În acest context, constatăm spre regret, că inițierea și transpunerea politicii de dezvoltare regională rămâne a fi o viziune doar a autorității naționale responsabile de acest domeniu, a Ministerului Infrastructurii și Dezvoltării Regionale.

În raportul efectuat de către GIZ se afirmă că una dintre caracteristicile principale ale politicii de dezvoltare regionale este abordarea intersectorială, care se transpune la nivel teritorial cu sprijinul unor alte strategii conexe, asigurând, conceptul de sinergie. În cadrul legislativ în vigoare lipsesc prevederi specifice care ar reglementa modul de coordonare a strategiilor și politicilor de dezvoltare similare gestionate de alte autorități ale administrației publice centrale sau locale, la nivel de documente strategice sau operaționale care vizează dezvoltarea regională.

În perioada de referință, la nivel național există unele fonduri sectoriale (Fondul ecologic național, Fondul rutier, Fondul de eficiență energetică, Fondul de Investiții Sociale din Moldova ș.a.) care cofinanțează realizarea diferitor proiecte în regiunile de dezvoltare, care au impact asupra dezvoltării lor, dar care nu sunt în sinergie și corelare strategică și operațională cu Fondul Național pentru Dezvoltare Regională. Forma de corelare a acestor fonduri este nu este reglementat în prezentul suport normativ.

Hotărârea Guvernului nr. 570/2017 prin care a fost aprobat Nomenclatorul unităților teritoriale de statistică al Republicii Moldova, care urma să fie implementat începând cu anul 2018 și folosit în producerea datelor statistice oficiale în plan regional Hotărârea Guvernului nr. 570/2017). Datele statistice oficiale au o importanță cheie pentru planificarea, monitorizarea și evaluarea politicii regionale. Prevederile normative date trebuie aplicate astfel încât să avem politici bazate pe date și evidențe.

Astfel se constată că o lacună existentă este lipsa reglementărilor privind modalitatea de asigurare a managementului implementării și de cofinanțare a proiectelor de dezvoltare regională de către autoritățile administrației publice locale sau partenerii lor din sectorul privat și cel asociativ. Implementarea obiectivelor

politicii regionale în UE se realizează de către regiuni fiind caracterizate de diferite raporturi în special, economice, pentru reduce decalajele existente între nivelele de dezvoltare ale diferitelor regiuni și susținerea celor, rămase în urmă.

Prin urmare, în Republica Moldova, ca și în alte statele ale lumii, dezvoltarea reală a economiei are loc neuniform din punct de vedere regional. Așa cum arată unele studii decalajele de dezvoltare regională din țară noastră sunt dependente factorii de producție, nivelelor de urbanizare sau a calității de infrastructură tehnologică și instituțională.

Potrivit SNDR, actualmente în Republica Moldova sunt instituite 6 regiuni de dezvoltare. Cum ar fi: RD Nord, RD Centru, RD Sud, RD mun. Chișinău, RD UTA Găgăuzia și RD Transnistria. Funcționalitatea lor se bazează pe activitatea celor 4 ADR-uri, adică Nord, Centru, Sud și UTA Găgăuzia, care a fost create recent. În prezent, Moldova este constituită administrativ în 32 de raioane, care la rândul cuprind 6 regiuni de dezvoltare.

Potrivit analizelor efectuate de GIZ Moldova cadrul instituțional în domeniul dezvoltării regionale (la nivel regional/ local), are evidențiate atribuțiile de elaborare a documentelor de politici, precum și atribuțiile specifice ale acestora (Raport privind evaluarea capacităților, 2022).

1. *Consiliile regionale pentru dezvoltare (în continuare CRD)* reprezintă structuri funcționale deliberative la nivelul fiecărei regiuni de dezvoltare, fără personalitate juridică, având ca scop coordonarea și promovarea obiectivelor politicii de dezvoltare regională la nivel local. Pentru 3 regiuni de dezvoltare Nord, Centru și Sud, componența este similară, incluzând câte 4 reprezentanți ai fiecărui raion: președinte de raion, un primar delegat de asociația primarilor, un reprezentant al societății civile și un reprezentant al sectorului privat. Reieșind din statutul special atribuit UTA Găgăuzia, consiliul regional are o altfel de structură, care însă păstrează aceleași principii de formare și reprezentare.

Potrivit reglementărilor Hotărârii Guvernului nr.127/2008, atribuțiile CRD sunt elaborarea documentelor de politici de nivel regional:

- a. identifică (determină) și propune Agenției de dezvoltare regională direcțiile prioritare pentru Strategia de dezvoltare regională și programele de dezvoltare regională;
- b. evaluează consecvența și concordanța Strategiei Naționale de Dezvoltare, Strategiei naționale de dezvoltare regională, strategiilor și programelor naționale sectoriale, precum și ale deciziilor politice naționale și locale în domeniul dezvoltării regionale;
- c. examinează și aprobă proiectele finale ale Strategiei de dezvoltare regională și planului operațional;
- d. prezintă Ministerului Infrastructurii și Dezvoltării Regionale Strategia de dezvoltare regională și planul operațional aprobate (HG nr.127/2008).

Agencia de dezvoltare regională (în continuare ADR) reprezintă o instituție publică subordonată autorității de implementare a politicii de dezvoltare regională, al căror obiectiv este implementarea politicii de dezvoltare regională la nivel regional /local. Pentru a spori gradul de participare a membrilor CRD în procesul decizional la nivel regional, de a asigura sinergia eforturilor la nivel regional, precum și a contribui la dezvoltarea unei gândiri și abordări colective, în cadrul CRD au fost constituite având statut de activități cu caracter de pilotare.

Comisii Regionale Sectoriale (în continuare CRS) reprezintă structuri fără personalitate juridică, cu funcție consultativă pentru CRD la nivelul regiunilor de dezvoltare. Scopul CRS este de a asigura abordarea multidimensională și elaborarea unor repere și recomandări pentru CRD în vederea promovării unei dezvoltări durabile a sectoarelor respective, inclusiv utilizarea eficientă și atragerea de noi resurse financiare și umane, având la bază următoarele atribuții:

- a. Acordarea de asistență și suport CRD în realizarea cu succes a activităților planificate;
- b. Conștientizarea și mobilizarea resurselor la nivel regional;
- c. Planificare și programare regională și locală;
- d. Optimizarea investițiilor în proiectele regionale;
- e. Îmbunătățirea dialogului intersectorial la nivel regional;
- f. Facilitarea cooperării intercomunitare.

Un aspect important în activitatea CRS îl reprezintă forma de organizare a activității acestuia, menționăm următoarele elemente:

1. Activitatea CRS este coordonată de doi co-președinți, dintre care unul delegat de CRD, iar unul este delegat de către ministerul de ramură responsabil pentru implementarea politicii sectoriale în domeniul respectiv – această abordare ar trebuie să asigure o conclucrare mai eficientă între autoritățile naționale și cele regionale / locale, astfel încât în procesul de planificare, elaborare și implementare a politicilor sectoriale, toți actorii își asumă angajamentele în mod egal, și este asigurată identificarea mecanismelor optime de implementare la nivel regional. Prin urmare, prezența reprezentantului ministerelor în calitate de co-președinte, creează premisele unei platforme în care promovarea acțiunilor planificate la nivel național sunt parte a inițiativelor regionale.

2. CRS are în componența sa 7-9 membri delegați din rândurile membrilor CRD, reprezentanți ai APL de nivelul I, sector privat și societate civilă, iar în cadrul fiecărei ședințe planificate, în dependență de subiectele discutate, participă experți / angajați ai subdiviziunilor de profil a consiliilor raionale.

De asemenea, la nivel local, atât APL de nivel I cât și cele de nivelul II, au competențe de aprobarea prognozelor și programelor de dezvoltare socio- economică, aceste aspecte fiind statuate în pct. j, alin. (1) art. 43 al Legii nr. 436/2006 privind

administrația publică locală prevede atribuții de aprobare a unor strategii, prognoze, planuri și programe de dezvoltare socioeconomică a raionului.

În acest context, posibilitatea de elaborare a documentelor de politici la nivel local ține și de structura instituțională și a capacităților aparatului consiliului raional. Potrivit legislației naționale, consiliile raionale sunt investite cu dreptul de a aproba structura și statul de personal așa cum reglementează normele lit. a, alin. (1) art. 43 al Legii nr. 436/2006 privind administrația publică locală. Dar, conform prevederilor alin. (2) art. 11 al Legii nr. 435/2006 privind descentralizarea administrativă prevăd că „capacitatea administrativă este validată ca fiind adecvată statutului legal al unei autorități publice locale atunci când cheltuielile administrative ale acesteia nu depășesc 30 la sută din suma totală a veniturilor proprii”, ceea ce ar însemna că numărul angajaților și cheltuielile de personal nu ar trebuie să depășesc 30 % din bugetul alocat, fapt pentru care, statele de personal ale consiliilor raionale sunt avizate de către oficiile teritoriale ale Cancelariei de Stat (Legea nr.436/2006).

În sensul celor reflectate mai sus, necesită să menționăm că în mare parte consiliile raionale păstrează structura potrivit prevederilor Hotărârii Guvernului nr. 689/2003 cu privire la organigrama și statele de personal ale aparatului președintelui raionului, direcțiilor, secțiilor, altor subdiviziuni din subordinea Consiliului raional, abrogată prin HG nr. 133/2013.

Ca urmare, efectului abrogării actului normativ structura și statul de personal, doar unele din consilii raionale au efectuat modificări și completări asupra Regulamentelor de activitate a subdiviziunilor de economie prin care li s-a conferit competența de elaborare a documentelor de politici de nivel raional.

Concomitent, reieșind din reglementările Legii nr. 436/2006 privind administrația publică locală, art. 3 alin. (2) prevede că: „autoritățile administrației publice locale beneficiază de autonomie decizională, organizațională, gestionară și financiară, au dreptul la inițiativă în tot ceea ce privește administrarea treburilor publice locale, exercitându-și, în condițiile legii, autoritatea în limitele teritoriului administrat.”, în ceea ce privește dreptul de elaborare a documentelor de politici potrivit opiniilor proprii și orientări strategice și nu indică obligativitatea ajustării documentelor de politici la nivel local cu cele elaborate la nivel național / regional, situația respectivă fiind la fel ca și în cazul autorităților publice locale de nivelul I.

Autoritățile administrației publice locale de ambele niveluri, care coordonează procesul de dezvoltare la nivel local, dar și reprezentanții societății civile și ai sectorului privat, recent, sunt tot mai evident implicate în elaborarea, promovarea, constituirea de parteneriate în vederea implementării proiectelor de dezvoltare regională.

În studiile naționale se indică că o problemă majoră în procesul de implementare a politicii de dezvoltare raională o constituie capacitățile reduse ale administrației publice locale (Berbeca, 2016: 23). Cu alte cuvinte, organele APL se

confruntă cu o serie de constrângeri care afectează în mod negativ eficiența activității acestora atunci când vorbim de elaborarea și implementarea proiectelor de dezvoltare regională. În primul rând, există o mare provocare la capitolul de elaborare a proiectelor. Evident, există autorități locale care sunt capabile să elaboreze proiecte, însă, în general, calitatea acestora rămâne a fi una nesatisfăcătoare.

Un obstacol care îl întâmpină, APL în implementarea politicilor este insuficiența resurselor financiare necesare pentru a contribui la co-finanțarea proiectelor de dezvoltare regională. Apare necesitatea de dezvoltare a unui mecanism privind susținerea autorităților locale în atenuarea probleme menționate. Având în vedere posibilitățile financiare minore ale administrației publice locale, MIDR a propus creșterea FNDR la 2-3% în scopul elaborării mecanismelor de co-finanțare a proiectelor transfrontaliere (Raport privind evaluarea capacităților, 2022).

Potrivit Strategiei de dezvoltare regională pentru anii 2022-2028, în cele trei decenii, în Republica Moldova a continuat să persiste regimul monopolar de dezvoltare, care îi caracteristică tendința de concentrare a resurselor în mun. Chișinău, în comparație cu celelalte regiuni. Astfel, ponderea mun. Chișinău în produsul intern brut (PIB) a depășit 45% la începutul anilor 2000, ulterior crescând până la 56% în 2013 și peste 59% în anul 2018, anticipându-se tendințele de atingere a pragului de 60% în perspectiva următorilor ani (HG nr.40/2022).

Decalajul dintre nivelul de trai și existența posibilităților profesionale au conturat tendințele centrifuge de emigrare internă spre mun. Chișinău, în special a persoanelor tinere și active. Astfel, mun. Chișinău continuă să fie unica regiune din țară cu nivel demografic pozitiv, pe fundalul unor tendințe accentuate de depopulare și îmbătrânire a restului teritoriului național.

Totuși, așa cum a fost deja evidențiat, mun. Chișinău nu a reușit să se transforme dintr-un „pol național de absorbție” într-un „pol național de difuzie” a prosperității, capabil să genereze investiții, inovații și bunăstare pentru restul teritoriului Republicii Moldova.

Unul dintre factorii principali care influențează echilibrul dezvoltării teritoriale a Republicii Moldova este reprezentat de nivelul scăzut de urbanizare a țării (42% – cel mai jos de pe continentul european). Astfel, Republica Moldova întâmpină trei provocări majore de dezvoltare urbană, care trebuie să fie abordate într-o manieră sistemică în politica națională de dezvoltare regională.

Prima provocare rezidă în existența unui dezechilibru demografic și economic pronunțat dintre primele două centre urbane ale țării, mun. Chișinău și mun. Bălți, ceea ce afectează dramatic prioritățile de dezvoltare a teritoriului național.

După cum se cunoaște, mun. Bălți este al doilea centru industrial al țării, asigurând peste 14% din volumul total al producției industriale fabricate în Republica Moldova și concentrând 6,4% din numărul de salariați. Concomitent, o analiză accentuată a indicatorilor primari de dezvoltare socioeconomică se denotă o activitate

investițională foarte redusă (3,5% din totalul investițiilor capitale și 1,2% din totalul investițiilor locative din țară), precum și o predominare a activităților economice cu valoare adăugată scăzută, iar salariul mediu în mun. Bălți fiind chiar sub media națională. În același timp, având în vedere dominarea economiei locale de către întreprinderile mari din zonele economice libere (cu forța de muncă ieftină din raioanele învecinate) și decalajul construcțiilor și activităților comerciale, se pot atesta provocări majore de scădere continuă a capacității economice al mun. Bălți.

Dezvoltarea mun. Bălți este, totodată, subminată de potențialul scăzut de finanțare a modernizării infrastructurii din bugetul municipal, capacitatea fiscală per locuitor constituind în 2018 doar 58% față de mun. Chișinău, fiind chiar mai mică decât a mun. Comrat (67% față de Chișinău) și Orhei (65% față de Chișinău). De asemenea, având o pondere de 3,8% din populația națională, mun. Bălți a beneficiat în 2020 de doar 1,6% din volumul total al investițiilor capitale din bugetul de stat. Toate aceste aspecte constituie impedimente serioase în promovarea dezvoltării mun. Bălți în calitate de pol național de dezvoltare (HG nr.40/2022).

A doua provocare majoră la adresa dezvoltării urbane este în lipsa orașelor terțiare de mărime medie, care ar activa ca centre de creștere economică regională. În acest context, cele 6 orașe stabilite de jure centre de creștere, care au potențial pentru a deveni poli regionali cum ar fi mun. Cahul, Comrat, Orhei, Ungheni, Soroca și Edineț, se confruntă cu obstacole în dezvoltare, și nu corespund criteriilor legale minime denumite orașe cu statut de municipiu (HG nr.40/2022).

Prin urmare, cele 6 municipii înregistrează lacune în ceea ce privește gradul de dezvoltare economică locală, având o infrastructură locală deficitară de sprijinire a sectorului privat și de atragere a investițiilor. În ultimii ani, nivelul salariului mediu a fost sub media națională, în toate cele 6 municipii, fapt ce denotă o productivitate joasă a activităților economice. Capacitatea de creare a locurilor de muncă continue să fie una redusă, cele 6 orașe nefiind încă capabile să asigure o absorbire eficientă a excesului de brațe de muncă din zonele rurale proxime. Capacitatea fiscală a bugetelor locale în 2018 a fost sub 50% față de nivelul mun. Chișinău, iar în mun. Soroca chiar sub media națională.

Actualmente, peste 80% din drumurile locale din aceste municipii sunt de calitate nesatisfăcătoare. Menționăm, că în municipiile Cahul și Ungheni ponderea drumurilor asfaltate este mai mică de 35%, ceea ce este sub nivelul minim de 60%, impus de legislația în vigoare ca o condiție pentru ca o localitate urbană să corespundă statutului de municipiu. Cu excepția mun. Orhei, nici unul din aceste 6 municipii nu au un serviciu local de transport public urban de calitate.

Majoritatea municipiilor se confruntă cu greutate în ceea ce privește calitatea infrastructurii urbanistice, aceasta fiind în mare parte subdezvoltată, fără reabilitarea și revitalizarea urbană necesară. Totodată, în ceea ce privește nivelul de creștere a calității vieții, cu excepția mun. Orhei, celelalte municipii nu dispun de o

infrastructură de spații publice pentru a acoperi necesitățile cotidiene de odihnă, agrement, sport, etc., (HG nr.40/2022).

Potrivit analizei Ministerului Infrastructurii și Dezvoltării Regionale, în vederea a asigurării unui nivel minim de dezvoltare socioeconomică a acestor 6 municipii – care să corespundă unor criterii de bază de definire a unui oraș-pol de creștere – sunt necesare investiții publice de circa 5,4 miliarde de lei, inclusiv 1,2 miliarde de lei – pentru mun. Soroca, 1,25 miliarde de lei – pentru mun. Comrat, 1,13 miliarde de lei – pentru mun. Ungheni, 832 mil. lei – pentru mun. Cahul, 576 mil. lei – pentru mun. Edineț și 415 mil. lei – pentru mun. Orhei. Evident, aceste intervenții presupun un efort financiar major care depășește cu mult capacitatea bugetelor locale și nu vor putea fi realizate fără un sprijin consistent din partea autorităților administrației publice centrale și a donatorilor.

A treia provocare de dezvoltare urbană constă în vulnerabilitatea orașelor mici, care și-au erodat puternic funcțiile urbanistice și economice, ca urmare a unui proces prelungit de declin demografic, dezindustrializare a economiilor locale și ruralizare a stilului de viață, lipsite de investiții în ultimele decenii.

Cu excepția mun. Chișinău, a mun. Bălți și a celor 6 municipii cu potențial de poli de creștere regională, în Republica Moldova există alte 41 de orașe mici, localizate relativ uniform pe tot teritoriul țării. Tradițional, creșterea acestor orașe s-a bazat pe dezvoltarea industriei de prelucrare și a sectorului de servicii, consolidându-se ca centre economice și administrative pentru localitățile rurale proxime în perioada sovietică.

Dezvoltarea acestor orașe a fost puternic afectată de criza economică profundă care a accentuat etapele incipiente ale tranziției, astfel încât în primii zece ani ai tranziției (1990-2000) aproape toate orașele au cunoscut un „colaps economic” și o prăbușire aproape completă a serviciilor publice, în fața unei ruralizări drastice a modului de viață. Ulterior, treptat, o parte din aceste orașe au încercat să își revină puțin, inițiind proiecte importante de modernizare și extindere a infrastructurii locale, finanțate în principal din surse bugetare de stat, politici guvernamentale și atragerea proiectelor partenerilor de dezvoltare. Având în vedere potențialul demografic, cele 41 de orașe mici pot fi grupate în 4 categorii de bază, necesitând abordări specifice în cadrul politicii naționale de amenajare a teritoriului.

Cu de 57% a populației din mediul rural, Republica Moldova este în prezent cea mai rurală țară de pe continentul european. Această situație reprezintă o provocare mare pentru eforturile de accelerare și sincronizare a modernizării echilibrate a țării și îmbunătățirea calității vieții oamenilor în condițiile unei politici de dezvoltare durabilă regională.

Potrivit statisticilor, rata de ocupare a populației apte de muncă în mediul rural a fost de 36% în 2019, semnificativ mai mică decât în mediul urban - 47%, semnificativ mai mică decât în mediul urban, cu media Uniunii Europene - 70%. Totodată, în

Republica Moldova, rata sărăciei în mediul rural este de trei ori mai mare decât în mediul urban, reprezentând 35,3% în 2020. Datele oficiale din 2018 arată speranța de viață a populației. populația rurală este de 71,4 ani. în vârstă față de 75,7 ani a populației urbane. (www.statistica.md)

E de remarcat faptul, rata sărăciei în mediul rurale este, în ultimii 10 ani este de 3 ori de ori mai mare decât media orașelor, din care de 7 ori mai mare decât cea a orașelor mari. În același timp, deoarece o parte semnificativă a populației rurale este angajată în activități agricole de subzistență, nivelul sărăciei crește an de an cu evenimente climatice extreme (secetă, îngheț, inundații), inundații etc.).

Dezvoltarea zonelor rurale depinde foarte mult de eficiența politicii naționale de regionalizare a serviciilor publice și de eforturile autorităților administrației publice locale de cooperare intercomunitară. Infrastructura tehnică slabă a construcțiilor este un alt factor care limitează oportunitățile de dezvoltare în zonele rurale. Majoritatea sistemelor de alimentare cu apă și drenaj din zonele rurale au nevoie de modernizare, iar unele localități nu au complet acest sistem..

Pentru dezvoltarea infrastructurii și a condițiilor de locuit în mediul rural este necesar să se investească în renovarea și refacerea sistemelor de alimentare cu apă și canalizare, drumuri locale, telecomunicații, energie electrică, renovare lucrări publice, iluminat public. Refacerea zonelor rurale pentru a inversa tendințele negative de recesiune socio-economică, inclusiv reducerea populației în localități, trebuie să fie unul din angajamentelor oricărei guvernări.

Realizarea obiectivelor politicii de dezvoltare regională și managementul eficient al proceselor de dezvoltare trebuie să fie una din prioritățile guvernării și consolidată instituțional în procesul de integrare europeană. Pe plan regional, suportul instituțional pentru implementarea politicii de dezvoltare regională este instituit din consiliile regionale pentru dezvoltare și din agențiile de dezvoltare regională Nord, Centru, Sud și UTA Găgăuzia. Susținerea din punct de vedere instituțional este planificată și funcționează potrivit normelor și bunelor practicilor existente în țările europene, asigurând sprijinul instituțional în vederea implementării politicilor de dezvoltare regională. În același timp, de la înființare și până în prezent, s-au recepționat intervenții legate de planificarea și funcționarea autorităților naționale și regionale, menționate, este necesar să se înlăture lacunele și fluxul de limitări care pune în pericol buna funcționare a mecanismului instituțional.

Autoritatea superioară investită cu atribuții în coordonarea politicilor de dezvoltare regională este Consiliul Național de Coordonare a Dezvoltării Regionale și Locale în cadrul căreia sunt necesare intervenții pentru întărirea capacității instituționale și eficacitatea operațională. Deși Consiliul trebuie să asigure procesul de colaborare și coordonare intersectorială între anumite entități ale statutului, în competențele de bază rolul menționat nu este reglementat satisfăcător. Unica remarcă în atribuții este faptul că acesta verifică și evaluează legalitatea prevederilor Strategiei

naționale de dezvoltare regională cu cele ale Strategiei naționale de dezvoltare sau cu documentele apropiate de planificarea strategică națională, fapt pentru care Consiliul Național de Coordonare a Dezvoltării Regionale și Locale nu dispune subdiviziuni abilitate și nici de potențial.

Bunele practici europene deseori, atestă cazuri în care politica de dezvoltare regională este combinată cu dezvoltarea urbană, cu gestionarea administrației publice, a serviciilor publice, a infrastructurii, administrarea fondurilor europene, ceea ce presupune că uneori reorganizările pot contribui la remediarea proceselor operaționale și decizionale ale autorităților publice centrale.

Autoritățile reprezentative pe plan regional sunt consiliile regionale pentru dezvoltare. Potrivit raportului efectuat de GIZ Moldova, este reflectat, că consiliile regionale pentru dezvoltare funcționează în baza principiului asigurării a reprezentativității și parității componenței astfel, încât procesul de organizare și coordonare a implementării la nivel regional să fie bazat pe o participare largă a tuturor actorilor (din sectoarele public, privat, asociativ), transparență, abordare multidimensională pe orizontală și verticală, să asigure legalitatea cu politicile naționale. Concomitent, acest principiu de largă reprezentativitate și paritate instituie un obstacol semnificativ în activitate (Raport privind evaluarea capacităților: p.29).

Componența supraaglomerată a consiliului regional pentru dezvoltare creează dificultăți în funcționarea acestuia și pune în pericol procesul decizional. Lipsa de motivație și oportunitățile infime de a fi implicate în procesul real de realizare a proiectelor de dezvoltare regională determină un interes scăzut al reprezentanților sectorului asociativ și ai celui privat de a participa în activitatea consiliului regional pentru dezvoltare.

După cum se atestă în Raportul privind evaluarea capacităților actorilor locali și regionali relevanți pentru realizarea strategică efectuat de GIZ Moldova, substructurile consiliilor regionale pentru dezvoltare în lipsă de reglementări și atribuții clare împiedică buna funcționare. Modul în care activează consiliile regionale pentru dezvoltare le caracterizează mai degrabă ca fiind structuri de promovare a unor interese locale sau raionale în detrimentul celor de dezvoltare regională.

Consiliile regionale pentru dezvoltare mai sunt responsabile și de evaluarea impactului implementării proiectelor și programelor regionale, atribuție complet nefuncțională, căci, la nivel de capacitate, consiliile regionale pentru dezvoltare, deocamdată, nu dispun de capacități, de instrumentele, resursele și mecanismele necesare pentru a efectua aceste evaluări. Drept urmare, sunt necesare de a opera modificări instituționale importante pentru eficientizarea activității acestor instituții. În prezent, au fost inițiate anumite schimbări printr-un set de modificări regulatorii propuse la nivel de atribuții și responsabilități prescrise de cadrul legal (Raport privind evaluarea capacităților: p.29).

Trebuie clarificate unele aspecte sensibile privind rolul, funcțiile și competențele agențiilor de dezvoltare regională, instituite în cele patru regiuni de dezvoltare. Pe de o parte, acestea sunt structuri din subordinea Ministerului Infrastructurii și Dezvoltării Regionale, care le aprobă costurile organizatorice și operaționale, participă activ la procesul de încadrare a colaboratorilor (chiar dacă doar la nivel de management), iar pe de altă parte, agențiile de dezvoltare regională sunt responsabile de elaborarea strategiilor, programelor, de asistență în scrierea proiectelor, precum și de implementarea și monitorizarea lor în concordanță cu deciziile consiliilor regionale pentru dezvoltare.

Partea de cadru instituțional al dezvoltării regionale este, conform noțiunii „dezvoltare regională”, și autoritățile administrației publice locale de ambele niveluri, care coordonează procesul de dezvoltare la nivel local, dar și reprezentanții societății civile și ai sectorului privat. În ultima perioadă, acestea sunt tot mai mult implicate în elaborarea, promovarea, crearea de parteneriate pentru implementarea proiectelor de dezvoltare regională, dar modalitatea lor de implicare este practic nereglementată. Acordurile de cooperare pentru implementarea proiectelor sunt documente juridice simpliste, în unele cazuri nerecunoscute ca documente pentru efectuarea tranzacțiilor financiare, și, în mare parte, neîndeplinite în totalitate.

Finanțarea proiectelor și programelor de dezvoltare regională incluse în Documentul unic de program se efectuează prin intermediul Fondului Național pentru Dezvoltare Regională. Din cadrul normativ rezultă că sursa principală de finanțare a Fondului Național pentru Dezvoltare Regională provine din resursele alocate din bugetul de stat, dar și din alte mijloacele financiare neinterzise de lege.

Concomitent, Regulamentul de formare și utilizare a mijloacelor Fondului Național pentru Dezvoltare Regională, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 127/2008, prevede că, în afară de alocațiile bugetului de stat, Fondul se poate forma și din mijloace financiare atrase din sectorul public și privat la nivel local, regional, național și internațional, inclusiv prin intermediul programelor de asistență ale donatorilor; contribuții benevole ale organizațiilor private, persoanelor fizice și juridice sau ale programelor internaționale multilaterale și bilaterale sau din partea organizațiilor neguvernamentale din țară și de peste hotarele ei. Cu toate acestea, de fapt, în perioada de la înființare, Fondul Național de Dezvoltare Regională a fost alocat integral de la bugetul de stat. Finanțarea externă atrasă de partenerii de dezvoltare este alocată direct proiectelor de dezvoltare regională și nu este inclusă în Fondul național de dezvoltare regională.

Reieșind din Raportul privind evaluarea capacităților actorilor locali și regionali relevanți pentru realizarea strategică efectuat de GIZ, potrivit alocărilor bugetare anuale, de la instituirea sa și până în prezent volumul mijloacelor financiare ale Fondului Național pentru Dezvoltare Regională au crescut anual. Dacă în 2010 în Fond erau alocate 137,66 mil. lei, în 2020 suma mijloacelor aprobate a ajuns la 220 mil.

lei (+82,4 mil. lei sau cu 62%). Suma totală a mijloacelor aprobate în bugetul de stat pentru această perioadă a constituit 1,847 miliarde lei (suma ulterior precizată a constituit 1,762 miliarde lei) (HG nr.40/2022). Totodată în această perioadă, Uniunea Europeană, guvernele Germaniei, Poloniei, Suediei, Marii Britanii, României, Cehiei, Austriei și Elveției, prin agențiile lor de cooperare, dar și alți parteneri externi au oferit suport financiar, logistic și asistență pe mai multe dimensiuni ale politicii de dezvoltare regională. În acest scop, a fost acordată asistență pentru implementarea diferitor proiecte de investiții orientate spre dezvoltarea infrastructurii, creșterea eficienței și calității serviciilor publice, consolidarea capacității instituționale a autorităților responsabile de implementarea politicii de dezvoltare regională.

Conform datelor Ministerului Finanțelor, confirmate prin Raportul Curții de Conturi nr. 65/2019, numai pentru perioada 2016-2021, partenerii externi de finanțare au alocat 67,9 milioane de euro (aprox. 1,35 miliarde de lei) pentru implementarea diferitor inițiative și proiecte de dezvoltare regională. Analiza aspectelor financiare ale politicii naționale de dezvoltare regională relevă existența unui șir de provocări și constrângeri care periclitizează procesul de finanțare a programelor și proiectelor de dezvoltare regională.

Provocarea majoră în finanțarea obiectivelor de dezvoltare regională este decalajul imens dintre resursele mobilizate și nevoile reale de dezvoltare regională.

O altă provocare se referă la mecanismul de cofinanțare a instituțiilor beneficiare în proiecte finanțate din Fondul Național de Dezvoltare Regională. Astfel, deși solicitanții și partenerii lor sunt inițial responsabili pentru contribuția la cofinanțarea proiectelor, ei adesea nu își onorează pe deplin obligațiile. În acest sens, proporția proiectelor implementate în perioada 2013-2017 cu alocații cofinanțate este de doar 23%. În plus, suma de cofinanțare alocată acestor proiecte este de doar 16% din planul inițial. Acest fapt arată capacitatea foarte slabă a agențiilor administrației publice locale de a cofinanța proiecte mari de infrastructură. Stabilirea cofinanțării obligatorii a proiectelor de către administrațiile publice locale, inițiate prin noi proceduri de desfășurare a cererilor de propuneri de proiecte, va necesita acțiuni complexe de creștere a consolidării managementului financiar al agențiilor administrației publice locale.

De asemenea pe final, considerăm că împărțirea, instrumentelor și a programelor guvernamentale de finanțare a proiectelor regionale, precum Fondul ecologic național, Fondul rutier, Fondul de eficiență energetică ș.a. La momentul actual, sinergia și corelarea acestor fonduri cu Fondul Național pentru Dezvoltare Regională nu este asigurată. Prin urmare, la nivel de cadru instituțional sunt necesare unele schimbări instituționale pentru a asigura funcționarea eficientă a Consiliilor Naționale de Coordonare a Dezvoltării Regionale și Locale, Consiliilor de Dezvoltare Regională și Agențiile de dezvoltare regională, cu separarea clară a sarcinilor pentru

formularea și implementarea politicilor de dezvoltare regională în spiritul standardelor și normelor europene.

BIBLIOGRAFIE

Țugui E. (2017) *Dezvoltarea regională în Republica Moldova: Paradigma europeană și particularitățile naționale*. In: *Revista de studii interdisciplinare „C. Stere”*, nr. 3-4 (15-16), 275-287 p.;

Decizia (UE) 2016/839 a Consiliului din 23 mai 2016 privind încheierea, în numele Uniunii Europene, a Acordului de asociere între Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte (JO L 141, 28.05.2016, p. 28-29);

Legea nr.438/2006 privind dezvoltarea regională în Republica Moldova, În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.21-24 art.68;

Legea nr.27/2022 privind Fondul național pentru dezvoltare regională, În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2022 nr.60, art.76 MO nr.60/76;

Hotărârea Guvernului nr. 685/2012 cu privire la aprobarea Strategia Națională pentru Dezvoltarea Regională pentru perioada 2013-2015, În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr.198-204, art.740;

Raportului auditului performanței implementării Strategiei naționale de dezvoltare regională pentru anii 2016–2020 aprobat prin Hotărârea nr.41/2021 al Curții de Conturi;

Hotărârea Guvernului nr.40/2022 cu privire la aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare regională a Republicii Moldova pentru anii 2022-2028, În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2022, , nr.88-95, art.238;

Hotărârea Guvernului nr. 570/2017 a fost aprobat Nomenclatorul unităților teritoriale de statistică al Republicii Moldova, În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2017, nr.253-264, art.663;

Raport privind evaluarea capacităților actorilor locali și regionali relevanți pentru a asigura planificarea strategică în conformitate cu principiile Strategiei Naționale de Dezvoltare Moldova 2030. Agenția de Cooperare Internațională a Germaniei GIZ: <https://www.giz.de/en/worldwide/87766.html> (accesat la 02.01.23);

Hotărârea Guvernului nr.127/2008 cu privire la măsurile de realizare a Legii nr.438-XV din 28 decembrie 2006 privind dezvoltarea regională în Republica Moldova, În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.36-38, art.200;

Legea nr.436/2006 privind administrația publică locală, În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.32-35 art.1162007, MO nr.32-35/116;

Berbeca Veceslav (2016) *Politica de dezvoltare regională: realizări și perspective*. Chișinău: IDIS Viitorul, 2016. 22 p.

Victoria Bevziuc*
Pavel Vintilă**

THE IDENTITY APPROACH TO SOCIAL COHESION AS AN ESSENTIAL COMPONENT OF NATIONAL INTEREST

CZU: 327:316.64(478)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12755124>

Abstract

National interest is the direction of domestic and foreign policies of a state. It is measured by the level of security and well-being of the state and its citizens, and in democratic states, it is indicated by the requirements of all stakeholders of national interest. The formation of a national interest follows the following scheme: Interest > Necessity > Awareness > Action. At present, the Republic of Moldova is between the necessity and awareness of national interest, as society is highly divided and there is no primary national interest with a general consensus. Even statehood or sovereignty are not a national interest with absolute support. This paper demonstrates the dynamics of national interest and the necessity of addressing the identity issue for social cohesion and achieving broad consensus regarding the national interest of the Republic of Moldova

Keywords: *national interest, social cohesion, democracy, international relations*

Introduction

The national interest of the Republic of Moldova is closely linked to its foreign policy, as it is a small state with limited regional and global influence to promote its interests. Hans Morgenthau established a realist tradition in the study of this concept, which can be summarized as follows: the national interests of foreign policy are hierarchically divided into two levels - primary and secondary (Morgenthau, 2005:80). According to this tradition, the first level is determined by the geopolitical position of the state and ensures its political and economic independence, security, and integrity as a social, economic, and political community, both nationally, historically, and culturally. These interests are supported through diplomatic missions, political, military, economic, and ideological means. The second level includes the state's interests in maintaining the stability of the international relations system and international security, including conflict management, as well as participation in processes of economic, environmental, cultural, and scientific cooperation, with an increasing autonomy in determining certain foreign policy actions of the state.

* PhD political science, lecturer, Moldova State University, victoriabevziuc@yahoo.ro

** Master student, Moldova State University

According to the realist theory of national interests, the state's main interests remain unchanged over time, regardless of the nature of political regimes or political elites. Changes in circumstances may influence the state's foreign policy activities regarding the ways of supporting, manifesting, or implementing these interests, as well as the content of the sector, but the interests in ensuring territorial integrity, independence, and security are always prioritized. In contrast to primary interests, secondary interests are characterized by flexibility and transformation, being more easily influenced by constantly changing internal and external conditions, providing more opportunities for compromises.

An alternative position is promoted by the supporters of "subjectivist" approach, such as R. Snyder, E. Furnes, N. Forward and others (Köchler,2015:84). In their vision, the national interest is viewed as a phenomenon that mostly reflects the interests of the ruling political entities rather than the interests of the whole nation or state. Such a position, however, represents a significant importance by introducing the understanding on how the national interests may be promoted by the authorities.

The opposite position, however, is shared by the supporters of liberal theory that significantly diminishes the role of national interest in the international environment based on cooperation, collective security and interdependence between states. Thus, being the promoters of these principles, liberals put common interests above the national ones. Focusing on the process of building a globalized interdependent world, liberals prefer to prioritize regional or global interests rather than focus on the particular interests that are relevant just for one actor. In their vision, such an approach offers the possibility to cooperate rather than constantly compete with each other. Generally speaking, liberal view regarding the common interest may be interpreted as the totality of national interests shared by certain group of states.

Therefore, even being viewed differently by various scholars of different theoretical schools, the concept of national interest still remains relevant and significant in the modern international reality. The historical overview on how the national interest has been formed and promoted in different international systems also offers us the understanding of the changing and flexible essence of this concept. In this regard, the author views national interest as the totality of social and state needs that determine the main purposes and goals of the country in its foreign and domestic policy. These interests are usually defined through such terms like geographical and geopolitical position of the country, its economic development, and the historical, social, and cultural character of the population. In addition, the national interests, in their essence, have to derive from the aspirations of the majority of the country's population that are expressed in the democratic dialogue with authorities through political participation, and are implemented by the government structures in terms of domestic and foreign policy of the state, the latter being the focus of our further review

National interest has always been one of the basic concepts in the theory of International Relations, being crucial for establishing and promoting a balanced and rational state policy. Its importance has been historically proved throughout centuries, putting the countries with the most responsible approach to their national interests in a much more favorable position than other actors of the international system. Thus, being reviewed by a big number of political scientists, the concept of national interest has become the basis for the modern understanding of an effective state functioning. In this regard, many scientists, including the American historian A. Schlesinger Jr., consider that a state, that does not pay sufficient attention to national interest as the main engine of its policy, is less likely to survive (Köchler,2015:84).

The dynamics of national interests of the Republic of Moldova

The similar position is nowadays shared by the scientists from the Republic of Moldova as well – V. Beniuc and V. Juc consider that “ignoring the national interest represents an enormous threat for the existence of the state and nation itself”. According to V. Beniuc, “a nation of the state, that has no determined interests, cannot count on a durable and sustainable development” (Nicolenco, 2013:32).

Therefore, the national interests of the Republic of Moldova include:

- ✓ Defending and guaranteeing human rights and fundamental freedoms.
- ✓ Developing a diverse economy that ensures material well-being and a decent standard of living for all citizens.
- ✓ Ensuring the existence of a sovereign, independent, united, and indivisible state.
- ✓ Building a rule of law state, promoting pluralistic democracy, and consolidating civil society.
- ✓ Ensuring national security.
- ✓ Restoring spirituality and strengthening national consciousness.
- ✓ European and Euro-Atlantic integration.

Thus, the definition of national interests provides the Republic of Moldova with the opportunity to demonstrate its commitment to democratic values, freedom, and tolerance, being open to bilateral and multilateral dialogue and cooperation, and tending to become a security actor, thereby gaining more audience and credibility on the international stage, while also building relationships based on its national interests, both primary and secondary. Globalization has diluted the clear vision of national interest, and several Western states have attempted to build international relations based on idealism and common global development. However, the Covid-19 pandemic and the subsequent Russo-Ukrainian war have shown that in crisis situations, states prioritize conserving resources primarily for their own populations, indicating that regardless of their political or ideological nature, they prioritize national interest (Tara John and Tim Lister, CNN, 2022).

The Republic of Moldova does not have any certain document, where its national interests would be clearly defined. Basically, at the moment these interests can be drawn from three main documents: the Constitution of the Republic of Moldova, the Concept of foreign policy of the Republic of Moldova (1995) and the Concept of national security of the Republic of Moldova. Basing on the needs of state and population and on the risks for the country, V. Juc identifies the following national interests for the Republic of Moldova (Juc, 2009:122):

- Guaranteeing and ensuring the fundamental human rights and freedoms;
- Free development of the multisectoral economy, ensuring material well-being and a decent standard of living for all citizens;
- Ensuring the existence of the sovereign, independent, unitary and indivisible state;
- Building the rule of law, promoting pluralistic democracy and strengthening civil society; - Ensuring national security (military, economic, ecological, energetic, etc.);
- Spiritual restoration, restoration of the national consciousness of the people of the Republic of Moldova;
- European integration. Although these interests are already identified in the scientific environment, they are not taken into consideration by the ruling elites and, therefore, are not consistently promoted through the foreign policy of the state.

In practice, the realization of these interests is complicated by a number of reasons:

1. The national interests have a declarative character of implementation. For example, the free development of multisectoral economy cannot be achieved in the conditions of monopoly which is established in many domains in our country. In fact, there are no real measures accomplished by the authorities in order to prevent this monopoly.

2. There is no clearly defined system of national interests. All the political parties understand the country's interests differently and use their own views as applicable for the whole country.

3. There is no political will to build the system of national interests.

4. There is no national idea that would unite all the citizens, disregarding their political or geopolitical preferences.

5. The division of the Moldovan society. It is impossible to restore the national consciousness of the people in conditions when there are disputes about the language they speak or the ethnicity they are.

6. The geopolitical location of the Republic of Moldova, being a buffer zone between two major powers – European Union and Russia.

7. The instruments of national interests' promotion are not used properly. For instance, Republic of Moldova has a great potential of using soft power means in spreading its culture through diaspora located all over the world.

Through these instruments, Moldova has the possibility to create an image of a reliable partner in the region. Unfortunately, this potential is not used yet.

8. There is no certain foreign policy vector determined. Because of these reasons, the Republic of Moldova has a pretty weak position in the international arena. It is still dependent on the only energetic source, its economy is not developed enough to compete with other economies in the region, its national interests vary in dependence on the ruling party or ruling coalition. All these make the foreign policy and the geopolitical position of the Republic of Moldova pretty unstable.

The national interest of the Republic of Moldova is expressed in its liberal form, meaning that it is perceived by the majority of society and subsequently expressed through voting for parties that identify with this interest. Moldova has a set of primary and secondary national interests. The primary interests of Moldova largely align with those of other countries, namely the preservation of sovereignty, territorial integrity, and the existence of the state. An exception in the case of Moldova is Article 142 of the Constitution, which gives citizens the choice to preserve or dissolve the state. This article was proposed by constitutionalists who worked on the Constitution and viewed Moldova's statehood as temporary until its return to the borders of Romania. On March 2, 1992, the Republic of Moldova was recognized as an international subject by the UN General Assembly, and the process of shaping national interests began for the next 30 years. However, Article 142 of the constitution has not changed, creating a discrepancy between the national interest of preserving statehood and the possibility of its dissolution (Constituția Republicii Moldova, 1994).

Since its young independence, the Republic of Moldova has experienced a high dynamic of national interest. There are three directions of foreign policy that correspond to three types of electorates and different primary national interests:

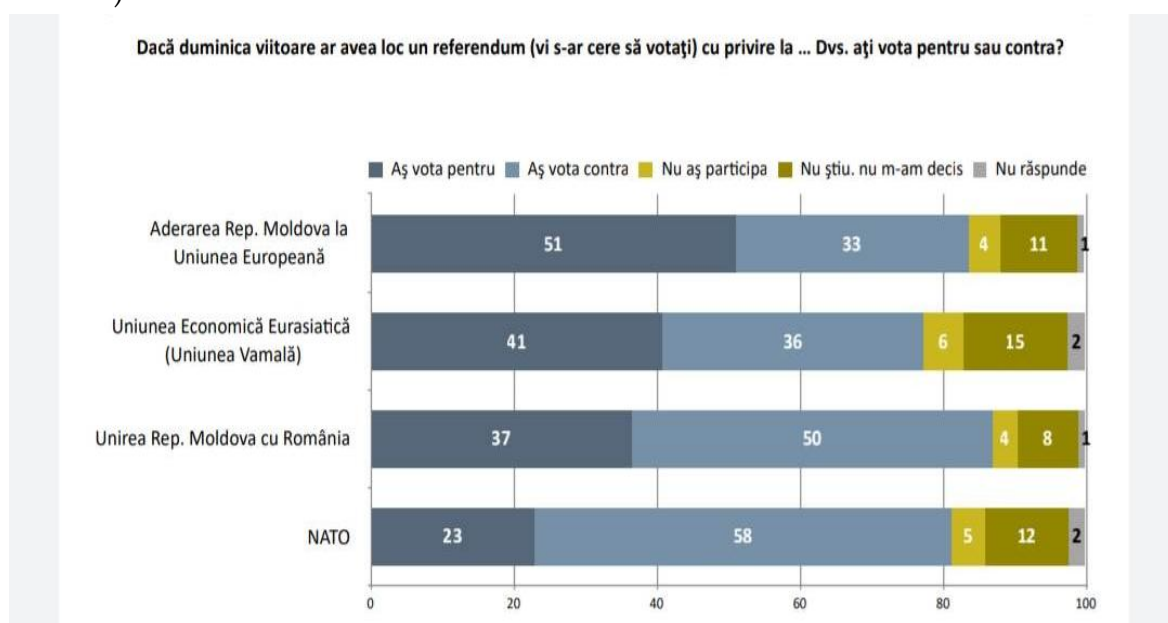
- ✓ The pro-Russian sovereigntist electorate.
- ✓ The pro-European sovereigntist electorate.
- ✓ The pro-Romanian unionist electorate.

These three geopolitical directions involve different visions of national interest. Pro-Europeans and the pro-Russian electorate are sovereigntists who see the national interest in the statehood, sovereignty, and independence of the Republic of Moldova. However, unionists perceive the national interest in connection with the national interest of Romania, which means the dissolution of the Moldovan state and returning to Romania as it was during the interwar period. The national interest of the unionists contradicts the notion of primary national interest and creates a dissonance in defining it. The growing dynamics of unionism expressed through voting and sociological research confirm an increase in the interest of unionists.

Since the first democratic elections in the Republic of Moldova, we have observed a dynamic of secondary national interest and a slow growth of primary national interest. Until the 2000s, there was a continuous increase in pro-European and unionist sentiments and a decrease in pro-Russian sentiment, especially fueled by the Moldovan-Russian war in Transnistria. After 2000, tensions regarding the Transnistrian region calmed down, and with the support of Moscow, pro-Russian forces, led by the Communist Party, took over the country with over 70 mandates.

The pro-Russian era ended in 2009, and pro-European alliances emerged, bringing more prosperity and gaining trust from citizens. However, the theatrical coup led by the leader of the Democratic Party, Vlad Plahotniuc, who arrested Vlad Filat and seized control of the Republic of Moldova, eroded the image of pro-European forces and popularized the Party of Socialists, which seemed like a good alternative to the pro-European corrupt politicians. This led to the victory of Igor Dodon in the presidential elections. However, Dodon discredited the image of the Party of Socialists, and it currently stands at only 27.8% according to the latest research."Sociological data, even though two years ago it was close to 40%, according to a survey conducted by IMAS between March 9-23, 2021 (IMAS, 2021,09.09-23.03) .

According to the same survey, the option of unification with Romania is supported by 38% of the citizens, although 8 years ago, surveys showed this option being embraced by 25-30%. The latest CBS Research survey presented in Bucharest by the Romanian Academy and IDIS Viitorul showed 34.4% unionists, while other sociological companies provide data of 37%, which demonstrates the increasing dynamics of the unionists. By relying on statistical data and political preferences from recent sociological research, we can deduce the dynamics of national interest through the perspective of stakeholders, namely civil society and political parties." (CBS Research).

The conservative national interest is losing intensity in the face of the liberal national interest, through the prism of the democratization of the Republic of Moldova and the dynamics of national interest presented by civil society. Thus, we can conclude that not only secondary interests are dynamic, but also the primary ones. If the unionist option has reached 37%, we can summarize that the pro-European statist option is at 20%, which represents 60% of the total, with only 20% being statist and 40% unionist. The pro-Eastern option is currently rated at 25%, resulting in a total of approximately 45% sovereigntists and nearly 40% unionists, while the rest do not participate in the country's political life. The primary national interests undergo significant changes over time and create a contradiction between the primary national interests of maintaining and preserving the statehood and sovereignty of the country. The temporal factor will bring about major changes in the national interest of the Republic of Moldova, and the political class will need to adapt to new social options and create conditions for the implementation of social aspirations, while respecting universal human values and national and international law, in line with the constitutional spirit and the values of the UN Charter.

Social Cohesion as an indispensable component of national security

Social cohesion has become a widely discussed element in several countries that face security issues, particularly within the European Union during Romania's presidency from January 1 to June 30, 2019 (Manole, 2022). Sociologist Emile Durkheim used the concept of social cohesion, considering it to be the future order of society, characterized by interdependence, loyalty, and solidarity among members of society (Durkheim, Emile. 1897). Aspects often mentioned in describing social cohesion include strengthening social relationships, sharing values and a common mode of interpretation, experiencing a common identity and a sense of community, as well as trust among community members.

The issue of social cohesion started to be widely discussed after the EU began implementing its projects of economic, social, and political cohesion within the structures of the European Union, and member states decided to extend this concept to their close neighborhood, which includes both the Republic of Moldova and the Eastern Partnership states, Ukraine and Georgia. These states need to reduce social vulnerabilities in order to effectively respond to threats. In fact, the Eastern Partnership states, including Moldova, have been included in European programs to strengthen cohesion.

The Republic of Moldova has an acute deficiency of cohesion in all dimensions, and 30 years of independence have not been enough to create strong enough shared sentiments and experiences for the state to be able to effectively respond to emerging challenges. Without the involvement of external partners, especially Romania, the Republic of Moldova is not capable of maintaining a social and economic policy that

meets the needs of its citizens. The mass emigration of Moldovan citizens and the significant number of Moldovan citizens acquiring Romanian citizenship demonstrate that Moldovan citizens are not sufficiently attached to Moldova, and the majority would not miss the opportunity to obtain the citizenship of a European state in order to emigrate to the EU for a better life, although this position is not absolute.

For citizens of a state to be in solidarity with each other and for social cohesion to be satisfactory and effective, there is a need for a society that is conscious of its identity, or at least in the case of the Republic of Moldova, when discussing identity, there is a major confusion, and each citizen has uncertainties about their ethnic identity, often confusing geographic terms with ethnic ones and vice versa. All these indicate that the Soviet experiment of constructing a separate nation from the Romanian one has partially succeeded in denationalizing a part of the population, and the lack of state programs to address this issue only prolongs the social vulnerability of the Republic of Moldova (IPP.2012).

The ongoing armed conflict in eastern and southern Ukraine has demonstrated that Ukrainian social cohesion has been the main factor that has withstood and responded to Russian aggression. The first step towards achieving social cohesion in Ukraine was in 2014 when Russia annexed Crimea and initiated an armed conflict in the eastern part of the country. At that time, the main social groups that consolidated to defend the country were patriotic groups, with many young people enlisting in the army to fight and halt the conflict.

After 2014, Ukraine launched a widespread campaign to mobilize its citizens in solidarity with the country's integrity, relying on the oldest state instrument, nationalism, which Hans J. Morgenthau describes in his book "Politics Among Nations" as the most important tool for mobilizing society against external aggression (Hans J. Morgenthau, 2005, 80).

Nationalism is based on human instincts related to territory, which manifest in both the animal kingdom and humans. Often, these instincts are not easily explainable in rational or psychological terms, but they can be understood from a biological perspective by drawing parallels with the animal kingdom. Nationalism also encompasses the tribal instinct that currently unifies the nation against external enemies. Thus, these primal instincts, although not fully rational or psychological, become instruments of social cohesion that consolidate a society's capacity to respond to external aggression (Manole,2022).

All interethnic conflicts or wars between nations involve nationalism, both in the case of the aggressed state and the imperial nationalism of the aggressor state. However, defensive nationalism is stronger and elicits more decisive reactions, as the attacked nation faces the risk of its existence, leading society to become more combative and willing to sacrifice. Ukraine managed nationalism correctly after 2014, raising the level of social cohesion, albeit with some violations of minority rights

(LARICS, 2022). When nationalism is heightened, unfortunate excesses occur that are difficult to avoid. This can be observed in cases of chauvinism from the majority nation towards ethnic minorities with whom they must coexist, viewing them with suspicion as elements from outside the nation. Despite these challenges, Ukraine built social cohesion based on nationalism, and the response to Russian aggression was unexpectedly strong, surpassing the expectations of military and political experts.

The Republic of Moldova has a majority nation that should foster social cohesion based on shared values and sentiments. According to the 2014 census data, in Moldova, 75.1% of the population consists of Moldovan Romanians, while the rest are ethnic minorities. This figure clearly reflects a majority nation, if not for issues related to the perception of its identity. According to the latest survey data in the Republic of Moldova, 39% of the total population are unionists, largely representing Moldovans who identify with their Romanian identity (BNS, recensământ 2014). This accounts for approximately half of the total Moldovan Romanians. Thus, in the Republic of Moldova, there are approximately 35% Moldovans, 35% Romanians, 7.0% Ukrainians, 6.6% Gagauz, 4.6% Russians, 4.1% Bulgarians, 1.9% Roma, and other ethnicities constituting 0.5% of the population (Centrul de Investigații Sociologice și Marketing „CBS - Research) (CBS - Research, 2014).

Based on statistical and demographic data, it can be deduced that regardless of whether there is a majority ethnicity in the Republic of Moldova, the country still faces a lack of cohesion due to a distorted awareness of its own identity. The main cause of this distortion is the Soviet Moldovenism ideology, first implemented in the Transnistrian region with the establishment of the Moldavian Autonomous Soviet Socialist Republic (RASSM) in 1924, and later extended to Bessarabia and Northern Bukovina after 1940 when the USSR separated these territories from the Kingdom of Romania.

Soviet Moldovenism is recognized by half of Moldovans as a historical truth, and they refuse to acknowledge their Romanian identity. Partially, the Soviet experiment has had a considerable influence. However, at the same time, the number of Moldovans identifying as Romanians has increased from 2% in 2004 to 6.9% and 39% unionists in 2022. This indicates that awareness of belonging to the Romanian nation is growing among Moldovans (Recensământul populației din 2004, ediția 2006). Eventually, all Romanian-speaking individuals in the Republic of Moldova will find themselves with the same identity concepts.

The social cohesion of the Republic of Moldova is certainly dependent on the national consciousness of the majority ethnicity, the Romanian Moldovans. Therefore, we have an identity dilemma in the midst of a social cohesion problem and loyalty to the state of the Republic of Moldova. According to the Romanian Border Police on February 25, 2022, within a 24-hour interval, at the border with the Republic of Moldova, there were 18,728 individuals crossing (12,055 entering the country), and on

the previous day, there were 14,228 individuals (7,972 entering the country) - an increase of 31.6% (Situția la frontieră, (23 - 24 februarie 2022). Thus, on the first day of the war when it was not even clear if Russia would reach the border of the Republic of Moldova, the exodus of the population increased by 31.6%. The conflict in the neighboring country alone caused one-third of Moldovans to leave the country without any specific threats to the Republic of Moldova being articulated.

According to another survey by "CBS - Research," when asked, "In the event of a defensive war against Russia's invasion or the Transnistrian army, are you personally ready to fight with a weapon in hand in defense of the Republic of Moldova?" only 24.4% responded positively, and 10% said rather yes, with a dose of uncertainty. These data indicate the lack of willingness of Moldovans to defend their country (CBS - Research, 2022) . Resolving this issue will come with the clarification of the ethnicity of Romanian-speaking individuals. The idea of social cohesion based on civic identity does not yield positive results for various reasons, and this greatly depends on the climate and security that is entirely lacking in Moldova due to the frozen conflict in Transnistria and the Russo-Ukrainian war at the border Social cohesion largely depends on the ability of the majority ethnicity, the Romanian Moldovans, to mobilize in response to a crisis. Only through a broad recognition of common identity, shared values, cultural, linguistic, historical ties, etc., can social cohesion be achieved, allowing for the inclusion of minorities. If the majority ethnicity, representing 75% of the population, cannot mobilize or has divergent opinions, then ethnic minorities will also be unable to join in the absence of a solid majority.

Social cohesion can certainly be achieved through values other than identity, but on a smaller scale. When it comes to armed aggression, the strongest reactions are instinctual, based on territorial cult and tribal defense of women and children. No matter how educated and cultured people may be, the majority of decisions are still instinctual, and the instinct of self-preservation is highly developed in human beings. This cannot be overlooked. Only after that does solidarity based on values, rather than primal animal instincts, come into play. In order for the Republic of Moldova to successfully build social cohesion, it needs to address the identity dilemma of Romanian Moldovans through various state programs and initiatives. This identity issue should be elevated to the highest level, placed on the public agenda, while simultaneously organizing other multidimensional programs for social cohesion, following the example of European states that have demonstrated a high degree of resilience in times of crisis (IPRE, 13.02.2018).

Conclusion

Social cohesion is essential for ensuring national security. The state is an organism composed of its institutions and citizens, which cannot function separately. In order for the state to operate effectively and ensure the well-being and security of

its citizens, mutual support is needed to foster social cohesion. The response to crises is much more effective when society is united around the state institutions that ensure collective action. However, social cohesion in the Republic of Moldova is weak and dysfunctional due to the lack of a common national interest among its citizens.

The majority population in the Republic of Moldova faces identity issues, and their values and interests are not aligned around a common interest that could become a national interest and a catalyst for social cohesion. The approach to identity in social cohesion is an indispensable component of national interest in the Republic of Moldova, as it ensures the stability, security, and sustainable development of the country. National interest in the Republic of Moldova has experienced fluctuations depending on the dynamics of the main interests. The principal interest of a state cannot be contested as in the case of the Republic of Moldova. The elements indicating that the Republic of Moldova is heading towards a failed state highlight a dissonance that is unprecedented in other countries. The loss of interest in preserving the statehood, independence, and sovereignty of the Republic of Moldova also indicates an increase in the level of national consciousness.

The majority ethnic group, Moldo-Romanians, represents 75% of the population, but this majority is unable to create ethnic-based social cohesion as seen in Ukraine due to differing views on ethnic belonging. Mathematically speaking, Romanian speakers are divided almost equally between Moldovans and Romanians, and the national interest varies from one ideological group to another. The aim of this work is to demonstrate that the Republic of Moldova can serve as a precedent of dissonance concerning national interest, different from other states that have unionist visions with other entities. The research shows a growing preference for pro-European and unionist views over pro-Russian views, and a majority of unionist supporters within the pro-European majority. This unique situation can create a national interest for the majority ethnic group beyond the state of residence.

National interest is necessarily supported by a majority of society regardless of ethnicity, but it is essential for it to be supported by the majority ethnic group. In order to promote national interest and strengthen social cohesion, it is crucial to clarify national identity and promote common values. In this regard, the government and state institutions have an important role in developing and implementing strategic programs that address identity dilemmas and promote social cohesion. These programs should include education and awareness of identity, the promotion of democratic values, solidarity, civic responsibility, as well as the creation of a favorable and equitable legislative framework for all citizens. National interest cannot be achieved in the absence of a cohesive and united society.

Social cohesion brings significant benefits in terms of national security, economic development, prosperity, and international influence of a country. A united and cohesive society is more resilient to internal and external challenges, with the

capacity to address threats and capitalize on opportunities for well-being and prosperity in line with national interest. To strengthen social cohesion and promote national interest, the Republic of Moldova needs to pay special attention to common values, education, civic participation, and dialogue among different ethnic and cultural groups. The promotion of a clear national identity for Romanian-speaking individuals is essential.

Alongside clarifying national identity, the Republic of Moldova must develop and implement policies and programs that respond to the needs and aspirations of its citizens, particularly in the areas of economic development, employment, access to social services, and improved living standards. A strong and prosperous economy contributes to increased social cohesion and the preservation of national interest.

The end of history predicted by Fukuyama did not materialize, and the dynamics of global conflicts are increasing as the balance of power between major nations is reshaped. Globalization following the Western model is coming to an end, and the decoupling of the American and Chinese economies indicates that national interest is more important for major powers than a peaceful development where there can be winners and losers solely on an economic level. The conflict-prone nature of human beings redefines interstate relations, and national interest remains the most legitimate source of interstate relations. Only based on national interests can common interests be found, and relationships with development partners be established. National interest depends on the internal vision of it. Distorting national interest creates chaos in a state's foreign policy and hampers the process of developing relationships with other states. Thus, in the Republic of Moldova, we have a vicious circle in which three fundamental components revolve: Identity >>> Cohesion >>> National Interest, which are interdependent and upon **which the security and well-being of the state and its population depend.**

BIBLIOGRAPHY

Constituția Republicii Moldova, 1994,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro

BNS, recensământ 2014, https://statistica.gov.md/ro/populatia-republicii-moldova-la-momentul-recensamantului-este-de-2-998-12_896.html, (vizualizat, 16.10.2022)

Centrul de Investigații Sociologice și Marketing „CBS - Research ”, https://www.dropbox.com/s/9rnkin3956sm7yg/Studiu%20Omnibus%20FNF_IDIS.pdf?dl=0&fbclid=IwAR3H8ExPuMVlhNZOFiUAqWt7OJLeJxd7QmdYqI253AQLKRscdkJKAegemXA, (vizualizat, 16.10.2022)

Consolidarea coeziunii sociale și a unei identități comune în Republica Moldova, (vizualizat, 16.10.2022)<https://ipre.md/2018/02/13/studiu-consolidarea->

[coeziunii-sociale-si-a-unei-identitati-comune-in-republica-moldova-romana-rusa/](#),
(vizualizat, 16.10.2022)

Durkheim, Emile.(1897). Le suicide: étude de sociologie. New York, NY: F. Alcan

IPP, INTEGRAREA GRUPURILOR ETNICE ȘI CONSOLIDAREA NAȚIUNII CIVICE ÎN REPUBLICA MOLDOVA, https://ipp.md/wp-content/uploads/2012/10/integrarea_grupurilor_etnice_ro.pdf, (vizualizat, 16.10.2022)

Juc Victor (2009). Fundamentarea și evoluția conceptului de interes național. *Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice.*, nr. 2(150), 122–136. ISSN 1857–2294.

LARICS, Laboratorul de Analiză a Războiului Informațional și Comunicare Strategică din România, este un proiect ISPRI (Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale „Ion I. C. Brătianu” al Academiei Române), Orice, dar nu românii! Fundamentele „națiunii civice moldovenesti”, <https://larics.ro/orice-dar-nu-romani-fundamentele-natiunii-civice-moldovenesti/>, (vizualizat, 17.10.2022)

Manole Alina Magdalena, (2012), Coeziunea socială - o analiză post-criză, Economie teoretică și aplicată, Volumul XIX No. 11(576), pp. 111-118 http://store.ectap.ro/articole/801_ro.pdf, (vizualizat, 15.10.2022)

Morgenthau Hans J.,(2005) Politics among nations, The struggle for power and peace , sixth edition, Peking University Press, Beijing, p.80

Nicolenco Andrei (2013). Interesul național/statal - factor determinant al politicii externe. *Relații internaționale. Plus.*, nr. 2, 32–44. ISSN 1857–4440

Köchler H.(2015), World order and National Interest. *Wisdom.* nr. 2(5), 84–92. ISSN 1829–3824.

Liliana Beniuc*

CONTRIBUȚIA UNIUNII EUROPENE LA PACEA ȘI SECURITATEA GLOBALĂ

CZU: 061.1 UE:327.57(100)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12755161>

Abstract

The article analyzes the European Union's contribution to maintaining peace and security in Europe and globally, based on the applicable normative acts, such as the Treaty on European Union, the Lisbon Treaty, the EU Global Strategy for Foreign and Security Policy, and the EU Strategic Compass. To characterize the EU's role as an international actor, the Union's relations with the UN, NATO, and partner states, including the EU's defense capabilities, were outlined. Vulnerabilities and threats to global peace and security were described during the Covid-19 pandemic and the military invasion of Ukraine by Russia. Given that sanctions are among the primary instruments of the EU's common foreign and security policy, the variety and context of their adoption were analyzed. The capacity for conflict prevention, peace promotion, and international security consolidation was examined through the description of objectives and budgets of the European Defense Fund and the European Peace Instrument. The circumstances created by Russia's military invasion of Ukraine necessitated highlighting traditional and hybrid threats to the EU's peace and security, including at the global level. The role of the EU in defending the peace and security of the Republic of Moldova was reflected in the description of the European Peace Instrument.

Keywords: *peace, international security, European Union, international actor, sanctions, CFSP, CSDP, European Defense Fund, European Peace Instrument.*

Promovarea și protejarea păcii și securității la nivel global constituie unul dintre pilonii de bază ai acțiunii externe a UE. Articolul 3 alineatul (5) al TUE indică contribuția UE la menținerea păcii pe primul loc printre obiectivele relațiilor UE cu lumea în general, alături de securitate, dezvoltare durabilă, protecția drepturilor omului și altele (Tratatul privind Uniunea Europeană (versiune consolidată), 2012). Obiectivul UE de menținere și promovare a păcii ghidează Uniunea în toate aspectele acțiunii sale externe, precum politica externă și de securitate comună (PESC); cooperarea pentru dezvoltare; cooperarea economică, financiară și tehnică; ajutor umanitar; politica comercială comună; extinderea și politica de vecinătate. Ambiția UE de a salvagarda pacea pe continentul european a generat procesul de integrare, iar politica externă europeană derivă direct din însăși natura Uniunii. Astfel, UE manifestă un interes sporit față de cooperarea multilaterală, respectă primatul

* doctor în științe politice, conferențiar universitar, Chișinău, Republica Moldova, liliana.beniuc@usm.md, <https://orcid.org/0000-0002-1094-2662>

diplomației, utilizează medierea pentru soluționarea conflictelor, promovarea drepturilor omului și a statului de drept.

Primul efort major de consolidare a prezenței UE ca actor global, prin definirea unor principii, obiective și instrumente specifice a fost Strategia Europeană de Securitate din 2003, care în anul 2016 a fost înlocuită cu Strategia Globală a UE. Conform Tratatului de la Lisabona (2007) a fost creată funcția de „Înalt Reprezentant al Uniunii pentru Afaceri Externe și Politica de Securitate”, numit pentru un mandat de cinci ani, care conduce politica externă a UE, reprezintă UE în negocierile diplomatice și forumurile internaționale, inclusiv ONU, coordonează instrumentele de politică externă ale UE și contribuie la atingerea consensului între cele 27 state membre ale UE. În activitatea sa Înaltul Reprezentant al Uniunii pentru Afaceri Externe și Politica de Securitate este asistat de Serviciul European de Acțiune Externă, care reprezintă serviciul diplomatic al UE. Conform articolul 36 al TUE Înaltul Reprezentant al Uniunii trebuie să consulte Parlamentul European în mod regulat cu privire la principalele aspecte și opțiuni în domeniul PESC și să informeze Parlamentul cu privire la evoluția politicii externe europene (Tratatul privind Uniunea Europeană (versiune consolidată), 2012).

Potrivit Strategiei Globale (2016), UE și-a asumat responsabilitatea de a proteja pacea și securitatea în întreaga Europă, în regiunile înconjurătoare din Est și de Sud. Acțiunea externă a UE la nivel global este determinată de cauzele declanșării conflictelor, combaterii sărăciei și promovării drepturilor omului. Responsabilitatea la nivel global a UE este partajată în cadrul parteneriatelor multilaterale, precum ONU, NATO, G7, și celor bilaterale. UE are potențial de a acționa la toate etapele din ciclul conflictului: în faza de prevenire, declanșare, suspendare a acțiunilor militare și de încheiere a păcii sau reglementării. Potrivit abordării UE o pace durabilă poate fi obținută numai prin acorduri cuprinzătoare ancorate în parteneriate regionale și internaționale extinse, profunde și durabile, pe care Uniunea le va promova și le va sprijini. Guvernanța regională oferă UE șansa de a gestiona mai bine problemele de securitate, de a exercita influență în afacerile internaționale. Regiunile, unde UE se ghidează de anumite obiective specifice, sunt următoarele: Europa, zona mediteraneeană, Orientul Mijlociu și Africa; lungimea de la Nord la Sud a Oceanului Atlantic; regiunea arctică. La Est, ordinea europeană în materie de securitate a fost încălcată în anul 2014, prin anexarea peninsulei Crimeea și s-a acutizat în 2022 din cauza agresiunii militare a Rusiei împotriva Ucrainei; regiunea Africa de Nord și Orientul Mijlociu este afectată de terorism și violență (Strategia Globală a politicii externe și securității UE, 2016).

Invazia militară a Rusiei împotriva Ucrainei a determinat Uniunea Europeană să își revizuiască poziția privind propria capacitate de apărare a păcii și securității în Europa. UE a condamnat agresiunea militară a Rusiei împotriva Ucrainei în cei mai fermi termeni, iar cele 27 de state membre ale Uniunii au reacționat ca o unitate fără

precedent, pentru a oferi Ucrainei ajutor umanitar, financiar, diplomatic și militar. UE împreună cu partenerii transatlantici sprijină Ucraina în confruntarea cu agresiunea militară a Rusiei, pentru a restabili pacea în Europa și a consolida rezistența Ucrainei. În viziunea UE suveranitatea, integritatea teritorială și independența în cadrul frontierelor recunoscute în plan internațional trebuie respectate pe deplin.

UE tinde să apere ordinea europeană de securitate. Ordinea mondială post-Război Rece, care în opinia noastră s-a menținut până la 24 februarie 2022, a fost caracterizată printr-o concurență strategică între Marile Puteri, extindere a NATO și UE spre Est, inclusiv prezența a unor amenințări complexe de securitate. După 24 februarie 2022 ordinea mondială se caracterizează prin ascensiune a Chinei în afacerile internaționale și acțiunile militare ale Rusiei în Ucraina, prin intensificarea tehnologiilor emergente, prin perturbarea și schimbările climatice, prin apariția unor noi provocări de securitate, crize economice și alimentare în întreg lume. Interdependența devine tot mai conflictuală, iar armele soft power au devenit vaccinurile, datele și standardele tehnologice, care sunt instrumente ale competiției politice. În aceste circumstanțe, caracterizate printr-un mediu ostil și tendințe geopolitice extinse, UE a decis să își asume mai multă responsabilitate pentru propria sa securitate, prin consolidarea politicii comune de securitate și apărare până în anul 2030, esența căreia a fost determinată de Busola Strategică a UE, adoptată de Consiliul UE, la 22 martie 2022 (*The Strategic Compass of the European Union, 2022*).

O Uniune Europeană puternică și capabilă în domeniul securității și apărării trebuie să contribuie pozitiv la securitatea globală și transatlantică, fiind complementară NATO, care rămâne fundamentul apărării colective pentru membrii săi. UE își consolidează parteneriatele strategice cu NATO și ONU prin dialoguri politice mai structurate, inclusiv prin cooperare operațională și tematică. În opinia lui Josep Borrell Fontelles, Înalțul Reprezentant al UE pentru Afaceri Externe și Politica de Securitate, proliferarea conflictelor și problemelor în întreaga lume crește pe măsură ce capacitatea colectivă de a găsi soluții scade. Creșterea politicii de putere a condiționat mai multă neîncredere și mai multe drepturi de veto. UE optează pentru revitalizarea sistemului multilateral de relații internaționale (*As More Conflicts, Problems around World Mount, 23 February 2023*).

Prin oferirea suportului politic și financiar, UE susține ONU și sprijină ordinea globală bazată pe reguli, cu Națiunile Unite în centrul său. De cealaltă parte, ONU recunoaște UE ca unul dintre cei mai importanți parteneri regionali în menținerea păcii, atât prin capacitatea sa operațională, cât și datorită convergenței largi de norme și valori. Conform estimărilor Elenei Lazarou și ale lui Ionel Zamfir, UE și state membre contribuie împreună cu circa 32 % la finanțarea ONU (*Lazarou, Zamfir, 2022*). Astfel, UE și statele sale membre sunt cel mai mare contribuitor colectiv la bugetul Națiunilor Unite și susțin cei trei piloni ai Organizației: 1) pacea și securitatea; 2) dezvoltarea durabilă și 3) drepturile omului. Prin politica de securitate și apărare

comună, UE conduce 18 misiuni și operațiuni, ceea ce o caracterizează ca unul dintre principalii parteneri ai ONU în menținerea păcii. Astfel, UE oferă sprijin ONU pentru regiunile din întreaga lume, oferă asistență țărilor africane în lupta împotriva terorismului internațional, acordă ajutor umanitar oamenilor care au pătimit în urma cutremurelor devastatoare din Siria și Turcia, protejează pacea în țările Balcanilor de Vest, oferă resurse necesare Ucrainei până la retragerea forțelor și echipamentelor militare ale Federației Ruse. Potrivit declarației oficiale a Înalțului Reprezentant al Uniunii, Josep Borell, dreptul internațional trebuie să fie omniprezent, pentru a-i proteja pe toți membrii ONU de politicile de putere, șantaj și atacuri militare (As More Conflicts, Problems around World Mount, 23 February 2023).

Invazia militară a Rusiei împotriva Ucrainei și pandemia Covid-19 au evidențiat vulnerabilitățile politicilor de susținere a păcii, securității și prosperității UE: capacitatea de a face față neașteptatelor provocări și nevoia de pregătire. Pregătirea pentru a contracara amenințările tradiționale și netradiționale, la nivel global și în cadrul Uniunii, a fost testată și dovedită ca rezerva de îmbunătățire. Astfel, Înalțul Reprezentant al Uniunii, Josep Borell a declarat că pandemia Covid-19 a evidențiat că vulnerabilitățile unei instituții hiperglobalizate și a lumii interdependente, sănătatea umană și sănătatea planetei sunt legate, iar inegalitățile evidențiază slăbiciunile. În urma pandemiei, liderii politici și oamenii de știință au recunoscut că amenințările la adresa păcii și securității pot apărea din amenințări netradiționale de securitate, cum ar fi virușii și evenimentele meteorologice extreme. Circumstanțele create în contextul unui război convențional pe teritoriul unui stat vecin al UE au actualizat percepția permanenței amenințărilor tradiționale la adresa securității europene. În Busola strategică a UE - 2022 au fost indicate următoarele amenințări tradiționale la dresa securității europene: încălcarea continuă a securității europene în Est; creșterea terorismului și a violenței în Africa De Nord, Orientul Mijlociu și Europa însăși; creșterea tensiunilor de securitate în Asia; perturbări cauzate de schimbările climatice; exercitarea influenței străine prin răspândirea dezinformării și armelor de distrugere în masă (The Strategic Compass of the European Union, 2022). În tabelul nr. 1 vom indica amenințările la adresa păcii și securității recunoscute în documentele strategice ale UE, statelor membre permanente **ale Consiliului de Securitate a OMU și a unor state din G-20:**

Tabelul 1. Amenințări la adresa păcii și securității recunoscute în documentele strategice

Strategia Globală a EU	Consiliului de Securitate a ONU					Unele state din G-20			
	China	Franța	Rusia	Marea Britanie	SUA	Brazilia	Germania	Japonia	Australia
Terorism	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Amenințări hibride		✓		✓		✓		✓	✓

Crize economice		✓	✓	✓	✓			✓	✓
Schimbările climatice		✓		✓	✓		✓		✓
Insecuritatea energetică		✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Conflictele violente	✓	✓	✓	✓	✓		✓		✓
Securitatea cibernetică	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Dezinformarea / războiul informațional		✓		✓	✓	✓	✓		✓
Statele fragile		✓		✓	✓	✓			✓
Crimele transnaționale		✓	✓	✓	✓	✓			✓
Armele de distrugere în masă	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓

Sursa: Lazarou Elena, Zamfir Ionel. *Panorama de l'action de l'Union européenne et perspectives pour l'avenir*

În noul context geopolitic, marcat de tensiuni politice accentuate și de scăderea garanțiilor de securitate, de război și de „armamentizarea tuturor”, UE și-a asumat obligația de a exploata la maximum potențialul său ca actor în apărarea păcii și securității, iar Înalțul Reprezentant al Uniunii să vorbească într-un limbaj al puterii și să acționeze potrivit circumstanțelor. Cheltuielile de apărare în Europa au atins cote inedite înainte de criza financiară, cu o creștere de 24% din 2011 până în anul 2021, cu o cheltuială totală de 254 de miliarde de dolari (Lazarou, Zamfir, juillet 2022).

Crearea UE mai puternice și mai capabile în probleme de securitate și apărare a fost inițiată de Comisia Juncker și este continuată de Comisia von der Leyen, care a creat pentru prima dată o Direcție Generală pentru Industria și Spațiul de Apărare (DG DEFIS), care în *domeniul industriei de apărare* se ocupă de menținerea competitivității tehnologice și a inovației industriei europene de apărare, iar în *domeniul spațiului* DG DEFIS este responsabilă de implementarea programului spațial al UE, constând din Programul european de observare a Pământului (*Copernicus*), Sistemul European de navigare prin satelit (*Galileo*) și Serviciul European de suprapunere de navigație geostaționară (*EGNOS*) (Defence Industry and Space). Capabilitățile de apărare ale Europei sunt următoarele: recunoaștere, informații și supraveghere; sisteme de aeronave pilotate de la distanță; comunicații prin satelit, accesul autonom la spațiu și observarea permanentă a Pământului; capabilități militare de ultimă generație; capabilități necesare pentru a asigura securitatea cibernetică și maritimă. Vulnerabilitatea UE în domeniul apărării este influențată de fragmentarea pieței europene și de nivelul insuficient de cooperare industrială.

Conform Planului de acțiune europeană în domeniul apărării, adoptat la 30 noiembrie 2016, UE este în urmă față de SUA în domeniul militar din cauza lipsei de interoperabilitate și decalajelor tehnologice. Contribuția industriei de apărare în economia europeană este de 100 miliarde de euro pe an, iar 1,4 milioane de persoane înalt calificate sunt angajate direct sau indirect în Europa (Planul de acțiune european în domeniul apărării, 2016).

În ultimele două decenii statele membre ale UE și-au redus bugetele pentru apărare. În perioada 2005-2015, în UE-27 cheltuielile de apărare au scăzut cu aproximativ 11%, ajungând la o sumă totală de 200 miliarde euro. Ponderea cheltuielilor de apărare în PIB este scăzută, constituind 1,4% în anul 2015. În anul 2016, doar patru din cele 28 de state membre ale UE, atingeau obiectivul NATO cu privire la cheltuielile de 2% din PIB, stabilit în cadrul Summit-ului din anul 2014, care a avut loc în Țara Galilor: Estonia, Grecia, Polonia și Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord (Planul de acțiune european în domeniul apărării, 2016). Concurența și cooperarea sporită la nivelul UE constituie mijloacele de îmbunătățire a eficienței și a capacității de inovare a bazei industriale de apărare europene, a eficienței și a capacității de inovare a bazei industriale de apărare europene.

Fondul European de Apărare este instrumentul emblematic al Comisiei Europene, pentru sprijinirea cooperării în domeniul apărării în Europa, prin finanțarea proiectelor de apărare competitive și colaborative pe parcursul întregului ciclu de cercetare și dezvoltare, concentrându-se asupra proiectelor care generează noi tehnologii și echipamente de apărare interoperabile de ultimă generație. Totodată Fondul European de Apărare promovează inovarea și stimulează participarea transfrontalieră a întreprinderilor mici și mijlocii. Proiectele sunt definite pe baza priorităților în materie de capacități de apărare stabilite de PSAC, în special în contextul planului de dezvoltare a capacităților. Pentru perioada 2021-2027, bugetul Fondului European de Apărare are un buget de 7 953 000 000 euro, împărțit în doi piloni: 1) pentru finanțarea cercetărilor colaborative în domeniul apărării privind amenințările emergente; 2) pentru cofinanțarea proiectelor colaborative de dezvoltare a capacităților (Fondul european de apărare, 2022).

Instrumentul European pentru Pace este un instrument extrabugetar, prevăzut să consolideze capacitatea Uniunii Europene de a preveni conflictele, de a promova pacea, de a consolida securitatea internațională. În cadrul politicii externe și de securitate comune Instrumentul European pentru Pace finanțează acțiuni operaționale cu implicații militare sau în domeniul apărării. Din anul 2021 Instrumentul European pentru Pace a înlocuit și a extins fostele instrumente financiare, precum mecanismul Athena și Instrumentul financiar pentru pace în Africa. La 13 martie 2023, Consiliul UE a adoptat plafonul financiar al Instrumentului European pentru Pace de 7,979 miliarde euro până în anul 2027, care poate furniza de urgență Ucrainei muniție de artilerie, fie din stocurile existente, fie achiziționată în comun (Instrumentul European

pentru pace, 2021). La 30 iunie 2022 Consiliul UE a adoptat o măsură de asistență în valoare de 40 milioane de euro în cadrul Instrumentului European pentru Pace, pentru consolidarea capacităților unităților de logistică, de mobilitate, de comandă și control, de apărare cibernetică, de recunoaștere aeriană fără pilot și de comunicații tactice ale forțelor armate ale Republicii Moldova prin furnizarea de echipamente, materiale și servicii relevante neletale, inclusiv de formare legată de echipamente. Prima măsură de asistență în valoare de 7 milioane euro, a fost adoptată în decembrie 2021, pentru a consolida capacitățile Direcției medico-militare și ale Batalionului de Geniu din cadrul forțelor armate (Instrumentul European pentru Pace, 2022).

UE acordă o atenție deosebită vecinătății imediate, cu scopul de a construi reziliența și de a susține pacea și democrația, ambele fiind în prezent serios provocate la granița de Est de războiul Rusiei împotriva Ucrainei. UE împreună cu statele sale partenere promovează activ politici menite să reducă capacitatea Federației Ruse de a finanța războiul, de a ajuta economia și funcționalitatea Ucrainei. Efectele războiului din Ucraina se răsfrâng în întreaga lume sub forma scăderii securității alimentare și energetice, a presiunilor inflaționiste, a crizelor economice și a polarizării globale. Noile tipuri de amenințări și factori destabilizatori, cum ar fi pandemia Covid-19, schimbările climatice, interferența străină în democrație, atacurile cibernetică și bio-terorismul, inclusiv diferitele tipuri de război hibrid, necesită gândire inovatoare, noi tipuri de resurse și soluții.

Multilateralismul constituie un element de bază al politicii externe și al identității Uniunii Europene, un fundament al abordării sale față de pace și securitate, pentru a contracara amenințările globale, precum ar fi proliferarea armelor de distrugere în masă, terorismul și crizele globale de sănătate, consecințele economice și umanitare ale pandemiei de Covid-19 în întreaga lume. UE optează pentru un multilateralism eficient în problemele referitor la schimbările climatice, calificându-le ca o problemă de securitate, care trebuie să domine în agenda globală, iar Consiliul de Securitate al ONU trebuie să își asume responsabilitatea de soluționare. În opinia Elenei Lazarou și lui Ion Zamfir „multilateralismul” este supus unei presiuni crescânde din partea sistemelor și ideologiilor alternative de valori din cauza efectelor pandemiei (Lazarou, Zamfir, 2022). Comisia Europeană sub președinția Ursulei von der Leyen s-a angajat să consolideze UE ca actor extern, capabil să acționeze mai strategic și mai autonom, respectând în același timp valorile fundamentale stipulate în tratatele fondatoare, inclusiv realizarea păcii. Până în prezent, valorile și obiectivele generale ale UE ghidează toate aspectele acțiunii externe, precum politica externă și de securitate comună; sprijinul pentru democrație; cooperarea pentru dezvoltare, financiară și tehnică; ajutorul umanitar; comerțul și politica de vecinătate.

Contribuția UE la combaterea amenințărilor la adresa păcii, securității și democrației la nivel global a crescut semnificativ prin legislație, finanțare și crearea de noi structuri și inițiative. O parte semnificativă a ajutorului UE se adresează statelor

fragile și problemelor legate de asigurarea păcii. „Noul consens asupra dezvoltării” al UE subliniază rolul cooperării pentru dezvoltare în prevenirea conflictelor violente și atenuarea consecințelor acestora după încetarea lor. Pe teren, UE a reușit să consolideze relația dintre securitate, dezvoltare și ajutorul umanitar prin punerea în aplicare a strategiilor cuprinzătoare, de exemplu, în Cornul Africii și în Sahel (Lazarou, Zamfir, 2022).

UE dezvoltă un forum de parteneriate pentru securitate și apărare, pentru a combate provocările comune prin cooperarea mai strânsă și mai eficientă cu partenerii săi, prin dialoguri și consultări dedicate. Partenerii bilaterali ai UE, care împărtășesc aceleași valori și interese sunt SUA, Norvegia, Canada, Regatul Unit și Japonia. UE dezvoltă parteneriate personalizate în Balcanii de Vest, vecinătatea de Est și de Sud, Africa și America Latină. Domeniile potențiale de implicare ar putea include misiuni și operațiuni PSAC; dezvoltarea capacităților; combaterea amenințărilor hibride și cibernetice; securitatea maritimă; dezarmarea și neproliferarea; combaterea terorismului; aspectele de securitate și apărare ale schimbărilor climatice; comunicații strategice și dezinformare; tehnologii emergente și disruptive; aspectele de securitate și apărare ale spațiului; guvernanta și reforma sectorului de securitate.

În Busola Strategică a UE pentru securitate și apărare este prevăzut că UE trebuie să își sporească prezența, eficacitatea și vizibilitatea în vecinătatea sa și pe arena globală prin eforturi, investiții comune și cooperare (The Strategic Compass of the European Union, 2022). UE tinde să acționeze ca un actor politic autonom, strategic, holistic, puternic și coerent, pentru a susține valorile și principiile care stau la baza democrației, să aibă mai multă responsabilitate pentru a asigura securitatea în Europa și a sprijini pacea și securitatea internațională, precum și securitatea umană, prin reunirea elementelor de putere normativă, soft și hard cu fermitate și rezistență.

În situațiile de criză capacitățile de acțiune rapidă și fermă ale UE se manifestă prin consolidarea misiunilor și operațiunilor civile și militare PSAC, oferind mandate solide și flexibile, prin promovarea unui proces decizional rapid și eficient, prin asigurarea solidarității mai mari financiare, prin promovarea cooperării mai strânse cu misiunile și operațiunile ad-hoc conduse de europeni. UE intenționează, pentru diferite tipuri de crize, să își dezvolte capacitatea de desfășurare rapidă până la 5000 de militari în medii nepermissive (The Strategic Compass of the European Union, 2022). În vederea consolidării structurilor de comandă și control, în special Capacitatea de planificare și conduită militară, UE trebuie să crească gradul de pregătire și cooperare prin îmbunătățirea mobilității militare și exercițiilor regulate, în condițiile desfășurării rapide.

Amenințările hibride s-au intensificat atât ca frecvență, cât și ca impact. Totalitatea *instrumentelor hibride ale UE* oferă un cadru pentru un răspuns coordonat la campaniile hibride care afectează Uniunea și statele membre și ar trebui să includă măsuri preventive, de cooperare, de stabilizare, restrictive și de redresare, inclusiv de

consolidare a solidarității și asistenței reciproce. Conform articolului 42 aliniatul (7) al Tratatului privind Uniunea Europeană în cazul în care un stat membru ar deveni obiectul unei agresiuni armate pe teritoriul său, celelalte state sunt obligate să îi acorde ajutor și asistență prin toate mijloacele de care dispun (Tratatul privind Uniunea Europeană (versiune consolidată), 2012). Angajamentele și cooperarea în domeniul PSAC trebuie să fie conforme cu angajamentele asumate în cadrul NATO, care constituie pentru statele membre fundamentul apărării lor colective și cadrul de punere în aplicare a securității. Capacitatea unică de analiză a informațiilor (SIAC), în special *Celula de fuziune hibridă*, va analiza și va evalua amenințările hibride, va identifica amenințările și sursa lor, va oferi previziune și conștientizare a situației (The Strategic Compass of the European Union, 2022). UE va asigura sinergii și va explora alte căi de cooperare contra-hibridă cu NATO.

Conform prevederilor Busolei Strategice a UE, în calitate de instrumente hibride ale UE trebuie să fie incluse consolidarea rezilienței societale și economice, protecția infrastructurii critice, democrațiile și procesele electorale naționale și ale UE. Pentru a sprijini statele membre, misiunile și operațiunile PSAC și țările partenere în combaterea amenințărilor hibride, UE va crea *echipe de răspuns rapid hibrid ale UE*, adaptabile la amenințare și care se bazează pe expertiza națională și militară civilă și militară sectorială relevantă (The Strategic Compass of the European Union, 2022).

Un obiectiv important al combaterii amenințărilor hibride este capacitatea UE de a răspunde rapid și cu forța la atacurile cibernetice, precum ar fi activitățile cibernetice rău intenționate sponsorizate de stat, care vizează infrastructura critică și atacurile ransomware. În vederea combaterii amenințărilor hibride de ordin cibernetic UE va consolida Setul de instrumente pentru diplomația cibernetică a UE și va folosi pe deplin toate instrumentele sale, inclusiv măsurile preventive și sancțiunile aplicate actorilor externi, pentru activități cibernetice rău intenționate împotriva Uniunii și a statelor sale membre. Unitatea comună cibernetică a UE contribuie la sporirea analizei situației comune și la cooperarea dintre instituțiile UE și statele membre.

UE se manifestă pe arena internațională ca un promotor al păcii și al stabilității regionale, folosind pe scară largă sancțiunile inteligente. Practicile de sancționare ale UE sunt de două tipuri: 1) implementarea sancțiunilor aprobate de Consiliul de Securitate al ONU; și 2) impunerea propriilor sancțiuni autonome. Sancțiunile inteligente ale UE se manifestă prin embargouri asupra vânzărilor de arme, interzicerea vizelor și înghețarea conturilor deținute în băncile europene. Potrivit opiniei cercetătorilor C. Portela și B.G. Usobiaga utilizarea sancțiunilor consolidează rolul UE în politica mondială și identitatea sa de actor internațional (Portela, Usobiago, 2015). În comparație cu alte organizații regionale, UE este cea mai activă entitate regională în impunerea sancțiunilor internaționale. Preeminența UE în realizarea politicii de sancțiuni poate fi explicată prin faptul că Uniunea Europeană este cea mai dezvoltată structură regională, care posedă mecanisme suficiente pentru a promova o

politică externă coordonată, în timp ce alte organizații regionale acționează doar în condițiile când proprii membri încalcă principiile statutare.

În practica internațională se identifică trei mecanisme prin care sancțiunile atenuază, limitează și contribuie la încetarea conflictelor armate. *Primul mecanism* este reducerea resurselor necesare ale unui conflict armat, prin limitarea ofertei de arme sau scumpirea lor considerabilă pe piața neagră. Un exemplu în acest sens este embargoul asupra vânzării și furnizării armelor în zonele de risc ridicat. UE a folosit adesea această măsură, de exemplu, față de fosta-Iugoslavia, Sudan, Sierra Leone, Siria și Libia. O altă măsură din cadrul mecanismului de reducere a resurselor conflictului armat este limitarea în furnizarea de tehnologii, asistență tehnică și vânzarea de obiecte sau materiale de dublă utilizare, care ar putea fi refolosite într-un conflict.

Cel de-al doilea mecanism este limitarea resurselor disponibile pentru finanțarea conflictelor sau războaielor civile, care presupune realizarea unui control asupra vânzării resurselor naturale, precum petrol și „diamantele de război”, resurse care pot ajuta la finanțarea achiziției de arme, provizii și mercenari. Astfel, UE a pus în aplicare sistemul de certificare pentru Procesul Kimberley privind comerțul cu diamante brute, care are o structură tripartită, constituită din guverne în calitate de factori de decizie, industria internațională a diamantelor și reprezentanții societății civile în calitate de observatori. În conformitate cu Procesul Kimberley „diamantele de război” sunt definite ca diamante brute, utilizate de mișcările rebele sau de aliații acestora, pentru finanțarea conflictelor, care vizează subminarea guvernelor legitime. Potrivit Rezoluției Parlamentului European din 16 decembrie 2021 Procesul Kimberley a fost eficient în a stopa comerțul cu diamante de război, reprezentând în prezent mai puțin de 1% din comerțul cu diamante brute, față de 15% în anul 2003 (Rezoluția Parlamentului European, 2021). C. Portela și B.G. Usobiaga menționează că UE dedică resurse abundente pentru combaterea spălării banilor obținuți din vânzarea resurselor naturale ilegale și exercită presiuni asupra persoanelor sau entităților implicate într-un conflict armat prin înghețarea activelor lor financiare în conturile Băncii Europene (Portela, Usobiago, 2015). Prin impunerea restricțiilor la vize, UE împiedică circulația către și dinspre UE a persoanelor care participă la conflictul armat sau războiul civil.

Cel de-al treilea mecanism este generarea stimulentei pentru actorii din societățile afectate, care se opun continuării conflictului. Interdicțiile și limitările impuse de sancțiuni sunt adesea un motiv de ruinare economică pentru unii și un stigmat social pentru alții. Generarea acestui stimulent depinde de creativitatea în proiectarea și aplicarea sancțiunilor. De exemplu, în timpul conflictului din Serbia, UE a creat o „listă albă” a întreprinderilor și a municipalităților, care se disociau de regimul lui Milošević, pentru a continua comerțul cu UE și a beneficia de ajutor preferențial. În iarna anului 1999, după bombardamentul NATO asupra Serbiei, UE a furnizat combustibil direct municipalităților din opoziție prin programul „Energie

pentru Serbia”, pentru încălzirea orașelor sârbe, care erau conduse de forțe democratice, în valoare de 8,8 milioane de euro, care ulterior a fost extins prin oferirea finanțării pentru școlarizare, transport și infrastructură pentru regiunile administrate de opoziție, realizând obiectivul de a influența deciziile de vot la viitoarele alegeri în favoarea Opoziției Democratice din Serbia (Josh, 2020).

Cercetătorii C. Portela și B.G. Usobiaga consideră că UE aplică sancțiuni preventive, pentru a promova pacea, democrația și drepturile omului în condițiile absenței unui conflict armat, pentru a anticipa sau atenua conflictele interne înainte ca acestea să dezvolte un caracter violent. De exemplu, sancțiunile împotriva Iranului au fost prezentate ca un efort de a rezolva problema nucleară fără intervenția militară a potențialilor rivali, ca o modalitate de a menține pacea în Orientul Mijlociu. În anul 2003 UE a preluat conducerea în negocierile privind programul nuclear al Iranului, în mare parte ca o încercare de a preveni o acțiune militară americană în stil irakian în Iran. Acordul - intermediat în anul 2015 cu Iranul de către P 5+1 (cei cinci membri permanenți ai Consiliului de Securitate al ONU plus Germania) și UE - a soluționat în aparență disputa nucleară. Contrar tuturor dovezilor și pozițiilor UE, președintele Donald Trump a considerat că Acordul Nuclear cu Iranul a fost „cel mai prost acord vreodată”, fapt ce a determinat decertificarea Acordului Nuclear în anul 2017 de către SUA, pe motiv că nu mai este în interesul securității lor naționale. Înaltul Reprezentant al Uniunii pentru afaceri externe și politica de securitate, Federica Mogherini, în anul 2017 a subliniat în repetate rânduri că Acordul Nuclear cu Iranul are rezultate în soluționarea disputei nucleare și nu ar trebui confundat cu alte probleme (Cronberg, Erästö, 2017). Sancțiunile aplicate de UE împotriva Iranului au fost considerate eficiente, fiindcă au generat nemulțumirea populară, pentru a-l susține pe Hassan Rouhani, candidatul moderat să câștige alegerile prezidențiale din anul 2013 și 2017, dar totodată UE a reușit să convingă SUA și Israelul să nu intervină militar în Iran.

UE a impus sancțiuni masive și fără precedent împotriva Rusiei, din cauza anexării peninsulei Crimeea, neimplementarea Acordului de la Minsk (2015), declanșării agresiunii militare împotriva Ucrainei la 24 februarie 2022 și anexării ilegale a regiunilor Donețk, Luhansk, Zaporijia și Herson din Ucraina. Sancțiunile UE împotriva Rusiei includ măsuri restrictive specifice, sancțiuni individuale, sancțiuni economice și măsuri privind vizele. Îi iunie 2023 UE a aplicat peste 1900 de măsuri restrictive față de persoanele și entitățile din Federația Rusă, care subminează sau amenință integritatea teritorială, suveranitatea și independența Ucrainei. Din cauza invadării Ucrainei de către Rusia, UE a impus sancțiuni Republicii Belarus, pentru implicare și împotriva Iranului, pentru furnizarea de drone către Rusia. În acest context remarcăm că sancțiunile UE nu blochează exportul de produse alimentare și agricole. Securitatea alimentară și accesibilitatea prețurilor alimentare reprezintă o prioritate-cheie pentru UE și statele-membre. Deși spațiul aerian european este închis

pentru aeronavele rusești, statele membre ale UE pot autoriza survolarea spațiului lor aerian de către aeronavele rusești în scopuri umanitare. Statele membre ale UE sunt libere să acorde navelor sub pavilionul rus acces în porturile UE, inclusiv să permită intrarea transportatorilor rutieri ruși în UE, pentru a transporta produse agricole, îngrășăminte și grâu, care nu fac obiectul restricțiilor. UE își coordonează sancțiunile cu partenerii străini, precum Grupul Băncii Mondiale, Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare, Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică, țările G7 și Australia, pentru a împiedica Rusia să obțină finanțare externă și a asigura punerea în aplicare a măsurilor restrictive. Pentru a combate cazurile de eludare a sancțiunilor, UE a decis să consolideze cooperarea bilaterală și multilaterală cu țările terțe, inclusiv să furnizeze asistență tehnică (Sancțiunile UE împotriva Rusiei pe înțelesul tuturor, 2023).

În concluzie menționăm, că eficiența sancțiunilor este modestă și necesită întotdeauna să fie parte dintr-o strategie mai largă și să fie combinată cu stimulente. Importanța UE ca generator de sancțiuni pentru promovarea păcii și securității internaționale se bazează pe puterea pieței interne și capacitatea ei de a o reglementa, pentru a-și atinge obiectivele. Subliniem că UE nu folosește puterea economică în sancțiunile sale economice, acordând prioritate măsurilor care nu afectează populația civilă, însă față de Rusia UE a impus sancțiuni masive și fără precedent, ca răspuns la agresiunea militară împotriva Ucrainei. Consecințele crizei din Ucraina nu sunt previzibile, dar devine evident că schimbările care au loc, vor condiționa o nouă ordine europeană, în care problemele de securitate și apărare vor juca un rol proeminent în negocierile politice.

BIBLIOGRAFIE

The Strategic Compass of the European Union. <https://www.strategic-compass-european-union.com/>

Tratatul privind Uniunea Europeană (versiune consolidată). În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene. C 326/13. 26.10.2012. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0001.02/DOC_1&format=PDF

Viziune comună, acțiuni comune: o Europă mai puternică. Strategia Globală pentru politica externă și de securitate a Uniunii Europene. 2016 https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf

Planul de acțiune european în domeniul apărării. Bruxelles, 30.11.2016 COM(2016) 950 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016DC0950&from=DE>

Instrumentul european pentru pace. <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/european-peace-facility/>

Instrumentul european pentru pace: Consiliul adoptă o măsură de asistență în sprijinul forțelor armate din Republica Moldova. 30 iunie 2022. <https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2022/06/30/european-peace-facility-council-adopts-assistance-measure-in-support-of-the-moldovan-armed-forces/>

Portela Clara, Usobiaga Borja Guijarro. The EU's sanctions and their contribution to peace. In: The EU: a true Peace Actor? May, 2015. N° 23. <https://www.icip.cat/perlapau/en/article/the-eus-sanctions-and-their-contribution-to-peace/>

Rezoluția Parlamentului European din 16 decembrie 2021 referitoare la punerea în aplicare a sistemului de certificare pentru Procesul Kimberley (2021/2885(RSP)) https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0516_RO.html

Josh Margrie-Rouse. Political Party Assistance: The Downfall of Dominance? A comparative analysis of party assistance in Serbia and Georgia. 15.06.2020. <https://studenttheses.universiteitleiden.nl/access/item%3A3160269/view>

Cronberg Tarja, Erästö Tytti. Will the EU and the USA part ways on the Iran deal? 11 October 2017. <https://www.sipri.org/commentary/topical-backgroundunder/2017/will-eu-and-usa-part-ways-iran-deal>

Sancțiunile UE împotriva Rusiei pe înțelesul tuturor. <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/sanctions-against-russia-explained/>

Fondul european de apărare: 1 miliard EUR pentru a stimula capacitățile de apărare ale UE și noi instrumente pentru inovarea în domeniul apărării. 25 mai 2022. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/ro/ip_22_3283

As More Conflicts, Problems around World Mount, European Union High Representative Tells Security Council World Must Invest in Revitalizing Multilateral System. 9268TH Meeting (AM). SC/15210. 23 February 2023. <https://press.un.org/en/2023/sc15210.doc.htm>

Lazarou Elena, Zamfir Ionel. The attack on Ukraine launched on 24 February 2022 marked a paradigm shift in the EU's thinking about peace and security. 19 July 2022. <https://epthinktank.eu/2022/07/19/peace-and-security-in-2022-overview-of-eu-action-and-outlook-for-the-future/>

Lazarou Elena, Zamfir Ionel. Panorama de l'action de l'Union européenne et perspectives pour l'avenir. In: Paix et sécurité en 2022. PE 733.605 – juillet 2022. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/733605/EPRS_STU\(2022\)733605_FR.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/733605/EPRS_STU(2022)733605_FR.pdf)

Defence Industry and Space. https://commission.europa.eu/about-european-commission/departments-and-executive-agencies/defence-industry-and-space_en

Olga Tatar*

STRENGTHENING TREATY STABILITY IN THE INTERNATIONAL LEGAL SPHERE

CZU: 341.6:347.75/.76

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12755210>

Abstract

The presented article reveals the possibilities of strengthening contractual stability in the international legal sphere, in view of the fact that the main legal means by which the participants in the commercial turnover interact is a civil law contract. International commercial agreements mediate the international business activities of the parties and differ from similar internal transactions, as well as transactions that, although complicated by a foreign element, are concluded with the participation of the consumer.

Keywords: *strengthening of contractual stability, civil law contract, participants in commercial turnover, contractual freedom*

Introduction

The main legal means of interaction between participants in a commercial turnover is a civil contract. In the field of international commercial turnover, a civil law contract acquires the features of an international commercial contract. In the science of international law, there is no unified definition of the concept of "international commercial agreement". The historical development of the unification of the law of international commercial agreements, which began several centuries ago, encompasses the following stages. *The first stage* refers to the period of the emergence of medieval law as a law merchant, representing a set of international trade customs that regulated the political community of merchants who traveled from port to port and from fair to fair. *The second stage* was marked by the emergence of national legal systems under the influence of the understanding of law as a national phenomenon and the approval of the idea of national sovereignty. *The third stage*, the modern stage, was marked by a movement from national isolation to universal unification, which allowed, on the basis of multilateral negotiations, to develop and adopt uniform conflict of laws and substantive legal norms. It is to the third stage in the development of international legal unification of commercial law that the emergence of a uniform understanding of the category of international commercial agreements is assigned.

The following classification of international commercial agreements can be made.

* Doctor of law, associate professor, Comrat State University, oleatatar@mail.ru, ORCID ID: 0000-0003-2158-006X

First, depending on the subject of the international contract:

- international contract for the sale of goods;
- international lease agreement;
- international financial leasing agreement;
- international factoring agreement;
- international contract, etc.

Secondly, we can distinguish simple international agreements (for example, an international sale and purchase agreement), as well as complex (mixed and unnamed). The latter are becoming more widespread in international trade. European countries carry out legal regulation of this kind of contracts both within the framework of civil law, trade law, tax law, as well as special legislation (Tatar, 2019: 152). So, among the most common in practice mixed (complex) foreign economic agreements are international leasing, franchising, distribution, factoring agreements, investment agreements, etc. When writing the article, the following methods were used: comparative legal, logical, imperial, historical.

S. V. Nikolyukin (Nikolyukin, 2010: 154) distinguishes the following types of contracts for foreign trade purchase and sale:

1. Depending on *the nature of the delivery and the specifics of the relationship between counterparties*:

- an international (cross-border) contract with a one-time delivery of goods, after the execution of which legal relations between the parties to the transaction terminate;
- an international (cross-border) contract with a periodic regular supply of goods from the seller to the buyer within a certain period.

These types of contracts can have both short and long term of execution, and their main difference lies in the specifics of the relationship between the participants;

1. Depending on *the form of payment*.

- an international (cross-border) contract with payment in cash, which provides for settlements in a certain currency agreed by the parties using the payment method and form of payment specified in the contract;
- an international (cross-border) contract with payment in commodity form, which provides for the sale of one or more goods with the simultaneous purchase of another goods from a counterparty. It is important to note that settlements in foreign currency are not performed. Such contracts include commodity exchange and compensation agreements;
- international (cross-border) contract with payment in mixed form. In such contracts, payment can occur partly in cash, partly in commodity form. For example, in such complex contracts as turnkey construction, where the supplier's obligations can combine a variety of supplies and services, and also include the fulfillment of obligations after the completion of the object,

such as personnel training, maintenance and supervision of the operation of the object;

2. Depending on *the nature of the delivery*:

- an international (cross-border) contract with a one-time supply, providing for the delivery by one party to the other of the amount of goods agreed between them by a certain date specified in the contract. Most often, after the parties have fulfilled their obligations, the legal relationship between them terminates;
- an international (cross-border) contract with periodic delivery, providing for the regular periodic delivery of the agreed quantity of goods within a specified period. This period can be short (usually one year) and long, averaging 10 years, and sometimes 20-30 years;

3. Depending on *regulation*:

- contracts of international sale and purchase, governed by the Vienna Convention 1980;
- contracts of international sale and purchase, to which it is not applicable. The latter include not only transactions between counterparties whose commercial enterprises are located in countries that have not joined the Vienna Convention of 1980, but also, for example, contracts for the sale and purchase of electricity, securities, ships and aircraft, which are quite common in foreign trade, etc.

N. Yu. Erpyleva (Erpyleva, 2012: 342) identifies the types of international contracts, depending on the types of contracts provided for in INCOTERMS: ex-works, free carrier, free along the side of the ship, free on board, cost and freight, cost of insurance and freight and others.

Of particular interest is the allocation of international contracts in English law. For example, A.A. Dubinchin distinguishes the following types of contracts in English law:

- unilateral contracts;
- bilateral contracts;
- informal contracts;
- formal contracts.

The Essence and Content of the International Leasing Agreement

In modern conditions of the development of the world economy, financial leasing has become widespread, since it is associated with the attraction of economic entities from different countries of additional sources of financing in production and other areas.

The term "*leasing*" (orig. English *leasing*, derived from *lease*) means a long-term lease of machinery, equipment, vehicles and other production facilities. In the educational literature it was noted that in international contractual practice, financial

leasing has developed as a special type of the institution of lease. In the legislation of individual countries, it is also traditionally considered as a special type of lease, which is a commercial activity for the acquisition at its own expense (or at the expense of credit funds) of property by one person (lessor) in order to lease it to another person (lessee) and generate income from this activity in the form of receiving rent payments.

The peculiarity of the lease agreement is that the leasing provider (which is often played by commercial banks, investment funds, insurance companies, as well as specialized leasing companies) transfers the property specially acquired under a sale and purchase agreement for the use of the lessee without using it himself. This allows us to consider leasing not only as a type of lease, but also as a kind of long-term lending ("investment"), in which the lessee repays the "loan funds" (that is, the money spent on the purchase of equipment) by regular payments to the lessor in an agreed between them the amount of rent payments. The amount of these payments consists of the cost of the equipment (as a rule, corresponding to its full depreciation), the lessor's expenses related to the purchase of equipment (for example, in the case of using credit funds), as well as the amount that is directly the lessor's profit. Thus, in the event of the conclusion of a lease agreement, mutually interconnected tripartite relations arise.

The main act governing leasing relations in international trade practice is the UNIDROIT Convention on International Financial Leasing (UNIDROIT Convention, of May 28, 1998), which was signed in 1988 in Ottawa (therefore, in the literature it is often referred to as the Ottawa Convention). In addition to the draft of this UNIDROIT Convention, containing primarily unified norms, this international organization has also prepared a model leasing agreement. The parties to the convention are France, Italy, Spain, Hungary, Panama, Latvia, Russia (from January 1, 1999), Belarus (from March 1, 1999), Uzbekistan (from February 1, 2001) and other states.

The 1988 Ottawa Convention applies to leasing participants when the business of the lessor (lessor) and the lessee (lessee) are located in different states. The state of the commercial enterprise of the supplier of the equipment being leased must also be a party to the Convention. From the Ottawa Convention, it follows that financial leasing is a transaction executed in two types of contracts: a sale and purchase (supply) agreement between the lessor and a supplier of equipment selected according to the lessee's specification, and a lease agreement between the lessor and the lessee, on the basis of which the lessee uses the equipment in return for the payment of periodic payments.

Financial leasing is characterized as a type of activity, in the implementation of which:

- a) the lessee himself determines the equipment and chooses a supplier, not relying on "the experience and judgment of the lessor";

- b) the leased equipment is purchased by the lessor only in connection with the lease agreement, about which he must notify the seller;
- c) periodic payments payable under a lease agreement are calculated taking into account the amortization of all or a significant part of the cost of the equipment.

The subject of financial leasing is, as a rule, movable property (equipment): production equipment, including component equipment and means of production. In addition, they can be vehicles of all kinds, as well as equipment closely related to real estate and belonging to the land plot or property attached to the land plot (for example, a drilling rig). During the term of the financial lease agreement, the owner of the leased property remains the lessor, whose rights are protected in the event of the lessee's bankruptcy. This property cannot be foreclosed on the claims of the lessee's creditors.

Under a *financial lease agreement*, the lessor is obliged to acquire ownership of the property for leasing, as well as to ensure its transfer to the lessee in a condition that complies with the terms of the agreement and the purpose of the property. Since the choice of the supplier and equipment under this agreement lies with the user of the equipment (lessee), and not with the purchaser (lessor), the Convention, as a general rule, provides for the exemption of the lessor from liability to the lessee with respect to the equipment sold. In this case, the lessee has the right to address claims related to the main characteristics of the equipment (quality, equipment completeness, etc.), which he himself chose, not to the lessor, but directly to the equipment supplier. This, however, does not relieve the lessor of the obligation to ensure that the equipment is transferred to the lessee.

If the equipment is not delivered or delivered late, or does not comply with the terms of the supply agreement, the lessee is entitled to:

- a) refuse from the leased equipment or terminate the lease agreement;
- b) suspend periodic payments due under the lease agreement until the lessor ensures proper performance by offering the lessee the appropriate equipment.

The obligations of the lessee to the lessor under a finance lease are the same as the ordinary obligations of a lessee under a lease. He is obliged to make the agreed periodic payments (lease payments), take proper care of the equipment, use it in a reasonable way and maintain it in the condition in which it received, taking into account normal wear and tear and those changes that are agreed by the parties, in accordance with paragraph (1) and h. (2) Art. 1314 of the Civil Code of the Republic of Moldova. Upon the expiration of the lease agreement, the lessee is obliged to return the property in the specified state, unless he has exercised the right to purchase or continue its lease for a subsequent period.

Matters that are not directly regulated by the Ottawa Convention shall be resolved in accordance with the general principles on which it is based, and in the absence of such, in accordance with the law applicable by virtue of the rules of private international law. The Convention itself provides for separate conflict of laws rules, with the help of which the applicable legal rules governing property rights to various types of property are determined. In particular, in cases where the subject of leasing is equipment attached to a land plot or becoming a property of a land plot, the question of whether or not the specified equipment has become such an accessory (or was attached to a land plot), and the resulting legal consequences for the lessor and the owner of property rights to this land plot are determined by the law of the state of location of this land plot (Gazman, 2003: 114).

Depending on the type of equipment that is the subject of leasing, the issue of the choice of legal norms for the recognition of real rights for the lessor, the bankruptcy administrator ("trustee") or creditors in the event of the lessee's bankruptcy is being decided. So, in relation to a registered sea or aircraft in this case, the law of the state of their registration shall apply; in relation to equipment that is usually moved from one country to another, including aircraft engines, - the law of the state in which the main business of the lessee is located; with respect to other equipment, the law of the state of the location of that equipment.

The Essence and Content of the International Refit Contract

Contracts for the performance of construction work by foreign contractors, mainly for the construction of large industrial and domestic facilities or for their overhaul, are now widespread. Based on the provisions of the civil legislation of the Republic of Moldova, but directly from Art. 1352 of the Civil Code of the Republic of Moldova: "Under the work contract, one party (the contractor) undertakes at its own risk to perform certain work for the other party (the customer), and the customer undertakes to accept the work and pay the agreed price".

The conclusion of large contracting agreements may be preceded by tenders to determine the most reliable contractor and the most favorable conditions for the future contract by the customer on a competitive basis. The bidding procedure is determined by the conditions that are developed in advance by their organizers, taking into account the norms of national law and the specifics of the planned construction and other works.

When providing technical assistance in the construction of enterprises and other facilities abroad, in the performance of exploration, geological exploration and other works, a civil contract (agreement) is concluded. In our training manual, it was noted that a contract for the provision of technical assistance in its content is a complex type of contract, including the purchase and sale of goods (foreign trade supply of machines, materials, mechanisms and equipment), contracts of assignment

(agency), order, performance of work, provision of services and contract. However, in practice, the parties in such complex contracts continue to be referred to as contractors (suppliers) and customers.

An integral feature of the provision of technical assistance, which determines its specificity, is the secondment of specialists and training of the customer's personnel, both at the site of the object and in the partner's country. The secondment and training of specialists may be part of the contract as part of the obligations. In many other cases, it is the subject of a separate contract. Technology transfer clauses can be an essential element of a technical assistance contract. Contract agreements concluded by foreign trade organizations with foreign counterparties provide for the production of either certain types or a whole range of works, for example, related to the construction of industrial objects abroad (Dmitrieva, 2018: 543).

An idea of the complexity of contracts concluded in practice gives the following list: for example, the obligations of the contractor (supplier) include:

- preparation of a detailed work schedule for the implementation of the project;
- performance of geological surveys for raw materials by our own specialists;
- development and preparation of all technical documentation for the project and its implementation, including schedules, drawings, specifications, etc.;
- submission for approval to the customer and / or his experts, prior to the start of production of materials and equipment, all the necessary documentation on which they will be produced;
- supply of machine materials, equipment and technical documentation in accordance with the schedules approved by the partners;
- provision of secondment of technical personnel to carry out field supervision over the construction, installation and equipment of the facility;
- training of the customer's specialists so that the personnel are able to independently operate the facility.

In turn, the customer's obligations include:

- making payments in accordance with the prices and payment terms stipulated in the contract;
- provision of infrastructure at its own expense (roads, bridges, temporary buildings and structures, housing for specialists, energy supply, water supply, construction sites, etc.);
- implementation of general construction and installation works under the supervision of the supplier; provision of the necessary personnel for training both on-site and for training abroad in the supplier's country;
- provision of living conditions for the supplier's personnel;
- supply of raw materials and other materials of the local market, necessary for the implementation of the project (Kanashevsky, 2016: 342).

Contracts concluded by foreign trade organizations with organizations and firms of other countries, depending on the nature of the work, can be of various types:

- contracts for the conduct of exploration and exploration works;
- contracts for design work;
- contracts for the performance of installation work;
- contracts for construction works;
- contracts for the maintenance of machinery and equipment, etc.

When performing construction work with the participation of Russian organizations, legal relations of two kinds may arise. With one type of legal relationship, construction work is carried out by organizations and firms of the country to which technical assistance is provided. The association (as a contractor) performs certain types of construction work under a contract with foreign firms and organizations (the customer).

In another type of legal relationship, the association assumes the construction of an enterprise or the construction of an object as a whole, up to its commissioning. This work is called turnkey construction. The association can carry out these works on its own behalf, attracting Russian construction organizations for this. As subcontractors, it has the right to involve local organizations, as well as in compliance with the legislation of the customer country, counterparties from third countries.

The turnkey construction practice is widespread.

International practice also applies the Model Terms of the Construction Contract, which were developed by the International Federation of Design Engineers (as revised in 1987), as well as the Legal Guidelines for the Drafting of International Contracts for the Construction of Industrial Facilities, prepared by the UNCITRAL working group. Both of these documents, which are of a recommendatory nature, are designed for use in construction with foreign participation.

Conclusions

- An international commercial agreement can be concluded by drawing up one document signed by the parties. It can also be concluded by the exchange of letters, telegrams, telephone messages, telefaxes, etc., signed by the party that sends them. In this case, the process of concluding a contract begins with an offer to enter into a contractual relationship, called an *offer*. The person who sends the offer is called the *offeror*. Consent with the proposal to conclude a contract (acceptance of the proposal) is called *acceptance*, and the person from whom the acceptance proceeds is called the *acceptor*. Not every offer related to the conclusion of a contract is considered an offer. Various price lists, brochures, tariffs, advertisements are not recognized as an offer.

- An agreement is a legal document that is based on the consent and confidence of the parties, concluded in accordance with the requirements of the law, not contradicting the principles of civil law.
- The law connects with the acceptance of the offer by the person to whom it is addressed, a completely definite legal consequence, namely the recognition of the contract as concluded. This legal consequence can only be achieved if the accepted offer already contains those minimum conditions that are recognized as essential by law or are necessary for contracts of this type. However, the law of different states unequally determines the conditions that are essential for a particular type of agreement, including for international commercial agreements.

BIBLIOGRAPHY

Dmitrieva, G.K. International Private Law: Textbook. Moscow: Prospect. 2018. 643 p.

Erpyleva, N.Yu. International Banking Law. Theory and practice of application. Moscow: Publishing House of the Higher School of Economics. 2012. 431 p.

Gazman, V.D. Financial Leasing: Study Guide. Moscow: SU HSE. 2003.259 p.

Kanashevsky, V.A. International Transactions: Legal Regulation. Moscow: International Relations. 2016. 421 p.

Nikolyukin, S. V. Purchase and Sale of Goods in Foreign Trade. Tutorial. Moscow: Justicinform. 2010. 302 p.

Tatar, O. Historical and Theoretical Aspects of Unnamed Contracts. Monograph. Chisinau: Tipocart Print. 2019. 254 p.

UNIDROIT Convention on International Financial Leasing of May 28, 1998 [date of visit 05.04.2023]. Available at: <https://docs.cntd.ru/document/901721704>.

Olga Tatar*
Iurie Mihalache**

A VARIETY OF INTERNATIONAL TREATIES - THE STABILITY OF INTERNATIONAL ECONOMICS AND POLITICS

CZU: 327:339.9:341.24

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12755522>

Abstract

International treaties are the result of reaching agreement between the subjects participating in them. The prerequisites for the conclusion of various kinds of international treaties are economic and legal factors. International law and domestic law are two independent legal systems that are closely interconnected and interact with each other.

Keywords: *international treaties, domestic law, legal system, consent, subjects of law*

Introduction

Contract - an institution (phenomenon), the design of which is so flexible, but just as stable, is influenced by social and economic factors, regulates various kinds and types of social relations, and meets the needs and interests of subjects of civil law and should be implemented through the principle of freedom of contract and stay within the limits of the law (Tatar, 2021: 142).

Types and content of international licensing agreements.

- *International license agreement.* The object of a license agreement may be a license for an invention, as well as know-how and a trademark.

- *International purchase and sale agreement,* including the supply of equipment. The contract may provide for a concomitant license with the provision of additional information about the technological process in which this equipment participates, part of the design documentation for the possible manufacture of spare parts, equipment repair (Trunina, Fedasova, 2009: 304).

- *Combined international agreements on the sale of licenses and the supply of equipment.* When purchasing a license for the production of complex machines, the licensee, along with technical documentation and training of specialists for a better mastering of production, sets a condition for the supply of a number of complex units, first in a finished form, in order to then gradually switch to their independent production.

* Doctor of Law, Associate Professor, Comrat State University, oleatatar@mail.ru, ORCID ID: 0000-0003-2158-006X

** Doctor of Law, habilitat, University „C. Stere”, mihalacheiurie@mail.ru, ORCID ID: 0000-0002-7474-7487

- *International agreements on the design and construction of industrial facilities.* When carrying out the design and construction of industrial facilities abroad, an integral part of the general agreement (contract) or an addendum to it may be the licensing part concerning the transfer of patent rights and know-how included in the project, construction object, technology and equipment of this industrial enterprise (accompanying license) and carrying out design work such as engineering.

- *International agreements on scientific and technical cooperation.* Scientific and technical cooperation, as a rule, provides for the exchange of information on scientific and technical achievements, inventions, scientific and technical knowledge, etc., therefore, these agreements often stipulate accompanying licenses. If there is a mutual exchange of these materials, licenses can be in the form of cross-licenses, i.e. mutual licenses. Cross-licenses do not necessarily involve mutual monetary settlement. In some cases, the parties are interested in receiving equivalent information.

- *International agreements on industrial cooperation.* They may apply different combinations of terms for the grant of licenses, the supply of goods, or the provision of services. Often the basis of industrial cooperation is made up of licensing agreements, extended by agreements on production cooperation (Getman-Pavlova, 2013: 217).

Content of international licensing agreements:

The content of international licensing agreements is the establishment of scientific and technical ties aimed at introducing the results of scientific research and development into production. Licensing agreements usually mediate a whole complex of relationships ultimately associated with the organization of production of licensed products or using a licensed process. This complex, along with scientific and technical relations, includes financial relations, industrial relations associated with the sale of products, management of enterprises, etc.

International trade practice has developed numerous options for model licensing agreements, which are used as the basis for the drafting of specific agreements between the parties. Model licensing agreements are developed by various organizations, in particular, UN commissions, industry associations of industrial firms, etc.

The content of international licensing agreements may include the following basic conditions:

- Parties to the agreement.
- Preamble (specifying the numbers and dates of issuance of patents underlying the agreement, the ownership right to them of the licensor and the licensee's intention to use the rights arising from them under license are stipulated.

- Subject of the agreement. The subject of an international license agreement can be a patented invention or technological process, technical knowledge and experience, a trade mark. Know-how transfer is also possible.

Types of licenses:

When selling a *non-exclusive license*, the licensor permits the licensee to use the invention or the secret of production on certain conditions, while retaining the right to both use them independently and to issue licenses similar under the terms of the terms to any other interested parties (firms).

When selling an *exclusive license*, the licensor grants the licensee the exclusive right to use the invention or production secret within the terms and conditions specified therein and in a certain geographic territory specified in the agreement. At the same time, the licensor refuses to independently use this invention, and even more so from the sale of similar licenses to third parties on the same conditions and in the same territory. When granting an exclusive license, the licensor often introduces various clauses into the agreement that limit the rights of the licensee. Such a license is called a *limited exclusive* (Zykin, 1994: 78).

When a *full license* is sold, the licensee is granted exclusive rights to use it during the entire term of the agreement. For this period, the licensor is deprived of the right to use the invention or production secret both independently and by issuing licenses to other persons (firms).

Payments. As compensation for granting the rights to use the subject of the agreement, the licensee pays a certain fee to the licensor. Depending on the method of calculating remuneration, it can be divided into two groups:

- Remuneration, the amount of which is calculated on the basis of the actual economic result of using the license.

- Remuneration, the amount of which is not directly related to the actual use of the license, but is set in advance and specified in the contract.

Periodic interest payments, or current royalties (set at certain fixed rates in% and paid at certain agreed intervals). They are calculated in various ways: from the cost of products manufactured under license, from the amount of sales, from a unit of manufactured or sold products as a% to the price or cost, on a specially determined basis, etc. Mostly 3-5%.

Lump-sum payment (a certain, firmly fixed amount of remuneration). It is usually practiced when transferring a license with equipment, when selling to a little-known company, to guarantee against losses in case of disclosure, when the licensee does not want to allow the licensee to control the use of the license.

Initial payment in cash (payment by the licensee is set in the agreement of the amount in the form of a one-time payment in installments during the period specified in the agreement, or upon fulfillment of certain conditions).

Transfer of securities (transfer of shares or bonds, basically the licensor receives from 5 to 20% of shares, but in some cases even 40%).

Transfer of technical documentation (mutual provision of licenses in combination with other forms of remuneration).

The terms of payment stipulate in detail the procedure for paying the license fee, namely: currency of payment with the inclusion of a currency clause; form of calculation; the basis for calculating the value of manufactured products or the value of sales (with remuneration in the form of current deductions) and the procedure for calculating them.

Obligations of the licensor under the license agreement. The terms of the agreement determine in detail: the volume, procedure and forms of the provision of scientific and technical assistance by the licensor to the licensee during the entire term of the agreement. The licensor is always responsible for the novelty of the invention. The licensor is responsible for the economic efficiency of the invention within the limits in which he guaranteed certain qualities of the latter in the contract: power, efficiency and other indicators (Suhanova, 1994: 354).

Obligations of the licensee under the license agreement. The main obligation of the licensee is the timely and correct payment of the remuneration. In order to secure payments due to the licensor, the licensee is obliged to provide the licensor, within a specified period, with a guarantee of a first-class bank. In addition, the license agreement imposes a large number of other obligations on the licensee, the most important of which is the licensee's use of the Subject matter of the license agreement. The licensee is obliged to strictly adhere to the technical and quality standards provided for in the technical documentation to ensure the appropriate quality of the products manufactured under license.

The term of the license. Licensing agreements are usually concluded for a strictly defined period, but they may contain clauses that provide for the possibility of automatic or other extension or renewal of the agreement, or, conversely, its early termination. About 5-10 years

The essence and significance of the international exchange of engineering and technical services.

As an independent type of international commercial transactions, engineering involves the provision, on the basis of an engineering contract, by one party, referred to as a consultant, to the other party, referred to as a customer, a complex or certain types of engineering and technical services related to the design, construction and commissioning of an object, with the development of new technological processes at the customer's enterprise, the improvement of existing production processes up to the introduction of the product into production and even the sale of products.

The provision on the basis of an engineering contract of a full range of services and supplies necessary for the construction of a new facility is called *complex*

engineering. It includes three separate types of engineering and technical services, each of which can be the subject of an independent contract (Aristov, 2016: 98).

Engineering advisory is associated with intelligent services for the design of facilities, development of construction plans, and oversight of work.

Technological engineering consists in providing the customer with the technologies necessary for the construction of an industrial facility and its operation, the development of projects for energy supply, water supply, transport, etc.

Construction engineering is mainly the supply of equipment, machinery and/ or installation of installations, including, if necessary, engineering work. Engineering and consulting services are provided in the form of technical documentation, research results, initial data for construction, economic calculations, estimates, recommendations, etc.

The advisory services are directly related to management for the implementation of an industrial project, but do not cover any construction work, licensing or technology transfer.

Engineering consultancy contracts may relate to the entire range of services or specific specific services, which must be clearly formulated in the contract or in an annex to the contract. Such agreements may be supplemented by the obligations of the parties in connection with the conduct of joint scientific research, the organization of pilot production, marketing with joint technical assistance, and the training of personnel.

Consulting engineering can cover all stages of a project or be limited to some one stage, for example, pre-investment. In this case, the term "project" denotes a general idea of work, which should be specified in the contract. When writing the article, the following methods were used: comparative legal, logical, imperial, historical.

The Essence and Content of International Intermediary Operations

For the successful sale of goods in foreign markets, it is necessary to know their conjuncture, the regulatory and legal peculiarities of the country, to have connections in the business community, to have a developed sales network and service system. Self-trading in foreign markets is often beyond the capabilities of the producers themselves, and they resort to the use of resellers.

Individual entrepreneurs, specialized firms act as *foreign trade intermediaries*, or mediation is carried out through special forms of sales: tenders, auctions, stock exchanges. Foreign trade intermediaries assist in establishing contacts and concluding foreign trade transactions, contracts between producers and consumers, sellers and buyers of goods and services.

Trade and intermediary foreign economic operations are understood as operations related to the sale and purchase of goods, performed on behalf of the exporter or

importer by an intermediary independent of him on the basis of special agreements or separate orders. Trading and intermediary firms are legally independent from producers and consumers of goods. This does not include subsidiaries, branches and representative offices of foreign companies. The functions performed by resellers are very diverse. They are directly related not only to the purchase and sale of goods, but also to a significant range of operations and services for finding foreign partners, market research, transportation and insurance of goods, credit and financial services, execution of documentation for transactions, advertising of goods, after-sales maintenance *et al* (Sidorov, 2005: 43).

In addition to expanding the functions performed by intermediaries, qualitative shifts in trade and intermediary operations now include:

- creation by intermediaries of production for processing and assembly of products, the purchase and sale of which they are engaged in;
- formation of international consortia for the implementation of large-scale projects;
- the formation of large trade and intermediary monopolies performing a set of operations related to the purchase and sale of goods at their own expense, their transportation, insurance, after-sales service, etc.

The influence of intermediary companies varies greatly across countries and trade flows. They have a significant impact on the export and import of Japan, South Korea, England, Scandinavian countries. For example, in Japan, 8 thousand trading companies control 67% of imports and 60% of exports. The well-known three trading houses in South Korea - Samsung, Hyundai, Daegu - serve about 40% of the country's foreign trade (Nemets, 2002: 54-62).

The main goal in attracting resellers is to ensure the efficiency of foreign trade operations. Conducting transactions through intermediaries has certain drawbacks: it leads to an increase in the cost of imported goods and a decrease in export earnings. part of the proceeds remains with the intermediary. In addition, the exporter does not directly interact with the market, he does not independently study its conjuncture and the needs of his buyer. However, these disadvantages are offset by the advantages of using intermediaries:

- the use of intermediaries makes it possible to attract their capital to carry out transport-forwarding, insurance, sales and service operations, which makes it possible for the exporter to save his own funds invested in transactions;
- intermediaries often take on the responsibilities and risks of delivering goods to the importing country, preparing them for sale (sorting, packaging, labeling, etc.);
- the involvement of resellers frees the supplier from organizing the sale of goods, since intermediary firms often have their own warehouse, sales network and retail stores;

- intermediaries have the most information about market conditions, have business connections, it is difficult to do without them when direct export is difficult due to import restrictions;
- intermediaries have direct contact with consumers, they respond more quickly to changes in their needs and have information about the competitiveness of products.

In some cases, the use of intermediaries is necessary. This is due, firstly, to the fact that individual markets for goods are monopolized and closed for independent penetration of producers. Secondly, not all enterprises and organizations that have legal rights to conduct foreign trade operations can independently explore foreign markets, look for foreign partners, competently develop the terms of contracts, provide opportunities for the implementation of contracts and, in the event of disagreements, settle them. Thirdly, exporters and importers are forced to act through intermediaries due to established international trade customs, for example, when operating at auctions or when trading on an exchange in legumes, timber, non-ferrous metals, etc. It is commercially viable to act through intermediaries when a manufacturer enters remote and poorly understood markets. This allows you not to spend money on entering a new market and reduce the risk of entrepreneurial activity. It is quite difficult to find a reputable, conscientious intermediary with experience in the foreign market.

Selecting an intermediary

For a deal to be effective, it is important to be able to choose the right reseller. The fact is that unscrupulous intermediaries often conclude a deliberately large number of contracts in order to work in the future on the most profitable of them. There are figureheads among the agents. It is even possible for intermediaries to deliberately sign contracts with rival firms in order to block the export market. In order not to be mistaken in choosing an intermediary, you should carefully check it, collect and study the "portfolio" of information.

First of all, you should pay attention to the financial position of the candidate for intermediaries. This can be judged by its ability to provide credit to a buyer or an advance to an exporter. In addition, you can get information about the creditworthiness of the intermediary company in special credit agencies. Thus, the well-known US firm "Dan and Bradstreet" can provide a wide variety of information about each public or private company that is listed on any stock exchange in the country (Wolfel, 2000: 564).

You should find out the nature of the goods sold by the intermediary and the volume of sales. On the positive side, the mediator acts as a seller of similar products, knows the specifics of its sale, can predict demand, and organize service. It is

advisable to establish whether the products offered by the exporter are related to the goods sold by this intermediary.

An important role is played by the candidate's own sales network, warehouse facilities, his physical ability to sell large volumes of goods in case of growth in the future export supplies. When choosing an intermediary, attention is paid to his personal qualities, his connections in business and business circles.

When entering the market of an unfamiliar country, one must carefully study the peculiarities of national legislation, concluding agreements with resellers, and business ethics. For example, in a number of countries in the Middle East it is prohibited to use the services of intermediaries when trading with government organizations; in Canada, in this case, you can only contact a Canadian intermediary. Any Japanese reseller operates solely on the basis of a monopoly on the sale, while hiring a different staff to serve different exporters.

It is absolutely mandatory to obtain information about the candidate intermediary firm from its clients, competitors, as well as from other partners and contractors. The choice of a foreign trade intermediary depends both on the product (food, machinery and technical products, etc.), and on the operations performed by him (supply, sales, etc.).

Types of foreign trade intermediaries

In international practice, there are no uniform approaches to the interpretation of the types of intermediaries and the types of contracts concluded with them.

The different types of international trade intermediation are determined by several factors. The main ones are the following:

- transfer of ownership of the goods from the manufacturer to the intermediary;
- the intermediary has the right to sell goods on his own behalf;
- the length of the relationship between the reseller and the supplier of the goods.

Depending on the various combinations of these factors, intermediaries are divided into sales, commission agents, agents and brokers.

Sales intermediaries in the foreign market act on their own behalf and at their own expense.

Sales intermediaries enter into a sales contract with a supplier of products and then sell them on their behalf. Their fulfillment of obligations to the supplier usually does not depend on the fulfillment of the terms of the contract by the buyers to them. The sales intermediary has great commercial independence. At the same time, he cannot be equated with an ordinary buyer. The relationship between the exporter and the ordinary buyer ends after the fulfillment of the mutual terms of the sales contract. The buyer has the right to resell the goods under any conditions and territory.

The sales intermediary is a permanent link in the sale of the exporter's goods, undertakes to comply with his interests and conduct business within the powers granted to him. A long-term cooperation is established between the supplier and the intermediary, which is regulated by the agreements concluded between them, firstly, the intermediary agreement and, secondly, the sales and purchase agreements (Gerasimenco, 2020: 265).

In a mediation agreement, the parties agree on a large list of mutual rights and obligations related to the organization of the sale of goods that differ from the terms of delivery fixed in the sales contracts. Such an agreement stipulates the list of goods sold, the sales area, the right to sell, the minimum annual sales volume, the obligations of the intermediary firm for the pre-sale completion of the goods, their warranty and technical maintenance, providing information on the state of the market conditions, agreeing on the mutual obligations of the parties regarding the maintenance of stocks in warehouses. goods, advertising campaigns. In addition, the mediation agreement necessarily establishes the method for determining the intermediary's remuneration, the term of the agreement, the procedure for its extension and early termination.

In international practice, a wide variety of types of marketing intermediation has developed - export firms, import firms, distributors, dealers, stockists, etc.

Export firms purchase goods on the domestic market at their own expense and sell them abroad. Depending on the functions performed and the range of goods, they are divided into specialized, universal and agricultural.

Specialized firms trade in any one product or similar goods, *universal ones* - in a wide range of consumer goods.

Agricultural firms are established mainly in developing countries and are engaged in the purchase and export sale of cotton, coffee, tea, wool, silk, etc.

Import firms buy goods abroad at their own expense and resell them in the domestic market to wholesalers and retailers. Such firms have gained great importance in the purchase of raw materials and foodstuffs from foreign exporters, in the sale of machinery and equipment.

Distributors (from the English *distribution*) are firms, entrepreneurs who are mainly engaged in imports, as a rule, have a monopoly on the purchase and sale of goods of certain manufacturers in regional markets (Mozgov, 2009: 15-28).

Dealers (from the English *dealer* - trader, agent) - an entrepreneur or legal entity that purchases products in bulk and sells them at retail or in small quantities.

Stockists are firms in the importing country that carry out export-import operations at their own expense (that is, they buy goods in their own name) and on their own behalf on the basis of a special brokerage agreement, including provisions for a consignment warehouse. A stockist is to be distinguished from a consignee who sells goods on his own behalf, but at the expense of the exporter.

Market brokers act and sign contracts with buyers on their own behalf, but at the expense of the supplier. In this case, the supplier of goods is called the consignor. The mechanism for conducting a commission transaction is as follows: an intermediary who knows the market well, signs a commission agreement with the consignor on the supply of goods for sale, finds a buyer and concludes a sale and purchase agreement with him on his own behalf. The payment received from the buyer, minus the commission, is transferred to the client's account within the period specified in the contract.

With this form of mediation with third parties (buyers), the commission agent looks like the seller of his own product. Meanwhile, the ownership until the moment of its purchase, and often the final payment by the buyers, remains with the consignor. For this reason, commission agreements often include the obligation of the commission agent to insure the goods in favor of the principal. The agent is responsible for the safety of the goods at his disposal, however, all commercial risks in the event of their loss or damage remain with the supplier.

When concluding sales contracts, the commission agent must adhere to the terms of sale of goods agreed with the client, especially regarding the price, terms of payment, delivery times. For their services, commission agents receive remuneration, the amount of which is set in the form of a certain percentage of the value of the goods sold or in the form of the difference between the higher price at which the commission agent makes the transaction and the price set by the consignor.

Commission agents can work both on the territory of the exporter and the importer, conduct business on the sale or purchase of products of foreign and domestic production. They can also carry out orders of foreign buyers, called *indents*.

An indent is a one-time order from an importer of one country to a commission agent of another country to purchase a consignment of goods from a manufacturer in the intermediary's country. The indent can be of two types: open and closed. An indent is called closed if, in his order, the importer gives a specific description of the product and specifies exactly from which manufacturer to purchase the product. An indent that does not contain exact data about the ordered product and the agent is given the right to choose a manufacturer is called *open*.

Consignment is a type of commission transactions. The essence of consignment transactions is that the exporter (consignor) instructs the intermediary (consignee) to sell the goods from the warehouse within a specified period. The consignor does not buy this product as its own property, but sells it on its own behalf and makes payments to the consignor as the goods are sold to buyers from the warehouse.

Implementation through a consignment warehouse gives the consignor great opportunities to regulate the price level. With an active demand for goods, including those already in stock, he can raise prices, if the goods are not in demand, reduce them.

On consignment terms, mainly consumer goods are sold: spare parts, tools, food, etc. Consignment is often called a foreign trade commission, in which goods, after crossing the border of the exporting country, are moved to a temporary storage warehouse and, as the next batch is sold, are “cleared” by a commission agent and are sold on the domestic market of the importing country (Belyaeva, 2006: 233).

The form of sale through a consignment warehouse is also used when selling new goods that are little known to buyers and in case of poor market development. Consignment can be of several types:

- *irrevocable*, in which the consignee has the right to return the goods and, upon the expiration of the agreed period, is obliged to buy all unsold products in his ownership;
- *partially revocable*, when the consignee undertakes to buy from the consignee the agreed amount of unsold goods after the expiration of the established sale period, and return the rest of the products to the exporter;
- *revocable*, when all goods unsold by the consignee are returned to its owner.

The decision to return products is made by agreement of the parties involved in the consignment transaction. A refund is advisable if the costs of return transportation and customs clearance are lower than the possible discount on the price that allows you to sell the goods. In addition, the exporter must be sure that the goods will be sold after they are re-imported.

An agent in international practice is considered both in the narrow sense of the word, when an intermediary is authorized to conclude transactions and perform other actions on behalf and at the expense of the person represented, and in a broad sense - when it covers all types of representation and mediation, agents include distributors, consignees, brokers, auctioneers, etc. The terminology used in different countries for agents is quite varied. In Germany, Austria, Belgium they are called sales representatives, in Great Britain, USA, Switzerland, Scandinavian countries - agents, in France - representatives, in the Republic of Belarus - commercial representatives, attorneys.

A long-term cooperation is usually established between the exporter and the intermediary. The minimum term for an agency agreement is usually at least a year.

Individuals can act as agents, but in most cases these are legal entities registered in the trade register. The agent and the principal are not in a service relationship, i.e. these intermediaries are not employees of the firm they represent. The independence of a sales agent is evidenced by the fact that for his services he receives remuneration in the form of a specified percentage of the price of the concluded transaction or in the form of payment from net profit, as well as his registration as a person carrying out independent activities. The relationship between the principal and the agent is defined in the agreement concluded between them. Agency agreements, as a rule, govern the general conditions of cooperation between the principal and the

intermediary, and the supply of goods is carried out under independent sales contracts, concluded taking into account intermediary agreements.

As independent commercial entities, agents are entitled to represent several enterprises. Moreover, if the legislation of France prohibits the representation of competing firms, then according to German law such an opportunity is not excluded for them. Therefore, agency agreements often include a non-competition clause that prohibits the intermediary from selling competing products or representing competing firms.

Brokers bring interested sellers and buyers together, while they themselves are not a party to the transaction and do not participate in their capital. Unlike an agent, a broker does not have long-term relationships with buyers and sellers. The broker prepares a draft agreement and sends it to the parties for signing, and then gives each party a duly signed copy of the agreement. He does not become the owner of the goods and is not authorized to receive payments. Brokerage operations are aimed at facilitating foreign trade transactions and are very diverse. Brokers include customs agents, realtors, brokers of commodity and stock exchanges and others (Lukashuk, 2005: 342).

The broker receives a special reward for his services. They represent the interests of only one party, which can be both a seller and a buyer, and pays a commission for intermediary services. As a rule, he is not entitled to receive remuneration from the other party. In practice, the same mediator often acts simultaneously in different capacities. Under various types of agreements, he can be an agent and distributor, broker and agent, perform export and import operations, which is especially typical for large companies. The most complex intermediary form is a trading house.

The Trading House is a multifunctional enterprise that carries out export-import operations on a wide range of goods and services, combining a wholesaler, a commission agent, a broker, a financial and investment institution, a consulting firm and a license trader. Trading houses, as a rule, work on a wide range of goods, but can specialize in a rather narrow range. The impact of trading houses on foreign trade varies greatly across countries. They acquired the greatest importance in export and import in the USA, England, Sweden and especially in Japan. Nine trading houses, the so-called "sogo-shosha", carry out half of Japan's exports (according to individual trading positions up to 87%) and 2/3 of imports. In domestic trade, 30% of the country's GDP passes through the "sogo-shosha" channels. The Japanese "nine" controls about 1/10 of US exports, the Mitsui Bussan trading house is the third largest US exporter. The Japanese model of organizing foreign trade has been successfully developed in South Korea and Brazil.

An exporter can work with the same intermediary at the same time on the basis of several types of contracts. Taking into account the interpretation of the agent in the

broad sense of the word, when concluding agreements with intermediaries, all the terms of the agreements should be carefully and carefully stipulated.

International Treaties Aimed at Unification of Conflicting Legal Norms in the Field of International Commercial Agreements

One of the oldest international organizations, *the Hague Conference on Private International Law*, is mainly engaged in the unification of conflict of laws rules.

In 1955, within the framework of this organization, *the Convention on the Law Applicable to the International Sale of Goods (Movable Tangible Things)* was adopted (Convention on the Law, Hague, 1955). The Convention has been ratified by Denmark, Finland, France, Niger, Norway, Sweden and Switzerland. Its adoption is assessed by experts as a significant success in the unification of conflict of laws rules. The Convention formulates a number of principles that have received general recognition, including the principle of autonomy of the will of the parties, which had a significant impact on the development of subsequent international legal acts in the field of conflict of laws.

The Convention on the Law Applicable to the Transfer of Ownership in the International Sale of Goods (Movable Tangible Things) (The Hague, 1958) was to become an addition to the named Convention, which, however, did not enter into force.

In 1986, a new Convention on the Law Applicable to International Sale of Goods was adopted. While retaining a number of important provisions contained in previously adopted acts, the 1986 Convention has significantly expanded the range of unified rules that could contribute to a more complete and clear regulation of the application of the conflict of laws method in the regulation of international sale and purchase. New fundamental rules were included in this Convention, in particular, determining the scope of the applicable law, the possibility of applying the law with which the contract, taking into account all the circumstances, has a closer connection. It provides for the possibility of the parties to agree on the subordination of the sale and purchase agreement in whole or in part to any other law, in addition to that which it was previously regulated by, the possibility of applying the peremptory norms of the country of the court, etc. However, the 1986 Convention, like the 1958 Convention, is not effective. The reason for this was the discrepancies that exist in doctrine, as well as in practice in the continental and Anglo-Saxon systems of private international law, which became an obstacle to the recognition of these conventions by a sufficient number of states.

The main role of universal conflict of laws international treaties is that most of the provisions formulated in them contributed to the convergence of positions of different states in the development of common approaches in further work on the unification of conflict of laws at the international legal level, and subsequently found reflection in the national legislation of a number of states.

With the creation of the EU, the development of a uniform legal regulation began to facilitate the implementation of trade and economic contracts between organizations of the member countries of the Union.

Within the EU, *a Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations* has been prepared (Hereinafter - the Rome Convention of 19 June 1980). This Convention was the main source of conflict of laws for the members of the Union. It entered into force on April 1, 1991. In April 2005, new EU countries joined the Convention: Hungary, Cyprus, Latvia, Lithuania, Malta, Poland, Slovakia, Slovenia, Czech Republic, Estonia.

However, within the EU, *the Rome I Regulation* (Rome I Regulation, 1980) which replaced the 1980 Rome Convention. Rome I after its entry into force on December 17, 2009, has become fully legally binding and directly applicable in the EU member states, including in their national courts. Thus, for almost most EU countries, the 1980 Rome Convention has lost its force, but there are exceptions. Thus, Denmark did not participate in the adoption of this Regulation, is not bound by it and is not subject to its action. As a consequence, the 1980 Rome Convention continues to be used to resolve conflict-of-law contractual issues arising between Denmark and the rest of the EU member states. Interestingly, the 1980 Rome Convention continues to be in force for certain territories of the member states, which are not covered by the Treaty establishing the European Community. These are mainly insular, located outside Europe and insignificant in area and population of the state, namely the so-called overseas countries and territories under the jurisdiction of Great Britain, France and the Netherlands, for example, the Falkland Islands, New Caledonia, French Polynesia, the Wallis and Futuna Islands, Netherlands Antilles, Aruba and some others.

Thus, for Denmark, as well as for island states located outside Europe, the Rome Convention of 1980 continues to operate. The Rome 1 Regulation, like the Rome Convention of 1980, proclaims the principle of the autonomy of the will of the parties in the choice of the applicable law (Art. 3). However, the Rome I Regulation states that the choice of the law chosen by the parties must be directly expressed or definitely follow from the provisions of the contract or from the circumstances of the case. The main difference between the Rome I Regulation and the 1980 Rome Convention lies in the formulation of the principle of the closest connection, reflected in the article entitled "The law applicable in the absence of a choice of parties" (Art. 4).

Thus, the Rome I Regulation contains the following special conflict of laws links for the main types of international commercial contracts in the absence of a choice of applicable law:

- the contract for the sale of goods is governed by the law of the country where the seller has his usual place of residence;
- the contract for the provision of services is governed by the law of the country where the service provider has his usual place of residence;

- an agreement having the subject of a real right to real estate or lease of real estate is governed by the law of the country where the real estate is located;
- a lease agreement for immovable property, concluded for the purpose of temporary personal use for a period not exceeding six consecutive months, is governed by the law of the country where the owner has his usual residence, provided that the lessee is an individual who has his usual residence in the same country;
- the commercial concession agreement is governed by the law of the country where the franchisee has its usual place of residence;
- the sales contract is governed by the law of the country where the sales party has its habitual residence;
- the contract for the sale of goods at the auction is governed by the law of the country where the sale and purchase at the auction takes place, if this place can be determined, etc.

In the event that the contract concluded by the parties is not included in the list of the above obligations or refers to mixed contracts, the Rome I Regulation provides for a general presumption of the law of the closest connection, namely: the law of the country where the usual place of residence of the party is performance that is decisive for the contract (clause (2) art. 4), and only if the contract has clearly closer ties with another country or the applicable law cannot be determined on the basis of clause (1) or (2) Art. 4 of the Rome I Regulation, the agreement is governed by the law of the country with which it has the closest ties (paragraph (3), Article 4 of the Rome I Regulation).

The Rome I Regulation is a kind of foundation for all conflict regulation in the field of cross-border commercial contracts for the EU countries. For those countries that are not members of the EU, the Regulation serves as a kind of benchmark for the development of conflict of laws rules. In this regard, many non-EU countries have modernized their legislation based on the Rome I Regulation.

When drawing up an international commercial contract, it is necessary to pay special attention to the law that will be applied to regulate relations between counterparties. As a general rule, the question of the law applicable to the contract is decided by agreement of the parties. The applicable law clause of the contract has become known as the "*applicable law clause*". In the absence of such a condition, the question of the choice of the applicable law will be carried out by the court or arbitration by applying the appropriate conflict of laws rules answering the question of which country's law regulates the relations in which there is a foreign counterparty.

For example, it is worth citing a situation when it is very important to understand that the inconsistency of the contract or any of its conditions with the "peremptory norms of the law of the country with which all circumstances concerning the essence of the relations of the parties are connected" can lead to the recognition of

the contract as invalid in whole or in part of a certain conditions. The law in force in the Anglo-Saxon systems of law does not allow for the enforcement by court or arbitration of a contractual clause on the payment of a fine. Thus, in order to avoid difficulties in concluding, interpreting, and executing a contract, the contract must necessarily include applicable law.

In international contracting practice, there are various typical "problem" clauses.

Text of clause No. 1: "The rules of the substantive law of country A will apply to this contract and the legal relations arising from or in connection with it."

Text of clause 2: the text of the contract in Russian may indicate "the current legislation of country B", and in the text in English (other) language - "*the law of the B*", that is, the law of country B.

In this case, it is very important which of the texts - English or Russian - has the greatest power. In English, the term "legislation" corresponds to the term "*legislation*", not the term "*law*". When concluding a contract in two languages, you need to be sure that the content of the texts in different languages is identical. In business practice, it is also customary in such cases to indicate the text in which language has priority in the event of a discrepancy between them. It is necessary, however, to understand that a choice of law clause is an extremely important element of an international (commercial) contract. In an international contract, it is necessary to provide for a clause on the applicable law in such a way as to exclude the possibility of its ambiguous interpretation.

Conclusions

The regulation of civil relations is possible not only through their consolidation in the normative order, but also through the individual consolidation of the contract between certain subjects, in a certain order and on certain conditions, since the subjects of civil circulation, guided by the principle of freedom of contract (Tatar, 2021: 42).

Determining the place of a new obligation in the law, one should take into account the already existing signs on which a similar system of contracts is based. To do this, it will be necessary to analyze whether there are such signs in the new legal relationship and, if they are, to prove their significance and materiality for this kind of relationship, through individualization, legal independence and independence (Tatar, 2021: 54).

BIBLIOGRAPHY

Aristov, O.V. Quality Control. Textbook. Moscow: Research Center Infra-M. 2016. p. 268.

Belyaeva, O.A. Business Law: Textbook. Moscow: Legal Firm "Kontrakt", "INFRA-M". 2006. 333 p.

Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations of 19 June 1980 [date visited 05.04.2023]. Available at: <https://uristinfo.net/dogovornoe-pravo/99-dogovornoe-pravo-v-mezhdunarodnom-oborote/2509-konventsija-o-prave-primenimom-k-dogovornym-objazatelstvam.html>.

Convention on the Law Applicable to the International Sale of Goods. [date of visit 05.04.2023]. Available: <https://docs.cntd.ru/document/901751453>.

Gerasimenko, V.V. Marketing. Textbook. Moscow: Prospect. 2020. 365 p.

Getman-Pavlova, I.V. International Private Law: a Textbook for Master Students. Moscow: Yurayt Publishing House. 2013. 317 p.

Lukashuk, I.I. International Law. A Common Part. A Textbook for Students. Moscow: Walters Kluver. 2005. 442 p.

Mozgov, M. V. Qualification and Legal Regulation of Distribution Agreements: Proposals for Changes in Legislation. Q: *Arbitration practice*. 2009, No. 10. p. 15-28.

Nemets, Yu. Trademarks and the Internet: Judicial Practice and Legislative Regulation. Q: *Economy and Law*. 2002, No. 7, p. 54-62.

Rome I Regulation [date of visit 05.04.2023] was later adopted. Available at: <https://www.international-arbitration-attorney.com/ru/rome-i-rome-ii-applicable-law-and-international-arbitration/>.

Sidorov, V.P. Trade and Intermediary Operations in the Foreign Market. Study Guide. Vladivostok: Publishing House of VSUES. 2005. 343 p.

Suhanova, E.A. Civil law. Textbook. Moscow: BEK Publishing House. 1994. 454 p.

Tatar, O. Unnamed Contracts as a Means of Updating the Contractual System of the Republic of Moldova. Monograph. Typ. "A&V Poligraf". Comrat, 2021. 220 p.

Trunina, E.V., Fedasova, Yu.V. Commercial Law. Textbook. Moscow: Yurayt. 2009. 404 p.

Wolfel, C.J. Encyclopedia of Banking and Finance. Moscow: Fedorov. 2000. 664 p.

Zykin, I.S. Foreign Economic Transactions: Law and Practice. Moscow: Statute. 1994. 278 p.

Carolina Budurina-Goreacii *

COOPERATION ACTIONS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA WITH REGIONAL ACTORS REGARDING ENSURING ENERGY SECURITY IN THE CONTEXT OF THE WAR IN UKRAINE

CZU: 327(478):620.9:355.4(470:477) DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12755723>

Abstract

The Republic of Moldova has no energy resources of its own and is completely dependent on imports of fossil fuels and electricity. A consequence of the war is the lack of limited access to the markets of the Russian Federation, especially for Moldovan farmers, which affected exports to eastern markets, access to them being difficult or even blocked by the war.

This article aims to provide the energy security situation of the Republic of Moldova before the beginning and during the war in Ukraine. The author tries to present the efforts of our country to face the new regional challenges and draw some perspectives on providing the necessary resources without significantly affecting the well-being of the citizens of the country.

Keywords: *energy security, natural gas, the Ukraine war, regional (in)stability, economy*

The Republic of Moldova has no energy resources of its own and is completely dependent on imports of fossil fuels and electricity. A consequence of the war is the lack of limited access to the markets of the Russian Federation, especially for Moldovan farmers, which affected exports to eastern markets, access to them being difficult or even blocked by the war.

Before the war, the Republic of Moldova exported about 8% of its goods to the market of the Russian Federation, and fruits and vegetables had a large share. For example, about 90% of apple production went to the Russian market. Under the current conditions and after a new fruit and vegetable embargo imposed on August 15, 2022 by Russia on the Republic of Moldova, with the exception of the separatist Transnistrian region, Chisinau is forced to orient its exports to the EU even more. Brussels has already increased quotas for Moldovan fruits and offered zero taxes on them. At the moment, Moldova is trying to reorient exports to other destinations, to the West and to the Arab states, which is quite complicated. Due to the Russian invasion in the neighboring country, the import logistics chains of the eastern countries, where most of the mineral fertilizers and plant protection substances that have been brought. There was a suspension of imports of raw materials for processing industries, for example the furniture industry. Inflation has become the main world

* PhD, University Lecturer, Moldova State University, Faculty of International Relations, Political and Administrative Sciences, Republic of Moldova, Chişinău, carolina.budurina@gmail.com

problem, and obviously also for the Republic of Moldova. A pronounced slowdown in real GDP growth has already been seen amid the indirect impact of bottlenecks in European production chains, deteriorating confidence in the economy and further erosion of real disposable income due to higher inflation. Since the beginning of the year, supply-side inflationary shocks have increased, practically canceling the effect of the government's measures to moderate the increase in prices for energy products.

This war once again demonstrated the interests of the Russian Federation, the mechanisms it is willing to use to achieve these interests, but also the fact that it is not a reliable economic partner. Thus, in order to get rid of this dependence but also from the blackmail of Russia, with the outbreak of the conflict in Ukraine, some countries in Europe increased the production of coal-based energy. Nuclear power, for one, has received renewed attention as a reliable, long-term source of zero-emission energy. However, Russia remains the world's largest exporter of wheat and forest products and a source of strategic resources such as nickel, cobalt and platinum. Regardless of the outcome of the war, Western companies will remain reluctant to return to Russia or invest in it in the future, the risks being too great. For example, Poland began to create an alliance with Great Britain, and Ukraine with Poland. Turkey and Azerbaijan have signed a joint defense agreement despite Turkey being part of NATO.

Therefore, we note that although initially this war created a collapse of the world and regional economy, the positive side is that it pushed states to get rid of dependence on Russian resources. For the highly developed ones it was simpler, the developing ones needed support and financial help, but the result is encouraging. Last year, Europe saw natural gas consumption fall by more than 20% as businesses and households were pushed to save more amid skyrocketing prices caused by supply shortages. After a challenging year in which Russia's invasion of Ukraine triggered an ongoing energy crisis and accelerated inflation across Europe, and a summer marked by record heat waves and drought, most governments, as well as people, understood the need to transition to renewable green energy. This would help states that do not have energy resources such as natural gas and would favor the environment. Moreover, this period saw an increase in the use of renewable energy sources and a more calculated use of limited energy sources. Most residents of this region believe that the war in Ukraine and its consequences on the price of oil and gas should accelerate the green transition. When asked to rank their energy priorities, most citizens expect their government to prioritize renewable energy development before focusing on diversifying energy supply to avoid excessive dependence on a single energy supplier. All these crises and problems have shown that the social protection systems that are the basis for combating and reducing poverty must be improved and modernized, they must be updated to make them effective in the face of long-term shocks and challenges.

Energy security is no longer just an economic policy objective, but has become a constant concern for the international community. The problem of ensuring the energy security of the state has always been one of the main concerns of the governments of the world's states. This being one of the main conditions for ensuring the sustainable development of the national economy, social equity and, last but not least, the full sovereignty of the state. A fluid perspective for ensuring the energy security of the Republic of Moldova in the future is its participation in the Black Sea basin. Resulting from the fact that the Black Sea has many large rivers such as the Danube, Dniester, Bug, Dnieper, the Republic of Moldova promotes its interests within the regional cooperation factors aimed at these latter rivers.

At the present time, when we talk about the specifics of the collaboration of the Republic of Moldova with the international community in order to overcome the consequences of the global energy crisis, we focus on the direction of the Republic of Moldova to reduce its energy dependence on Russia.

In addition to the Iasi-Ungheni interconnection and its extension to Chisinau, it is also essential the interconnection with Romania in terms of electricity (Isaccea-Vulcănești-Chisinau, Iași-Ungheni-Strășeni and Suceava-Bălți).

Electricity interconnections are very important. The Moldovan authorities buy electricity, through intermediary off-shore companies (Energokapital), produced in Cuciurgan (Transnistrian region), based on Russian natural gas.

The problem, however, is that the Cuciurgan Thermal Power Plant, controlled by the Russian company, does not pay for the Russian natural gas delivered under the contract signed between Moldovagaz and Gazprom. Therefore, Moldova accumulates debts towards the Russian concern, in parallel, the Moldovan authorities also buy electricity from Cuciurgan, produced with the use of unpaid gas. Consequently, Moldova pays twice. Additionally, in both cases Chisinau contributes (in)directly to the well-being of the separatist regime. More than that, through this situation the separatist regime together with Russia keep the Moldovan energy system " under control".

For these reasons, the expansion of the Iasi-Ungheni gas pipeline must take place in parallel with the interconnection of Moldova to the electricity market in Romania. Moldova must diversify both its sources of delivery (including routes) of natural gas and electricity. In this way, the country can be gradually removed from dependence on the Transnistrian region (for electricity) and Gazprom (for natural gas). Of course, there is a need for political will, conditionality from external factors, but also maximum transparency, in order to eliminate the discretion of the authorities to preserve the current status-quo.

During the war the process of providing electricity produced in Cuciurgan changed. In the following we will make a brief retrospective of the situation regarding

the electricity supply from Cuciurgan and its effects on the moldovan citizens and the country as a whole.

On October 10, 2022, Ukraine cut off electricity supply due to massive Russian military attacks on energy infrastructure. Some of the missiles hit the energy infrastructure and caused the stoppage of electricity exports to the European Union and the Republic of Moldova. Our country is directly affected by the Russian bombing of Ukraine, considering that we purchase 30% of the electricity consumed from the neighboring country.

From November 1, 2022, the Cuciurgan Power Plant on the left of the Dniester no longer provided electricity. Thus, Romania became the main electricity supplier of the Republic of Moldova, covering 90 percent of consumption (zdg.md, 2022). The interruption of electricity supplies from the Cuciurgan Power Plant on November 1 hit the Republic of Moldova hard, highlighting the fact that we cannot face the large-scale energy war launched by Russia. In addition to the fact that tariffs have increased again, affecting even more the final consumers, another sad reality stood out: the Republic of Moldova cannot provide its own electricity transport. Even if it buys from Romania at market prices, it cannot bring everything it needs to the destination, bypassing the Transnistrian region.

In Romania, however, the price is much higher, because the raw material from which the energy is produced is expensive. If until October the Republic of Moldova received 70% of its energy import needs from Cuciurgan at the price of 63 dollars per megawatt and another 30% from Ukraine at the price of 77 dollars per megawatt, now the prices paid for the electricity purchased from the market Romanian, they ranged between 145 and 390 dollars for one megawatt.

Already at the beginning of October 2022, the Russian concern Gazprom, despite the contract concluded with Moldovagaz, reduced gas supplies to the Republic of Moldova to 5.7 million cubic meters per day. Gazprom motivated the reduction by some transportation difficulties through Ukraine. However, the reason cannot be taken seriously, because Gazprom has the opportunity to deliver the gas through another route, through the Turkstream pipeline, bypassing Ukraine.

According to political observers, gas supplies were reduced to create an energy shortage and increase the population's dissatisfaction with the actions of the authorities. However, the Russian Federation chose to use another energy lever to exacerbate the situation in the Republic of Moldova, because gas started to become cheaper on international exchanges, and from October 1, the formula by which Moldovagaz buys from Gazprom changed. Therefore, the purchase price was about 820 dollars for a thousand cubic meters, while in August 2022, it reached 1400 dollars. In addition, gas tariffs have already been increased and can no longer generate a shock among the population.

The reduction of gas supplies was operated to cause the cessation of electricity supplies to the right bank and this is where the Tiraspol puppet regime entered the scene. It is worth noting that the transnistrian region has at most 400 thousand people, while the right side of the Republic of Moldova has at least 2.5 million inhabitants. Gas is mostly consumed by industry in Transnistria, especially by the Cuciurgan Power Plant and a number of other energy-consuming enterprises, which are not concerned with rationalizing consumption, as they practically do not pay for energy and gas consumption. Chisinau is sure that the gas allocated to the Transnistrian part would be sufficient for the population, but also for energy production, if the resources were consumed rationally, as is happening on the right side, some energy-consuming enterprises here being even closed, because they are not profitable at such a high price of resources.

Finally, the rupture has occurred, and it would appear that Russia has used all its levers of energy pressure. The gas tariff in the Republic of Moldova reached 30 lei per cubic meter, and that of electricity was more than five lei for one kilowatt. In both cases, the purchase prices were already at the level of those on the European market and it cannot be worse, at first glance.

Of the six high voltage lines through which electricity reaches the Republic of Moldova, only one does not pass through the Transnistrian region. It is about the line that enters from Ukraine via Novodnestrovsk (even the Vulcănești-Isaccea high voltage line, which connects us to Romania, reaches Cuciurgan, from where the energy is distributed further). The line from Novodnestrovsk can transport about 60%-70% of the energy needs of the Republic of Moldova, but there is an increased risk that it will be destroyed as a result of the Russian bombings.

Meanwhile, the Chisinau authorities do not give any signal that they intend to accelerate the construction of the Vulcănești-Chisinau line, which would bring energy from Romania, without depending on Tiraspol (Chișlea, 2022).

Energocom which is a Moldova State Corporation (founded to ensure the efficient and transparent operation of the internal electricity market, to promote electricity exports, to increase the investment attractiveness of the objects of the electricity sector), announced on December 27, 2022, that it extended the electricity supply contract with the Cuciurgan Thermal Power Plant (ЗАО "Молдавская ГРЭС") for the month of January 2023. The electricity purchase price remained unchanged - 73 USD/MWh. Thus, the electricity procured from the Cuciurgan Thermal Power Plant for the month of January constituted 86% of the consumption needs of the right bank of the Dniester, in addition to the energy produced from renewable sources (zdg.md, 2022).

Regarding the recent situation on energy security, we mention that the Republic of Moldova is resuming electricity imports from Ukraine. For May 2023, Energocom will buy 92% of the required energy from the Cuciurgan Power Plant in the

Transnistrian region, and the rest from Ukrhydroenergo. The price of electricity purchased from Ukrhydroenergo will be 95 dollars MWh for daytime hours and 55 dollars MWh for night hours. It is the first contract signed by Energocom with distinct prices for day and night.

Starting from June 2023, the Romanian company Nuclearelectrica, from which the Republic of Moldova bought electricity in the last months, has scheduled maintenance works. In case of need, during peak hours, Energocom will purchase electricity from the Romanian stock market (Mirca, 2023).

The above-mentioned reflect the fact that energy security in Moldova is unstable and fragile, being affected by both objective and subjective factors. As we have already seen, the state authorities in these uncertain circumstances need to react quickly, collaborating with several regional actors in order to provide the necessary energy resources for the population of the Republic of Moldova.

Therefore, we consider that integration into the European energy market is a realistic objective that provides for the liberalization of the Moldovan energy market. Only by adjusting to European rules and practices, the Moldovan energy system can be cleansed of obscure schemes by which both the natural gas and electricity sectors have been and continue to be parasitized. That is why the European agenda must include clear aspects related to the energy sector (natural gas, electricity) and conditioning as strong as it takes place in the field of justice or the banking sector.

The role of the European Union, but also of the member states (Romania), is essential for the reform of the Moldovan energy sector. The Chisinau authorities must engage in conditional reforms, closely verified by European partners, including through the Energy Community.

The bankruptcy of the energy sector could generate a crisis of proportions, so far ignored, considering the fact that historical debts to Gazprom are about 65% of GDP. Therefore, both natural gas and electricity interconnections require attention.

Competition, non-existent in this field, but possible through the correct transposition of European legislation, would lead to lower prices and the entry of new operators on the local market. Integration into the European energy space can contribute to reducing dependence on the separatist regime from Tiraspol, but also on Russia, which represents a real investment in energy security, but also the country's political stability.

We also add that NABUCCO is an alternative that would reduce the risks to the energy security of the Republic of Moldova. Thus, Nabucco is a European project, which, simplistically speaking, involves the creation of a gas pipeline that will start from the Caspian Sea and bypass the Russian Federation. The European Union, as well as the whole of Europe, are dependent on the Russian Federation in terms of natural gas supply. Dependence on energy imports is one of the main problems of the European Union. EU officials are worried about the increase in energy dependence

(oil and natural gas), which today covers approximately 30% of energy imports from Russia and this percentage may increase in the medium term, reaching, according to some estimates, to 70%.

Nabucco's strategic objectives are: opening a new natural gas supply corridor for Europe and for the countries involved in the project and delivering cost-effective gas sources; increasing the transit profile of participating countries along the entire length of Nabucco; contributing to the security of natural gas supply for all partner countries and for Europe as a whole; strengthening the role of gas pipeline networks for all Nabucco partners that have a connection with the European gas network.

The main advantage that is also mentioned in the Energy Strategy of the Republic of Moldova until 2030 aims at a strategic objective in the consolidation of the energy strategy – the diversification of gas supply alternatives, including from Middle Asia and the Near East. As we mentioned before, the existing network of main gas pipelines does not ensure the energy security of the Republic of Moldova.

In 1992, Chisinau, which accounts for over 50% of the natural gas consumption in the Republic of Moldova (the right bank of the Dniester), found itself without gas after the secessionist authorities from Tiraspol blocked supplies by closing the 26A tap and suspending the gas supply through the main gas pipeline Odesa-Tiraspol-Chisinau. As a result, the gas pipeline built at the end of the 1960s can no longer be used at full capacity. In February 2005, after a break of 13 years, an attempt was made to resume the supply of gas through this pipeline, but after 8 hours of operation, the Tiraspol administration imposed the closing of the tap (Nabucco-pipeline.com, 2022).

For the reliable supply of natural gas to Chisinau and the districts in the center of Moldova, a segment of the Rîbnița-Chisinau pipeline was urgently rebuilt, but it passes through areas with a high risk of landslides, which endangers deliveries. Also, to ensure the security of the country in the field of natural gas supply, in 2006 the construction of the Tocuz-Căinari-Mereni pipeline was initiated, with a total length of 64 km. At the moment, the construction has been completed and the testing of the pipeline that will connect Chisinau to the main gas pipelines through which Russian natural gas is transported to the Balkans is taking place.

A rather current problem for the energy security of the Republic of Moldova in the near future is the dialogue with Ukraine regarding the operation of the hydropower plants located on the banks of the Dniester River. Civil security is the key element of an efficient and responsible government. Although it does not seem to be part of the national interest in a visible way, as is the resolution of the Transnistrian conflict, human security remains a priority.

For various political and economic reasons, both Moldova and Ukraine have failed to pay the necessary attention to solving environmental problems, which already affect the ability of both states to face threats of non-military origin.

In this situation, we are talking about the impact of the construction of strategic economic objectives, such as the Novodnestrovsk hydropower plant. The operation of this hydroelectric plant affects the security of the inhabitants of both states in a very dangerous way, even if the impact for Ukrainian citizens is not so visible at the moment. The negotiations for the launch of this project were long and involved the transfer of a part of the territory of the Republic of Moldova in order for it to become viable.

Currently, however, for civil society and the authorities in Chisinau, the power plant in Novodnestrovsk is turning into a direct threat to the security of citizens, while for the Ukrainian side, which manages the project, it is a source of economic benefits. The hydropower plant has become a source of financial resources for the state budget. The possible consequences on the ecology and, therefore, on the safety of the citizens, are better perceived in Chisinau than in Kiev. Civil society in Moldova managed to put more pressure on its own government authorities than environmentalists in Ukraine.

The prospects of electricity in the Republic of Moldova. In the Republic of Moldova there are two generation sources that can compete on the electricity market - CERSM and imports from Ukraine. The other accessible generation sources cannot currently be considered as potential competitors. The electricity generated by the three CETs, NHE Costesti and the sugar factories is exempt from market competition. Electricity imports from Romania cannot compete because these deliveries are only possible as a measure of last resort, in exceptional cases and for technical reasons, related both to the fact that the electricity system in Moldova is not interconnected synchronously with the Romanian one, as and the reduced capacity of the interconnections.

Under these conditions, the creation of a competitive market at the level of generation can at least be characterized as difficult. Imports from Ukraine cannot be influenced by the Moldovan market, in terms of price and quality, that is, the price of imports from Ukraine will not fluctuate depending on the demand and supply on the Moldovan market.

As for the electricity from CERSM, it can be competitive only when the generation costs at least equal the price of imports from Ukraine. Although the plant uses natural gas, considered the cheapest fuel in terms of price and environmental impact, the cost of electricity imported from Ukraine is an average one on the common market, which combines both nuclear and hydro energy, whose costs considerably reduce the average price of electricity on the Ukrainian market.

These two sources of electricity have, each separately, the capacity to cover all the demand for electricity in Moldova, i.e. up to 70% of the demand, the remaining 30% being covered from the regulated sources (CETs, etc.). And CERSM has the technical capacity to deliver electricity to markets other than the one in Moldova, thus not being dependent on the supply and demand situation on the Moldovan market.

Thus, none of the two generation sources liable to compete on the electricity market in Moldova are responsive to the evolution of demand and supply of this market.

Natural gas prospects. Following the series of reorganizations in the natural gas sector, an extraordinary market structure was reached, with the following elements: *Non-discriminatory market entry.* The market is formally de-monopolized: any legal entity that meets the criteria provided by law, can obtain an activity license in the natural gas sector. *Separation of transport and supply functions.* Transport, distribution and supply activities are carried out by separate companies. The enterprise "Moldtransgaz", holder of the transport license, is a separate legal entity, which is owned by S.A. "Moldovagaz", as well as the transport company "Tiraspoltransgaz" based in Transnistria, which is not licensed by ANRE (*National Agency for Energy Regulation of the Republic of Moldova*). The function of wholesale supply of natural gas (import) is carried out by S.A. "Moldovagaz".

On the territory of the Republic of Moldova, main networks are built with a length of over 1,600 km, and gas networks over 21,000 km. Through the main lines, the Russian Federation annually transits via the Moldovan territory about 20 billion m³ of gas, which is almost 10 times more than all the gas consumed in the country (including the Transnistrian region) (moldovagaz.md, 2022).

On the 11th of May, 2022, for the first time since the start of the war, Ukraine declared that it was suspending part of the transit of Russian natural gas to Europe. The reason given is that Russian troops, who now control the Novopskov compressor station in the Luhansk region, through which almost a third of the gas Russia exports to Europe via Ukraine, would redirect the gas to other consumers in the separatist region. At the same time, Gazprom claimed that there is no impediment for gas traffic to continue as normal.

Ukrainian company GTSOU, which operates Ukraine's gas system, said shipments on the Sokranivka route, citing a case of "force majeure," a clause invoked when a business is hit by something beyond its control. The company said it could not operate at the Novopskov gas compressor station due to "occupation forces' interference in technical processes", adding that it could temporarily move the affected flow to the Sudja physical interconnection point located on Ukrainian-controlled territory. The diversion of some quantities of gas to the eastern separatist region, the Ukrainian company claims, "jeopardized the stability and safety of the entire gas transportation system in Ukraine." GTSOU claims it has "repeatedly warned Gazprom" about the problems created by the intervention of Russian forces and the diversion of gas but "these calls have been ignored".

On the other hand, Gazprom, which holds the monopoly on Russian gas exports via pipeline, said that it is "technically impossible" for all traffic to be moved to the Sudja interconnection point further west, as proposed by GTSOU. This interconnection point is located in the territory controlled by Ukrainian troops.

Gazprom added that it fulfills all its obligations towards gas buyers in Europe. At the same time, "S.A. Moldovagaz did not receive official notifications on May 11, 2022 from Gazprom and OGTS of Ukraine regarding the restriction of natural gas supply to the points of connections between Alekseevka and Grebeniki gas transport system. Thus, gas deliveries to the Republic of Moldova were carried out as usual.

In these circumstances, certain prognoses cannot be offered given the fact that the war in Ukraine is in full swing and the insecurity at the border remains an obvious one.

The perspectives of thermal energy installations, including those with cogeneration. The basic idea of thermal energy installations, including those with cogeneration, consists in the fact that the combustion gases produced by burning fuels have high temperatures, so they present a high degree of transformability of internal energy into mechanical energy. The use of heat at these parameters for the production of technological steam or for heating is accompanied by important energy losses, which leads to an irrational use of a "higher quality good".

The future of the energy security of the Republic of Moldova comes from the actions taken by the state government. The policy of the energy sector must be based on ensuring the integrity of the internal gas and electricity market, guaranteeing the energy flow and diversifying energy sources. Governments always have strategic objectives on their agenda that aim for positions of power and dominance in the system of international relations. Only at the governmental level, the direct or indirect control of some energy resources can become an instrument of blackmail and a truly effective weapon. The use of "energy weapons" in international relations represents a form of blackmail, an action that can be classified as clandestine, covert or discreet techniques, aimed at achieving political, economic, military, etc. objectives.

Another dimension of the insecurity of our country is the fact that Transnistria has control over the operation of the energy system on which the energy security of our state depends. During this year we have already seen what this means, with even the supply of electricity being stopped. The war between Russia and Ukraine generates several risks for the energy security of the Republic of Moldova, among which is the dependence on Russian gas. Before the war, the Republic of Moldova imported approximately 100% of natural gas from Russia. The intensification of the conflict in Ukraine led to a decrease in the amount of gas delivered to Moldova, its price being increased. Another problem was the dependence on Ukraine's gas transport infrastructure, with Moldova importing gas from Russia through Ukraine's gas pipeline, and the escalation of the conflict between the two countries led to the blocking of this infrastructure. The increase in the price of gas affected the economy of Moldova, as the prices of energy products for consumers increased. These risks have significantly affected the energy security of the Republic of Moldova requiring new

security strategies and diversification of energy sources to reduce dependence on Russia and Ukraine's energy infrastructure.

Russia's invasion of Ukraine and the use of energy resources as a political weapon have generated an unprecedented crisis. Once the prices for energy consumption increased, the citizens of the Republic of Moldova entered into payment difficulties. Moldova received budget support worth 150 million euros for managing the energy crisis and supporting vulnerable groups from the EU. More than 600 thousand citizens benefited from compensation for energy consumption. More funds are invested in energy efficiency projects and renewable resources (eeas.europa.eu, 2023). In order to increase the security of the gas supply, the authorities of the Republic of Moldova propose to diversify the gas supply and create gas stocks for emergency situations or specific cases.

In conclusion, we can say that in the context of the war in Ukraine the most affected were and are the countries with a high dependence on natural gas imports for heating, which represent 30% of the demand for energy, industry or electricity, as well as countries closely linked to the EU energy markets. The prospects for economic recovery in the region close to Ukraine are under considerable uncertainty. However, the entire region has withstood the aftermath of Russia's invasion of Ukraine better than originally predicted. During 2023, economic growth is expected in the region stimulated and with the help of the programs carried out by some governments even during the pandemic. Even if under duress, the Republic of Moldova manages to escape from total energy dependence on the Russian Federation.

BIBLIOGRAPHY

Chişlea Ion (2022), *Ultimul as al Rusiei în războiul energetic contra Republicii Moldova*. Published on 03.11.2022. <https://gazetadechisinau.md/2022/11/03/ultimul-as-al-rusiei-in-razboiul-energetic-contra-republicii-moldova/>

Dezvoltarea și exploatarea sistemului de gaze. Moldovagaz SA. (2022) <http://www.moldovagaz.md/menu/ro/about-company/gaz-system>

Energia electrică procurată de la Centrala de la Cuciurgan, pentru luna ianuarie, va acoperi 86% din consumul malului drept, potrivit Energocom. (2022) Published on 27.12.2022. <https://www.zdg.md/stiri/stiri-economice/energia-electrica-procurata-de-la-centrala-de-la-cuciurgan-pentru-luna-ianuarie-va-acoperi-86-din-consumul-malului-drept-potrivit-energocom/>

Mirca Cristina (2023) *Republica Moldova reia importul de energie electrică din Ucraina.* Publicat la 29 aprilie 2023. <https://tvr Moldova.md/article/a495818f5c8189ce/republica-moldova-reia-importul-de-energie-electrica-din-ucraina.html>

Nabucco Gas Pipeline Project. (2022) <http://www.nabucco-pipeline.com/project/project-description-pipeline-route/project-description.html>

Spînu, după ce Ucraina a oprit exportul de energie electrică către Europa: „Începând cu ora 03:00, R. Moldova primește integral energie electrică de la MGRES”. (2022) Published on 11.10.2022. <https://www.zdg.md/stiri/stiri-sociale/spinu-dupa-ce-ucraina-a-oprit-exportul-de-energie-electrica-catre-europa-incepand-cu-ora-0300-r-moldova-primeste-integral-energie-electrica-de-la-mgres/>

Un an de război în Ucraina. Cum Republica Moldova a făcut față provocărilor generate de invazia Rusiei în țara vecină? (2023) Published on 24.02.2023. https://www.eeas.europa.eu/delegations/moldova/un-de-r%C4%83zboi-%C3%AEn-ucraina-cum-republica-moldova-f%C4%83cut-fa%C8%9B%C4%83-provoc%C4%83rilor-generate_ro?s=223

Nicolae Arnaut*

IMPACTUL RĂZBOIULUI RUSO-UCRAINEAN ASUPRA PROCESULUI DE INTEGRARE EUROPEANĂ A REPUBLICII MOLDOVA

CZU: 327(478):061.1 UE:355.4(470:477) DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12755882>

Abstract

The primary objectives of the Republic of Moldova is the integration into the European Union (EU), this being a fundamental desideratum of the internal and foreign policy of the Republic of Moldova, having a strong potential to facilitate social cohesion and ensure the social economic development of the Republic of Moldova. The war in Ukraine has caused many vulnerabilities in Moldova, making it more fragile and threatened. In the same context, Russia's war against Ukraine has created a strong geopolitical motivation for Moldova and Ukraine to join the EU.

The strong EU message to give Moldova the European integration perspective was supported by 529 overwhelming votes out of 558 deputies, granting candidate status to Moldova creating "a historic moment that allows us to define the contours of the European Union", according to the president of the European Council, Charles Michel.

The European Union is a stabilizing factor, important for the social economic development and national security system, that is why the Republic of Moldova is working to advance the European integration process. The accession to the European Union will strengthen the country's security, Moldova becoming a beneficiary and a source of stability and security. In this respect, a special place in the context of security is also the participation of the Republic of Moldova in global, regional and subregional efforts to promote international stability and security through cooperation within the UN, OSCE, as well as NATO.

Moldova seeks closer European integration with the ultimate goal of becoming a member of the European Union (EU). The EU accession process is complex and multi-stage, involving various requirements and opportunities.

Keywords: *European Integration, Russia, EU, War, Reforms*

Introducere

Summitul Parteneriatului Estic, 15 decembrie 2021, părea că consemnează un eșec pentru Parteneriatul Estic și oferea o speranță de control în regiune, a Federației Ruse. În fapt singurele aspecte importante recunoscute la summit, pentru Georgia, Republica Moldova și Ucraina fiind acelea de a consolida cooperarea cu UE, precum și sa luat act de aspirațiile europene a parteneriilor (Consiliul European, 2021). Subiectul viitorului European al Republicii Moldova părea să fi pierdut din actualitate în condițiile când la 24 februarie 2022 Rusia a atacat Ucraina fiind declanșat un conflict deschis de agresiune directă a statului Ucrainean. e 24 februarie, Rusia declanșa

* PhD student, National School of Political and Administrative Studies (SNSPA), Bucharest, Romania, nicolae.arnaut@coleurope.eu

invazia armată asupra Ucrainei, masând mii de soldați și echipamente militare în apropiere de granițele Ucrainei, și ceea ce se credea initial a fi o agresiune pentru capturarea definitivă a regiunilor Donețk și Lugansk din estul țării s-a transformat într-un război total care a cuprins întreaga țară. Războiul Rusiei împotriva Ucrainei a schimbat ordinea de securitate europeană și mondială în același timp a influențat foarte mult și percepțiile la nivelul Uniunii Europene în special la nivel de comunicare a liderilor de guverne, de state.

Înalții oficiali ai Comisiei Europene, ai Consiliului European, au transmis mesaje de sprijin pentru Ucraina, și nu doar mesaje de sprijin, dar și suport concret - financiar, militar, politic - în lupta față de agresiunea Rusiei. Măsurile venite din partea Uniunii Europene în comun cu Statele Unite pentru a sancționa agresiunea din partea Rusiei au influențat procesul de integrare europeană într-un mod pozitiv. Ucraina avea nevoie de mesaje puternice politice și geopolitice de susținere iar conducerea Ucrainei a acționat rapid și a făcut tot posibilul pentru a accelera procesul de aderare la Uniunea Europeană și de a obține o recunoaștere a acestei perspective europene.

La 28 februarie, președintele ucrainean Volodimir Zelenski a semnat cererea de aderare a Ucrainei la Uniunea Europeană pe fondul invaziei militare a Rusiei asupra țării sale, aspect care a încurajat Georgia și Republica Moldova să facă același lucru.¹ Astfel, la data 3 martie, cererea de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană a fost semnată de președintele Maia Sandu, premierul Natalia Gavrilița și președintele Parlamentului Igor Grosu.

Acest lucru se întâmpla după ce inițial Comisia Europeană a înmânat la 11 aprilie, la Luxemburg, Republicii Moldova chestionarul cu privire la cererea de aderare la UE pe care autoritățile de la Chișinău au trebuit să-l completeze în vederea declanșării oficiale și formale a procesului de aderare la Uniune. Chestionarul Comisiei Europene expediat Republicii Moldova includea 369 de întrebări ce cuprindeau domeniile criteriilor politice și economice structurate în 33 de capitole din acquis-ul Uniunii Europene ce evaluează disponibilitatea unei țări care a depus cererea de aderare de a dobândi statutul de țară candidată și de a începe negocierile de aderare cu UE (Lupițu).

Războiul din Ucraina deschidea o nouă pagină a relațiilor dintre UE - Ucraina, Moldova, Georgia prin depunerea cererilor de aderare la UE , 28 februarie Ucraina , 3 martie - Georgia și Moldova. Comisia Europeană a evaluat aptitudinea țărilor candidate pe baza „respectului și angajamentului” ținând cont de prevederile *articolul 2 din TUE*, care include, printre altele, statul de drept, democrația, nediscriminarea, opinînd că Ucrainei și Moldovei ar trebui să li se acorde statutul de candidat de către Consiliul European - dar nu și Georgiei (Florea).

În cadrul Consiliului European din 23 iunie 2022, liderii UE au acordat Republicii Moldova statutul de țară candidată la UE deschizând noi perspective de dezvoltare de care Moldova poate beneficia, precum:

- a. Perspectivă exactă de aderare la Uniunea Europeană,
- b. Justiție corectă, instituții publice reziliente,
- c. Acces la o piață internațională extinsă pentru producătorii moldoveni, Dezvoltare durabilă, independență economică și energetică, atractivitate pentru investitori străini, asistență și sprijin pentru realizarea reformelor în domeniile-cheie,
- d. Acces direct la programe europene (Ziarul de gardă).

Ținând cont de agresiunea militară a Rusiei împotriva Ucrainei UE a acționat în regim de urgență oferind 243 de milioane EUR sub formă de asistență umanitară pentru a ajuta civilii afectați de războiul din Ucraina. din această sumă 13 milioane EUR pentru Republica Moldova (Consiliul european).

De asemenea ce ține de asistență macrofinanciară în contextul agresiunii militare a Rusiei împotriva Ucrainei și efectele negative ale acesteia inclusiv asupra stabilității economice și financiare a Republicii Moldova, Consiliul a decis, la 4 aprilie 2022, să desfășoare o operațiune de asistență macrofinanciară în valoare de 150 de milioane EUR. Asistența sub formă de împrumuturi și granturi în beneficiul Republicii Moldova fiind preconizată a fi efectuată în trei tranșe care urmează să fie deblocate în perioada 2022-2024 (Consiliul european).

Un alt aspect benefic care a urmat după obținerea statutului de țară candidată la UE a fost adoptarea unui regulament de liberalizare temporară a comerțului în privința a șapte produse agricole din Republica Moldova care nu sunt deja complet liberalizate: *roșiile, usturoiul, strugurii de masă, merele, cireșele, prunele și sucul de struguri* (Ziarul de gardă) Aceasta însemnând că Republica Moldova poate cel puțin să își dubleze exporturile de astfel de produse – pentru o perioadă de un an – către Uniunea Europeană fără taxe vamale.

Lista de măsuri pe care trebuie să le întreprindă R. Moldova după ce a obținut statutul de țară candidată.

Cu siguranță prin statutul de țară candidată, Moldova își asumă o listă de măsuri pe care trebuie să le întreprindă țara noastră după ce a obținut acest statut printre cele mai importante fiind :

1. Finalizarea reformei cuprinzătoare a sistemului de justiție lansată recent în toate instituțiile din lanțurile de justiție și de urmărire penală, pentru a le asigura independență, integritate, eficiență, responsabilitate și transparență, inclusiv prin utilizarea eficientă a verificării activelor și supraveghere democratică eficientă.
2. Remedierea deficiențelor identificate de OSCE/ODIHR și Consiliul Europei/Comisia de la Veneția.

3. Îndeplinirea angajamentelor de a lupta împotriva corupției la toate nivelurile, luând măsuri decisive pentru investigații proactive și eficiente și un istoric credibil de urmăriri penale și condamnări.

4. Implementarea angajamentului de „dezoligarhizare”, prin eliminarea influenței intereselor în viața economică, politică și publică.

5. Consolidarea luptei împotriva crimei organizate, pe baza evaluărilor detaliate ale amenințărilor, cooperarea sporită cu partenerii regionali, UE și internaționali și o mai bună coordonare a organelor de drept; în special, să pună în aplicare un pachet legislativ privind recuperarea activelor și un cadru cuprinzător pentru lupta împotriva criminalității financiare și spălarea banilor.

6. Creșterea capacității de a realiza reforme și de a oferi servicii publice de calitate, inclusiv prin intensificarea implementării reformei administrației publice, evaluarea și actualizarea strategiei de reformă a administrației publice.

7. Finalizarea reformei managementului financiar public, inclusiv îmbunătățirea achizițiilor publice la toate nivelurile guvernamentale.

8. Sporirea implicării societății civile în procesele de luare a deciziilor la toate nivelurile.

9. Consolidarea protecției drepturilor omului, în special a grupurilor vulnerabile și să-și susțină angajamentele de a spori egalitatea de gen și de a lupta împotriva violenței împotriva femeilor (Ziarul de gardă).

În același context după ce a obținut statutul de țară candidată la UE, R. Moldova trebuie să parcurgă o serie de pași importanți în procesul de aderare la Uniune aceștia fiind :

- Negocierile de aderare sunt deschise după acordul tuturor celor 27 de membri ai Consiliului UE ;
- În timpul negocierilor, țara va implementa legislația și standardele UE în toate cele 35 de capitole de negociere;
- După ce negocierile cu toate cele 27 de guverne ale UE sunt încheiate, Comisia emite o Opinie privind gradul de pregătire să devenim membri ;
- În baza Opiniei, statele membre decid unanim să încheie negocierile. Parlamentul European oferă acordul său;
- Toate statele membre și țara candidat semnează și ratifică Tratatul de Aderare. Țara devine membru al UE (MAEIE, 2022).

Fig.1: Pașii pe care trebuie să-i întreprindă R. Moldova pentru a adera la UE

Sursa: MAEIE , MAEIE explică aderarea la UE, accesat în data de 15 octombrie, 2022, <https://mfa.gov.md/ro/content/maeiexplica-aderarea-la-ue>

Moldova între provocări și oportunități

Statutul de țară candidată la UE este un pas important, care plasează Moldova pe calea aderării la UE doar dacă reușește să se reformeze și să se transforme cu succes pentru a respecta standardele UE. Vorbind despre Moldova, liderul European Ursula von der Leyena a pus accentul în special pe reforme în domenii precum statul de drept, justiția, lupta împotriva corupției și drepturile fundamentale (TRT, 2022).

Marea provocare ține de procesul de implementare și realizare a reformelor luând în considerație că Moldova poate pierde statutul de țară candidată, dacă nu îndeplinește condițiile cerute de UE. În acest sens urmînd a fi permanent monitorizată de UE iar un prim raport împreună cu o evaluare detaliată a țării, până la sfârșitul anului 2022 urma a fi furnizat. Este un prim exercițiu de cooperare instituțională în vederea implimentării legislației și standartelor UE. O altă provocare ține de poziția ostilă a Rusiei care continuă să își orchestreaze acțiunile de politică externă utilizînd în același timp acțiuni de *hard power* prin intensificarea acțiunilor militare în Ucraina dar și *soft power* prin menținerea influenței în zonă făcînd uz de mijloace de propagandă și fake news prin regimurile separatiste din zonele controlate. În acest fel asigurîndu-și un spațiu de manevră coercitivă asupra guvernelor din zona est europeană cum este și în cazul Republicii Moldova.

Oricât ar suna de paradoxal pe lingă provocările menționate mai sus războiul ruso-ucrainean oferă în acelaș timp și perspective pozitive unice ca aspect geopolitic și economic. Primul aspect ține de contextul geopolitic favorabil prin reglementarea

conflictului transnistrean, care după mai mult de 30 de ani reapare pe agenda de soluționare și reintregire a teritoriului Republicii Moldova. Astăzi existând toate premisele ca Ucraina să câștige acest război iar în scop de securizare a frontierei de vest ar ajuta indirect Republica Moldova să își reîntrăgească teritoriul înlăturând prezența armatei a 14-a în regiune.

Un al doilea aspect ține de modelul unic de cooperare la nivelul UE lansat în premieră de către Emmanuel Macron ,care prevedea crearea unei comunități politice europene, și care în opinia lui ar permite Republicii Moldova să-și „accelereze” aderarea la UE (digi24.ro 2023). Acest proiect urmînd a fi o organizație europeană nouă care să apropie aderarea și alte state care împărtășesc valorile democratice și care să asigure structurarea mai puternică a relațiilor economice în special aspectul energetic și de investiții .

Rezultate și priorități în contextul Integrării Europene

Angajamentul foarte puternic al autorităților moldovenești de -a merge în UE deja demonstrează rezultate semnificative. Progresul Moldovei către deschiderea negocierilor de aderare la UE, la un an de la obținerea statutului de candidat la UE este că din cele 9 măsuri impuse de Consiliul European vedem că Republica Moldova a finalizat deja 3 dintre aceștia. (*Declarațiile de presă ale comisarului pentru Vecinătate și extindere , Olivér Várhelyi, 22 iunie , 2023*) (Comisia Europeană, 2023).

În primul rând, prin abordarea deficiențelor identificate de OSCE/ODIHR și de Comisia de la Veneția privind reforma justiției și reformele Curții electorale, acesta a fost punctul 2, prin sporirea implicării societății civile în procesele decizionale, care a fost punctul 8 și prin consolidarea protecției drepturilor omului, în special a grupurilor vulnerabile și a consolidării egalității de gen și a combaterii violenței împotriva femeilor, acesta a fost punctul 9, deci acestea sunt finalizate (digi24.ro, 2022).

Acestea au înregistrat progrese bune în alte trei domenii, și anume reforma justiției, dezoligarhizarea și reformele de gestionare a finanțelor publice. Acestea au înregistrat progrese bune în alte trei domenii, și anume reforma justiției, dezoligarhizarea și reformele de gestionare a finanțelor publice.

În domeniul reformelor Justiției, are loc o reformă cuprinzătoare a sistemului judiciar, cu modificări legislative deja adoptate în urma recomandărilor Comisiei de la Veneția și pentru a putea aborda pe deplin acest pas, desigur, Moldova mai are de lucru, pentru a alinia proiectul de lege privind "verificarea" cu recomandările Comisiei de la Veneția, pentru a numi un procuror general într-o procedură transparentă și bazată pe merite, pentru a ocupa posturile vacante rămase în Consiliul Superior al Magistraturii și pentru a asigura funcționarea Curții Supreme de Justiție.

În ceea ce privește dezoligarhizarea, Republica Moldova a adoptat o abordare sistemică, în urma recomandărilor Comisiei de la Veneția. Pentru a aborda pe deplin acest pas, Moldova trebuie să abordeze toate recomandările Comisiei de la Veneția, să

consolideze politica în domeniul concurenței, inclusiv capacitatea Consiliului Concurenței și să demonstreze în continuare eficacitatea Consiliului Audiovizualului. În ceea ce privește reformele managementului finanțelor publice, Republica Moldova trebuie să implementeze politica privind proprietatea de stat și să adopte legile privind parteneriatul public privat și administrarea proprietății publice

În cele din urmă, cea mai mare parte a activității trebuie să se concentreze asupra combaterii corupției în prezent, asupra luptei împotriva criminalității organizate, inclusiv a recuperării activelor și a combaterii criminalității financiare și a spălării banilor, precum și asupra reformelor administrației publice, unde acestea au înregistrat unele progrese. În ceea ce privește combaterea corupției, Republica Moldova trebuie să asigure acțiuni eficiente ale Procuraturii Anticorupție și ale Centrului Național Anticorupție și să îmbunătățească în continuare calitatea investigațiilor și eficiența urmăririi penale care duce la condamnări.

Cu privire la combaterea crimei organizate: Republica Moldova trebuie să adopte legislația secundară pentru Legea cu privire la prevenirea și Combaterea Spălării Banilor și finanțării terorismului și să adopte modificări legislative pentru implementarea mecanismului confiscărilor civile.

Și, în sfârșit, în ceea ce privește reforma administrației publice, Republica Moldova trebuie să finalizeze revizuirea funcțională a ministerelor și să continue reformarea sistemului de salarizare și a funcției publice bazate pe merite.

Concluzii

Astăzi, prin depunerea cererii de aderare a Republicii Moldova la UE, cetățenii și-au făcut alegerea în baza aspirațiilor europene ale majorității. O Moldovă Europeană va aduce mai multă stabilitate în Europa de Est, va dezvolta comerțul și va extinde prosperitatea regiunii (*atractivă și pentru Transnistria în vederea soluționării conflictului transnistrian*).

Astăzi, Moldova trebuie să fie pregătită pentru această oportunitate, învățând din experiența pozitivă a integrării rapide a țărilor Baltice, dar și din greșelile țărilor balcanice care urmează această cale de mai bine de 10 ani. Guvernul Republicii Moldova este pus în situația lipsei experienței legate de cadrul normativ European să solicite sprijin la nivel European în acest sens. România ar putea fi prima opțiune prin care Moldova poate beneficia de cadre bine pregătite și de setul de acte legislative în limba română structurate conform legislației europene.

În același timp Moldova prin prisma liderului Maia Sandu, Moldova este percepută drept viitoare membră a Uniunii Europene, capitalul politic european enorm de care se bucură Moldova ne dau speranțe că va fi capitalizată prin deschiderea negocierilor de aderare la UE în decembrie 2023.

BIBLIOGRAFIE

Consiliul European, Relațiile UE cu Republica Moldova, <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/eastern-partnership/moldova/>

Consiliul European, Summitul Parteneriatului Estic, 15 decembrie 2021, <https://www.consilium.europa.eu/ro/meetings/international-summit/2021/12/15/>

European Commission, Press remarks by Neighbourhood and Enlargement Commissioner Olivér Várhelyi, following the informal General Affairs Council, Statement, 22 June 2023, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_23_3460

MAEIE, MAEIExplică aderarea la UE, accesat în data de 15 octombrie, 2022, <https://mfa.gov.md/ro/content/maeiexplica-aderarea-la-ue>

Maia Sandu salută inițiativa lui Emmanuel Macron de creare a unei „comunități politice europene”, accesat în data de 24 octombrie, 2022, <https://www.digi24.ro/stiri/externe/ue/maia-sandu-saluta-initiativa-lui-emmanuel-macron-de-creare-a-unei-comunitati-politice-europene-1945821>

Robert Lupițu, R. Moldova a completat chestionarul de aderare la UE, iar Maia Sandu va conduce Comisia pentru integrare europeană a țării: Aderarea este lumina de la capătul tunelului de care avem nevoie cu toții, <https://www.caleaeuropeana.ro/r-moldova-a-completat-chestionarul-de-aderare-la-ue-iar-maia-sandu-va-conduce-comisia-pentru-integrare-europeana-a-tarii-aderarea-este-lumina-de-la-capatul-tunelului-de-care-avem-nevoie-cu-totii/>

TRT, Von der Leyen privind acordarea statutului de candidat Ucrainei și Moldovei, <https://www.trt.net.tr/romana/lume/2022/06/17/mesajul-lui-zelenski-1844883>

What's up EU, Andreea FLOREA, În lumina reflectoarelor – Statutul de țară candidată la UE a fost acordat Moldovei și Ucrainei, <https://whatsupeurom.substack.com/p/whats-up-eu-statutul-de-candidat>

Ziarul de Gardă, Ce reprezintă statutul de țară candidată la aderarea la UE? Beneficiile acestuia și pașii următori pe care trebuie să-i întreprindă R. Moldova, <https://www.zdg.md/importante/ce-reprezinta-statutul-de-tara-candidata-la-aderarea-la-ue-beneficiile-acestui-a-si-pasii-urmatori-pe-care-trebuie-sa-i-intreprinda-r-moldova/>

Iuliana Vîrlan*

Mihai Cernencu**

RACORDAREA SERVICIULUI DIPLOMATIC AL RM ÎN PROCESUL DE INTEGRARE EUROPEANĂ

CZU: 327(478):061.1 UE

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12759094>

Abstract

The purpose of this article is to present the impact of international events on how to quickly influence the ability of the diplomatic service to act at the national and international level. Therefore, political, economic, cultural and social cooperation has a great impact on the current situation, contributing to constructive relations between the leaders of the states and also having a really good perspective on establishing the world order.

For this reason, this article is determined by the connection of the diplomatic service of the Republic of Moldova in the process of European integration, but also the measures it undertakes in the process of countering the threats to the security of the state, as well as the measures regarding regional security.

Keywords: *European Integration, diplomatic service, European Union, Republic of Moldova, European Political Community.*

Politica externă a Republicii Moldova pe plan internațional începe să se profileze odată *Declarația de Independență* din 27 august 1991 și recunoașterea ca subiect al relațiilor internaționale. De la proclamarea independenței, serviciul diplomatic a trecut printr-un proces complex marcat prin mai multe acțiuni: promovarea politicii externe și a relațiilor comerciale și economice externe în particular; reprezentarea și apărarea pe plan extern a intereselor naționale ale Republicii Moldova; realizarea drepturilor suverane ale Republicii Moldova în relațiile internaționale; protejarea drepturilor și intereselor naționale ale Republicii Moldova, ale cetățenilor și persoanelor ei fizice și juridice, potrivit practicii internaționale și în limitele admise de normele și principiile dreptului internațional; promovarea relațiilor bilaterale și multilaterale în domeniile vieții politice, economice, comerciale, culturale, științifice ale Republicii Moldova cu statele lumii, reglementarea eventualelor probleme politico-juridice cu aceste state; asigurarea capacităților diplomatice necesare pentru a anticipa, a acționa și a reacționa la evenimentele internaționale ce sunt în măsură să afecteze interesele naționale ale Republicii

* doctorandă, asistent universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău, Republica Moldova, iuliana.virlan@gmail.com

** dr., conf. univ., Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Chișinău, Republica Moldova, mcernencu@yahoo.com

Moldova; menținerea coerenței și unității activităților Republicii Moldova peste hotare; respectarea și dezvoltarea în continuare a dreptului internațional; respectarea dreptului omului ca bază a oricărei societăți umane; realizarea, prin metode și mijloace diplomatice, a activităților specifice în vederea asigurării păcii și securității mondiale și regionale (Teosa Valentina, Vasilescu Grigore, Ciobu Emil. Chisinau, 2011, 11). Scopul strategic al Republicii Moldova la etapa actuală este aderarea la Uniunea Europeană, iar realizarea scopului pus este imposibilă fără un serviciu diplomatic contemporan. Astfel, Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova îi revine misiunea extrem de importantă în legătură cu dirijarea procesului de integrare europeană a Republicii Moldova și coordonarea activității organelor centrale ale administrației publice și ale altor autorități administrative centrale, deoarece este organul central de specialitate ale administrației, abilitate să promoveze și să realizeze politica externă a țării.

Agresiunea militară a Federației Ruse asupra Ucrainei din 24 februarie 2022, are un impact major asupra relațiilor dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană. Deși relațiile dintre RM și UE erau dinamice până la "operațiunea specială", acestea au accelerat dialogul moldo-european și au consolidat vectorul politicii externe al Moldovei privind integrarea țării în spațiul european.

Este important să menționăm că relațiile moldo-europene, sunt influențate de evenimentele din Ucraina. De exemplu, pe 28 februarie, Ucraina a solicitat aderarea la UE, iar a doua zi, pe 1 martie 2022, europarlamentarii au aprobat cu o majoritate covârșitoare (cu 637 de voturi pentru) o rezoluție care pare să ofere Ucrainei o perspectivă europeană. În țări precum Moldova și Georgia, care împreună cu Ucraina fac parte din Trio Asociat în grupul de țări din Parteneriatul Estic, aceasta pare că servește drept undă verde pentru speranțele perspectivei lor europene și obiectivului de a deveni membre cu drepturi depline ale UE. În circumstanțele războiului din Ucraina, la două zile distanță de Ucraina, Georgia și Moldova, au depus cereri de aderare la Uniune.

Președinta Maia Sandu a semnat la 3 martie cererea de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană, pe care a transmis-o președintelui francez Emmanuel Macron ca lider al țării care deține președinția rotativă a Uniunii Europene. Cererea a mai fost semnată de președintele Parlamentului Igor Grosu și de prim-ministra Natalia Gavrilița. Acest pas marchează o schimbare semnificativă în relațiile dintre Republica Moldova și UE, întrucât și Republica Moldova a demarat în mod oficial procesul de aderare la UE. Această evoluție a relațiilor va avea un efect semnificativ asupra cerințelor UE pentru Republica Moldova și asupra abordării Republicii Moldova față de Uniunea Europeană. Chiar dacă Acordul de Asociere existent între Republica Moldova și UE este foarte exigent, cererea de aderare a Republicii Moldova va ridica cerințele la un nivel superior.

La 23 iunie 2022, Consiliul European a acordat Republicii Moldova statutul de țară candidată. În acest mod, Consiliul European a reafirmat faptul că Uniunea Europeană va continua să ofere tot sprijinul relevant Republicii Moldova pentru a consolida reziliența, securitatea, stabilitatea și economia acestei țări și pentru a o ajuta pe calea sa către aderarea la UE.

La 11 aprilie 2022, ministrul de externe, Nicu Popescu a primit chestionarul Comisiei Europene privind cererea de aderare la UE a Republicii Moldova de la comisarul european pentru extindere, Olivér Várhelyi, iar la 19 aprilie 2023, Republica Moldova a trimis, la Bruxelles, primul său raport cu privire la extinderea Uniunii Europene. Documentul, conține circa o mie de pagini, explică progresele înregistrate de Republica Moldova în procesul de aderare la Uniunea Europeană.

De altfel în 2022, dimensiunea cooperării bilaterale a fost marcată de organizarea a 87 de întrevederi bilaterale la nivel de miniștri de externe din 44 de state ale lumii: Austria, Azerbaidjan, Belgia, Bulgaria, Canada, Cehia, Cipru, Croația, Danemarca, Egipt, Estonia, Finlanda, Franța, Georgia, Germania, Grecia, India, Iordania, Irlanda, Islanda, Italia, Japonia, Liechtenstein, Lituania, Luxemburg, Macedonia de Nord, Malta, Marea Britanie, Norvegia, Polonia, Portugalia, Regatul Țărilor de Jos, România, San Marino, Serbia, Slovacia, Slovenia, Spania, SUA, Suedia, Turcia, Ucraina și Ungaria. La fel, în 2022 au fost desfășurate 65 de vizite oficiale și de lucru ale demnitarilor străini în RM, 13 vizite bilaterale peste hotare ale Ministrului de externe Nicu Popescu, 8 vizite în RM și 19 vizite peste hotare la nivel de Secretari de stat (consultări politice interministeriale) (Raportul Guvernului, 8).

Un moment important este dimensiunea consulară care a înregistrat progrese în facilitarea accesului cetățenilor aflați peste hotare la servicii calitative și accesibile, inclusiv prin:

- operaționalizarea portalului centralizat de programări pentru servicii consulare prestate în misiunile diplomatice ale Republicii Moldova peste hotarele țării, disponibil începând cu decembrie 2022 la ambasadele țării noastre în Ungaria, China, Azerbaidjan, Reprezentanța permanentă pe lângă Oficiul ONU la Geneva, Confederația Elvețiană, Turcia, Lituania, Austria, Letonia, Estonia, Suedia, Polonia, Bulgaria, Ucraina și Consulatul de la Istanbul.
- realocarea statelor de personal pe posturi consulare cu unități suplimentare la misiunile diplomatice la Berlin, Londra și Paris.
- instituționalizarea serviciului de obținere a semnăturii electronice prin intermediul MDOC
- digitalizarea serviciului de obținere a vizei de tip A (tranzita aeroportuar) și tip B (tranzit terestru), care, începând din luna august, se eliberează online prin portalul E-Visa, fiind eliminate astfel necesitatea deplasării cetățeanului străin la sediile MDOC.

- reducerea taxei consulare cu 50% pentru servicii consulare de bază, începând cu 1 ianuarie 2023.
- implementarea serviciului guvernamental de livrare (MDelivery) și instrumentului guvernamental de plată Mpay pentru serviciile ASP prestate peste hotarele țării în cadrul MDOC prin intermediul sistemul informatic Oficiul Web, pilotat în cadrul ambasadelor la Budapesta, Stockholm și Viena.

Un alt moment important, ce prevede racordarea serviciului diplomatic al RM în procesul de integrare europeană constituie Marea Adunare Națională "Moldova Europeană" din 21 mai 2023, eveniment la care au participat președinta Republicii Moldova, Maia Sandu și președinta parlamentului Uniunii Europene, Roberta Metsola alături de peste 80000 de cetățeni. La îndemnul președintei Sandu și al mai multor oficiali, oamenii au venit în Piața Marii Adunări Naționale și și-au exprimat dorința, deschiderea și aspirația de a deveni parte a marii familii europene.

În discursul său, șefa statului a subliniat că în 2030 Moldova trebuie să devină membră al UE, deoarece aceasta o cere poporul și există susținerea Europei. Adresându-se unui auditoriu universal, mesajul prezidențial s-a axat pe acele fapte din realitate care sunt cunoscute și acceptate de majoritate cetățenilor, dar care și legitimează în același timp și deciziile politice ale guvernului. Trebuie de subliniat faptul că, discursul a fost în prezentat în limba română, dar și în toate limbile minorităților naționale din țara noastră: limba rusă, ucraineană, găgăuză și bulgară. Este important de remarcat faptul că acesta a fost ținut în toate limbile interetnice vorbite pe teritoriul Republicii Moldova, în data de 21 mai, atunci este marcată Ziua Mondială a Diversității Culturale pentru Dialog și Dezvoltare. Prin celebrarea acestei zile, UNESCO subliniază nu numai bogăția culturilor lumii, ci și rolul esențial al dialogului intercultural în menținerea păcii și dezvoltării durabile.

Președinta Parlamentului European a avansat ideea conform căreia chiar anul acesta Moldova ar putea începe negocierile pentru aderare la UE. Roberta Metsola, a spus franc și tare, în limba română că locul Moldovei este în Europa, unde va fi primită cu brațele și inima deschisă. Metsola a dat asigurări că Parlamentul European va sprijini Moldova atât timp și atât de mult de cât are nevoie.

La eveniment au participat și ambasadorii ai mai multor state străine acreditate în țara noastră precum ar fi: E.S. Kent Doyle Logsdon, Ambasadorul SUA în RM; E.S. Lorenzo Tomassoni, Ambasadorul Italiei în RM; E.S. Uldis Mikuts, Ambasadorul Letoniei în RM; E.S. Katarina Fried, Ambasadoarea Suediei în RM, E.S. Stella Avallone, Ambasadoarea Austriei în RM, etc. Fapt ce demonstrează susținerea Republicii Moldova în parcursul său european. Alăturarea diplomaților la Adunarea "Moldova Europeană" de la Chișinău demonstrează angajamentul și susținerea acestora în a conlucra cu Republica Moldova pentru a construi un viitor democratic, prosper și sigur.

Din diferite colțuri ale Europei, moldovenii s-au întâlnit în semn de solidaritate cu conaționalii săi și și-au exprimat dorința ca Moldova să facă parte din Uniunea Europeană. Oamenii s-au adunat în cele mai mari parcuri, în fața monumentelor istorice sau în incinta ambasadelor pentru a urmări manifestația de la Chișinău, în peste 33 de orașe europene ca București, Iași, Bruxelles, Viena, Strasbourg, Roma, Milan, Praga, Vilnius, Londra, Riga, etc. De la o țară la alta modul în care s-au mobilizat moldovenii din diaspora a fost diferit, însă același mesaj a răsunat peste tot „Moldova este Europa”. Aderarea la Uniunea Europeană este asociată de cetățenii Republicii Moldova cu îmbunătățirea calității vieții.

Prin urmare, oamenii prezenți la Adunarea Moldova Europeană au votat o Rezoluție, prin care au afirmat aspirația Republicii Moldova de a deveni membru cu drepturi depline al Uniunii Europene. Conform hotărârii colective, cetățenii Republicii Moldova, cer clasei politice, tuturor partidelor și oamenilor politici de acum și tuturor celor care vor decide soarta țării în viitor:

1. "Să modifice Constituția Republicii Moldova pentru a stabili definitiv și ireversibil aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană. Această aspirație comună a cetățenilor trebuie îndeplinită de toți actorii politici din Republica Moldova.
2. Să asigure cât mai rapid deschiderea negocierilor de aderare și să întărească instituțiile statului pentru a garanta aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană.
3. Să asigure o transpunere rapidă a legislației europene prin implicarea specialiștilor din țările care au parcurs recent aceeași etapă de aderare, în special, din România. Să pregătească funcționarii publici, primarii, mediul academic, oamenii de afaceri pentru procesul de aderare la UE cu obiectivul de a crește capacitatea de absorbție a fondurilor europene și de a utiliza pe deplin beneficiile procesului de aderare în vederea modernizării țării.
4. Să extindă contextul internațional al negocierilor pentru rezolvarea pașnică, definitivă a conflictului transnistrean și să folosească procesul de aderare la UE drept catalizator pentru creșterea bunăstării și nivelului de trai al cetățenilor moldoveni din regiunea transnistreană reintegrată.
5. Să-și unească eforturile pentru a îmbunătăți calitatea vieții cetățenilor și a ridica nivelul de trai la standardele europene și pentru modernizarea localităților, așa încât toți cetățenii să aibă acces la servicii și utilități de calitate, la nivel european.
6. Să asigure interconectarea tuturor sistemelor de infrastructură la piața europeană – electric, de transport de gaze, rutier, feroviar, de comunicații – pentru a exclude orice tip de șantaj și a asigura independența Republicii Moldova de a se dezvolta liber și fără constrângeri.

7. Să condamne cu fermitate războiul ilegal și inuman început de Rusia în Ucraina care subminează stabilitatea și afectează grav întreaga regiune, inclusiv Republica Moldova, și să ia o poziție clară împotriva persoanelor care au declanșat războiul, a celor declarate criminali de război de instituțiile internaționale și a celor care susțin războiul și participă la destabilizarea situației din regiune și din țara noastră” (Rezoluția Adunării “Moldova Europeană”, 9)

În urma evenimentului Comisia Europeană a venit cu un comentariu pe Twitter după mitingul Adunare “Moldova Europeană” organizat în Piața Marii Adunări Naționale. Conform acestuia *”Astăzi zeci de moldoveni s-au adunat la Chișinău pentru a-și reafirma aspirația de a urma un drum european. Moldova poate continua să mizeze pe prietenia, solidaritate și parteneriatul UE. În calitate de țară candidată, Moldova are o perspectivă europeană”* (2). Acesta postare denotă faptul că Republica Moldova este urmărită în de aproape de comunitatea europeană, dar și susținută în parcursul său de integrare europeană.

Un alt test important pentru Republica Moldova, în procesul de integrare europeană a fost Summitul Comunității Politice Europene (CPE / EPC) din 1 iunie 2023, care s-a desfășurat în satul Bulboaca, raionul Anenii Noi, la Castel Mimi și a fost prezidat de președinta Republicii Moldova, Maia Sandu. Republica Moldova consideră găzduirea acestui Summit CPE ca pe o oportunitate extraordinară de a promova un dialog semnificativ și o colaborare pe probleme care afectează comunitatea europeană mai largă.

Comunitatea Politică Europeană, lansată în 2022, este o platformă de dialog politic la nivel înalt, care reunește lideri ai țărilor europene pentru a răspunde provocărilor comune și a promova solidaritatea, securitatea, stabilitatea și prosperitatea în spațiul paneuropean. Comunitatea Politică Europeană nu înlocuiește nicio organizație, structură sau proces existent, ci mai degrabă servește drept un cadru informal de reflecții strategice la nivel înalt. Reuniunile CPE au loc la fiecare șase luni, într-un caz într-un stat din UE (care deține președinția Consiliului UE) și în al doilea caz într-o țară non-UE. Primul Summit de la Praga s-a axat în mare măsură pe două aspecte: (1) pacea și securitatea, în special în contextul războiului Rusiei împotriva Ucrainei și (2) soluționarea crizei energetice. Cel de-al doilea Summit a avut loc la 1 iunie 2023 în Republica Moldova, o țară candidată la UE și vecină cu Ucraina, care astăzi rezistă invaziei brutale a Rusiei. Pornind de la rezultatele reuniunii de la Praga, Summit s-a concentrat asupra păcii și securității, rezilienței democrațiilor, conectivității și securității energetice...

Ideea unei Comunități Politice Europene a fost înaintată de președintele Franței, Emanuel Macron, la 9 mai 2022, în cadrul ceremoniei de închidere a Conferinței privind viitorul Europei, care a avut loc la Strasbourg.

Conform opiniei lui Iulian Groza, directorul executiv al Institutului pentru Politici și Reforme Europene (IPRE), Comunitatea Politică Europeană se întoarce la rădăcinile conceptului "Europa extinsă", având în vedere că majoritatea statelor participante au un nivel diferit de integrare și coeziune cu UE. Rolul UE în modelarea și sprijinirea inițiativelor în cadrul formatului CPE este esențial. Cu toate acestea, Comunitatea Politică Europeană nu este o alternativă la extinderea UE, ci mai degrabă un vehicul care poate contribui la revigorarea proiectului european bazat pe valori și interese comune în ceea ce privește asigurarea securității și prosperității pe continentul european. Această comunitate ar trebui, de asemenea, să contribuie la tranziția Republicii Moldova, Ucrainei și Georgiei, atunci când ultima va fi pregătită, de la Parteneriatul Estic la politica de extindere revizuită a UE. Aderarea la UE este un proces de lungă durată. Însă, Acordul de Asociere cu UE din 2014 și participarea Moldovei în formatele din Europa de Sud-Est (SEECP, CCR, CEFTA) de la începutul anilor 2000 oferă deja un fundament solid în ceea ce privește apropierea țării noastre de UE prin asocierea politică și integrarea economică. Prin urmare, Comunitatea Politică Europeană oferă o platformă bună pentru a ajuta Republica Moldova, Ucraina și Georgia pe calea aderării, punerea în aplicare a reformelor democratice și economice, dar și atingerea etapelor intermediare de integrare, cum ar fi aderarea la Piața Unică a UE. Prioritățile Comunității Politice Europene ar trebui să fie consolidarea în continuare a democrației și a statului de drept, promovarea dezvoltării durabile și combaterea provocărilor și amenințărilor la adresa securității europene (Groza Iulian, 4).

Comunitatea Politică Europeană întruchipează noi oportunități pentru Marea Britanie de a se angaja în dialoguri strategice și de a consolida cooperarea cu UE și cu alte țări europene, în special pe subiecte legate de securitate, energie și comerț. De altfel, CPE deține potențialul de a consolida Europa și să devină mai incluzivă și mai interconectată, în cadrul căreia Marea Britanie joacă rolul vital în modelarea viitoarei sale direcții.

Formatul Comunității Politice Europene constituie o platformă de cooperarea dintre țările europene, dar și pentru dialogul cu alți parteneri internaționali. La eveniment au participat și șefii de guvern din Andorra, Monaco și San Marino, țări care nu au participat la reuniunea din Praga, dar care ulterior au aderat la CPE. În acest fel, reprezentanți ai Albaniei, Andorra, Armenia, Azerbaidjan, Bosnia și Herțegovina, Georgia, Islanda, Kosovo, Liechtenstein, Monaco, Muntenegru, Macedonia de Nord, Norvegia, San Marino, Serbia, Ucraina au fost invitate pentru a discuta și a aborda provocările globale cu care se confruntă Europa în prezent. În acest mod, CPE ar putea contribui la consolidarea poziției Europei în lume.

Organizarea CPE în Republica Moldova a reprezentat: un moment istoric, recunoaștere pe arena internațională, oportunitatea de a fortifica relațiile cu UE, susținerea din partea țărilor democratice în procesul de aderare al RM la UE, dar și

denotă o solidarizare din partea Uniunii Europene. Cu toate acestea, Republica Moldova a trebuit să dea dovadă de responsabilitate și maturitate în vederea bunei desfășurări a Summitului CPE. Beneficiile pe care le-a avut în urma acestui eveniment major au depins și de modul în care autoritățile s-au pregătit de el și mai exact de subiectele care au fost incluse în agendă. Summitul din 1 iunie a prevăzut pentru RM: vizibilitate internațională, accelerarea procesului de aderare europeană, promovarea securității regionale, dezvoltarea relațiilor economice cu statele europene, atragerea investițiilor, venituri generate de eveniment, stimularea turismului.

Moldova este parte a Uniunii Europene. Au declarat liderii UE care au venit cu mesaje video de susținere a Republicii Moldova în contextul Summitului EPC. Cancelarul german, Olaf Scholz; președintele Consiliului European, Charles Michel; prim-ministrul Regatului Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord, Rishi Sunak; președinta Consiliului de miniștri a Republicii Italiene, Giorgia Meloni; Înaltul reprezentant al UE pentru afaceri externe, Josep Borell; președinta Parlamentului European, Roberta Metsola; președinta Comisiei Europene, Ursula von der Leyen, dar și alții președinți și prim-ministri au vorbit despre subiectele care urmau a fi abordate la EPC.

Diplomația cere o atenție deosebită privind garantarea „unui mediu stabil și securizat al desfășurării sale, sau în situații caracterizate de insecuritate și nesiguranță este posibil ca diplomația să fie incapabilă a-și realiza misiunea și sarcinile sale”. În acest sens, s-a impus garantarea securității, a celor 49 șefi de state și președinți care au participat la Summitul din 1 iunie. Astfel, reprezentanții Republicii Moldova au fost nevoiți să asigure securitatea fizică, informațională și psihologică aceluia care au fost implicați în cadrul evenimentului, dar și a cetățenilor acestei țări. În acest context, pe parcursul lunii mai au fost organizate mai multe exerciții tactice de simulare a deplasării delegațiilor străine, au fost desfășurate exerciții de antrenamente moldo-poloneze al poliției BPDS „Fulger” a poliției naționale, în comun cu poliția din Polonia pe timp de zi și noapte, organizate cu elicopterul Black Hawk.

Pe parcursul Summitului EPC avioanele de supraveghere ale sistemului NATO de avertizare și control aerian (AWACS) au supravegheat cerul deasupra locului de desfășurare a Summitului. Un avion al Marii Britanii, Royal Air Force, a survolat spațiul aerian al Republicii Moldova (1). Forțe impresionate de securitate au monitorizat Castelul Mimi și regiunile din jur.

Localnicii satului Bulboaca, care dețin arme au fost avertizați că în perioada dată să nu efectueze acțiuni cu acestea. Armele au fost ridicate de la cei care s-au aflat în raza de 300 de metri de la Castelul Mimi. De asemenea, oamenilor li s-a recomandat să facă ordine în fața curților, să stea în casă și să nu primească oaspeți în perioada dată.

De asemenea, au fost interzise zborurile în intervalul 1 iunie, ora 00:00 (ora locală), până pe 2 iunie, ora 07:00 (ora locală), excepție făcând aeronavele oficiale. În

cazul aeronavelor fără pilot (drone) civile, interdicția de zbor a fost stabilită pentru perioada 31 mai, ora 00:00 (ora locală), până pe 2 iunie, ora 07:00 (ora locală). Începând cu 15 mai, parcare auto din preajma Aeroportului Internațional Chișinău a activat în regim special până în data de 25 mai, perioadă în care parcare transportului auto la etajele inferioare a fost interzisă. Etajul superior a fost disponibil pentru parcare, însă, în perioada 25.05 - 02.06 (până la 07:00 ora locală) accesul în parcare Aeroportului a fost interzis pe toate nivelele. Pe parcursul zilei de 31 mai la Chișinău au ajuns 22 de delegații, iar pe parcursul zilei de 1 iunie, 28 de delegații.

Executivul a alocat șase milioane de lei pentru reparația drumurilor, căilor ferate, trenurilor, stațiilor de tren și amenajarea parcurilor pentru acest Summit. 1 și 2 iunie au fost declarate zile libere în RM, iar anul școlar s-a încheiat pe 30 mai.

Pentru buna organizare și desfășurare a evenimentului organizatori au realizat un "Ghid practic pentru mass-media" unde au fost prezentate mai multe informații despre: locul desfășurării Summitului CPE, cerințele pentru acreditarea mass-mediei, Centrul de Presă la locul desfășurării Summitului, transportul spre și de la locul evenimentului, conturile de social media ale evenimentului (Ghid practic pentru mass-media, 3). În ziua de 1 iunie, pentru toți jurnaliștii acreditați a fost asigurat transportul organizat către și de la locul de desfășurare a Summitului. Jurnaliștii s-au întâlnit la Gara Chișinău, de unde două trenuri cu o capacitate de circa 500 de persoane fiecare au plecat spre Bulboaca. Gara Bulboaca se află la 100 de metri de locul de desfășurare a Summitului. La eveniment au participat aproximativ 750 de jurnaliști dintre care 300 de reporteri, 200 de cameramani, fotografi și 100 purtători de cuvânt. Evenimentul a fost mediatizat de aproape 177 de jurnaliști din Republica Moldova, 60 din Franța, 40 din România, 47 din Germania, 38 din Azerbaidjan, 37 din Spania, 32 din Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord și 31 din Italia. Acestea fiind cele mai mari grupe de jurnaliști prezentate de șeful diplomației moldovenești, Nicu Popescu în cadrul unei conferințe de prese. Evenimentul a fost reflectat și de reprezentanții mass mediei din China, SUA, dar și alte state.

De asemenea, în luna aprilie, a fost constituit Grupul Media pentru Știri de Securitate privind reflectarea Summitului Comunității Politice. Grupul a fost în contact cu reprezentanții mass-media și a furnizat conținuturi relevante prin metode de accesibilitate rapidă (e-mail personal, rețele de socializare, website). La fel, GMSS-CPE a acordat sprijin în realizarea materialelor de presă aferente organizării și desfășurării evenimentului. Știrile și comunicatele au fost emise în limbile română și engleză.

GMSS-CPE a ținut legătura cu autoritățile centrale, instituțiile naționale, autoritățile publice locale și societatea civilă, pentru a livra informații de actualitate în perioada premergătoare și în timpul Summitului CPE 2023.

Pentru informarea cetățenilor și buna desfășurare a activității cotidiene, GMSS-CPE a generat în timp util precizări și recomandări venite din partea instituțiilor de

resort în legătură cu contextele specifice de securitate și ordine publică, create de acest eveniment internațional de anvergură. Publicul a fost informat despre regimul de circulație pe drumurile publice din capitală și zonele limitrofe, accesul în capitală, condițiile de trafic, circulația transportului public în capitală și interurban, regulile speciale pentru parcări, situația în punctele de trecere a frontierei de stat, mobilitatea aeriană, evenimentele organizate în spațiul public etc.

Din GMSS-CPE au făcut parte comunicatorii instituțiilor naționale din domeniul ordinii publice, securității și apărării naționale: Ministerul Afacerilor Interne cu Inspectoratul General al Poliției, Inspectoratul General al Poliției de Frontieră, Inspectoratul General pentru Situații de Urgență, Inspectoratul General pentru Migrație, Inspectoratul General de Carabinieri, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI; Serviciul de Protecție și Pază de Stat; Serviciul de Informații și Securitate; Ministerul Apărării; Procuratura Generală; Autoritatea Aeronautică Civilă; Administrația Națională a Penitenciarelor (10).

Astfel, Summit EPC a fost un mod de a spori atractivitatea Republicii Moldova și a făcut-o cât mai vizibilă pentru arena mondială, deoarece statul moldovenesc nu are o imagine bine conturată la nivel internațional: în unele locuri suntem în poziția de a nu fi cunoscuți deloc, ceea ce se poate constitui într-un avantaj, deoarece putem să ne creăm o imagine de la zero așa cum dorim; în alte locuri imaginea Republicii Moldova este negativă, dar sunt și țări unde avem o imagine pozitivă (Panța Rodica, 6).

Reușita Summitul EPC a ținut de eficiența cooperării instituțiilor de stat, autorităților locale, departamentelor de protocol cu structurile de pază și protecție, serviciile de informații la faza inițială a acțiunilor protocolare. Astfel, s-a analizat detaliat programul vizitei pe etape, stabilindu-se exigențele necesare în asigurarea protocolului și securității.

La 31 mai 2023, în contextul vizitei sale la Summitul EPC, Președinta Comisiei Europene, Ursula von der Leyen, a anunțat în cadrul unei conferințe de prese susținute la Președinție, că Republicii Moldova, va beneficia de un nou pachet de asistență în valoare de 1,6 miliarde de euro, care are cinci inițiative. În primând rând, este vorba despre reducerea tarifelor de roaming între RM și statele UE, care vor fi mai mici începând cu 1 ianuarie 2023. O altă inițiativă prevede 100 milioane de euro alocați pentru sectorul energetic, 50 milioane de euro vor fi alocați pentru restabilirea căilor ferate și 40 milioane pentru domeniul militar.

De asemenea, la 31 mai 2023, Josp Borell, Înaltul Reprezentat al Uniunii Europene pentru Afaceri Externe și Politica de Securitate, alături de ministrul afacerilor externe și integrării europene, Nicu Popescu, și ministrul afacerilor interne, Ana Revenco, a lansat misiunea de parteneriat a UE în Republica Moldova (EUPM Moldova). Misiunea de Parteneriat a Uniunii Europene în Republica Moldova a fost inaugurată la Chișinău. Josep Borrell, a declarat că lansarea acestei misiuni este încă

un semnal important politic al sprijinului Uniunii Europene pentru Republica Moldova în circumstanțe actuale dificile.

Înaltul Reprezentant al UE a menționat că această misiune se va alătura altor 12 misiuni civile ale UE în toată lume. Potrivit lui, este o misiune foarte importantă, pentru că Moldova se ciocnește de provocări reale. Obiectivul acestei misiuni, care va fi condusă de Cosmin Dinescu, este de a contribui la consolidarea capacităților de gestionare a crizelor din Republica Moldova și de a spori reziliența țării la amenințările hibride, inclusiv în ceea ce privește securitate cibernetică și contracarea acțiunilor străine de dezinformare.

Ulterior, a avut loc ceremonia de recepționare a primului lot de echipamente livrate pentru Armata Națională prin intermediul Instrumentului European pentru Pace la sediul Agenției pentru Știință și Memorie Militară. La eveniment a participat ministrul apărării, Anatolie Nosatii, șeful diplomației moldovenști și vicepreședintele Comisiei Europene.

În cadrul evenimentului, liderii au inspectat echipamentul, care face parte din pachetul de asistență financiară de 7 milioane de euro aprobat în 2021 și este destinat pentru dezvoltarea capacităților subdiviziunilor de geniu și medicale ale Armatei Naționale.

Acestea sunt primele livrări de bunuri în contextul proiectului menționat. Până la finele anului curent, urmează a fi recepționate și alte echipamente precum ambulante, roboți de deminare, vehicule de transport și echipamente medicale. Toate aceste bunuri vor veni la pachet cu servicii de instruire pentru utilizarea acestora. Acest lot este doar o mică parte din volumul total de asistență financiară în sumă de 87 milioane euro aprobat de Uniunea Europeană prin intermediul Instrumentului European pentru Pace. Indiscutabil, decizia respectivă este o dovadă elocventă a contribuției Uniunii Europene la consolidarea capacităților de apărare și sporirea a rezilienței țării noastre la provocările actuale de Securitate (7).

Prim-ministrul Jonas Gahr Støre, în cadrul Summitului Comunității Europene a declarat că Norvegia oferă Republicii Moldova un sprijin financiar de circa 50 milioane de euro.

Pe parcursul zilei de 1 iunie, Ministrul de Interne al Poloniei, Mariusz Kaminski, a spus că a fost transmis transport de arme, muniții și alte echipamente destinate Poliției Republicii Moldova. Oficialul a declarat pe pagina sa de Twitter „*O Moldova independentă și suverană, care să reziste încercărilor de destabilizare internă, are nevoie de sprijinul nostru! De aceea, am luat decizia de a transmite un transport militar (2 Hercules și 4 Casa) de arme, muniții și echipamente pentru poliția moldovenească din cadrul serviciilor din subordinea Ministerului Afacerilor Interne*”.

Anii 2021-2023 s-au remarcat prin vizitele înalților demnitari europeni la Chișinău și participarea oamenilor politici de la Chișinău la diverse evenimente cu participarea internațională. În cadrul acestor vizite un loc aparte le ocupă vizitele

Înaltului Reprezentant al UE pentru Afaceri Externe, Josep Borell, comisarul european pentru extindere, Olivér Várhelyi, președintele Consiliului European, Charles Michel, Președinta Comisiei Europene, Ursula von der Leyen, etc. Summit EPC și alte vizite importante a mai multor oficiali europeni printre care reprezintă un pas important pentru serviciul diplomatic moldovenesc în parcursul european al țării. Acestea denotă sprijinul UE în procesul de integrare europeană.

În concluzie, imaginea unui stat proiectat în exterior trebuie să reflecte realitatea. Înainte de a avea o politică externă de succes, statul prin intermediul instituțiilor sale trebuie să comunice cu cetățenii obiectivele atât de politică internă cât și externă. Comunicarea internă facilitează înțelegerea de către cetățeni a proceselor de reformă, dar și adaptarea la noile standarde de viață, iar transparența crește încrederea cetățenilor în autoritățile centrale.

Integrarea europeană, prioritate actuală a politicii externe a Republicii Moldova presupune un echilibru între valorile și principiile acceptate în comun, pe de o parte, și specificitatea națională și locală, pe de altă parte.

Promovarea parcursului european al Republicii Moldova prin intermediul activităților serviciului diplomatiei depinde în primul rând de crearea unei imagini pozitive a Republicii Moldova în cadrul Uniunii Europene și susținerea partenerilor europeni. În scopul promovării imaginii Republicii Moldova în cadrul Uniunii Europene, a fost organizată o intensă campanie de promovare a imaginii Republicii Moldova.

Deși, Republica Moldova a reușit să realizeze un progres semnificativ în atingerea obiectivelor politicii externe privind aderarea la UE, precum și consolidarea relațiilor cu partenerii săi strategici, atât pe plan bilateral, cât și multilateral, printr-o implicare mai activă în ceea ce privește procesele regionale și internaționale, dar și de reziliență economică a țării în contextul apariției unor crize majore la adresa securității energetice și alimentare mondiale.

Printre principalele provocări pentru realizarea priorităților în domeniul integrării europene se enumeră insuficiența resurselor umane calificate din cadrul autorităților naționale responsabile (în cazul completării chestionarului Comisiei Europene pe marginea cererii de aderare a RM la UE, precum și elaborării Planurilor Naționale pentru implementarea a celor 9 recomandări ale Comisiei Europene și pentru realizarea progreselor în cele 33 de capitole ale legislației UE). De asemenea, impactul războiului în Ucraina a lăsat amprenta sa negativă (dificultățile funcționării OCEMN din cauza relațiilor tensionate între Ucraina și Rusia). Din cauza insuficienței personalului calificat, precum și din necesitatea de a reacționa prompt la crizele refugiaților, energetică, economică și de securitate, au derivat activitățile insuficiente în domeniul integrării europene, resursele existente fiind redirecționate pentru reacționarea la crizele actuale.

Serviciul diplomatic al RM la etapa actuală, are o pondere deosebită pentru fortificarea relațiilor de prietenie între state și menținerea stabilității naționale și internaționale, ea trebuie să fie responsabilă și loială țării care îi servește. De asemenea, cunoașterea aprofundată a particularităților psihologice și culturale ale țărilor, cu care Republica Moldova menține relații diplomatice, trebuie să constituie o politică cu bătaie lungă a MAEIE și a ambasadelor noastre în străinătate și să contribuie nemijlocit la atingerea scopului de integrare în comunitatea europeană și cea internațională.

BIBLIOGRAFIE

Cerul Republicii Moldova – protejat în următoarele două zile de NATO, în timpul Summitului CPE. Un avion al Marii Britanii survolează spațiul aerian al țării. <https://protv.md/summit/cerul-republicii-moldova-protejat-in-urmatoarele-doua-zile-de-nato-in-timpul-summitului-cpe-un-avion-al-marii-britanii-survoleaza-spatiul-aerian-al-tarii-foto---2655879.html>

Cum a fost văzut evenimentul de la Chișinău de Comisia Europeană. Instituția a venit cu un comentariu. <https://protv.md/actualitate/cum-a-fost-vazut-evenimentul-de-la-chisinau-de-comisia-europeana-institutia-a-venit-cu-un-comentariu---2654677.html>

Ghid practic pentru mass-media. Summitul Comunității Politice Europene Republica Moldova. <https://www.epcsummit2023.md/sites/default/files/2023-05/EPC%20MD%20Practical%20Media%20Guide%20RO.pdf>

Groza Iulian. Principalele așteptări și mize ale viitorului Summit al Comunității Politice Europene din Moldova. https://www.ipn.md/ro/principalele-asteptari-si-mize-ale-viitorului-summit-al-comunitatii-7978_1096730.html#ixzz84JoAKp6D

<https://www.epcsummit2023.md/>

Panța Rodica. Diplomația publică a Republicii Moldova în contextul integrării europene. Chișinău, 2015.

Primul lot de echipament achiziționat în cadrul Instrumentului European pentru Pace, recepționat de Armata Națională. <https://army.md/?lng=2&action=show&cat=122&obj=8278>

Raport privind activitatea Guvernului 2022-2023. https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/raport_gov_2022-2023_0.pdf

Rezoluția Adunării „Moldova Europeană”, adoptată în Piața Marii Adunări Naționale la 21 mai 2023. <https://presedinte.md/rom/comunicate-de-presa/rezolutia-adunarii-moldova-europeana-adoptata-in-piata-marii-adunari-nationale-la-21-mai-2023>

S-a constituit Grupul Media pentru Știri de Securitate privind reflectarea Summitului Comunității Politice Europene 2023. <https://army.md/?lng=2&action=show&cat=122&obj=8201>

Teosa Valentina, Vasilescu Grigore, Ciobu Emil. Serviciul diplomatic: teorie și practică. Suport de curs. Chișinău, 2011, p.43. <https://frispa.usm.md/wp-content/uploads/11.-Serviciul-diplomatic-%C8%99i-consular.pdf>

Ana Maria Andronache*

UE ȘI PROVOCĂRILE SALE ÎN MATERIE DE SECURITATE CIBERNETICĂ

CZU: 061.1 UE:004.056.5

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12633018>

Abstract

To respond to changing security challenges, the EU and its Member States have to strengthen cyber resilience and to develop robust cyber security and defence capabilities. Cyberspace is a rapidly developing domain and new technological developments need to be supported, both in the civilian and military domains. Last, but not least, enhancing cooperation with international partners could help enhance cybersecurity within the EU and beyond, and to promote EU principles and values. This paper aims to provide an informative primer on the relevant issues facing UE in relation to cybersecurity because cybersecurity is not optional. It must form part of the design of every product, of every database, of every electronic communication. And – through education, awareness, and proactive change – we can all play a part in securing our future. Analysis of attacks over the years has revealed that cybercriminals work together exceptionally well: sharing knowledge of exploits, selling stolen data in an open market, and working together to develop new hacking techniques for infiltration. That is why the EU needs to act on different fronts to promote cyber resilience.

Keywords: *Cybersecurity, governance, resilience, dates, defence*

Creșterea gradului de conștientizare și îngrijorare față de amenințările cibernetice tot mai dese cu care se confruntă organizațiile, guvernele și indivizii deopotrivă impune Uniunii Europene să acționeze, pe diferite fronturi, pentru a promova reziliența cibernetică. Astfel, sunt gândite și propuse o serie de strategii pentru a combate criminalitatea informatică, pentru a stimula diplomația cibernetică și, nu în ultimul rând, pentru o mai bună apărare cibernetică. Accentul major în ceea ce privește securitatea cibernetică trebuie să vizeze și domeniul de elaborare a politicilor deoarece problemele tehnice pot afecta o largă paletă de date, de la datele cetățenilor sau organizațiilor guvernamentale și nu numai, până la apărarea militară împotriva statului.

Factorii politici se confruntă cu mai multe provocări: propunerea unor noi reglementări în domeniu, gestionarea bugetelor guvernamentale reduse, negocierea parteneriatelor strategice în vederea cooperării internaționale încercând să formuleze astfel o strategie comună în lupta împotriva amenințărilor cibernetice. În sprijinul acestora, Comisia Europeană a propus o legislație care să introducă un centru de competențe și o rețea de centre naționale care ar trebui să fie responsabile pentru finanțarea europeană a tehnologiei, cercetării și educației profesionale pentru următorul deceniu. Având în vedere numărul mare al părților implicate, de la oficiali

* Lect.univ.dr, Universitatea "Alexandru Ioan Cuza" din Iași, Iași, România, email: anamaria.andronache@uaic.ro

guvernamentali la hackeri, factorii de decizie politică vor fi interesați de modul în care aceste grupuri își văd rolul în procesul de luare a deciziilor, precum și de posibila lor cooperare cu entitățile existente.

În demersul de a defini sensul actual al conceptul de securitate cibernetică, voi evidenția câteva repere istorice a securității cibernetică, conceptul fiind inițiat văzut ca un proiect de cercetare. În anii 1970, Robert Thomas, cercetător pentru BBN Technologies din Cambridge, Massachusetts, a creat primul „virus” de calculator. Se numea The Creeper. Creeper, a infectat computerele afișând treptat, de la sistem la altul mesajul „EU SUNT CREEPERUL: prinde-mă dacă poți”. Ray Tomlinson, inventatorul e-mailului, a creat un program de replicare numit The Reaper, primul software antivirus, care l-ar urmări pe Creeper și l-ar șterge ((History of cyber security, 2023). La sfârșitul anului 1988, Robert Morris a avut o idee: a vrut să testeze dimensiunea internetului Pentru a face acest lucru, el a scris un program care a trecut prin rețele, a invadat terminalele Unix și s-a copiat. Viermele Morris a fost atât de agresiv încât a încetinit computerele până la punctul de a fi inutilizabile. Ulterior, el a devenit prima persoană care a fost condamnată în temeiul Legii privind fraudă și abuzul informatic. Din acel moment, virușii au devenit mai mortali, mai invazivi și mai greu de controlat, fiind impetuos necesar apariția securității cibernetică (Daly, 1993:1).

Securitatea cibernetică se referă la un set de tehnici utilizate pentru a proteja integritatea rețelelor, a programelor și a datelor de atacuri, daune sau de acces neautorizat (Ghid de securitate cibernetică, p.2). Datele care sunt stocate, transmise sau utilizate pe un sistem informatic sunt principalul punct de atracție. Rețeaua, serverele, computerele sunt doar mecanisme pentru a ajunge la date. Securitatea cibernetică eficientă reduce riscul de atacuri cibernetică și protejează organizațiile și persoanele de exploatarea neautorizată a sistemelor, rețelelor și tehnologiilor. Implementarea robustă a securității cibernetică se bazează aproximativ pe trei termeni cheie: oameni, procese și tehnologie (ENISA Report TOWARDS A COMMON ECSC ROADMAP, 2021:3). Această abordare pe trei direcții ajută organizațiile să se apere atât de atacurile extrem de organizate, cât și de amenințările interne comune, cum ar fi încălcările accidentale și erorile umane.

Atacurile evoluează în fiecare zi pe măsură ce atacatorii devin mai inventivi, este esențial să definiți corect securitatea cibernetică și să înțelegeți elementele fundamentale ale securității cibernetică. Din punct de vedere informatic, securitatea cuprinde securitatea cibernetică și securitatea fizică (Cybersecurity - Threats Challenges Opportunities, 2016:23)- ambele sunt folosite de întreprinderi pentru a se proteja împotriva accesului neautorizat la centrele de date și la alte sisteme computerizate. Securitatea informațiilor, care este concepută pentru a menține confidențialitatea, integritatea și disponibilitatea datelor, este un subset al securității cibernetică (Triada CIA, 2021). Utilizarea securității cibernetică poate ajuta la

prevenirea atacurilor cibernetice, a încălcării datelor și a furtului de identitate și poate ajuta la gestionarea riscurilor. Așadar, când vorbim despre securitate cibernetică, ne punem întrebarea: cine este inamicul și de ce încercăm să ne protejăm de el? Ei bine, există trei aspecte principale pe care încercăm să le controlăm: acces neautorizat, ștergere neautorizată și modificare neautorizată (Cybersecurity – Threats Challenges Opportunities, 2016:35). Acești trei termeni sunt sinonimi cu triada CIA care înseamnă Confidențialitate (Confidentiality), Integritate (Integrity) și Disponibilitate (Availability). Triada CIA este denumită cei trei piloni ai securității și majoritatea politicilor de securitate sunt construite pe aceste trei principii, fiind un model de proiectare pentru a ghida companiile și organizațiile pentru a-și formula politicile de securitate. Componentele triadei sunt considerate a fi cele mai importante componente ale securității. Confidențialitatea este protecția informațiilor personale. Confidențialitatea înseamnă păstrarea informațiilor unui client, cetățean, compani etc., iar măsurile standard pentru stabilirea confidențialității includ: criptarea datelor, autentificare cu doi factori, verificare biometrică, Tokeni /Jetoane de securitate. Integritatea, în contextul sistemelor informatice, se referă la metode de asigurare a faptului că datele sunt reale, exacte și protejate de modificările neautorizate ale utilizatorului. Măsurile standard pentru garantarea integrității includ: sume de control criptografice, utilizarea permisiunilor pentru fișiere, surse de alimentare neîntrerupte și backup-uri de date. Disponibilitatea, în contextul unui sistem informatic, se referă la capacitatea unui utilizator de a accesa informații sau resurse într-o locație specificată și în formatul corect. Măsurile standard pentru garantarea disponibilității includ: copiere de rezervă a datelor pe unități externe, implementarea firewall-urilor, surse de alimentare de rezervă și redundanță de date(Prakash, 2023).

Toate atacurile cibernetice au potențialul de a amenința una sau mai multe dintre cele trei părți ale triadei CIA. Confidențialitatea, integritatea și disponibilitatea trebuie să lucreze împreună pentru ca informațiile să fie păstrate în siguranță (Kidd, 2023). Deci, este important să înțelegem ce este triada CIA, cum este folosită pentru a planifica și implementa o politică de securitate de calitate, înțelegând în același timp diferitele principii din spatele acesteia.

Plecând de la ideea că amenințările la adresa securității cibernetice sunt mult mai mult decât o chestiune de IT, observăm interesul sporit al UE care dorește să construiască un spațiu cibernetic deschis și securizat, tocmai pentru a spori încrederea cetățenilor în instrumentele și serviciile digitale. Istoria rețelei europene de securitate cibernetică începe cu adoptarea Convenției de la Budapesta privind criminalitatea informatică în 2001, a Cadrului comun privind rețelele și serviciile de comunicații electronice în 2002 și cu înființarea ulterioară a ENISA, o agenție independentă a UE pentru securitate cibernetică, în 2004. Principala atribuție a ENISA a fost dezvoltarea unei culturi a securității rețelelor și a informațiilor în beneficiul cetățenilor,

consumatorilor, întreprinderilor și organizațiilor din sectorul public din Uniunea Europeană, contribuind astfel la buna funcționare a pieței interne (Regulation (EC) No 460/2004). Modelul inițial de guvernare era încă modelul de piață, schimbul de informații fiind un principiu-cheie al unei guvernări de succes. Modificarea condițiilor internaționale au condus, de asemenea, la o evoluție a legislației europene în materie de securitate cibernetică, Strategia de securitate cibernetică a UE din 2013 (actualizată în 2017) a subliniat necesitatea cooperării dintre statele membre, sectorul privat și agențiile UE – ENISA (NIS), EC3/Europol (aplicarea legii) și AEA (apărare) – pentru a promova sensibilizarea cu privire la amenințările la adresa securității cibernetice, pentru a încuraja investițiile, precum și pentru a face schimb de bune practici (Cybersecurity Strategy of the European Union: An Open, Safe and Secure Cyberspace , 2013).

Agenda europeană privind securitatea din 2015 se axează pe combaterea criminalității informatice ca prioritate-cheie, care poate fi realizată printr-un "răspuns coordonat la nivel european", inclusiv punerea în aplicare a politicilor existente și adaptarea legislației existente (The European Agenda on Security, 2015). Directiva privind securitatea rețelelor și a sistemelor informatice în UE (Directiva NIS) din 2016 este un exemplu de act legislativ general la nivelul UE axat pe securitatea cibernetică. Acesta a instituit grupul NIS care coordonează cooperarea strategică între statele membre, stabilind orientări pentru capacitățile naționale, precum și promovând schimbul de informații. Cadrul de politici al UE în domeniul apărării cibernetice, adoptat în 2014, a fost actualizat în 2018 pentru a corespunde mai bine noilor provocări în materie de securitate cibernetică (EU cyber defense policy framework , 2018).

Printre primele domenii în care s-a discutat despre acest concept este cel al justiției, mai mult, tema dezbătută în 2016 făcea referire la combaterea activităților infracționale în spațiul cibernetic (Consiliul UE, iunie 2016). În 2017, Instituțiile UE au făcut un pas important în direcția consolidării cooperării lor în ceea ce privește combaterea atacurilor cibernetice. Printr-un acord interinstituțional s-a înființat un Centru de răspuns la incidente de securitate cibernetică (CERT-UE) permanent, pentru toate instituțiile, organele și agențiile UE (Cronologie – securitatea cibernetică). Apărarea cibernetică este elementul cheie în 2018. UE consolidează rezistența la atacurile cibernetice, statele membre ale UE cooperează tot mai mult în domeniul apărării cibernetice, în scopul de a-și consolida capacitățile, Consiliul adoptă, cum am precizat mai sus, o versiune actualizată a cadrului de politici pentru apărarea cibernetică a UE. În versiunea actualizată sunt stabilite domeniile prioritare pentru apărarea cibernetică și sunt explicate rolurile actorilor implicați (Comunicat de presă, decembrie 2018). În 2019 Consiliul a stabilit un cadru care îi permite UE să impună măsuri restrictive specifice pentru a descuraja și a răspunde la atacurile cibernetice care reprezintă o amenințare externă la adresa UE sau a statelor sale

membre. Mai precis, această decizie permite UE, pentru prima dată, să impună sancțiuni unor persoane sau entități care: sunt responsabile de atacuri cibernetice sau de tentative de atacuri cibernetice, oferă sprijin financiar, tehnic sau material pentru astfel de atacuri sau sunt implicate în alte moduri (Consiliul UE, Comunicat de presă, mai 2019). Acest cadru se aplică, de asemenea, atacurilor cibernetice asupra unor state terțe sau organizații internaționale, în cazul în care măsurile restrictive sunt considerate necesare pentru realizarea obiectivelor politicii externe și de securitate comune (PESC). La 9 aprilie 2019, Consiliul a adoptat regulamentul cunoscut și sub denumirea de „Regulamentul privind securitatea cibernetică”, care introduce: un ansamblu de sisteme de certificare la nivelul UE și crearea unei noi Agenții a Uniunii Europene pentru Securitate Cibernetică (Regulamentul (UE) 2019/881), pentru a prelua responsabilitățile actualei Agenții a Uniunii Europene pentru Securitatea Rețelelor și a Informațiilor (ENISA).

În următorul an, 2020, Consiliul îndeamnă la consolidarea rezilienței și contracararea amenințărilor hibride, inclusiv a dezinformării. Consiliul a constatat că noile tehnologii și crize, precum actuala pandemie, oferă actorilor ostili ocazii de a-și extinde ingerința. Aceasta reprezintă o provocare în plus pentru statele membre și instituțiile UE, pe lângă criza în sine. Consiliul a recunoscut că pandemia de COVID-19 face ca UE și statele sale membre să fie mai vulnerabile la amenințările hibride. Printre aceste amenințări se numără răspândirea intensificată a dezinformării și a ingerinței manipulative. Combaterea acestor amenințări, în special a activităților cibernetice răuvoitoare, a dezinformării și a amenințărilor pentru securitatea economică, necesită o abordare cuprinzătoare, care implică o cooperare și o coordonare eficace (Conturarea viitorului digital al Europei – comunicat de presă, iunie 2020). Orașul București (România) a fost selectat de reprezentanții guvernelor statelor membre ale UE pentru a găzdui viitorul sediu al noului Centru de competențe european industrial, tehnologic și de cercetare în materie de securitate cibernetică, centru ce va îmbunătăți coordonarea cercetării și a inovării în domeniul securității cibernetice în UE (Selectarea sediului, 2020). Acesta va fi principalul instrument al UE de punere în comun a investițiilor pentru cercetarea și dezvoltarea tehnologică și industrială în domeniul securității cibernetice.

În 2021 Consiliul a adoptat concluzii privind Strategia de securitate cibernetică a UE pentru deceniul digital prin care se stabilește cadrul de acțiune a UE pentru a proteja cetățenii și întreprinderile din UE împotriva amenințărilor cibernetice, pentru a promova sisteme informatice securizate și pentru a proteja un spațiu cibernetic deschis, liber și securizat la nivel mondial (Comunicat de presă, 2021). Concluziile afirmă că securitatea cibernetică este esențială pentru construirea unei Europe reziliente, verzi și digitale. Acestea stabilesc ca obiectiv cheie atingerea autonomiei strategice, menținând în același timp o economie deschisă, dar și consolidarea

capacității de a face alegeri autonome în domeniul securității cibernetice, cu scopul de a consolida poziția de lider a UE în domeniul digital.

În contextul creșterii numărului de atacuri cibernetice sofisticate împotriva administrației publice a UE, în 2022, Consiliul și Parlamentul European au ajuns la un acord provizoriu cu privire la măsurile menite să asigure un nivel comun ridicat de securitate cibernetică în întreaga Uniune, pentru a îmbunătăți și mai mult reziliența și capacitățile de răspuns la incidente atât ale sectorului public, cât și ale sectorului privat, precum și ale UE în ansamblu. Odată adoptată, noua directivă, denumită NIS 2, va înlocui actuala directivă privind securitatea rețelelor și a sistemelor informatice (Directiva NIS). Noua legislație va asigura o mai bună cooperare în materie de riscuri și incidente și o mai bună gestionare a acestora precum și extinderea domeniului de aplicare al normelor (Comunicat de presă, 2022).

Având în vedere că spațiul cibernetic este un domeniu de concurență strategică, riscurile pentru securitatea și apărarea UE cresc într-o perioadă de tensiuni geopolitice și în care dependența de tehnologiile digitale este din ce în ce mai mare, Consiliul adoptă concluzii privind politica UE în domeniul apărării cibernetice în 2023. Acestea subliniază necesitatea ca UE și statele sale membre să consolideze în continuare reziliența acestora pentru a face față amenințărilor cibernetice și să își sporească securitatea cibernetică comună și apărarea cibernetică comună împotriva comportamentelor răuvoitoare și a actelor de agresiune în spațiul cibernetic (Comunicat de presă, 2023).

O serie de sectoare critice precum transporturile, energia, sănătatea și finanțele au devenit tot mai dependente de tehnologiile digitale pentru a-și desfășura activitățile de bază. Digitalizarea oferă oportunități enorme și asigură soluții pentru multe dintre provocările cu care se confruntă Europa, nu în ultimul rând în timpul crizei provocate de pandemia de COVID-19, dar, în același timp, expune economia și societatea la amenințări cibernetice. Atacurile cibernetice și criminalitatea informatică sunt tot mai numeroase și mai sofisticate în întreaga Europă. Se preconizează că această tendință va continua să crească în viitor, date fiind previziunile conform cărora 41 miliarde de dispozitive la nivel mondial vor fi conectate la internetul obiectelor până în 2025 (International Data Corporation).

Pentru a construi un spațiu cibernetic deschis și securizat, în care cetățenii pot avea încredere în instrumentele și serviciile digitale este necesară o bună guvernare a securității cibernetice, așa cum am precizat la începutul lucrării. Astfel, voi prezenta mai multe modele de guvernare a securității cibernetice chiar dacă știm că nu există un model universal pentru guvernare. În lucrarea sa clasică, Powell (Powell, 1990 : 296) discută trei modele de guvernare: piața, ierarhia și rețeaua. Dacă ne referim la guvernarea securității cibernetice putem spune că mâna invizibilă a pieței este deschisă, schimbul economic păstrează în mare măsură autonomia actorilor ale căror costuri și beneficii sunt autoevaluate (de exemplu, costul software-ului vs costul

posibilei pierderi de date) și nu apare niciun sentiment pe termen lung de încredere și obligație. În cazul în care lipsește o abordare generală coerentă de reglementare a organismelor naționale și ale UE, mecanismele pieței intervin pentru a soluționa problemele apărute deoarece amenințările cibernetice au potențialul de a le submina profiturile. Cu toate acestea, necesitatea de a adăuga măsuri complementare, care nu sunt determinate de piață, este evidentă pentru securitatea statului sau confidențialitatea datelor utilizatorilor. Datorită faptului că amenințările la adresa securității cibernetice sunt într-o continuă evoluție se poate observa ineficiența guvernantei bazate exclusiv pe piață și necesitatea unei noi abordări. Modelul ierarhic, cu distribuția clară a sarcinilor și schema de bază a regulilor birocratice, conform lui Powell (Powell, 1990 : 301), este potrivit pentru producția de masă, de mare viteză, compensând cu stabilitate și predictibilitate pentru mecanismele incerte ale pieței. Cu toate acestea, o critică a stabilității este lipsa de flexibilitate necesară atât pentru reacția la schimbări, cât și pentru a reuși anticiparea acestora. Dorința de predictibilitate generează, de asemenea, tendințe spre conformitate și "bifarea căsuțelor" în locul unei analize adecvate a riscurilor (Massacci, Ruprai, Collinson, Williams, 2015 :53).

Totuși, pentru a reacționa la mediul de securitate cibernetică aflat într-o rapidă schimbare rapidă, flexibilitatea de mare viteză este crucială. Organizațiile ierarhice necesită, de asemenea, o rezervă de resurse comune pentru a proteja împotriva consecințelor inevitabile. Cu toate acestea, cererea de a pune în comun resurse suplimentare de către organizațiile responsabile cu securitatea este întotdeauna vulnerabilă la inflația amenințărilor de către ceea ce președintele american Eisenhower a numit complexul militar-industrial și pentru care există dovezi în domeniul cibernetic (Brito, Watkins, 2011). Cea mai grea provocare este că acest model necesită angajamentul unui grup mare de actori, incluzând nu doar industriile și consumatorii, ci și reprezentanți ai organismelor politice naționale și supranaționale, precum și grupuri ale societății civile de a respecta organizarea ierarhică. Un obiectiv unificator al cooperării internaționale în materie de securitate cibernetică răspunde provocărilor moderne ale elaborării politicilor, în mod similar cu modul în care prototipurile UE au fost răspunsul la provocările consolidării păcii în Europa postbelică. Un obiectiv european comun este cel mai bine realizat în modelul de guvernanță a rețelei, așa cum este descris de Powell - "îndatorarea și dependența pe termen lung" (Powell, 1990 : 308). O caracteristică a unui model de rețea de succes este facilitarea schimbului de date și cunoștințe, pentru care un mediu de încredere și sentimentul de a fi împreună este esențial. Pupillo (Pupillo, 2018) menționează, de asemenea, că "relațiile bazate pe încredere sunt esențiale pentru politica de securitate cibernetică și reziliență", dezvoltând stimulentele inerente contradictorii ale pieței (costuri private vs beneficii comune). Cu alte cuvinte, lăsarea securității cibernetice în domeniul relațiilor bazate pe piață nu va reuși probabil să creeze condițiile necesare

pentru răspunsuri politice comune eficiente, în timp ce structura ierarhică, cu limite clare de autoritate poate fi inadecvată pentru provocarea de a uni comunitatea de cercetare în domeniul securității cibernetice printr-un obiectiv comun. Modelul de rețea nu este imun la provocări cum ar fi pierderea independenței sau responsabilități neclare și este important să nu le ignorăm. Guvernanța colaborativă, și anume "încercările de a reuni toate părțile interesate și relevante pentru discuții față în față în cursul cărora sunt elaborate politici" (Bevir, 2012), va contribui la abordarea provocărilor suplimentare și va asigura dezvoltarea durabilă a modelului de guvernanță. Pe scurt, o bună guvernanță a securității cibernetice ar trebui să răspundă următoarelor criterii de calitate: eficiența și capacitatea resurselor de alocare a resurselor, potențialul de dezvoltare și disponibilitatea, legitimitate și responsabilitate, transparență și partajare, permițând în același timp confidențialitatea datelor. Se pare că există un consens general cu privire la faptul că flexibilitatea modelului de rețea pare cea mai adecvată pentru a face față provocărilor dinamice ale securității cibernetice și pentru a oferi flexibilitatea de a se adapta la condițiile economice și politice ale diferitelor state.

Un alt consens există și cu privire la problemele de securitate pe care le voi discuta în continuare, acestea fiind și principalele provocări ale UE în materie de securitate cibernetică. Un rol esențial în asigurarea unor standarde ridicate de securitate cibernetică pentru produsele, serviciile și procesele TIC îl joacă sistemul de certificare a securității cibernetice la nivelul UE. Faptul că diferitele țări din UE utilizează în prezent diferite sisteme de certificare a securității generează fragmentarea pieței și obstacole de reglementare. Prin Regulamentul privind securitatea cibernetică UE s-a introdus un cadru unic de certificare la nivelul UE care va consolida încrederea, va stimula și mai mult creșterea pieței securității cibernetice și va facilita comerțul în întreaga Uniune (Grupul european de certificare a securității cibernetice (ECCG)).

Referitor la piața securității cibernetice a UE știm că țările europene ocupă 18 din primele 20 de locuri în indicele mondial al securității cibernetice. Valoarea pieței securității cibernetice a UE este estimată la peste 130 de miliarde EUR și crește cu o rată de 17% pe an și UE numără peste 60 000 de întreprinderi în domeniul securității cibernetice și peste 660 de centre de expertiză în materie de securitate cibernetică (Securitatea cibernetică)

O provocare aparte este combaterea criminalității informatice, ce îmbracă diferite forme și multe infracțiuni comune sunt facilitate de mijloace informatice. De exemplu, infractorii pot: să preia controlul asupra dispozitivelor personale utilizând programe malware, să fure sau să compromită date cu caracter personal și proprietate intelectuală pentru a comite fraude online, să utilizeze internetul și platformele de comunicare socială pentru a distribui conținut ilegal, să utilizeze „darknetul” pentru a vinde bunuri ilicite și servicii de piratate. Unele forme de criminalitate informatică, cum ar fi exploatarea sexuală online a copiilor, provoacă prejudicii grave victimelor

lor (Europol). Se preconizează că suma de 5,5 mii de miliarde EUR ar fi costul anual al criminalității informatice la nivel Mondial. În cadrul Europolului a fost creat un Centru european specializat de combatere a criminalității informatice, pentru a ajuta țările UE să ancheteze infracțiunile online și să dezmembreze rețelele infracționale. Platforma multidisciplinară europeană împotriva amenințărilor infracționale (EMPACT) este o inițiativă pentru securitate sub comanda statelor membre având ca scop identificarea, prioritizarea și abordarea amenințărilor reprezentate de criminalitatea organizată internațională (Directiva UE privind atacurile împotriva sistemelor informatice (Jurnalul Oficial al UE)).

O amenințare gravă la adresa securității UE o reprezintă fraudă în legătură cu mijloacele de plată fără numerar (Comunicat de presă, aprilie, 2019) ce poate constitui un venit semnificativ pentru criminalitatea organizată. În plus, acest tip de fraudă afectează încrederea consumatorilor în securitatea tehnologiilor digitale. În aprilie 2019, UE a adoptat noi norme de combatere a fraudelor legate de mijloacele de plată fără numerar, iar statele membre ar fi trebuit să le pună în aplicare începând cu 2021.

Îmbunătățirea siguranței copiilor în mediul online (Comunicat de presă, aprilie, 2021) este o altă provocare la care UE trebuie să răspundă. Astfel, în mai 2022, Comisia Europeană a propus o nouă legislație pentru a combate abuzurile sexuale asupra copiilor și exploatarea sexuală a acestora în mediul online, noile norme fiind în prezent discutate în cadrul Consiliului. Între timp, se aplică un acord provizoriu cu privire la măsurile temporare care le permit furnizorilor de servicii de comunicații electronice precum serviciile de webmail și de mesagerie să continue să detecteze, să elimine și să semnaleze abuzul sexual online asupra copiilor, ceea ce include și măsurile de combatere a ademenirii copiilor în scopuri sexuale, până la adoptarea măsurilor legislative permanente. Măsurile au intrat în vigoare în august 2021 și vor expira în 2024 (Abuzul sexual asupra copiilor).

Normele și politicile UE abordează și alte aspecte legate de justiție și de asigurarea respectării legii ale combaterii criminalității informatice și a criminalității în general, cum ar fi accesul la probele electronice, criptarea și păstrarea datelor (Un acces mai bun la probele electronice, pentru combaterea criminalității). Infractorii exploatează tehnologia digitală pentru a comite infracțiuni și pentru a ascunde activități ilicite. Prin urmare, autoritățile de aplicare a legii și autoritățile judiciare se bazează tot mai mult în anchetele și urmările lor penale pe probele electronice, precum texte, e-mailuri sau aplicații de mesagerie. Acesta este motivul pentru care UE lucrează la norme noi care vor facilita și vor accelera accesul transfrontalier la probele electronice. UE se străduiește să stabilească o discuție activă cu industria tehnologiei pentru a se obține echilibrul adecvat între asigurarea continuării utilizării unei tehnologii de criptare solide și garantarea exercitării competențelor autorităților de aplicare a legii și ale autorităților judiciare în aceleași condiții ca în mediul offline. În decembrie 2020, Consiliul a adoptat o rezoluție privind criptarea, evidențiind nevoia

atât de securitate prin criptare, cât și de securitate în pofida criptării (Comunicat de presă, decembrie,2020).

În prezent, pentru a combate criminalitatea în mod eficace, este important ca prestatorii de servicii să păstreze anumite date care pot fi divulgate în anumite condiții stricte în scopul combaterii criminalității. Cu toate acestea, păstrarea datelor poate încălca drepturile fundamentale individuale, în special drepturile la viață privată și la protecția datelor cu caracter personal. Consiliul a adoptat concluzii privind păstrarea datelor din comunicațiile electronice în scopul combaterii criminalității (Comunicat de presă, iunie, 2019) și a însărcinat Comisia să colecteze informații suplimentare și să organizeze consultări specifice, în cadrul unui studiu cuprinzător privind posibile soluții pentru păstrarea datelor, inclusiv luarea în considerare a unei viitoare inițiative legislative.

Uniunea Europeană și statele sale membre promovează cu fermitate un spațiu cibernetic deschis, liber, stabil și securizat, în care drepturile omului, libertățile fundamentale și statul de drept să fie pe deplin respectate în scopul stabilității sociale, al creșterii economice, al prosperității și al integrității unor societăți libere și democratice. UE face eforturi mari pentru a se proteja împotriva amenințărilor cibernetice provenind din țări terțe, în special prin intermediul unui răspuns diplomatic comun denumit „setul de instrumente pentru diplomația cibernetică”(Comunicat de presă, mai, 2019). Acest răspuns include cooperare și dialog diplomatice, măsuri preventive împotriva atacurilor cibernetice și sancțiuni. Strategia de securitate cibernetică a UE, adoptată de Comisia Europeană și de SEAE în decembrie 2020, consolidează răspunsul diplomatic al UE la atacurile cibernetice.

Spațiul cibernetic este considerat al cincilea câmp de luptă, la fel de important pentru operațiunile militare ca și domeniile terestru, maritim, aerian și spațial. Este un domeniu care cuprinde totul, de la rețelele de informații și telecomunicații, infrastructură și datele pe care le deține până la sistemele informatice, operatori șamd (Comunicat de presă, noiembrie, 2022). UE cooperează în domeniul apărării în spațiul cibernetic prin activitățile Agenției Europene de Apărare (AEA), în colaborare cu Agenția UE pentru Securitate Cibernetică și cu Europolul. AEA sprijină statele membre în construirea unei forțe de muncă militare competente în domeniul apărării cibernetice și asigură disponibilitatea unei tehnologii proactive și reactive în domeniul apărării cibernetice.

Securitatea cibernetică este una dintre prioritățile UE în răspunsul la pandemia de COVID-19, în timpul căreia atacurile cibernetice s-au intensificat. Planul include investiții suplimentare, iar găsirea unor soluții inovatoare care să poată proteja statele membre împotriva celor mai recente și mai avansate amenințări cibernetice este esențială. Din acest motiv, securitatea cibernetică este o parte importantă a programelor-cadru de finanțare a cercetării și inovării ale UE, Orizont 2020 și succesorul acestuia, Orizont Europa. În mai 2020, UE a angajat 49 de milioane

EUR pentru a stimula inovarea în domeniul securității cibernetice și al sistemelor de protecție a vieții private (Comunicat de presă, mai 2020). În cadrul programului Europa digitală pentru perioada 2021-2027, UE s-a angajat să investească 1,6 miliarde EUR în capacitatea de securitate cibernetică și în implementarea pe scară largă a infrastructurilor și instrumentelor de securitate cibernetică în întreaga UE pentru administrații publice, întreprinderi și persoane fizice (The Digital Europe Programme).

După cum am văzut, Strategia UE de securitate cibernetică (Comunicat de presă, decembrie 2020) își propune să creeze rezistența la amenințările cibernetice și să se asigure că cetățenii și întreprinderile beneficiază de tehnologii digitale de încredere. Numărul atacurilor cibernetice continuă să crească, atacuri din ce în ce mai sofisticate ce provin dintr-o gamă largă de surse atât din interiorul, cât și din afara UE. Prin urmare, UE ar trebui să-și canalizeze eforturile pentru o digitalizare sigură. Ar trebui să găsească soluții inovatoare, să crească standardele de securitate cibernetică pentru serviciile esențiale și infrastructurile critice, precum și să contribuie la dezvoltarea și aplicarea de noi tehnologii. Guvernele, întreprinderile și cetățenii ar trebui să își împartă responsabilitatea în vederea asigurării unei transformări digitale securizate. Suveranitatea tehnologică a UE trebuie să se bazeze pe reziliența tuturor serviciilor și produselor conectate. Toate cele patru comunități cibernetice – cele care se ocupă de piața internă, de aplicarea legii, diplomație și apărare – trebuie să colaboreze pentru o conștientizare comună a amenințărilor.

BIBLIOGRAFIE

Abuzul sexual asupra copiilor, Child sexual abuse, https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/internal-security/child-sexual-abuse_en

Apărarea cibernetică: concluziile Consiliului subliniază importanța consolidării în continuare a rezilienței UE pentru a face față amenințărilor cibernetice (comunicat de presă, 23 mai 2023), <https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2023/05/23/cyber-defence-council-conclusions-stress-the-importance-of-further-strengthening-the-eu-s-resilience-to-cyber-threats/>

Artificial intelligence cybersecurity challenges(2021). European Union Agency for Cyber- security (ENISA), <https://www.enisa.europa.eu/publications/artificial-intelligence-cybersecurity-challenges>

Atacurile cibernetice: Consiliul poate de acum să impună sancțiuni (comunicat de presă, 17/05/2019), <https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2019/05/17/cyber-attacks-council-is-now-able-to-impose-sanctions>

Bevir M., *Governance: A very short introduction*, OUP Oxford

Brito J., Watkins T.(2011). *Loving the cyber bomb-the dangers of threat inflation in cybersecurity policy*.Harv. National Security J., p.3

Centrul de răspuns la incidente de securitate cibernetică pentru instituțiile, organele și agențiile UE (CERT-UE), <https://european-union.europa.eu/institutions-law->

budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/computer-emergency-response-team-eu-institutions-bodies-and-agencies-cert-eu_ro

Centrul european de combatere a criminalității informatice (Europol), <https://www.europol.europa.eu/about-europol/european-cybercrime-centre-ec3>

Combaterea abuzului online asupra copiilor – acord informal cu Parlamentul European privind normele temporare(Comunicat de presă, 29 aprilie 2021) <https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2021/04/29/combating-child-abuse-online-informal-deal-with-european-parliament-on-temporary-rules/>

Concluziile Consiliului Uniunii Europene privind păstrarea datelor în scopul combaterii criminalității, Comunicat de presă, iunie 2019, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9663-2019-INIT/ro/pdf>

Consiliul adoptă concluzii privind Strategia de securitate cibernetică a UE (comunicat de presă, 22 martie 2021), <https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2021/03/22/cybersecurity-council-adopts-conclusions-on-the-eu-s-cybersecurity-strategy/>

Consolidarea securității cibernetice și a rezilienței la nivelul UE – acord provizoriu al Consiliului și al Parlamentului European (comunicat de presă, 13 mai 2022) <https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2022/05/13/renforcer-la-cybersecurite-et-la-resilience-a-l-echelle-de-l-ue-accord-provisoire-du-conseil-et-du-parlement-europeen/>

Conturarea viitorului digital al Europei – Consiliul adoptă concluzii (comunicat de presă, 9 iunie 2020), <https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2020/06/09/shaping-europe-s-digital-future-council-adopts-conclusions/>

Convenția de la Budapesta privind criminalitatea informatică (2001), <https://polis.osce.org/file/11311/download?token=M5C2qnQI>

Criptarea: Consiliul adoptă o rezoluție privind securitatea prin criptare și securitatea în pofida criptării, Comunicat de presă, decembrie 2020, <https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2020/12/14/encryption-council-adopts-resolution-on-security-through-encryption-and-security-despite-encryption/>

Cronologie – securitatea cibernetică <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/cybersecurity/timeline-cybersecurity/>

Cybersecurity challenges in the uptake of artificial intelligence in autonomous driving (2021). European Union Agency for Cybersecurity, <https://www.enisa.europa.eu/publications/enisa-jrc-cybersecurity-challenges-in-the-uptake-of-artificial-intelligence-in-autonomous-driving>

Cybersecurity Strategy of the European Union: An Open, Safe and Secure Cyberspace. (2013) Joint communication to the European Parliament, the Council, the European economic and social committee and the committee of the regions, [Online]:

https://eeas.europa.eu/archives/docs/policies/eu-cyber-security/cybsec_comm_en.pdf

Cybersecurity - Threats Challenges Opportunities (2016) p.1-70

<https://www.acs.org.au/>

Cyber Defence: EU boosts action against cyber threats, Comunicat de presă, 22 noiembrie 2022,

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_6642

Daly Joseph P.(1993), *The Computer Fraud and Abuse Act - A New Perspective: Let the Punishment Fit the Damage*, 12 J. Marshall J. Computer & Info. L. 445, p.1-23, <https://repository.law.uic.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1377&context=jitpl>

Despre Grupul european de certificare a securității cibernetice (ECCG)- <https://digital-strategy.ec.europa.eu/ro/policies/cybersecurity-certification-group>

Directiva UE privind atacurile împotriva sistemelor informatice (Jurnalul Oficial al UE) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32013L0040>

DIRECTIVA 2002/21/CE A PARLAMENTULUI EUROPEAN ȘI A CONSILIULUI din 7 martie 2002 privind un cadru de reglementare comun pentru rețelele și serviciile de comunicații electronice (Directivă-cadru) (JO L 108, 24.4.2002, p. 33)

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:02002L0021-20091219>

ENISA Report (2021) , *TOWARDS A COMMON ECSC ROADMAP*, European Union Agency for Cybersecurity, p.1-50, www.enisa.europa.eu

EU cyber defense policy framework (2018)

<http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14413-2018-INIT/en/pdf>

EU grants nearly €49 million to boost innovation in cybersecurity and privacy systems, Comunicat de presă, mai 2020, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/eu-grants-nearly-eu49-million-boost-innovation-cybersecurity-and-privacy-systems>

Ghid de securitate cibernetică, p.1-30, https://www.sri.ro/assets/files/publicatii/ghid_de_securitate_cibernetica.pdf

History of cyber security (2023), articol disponibil pe <https://cyber-security.degree/resources/history-of-cyber-security/>

International Data Corporation- <https://digital-strategy.ec.europa.eu/ro/policies/internet-things-policy>

Kidd Chrissy (2023), *Is the CIA Triad Relevant ?*, https://www.splunk.com/en_us/blog/learn/cia-triad-confidentiality-integrity-availability.html

Kononenko V.(2021), *Improving the common level of cybersecurity across the EU*, Initial Appraisal of a European Commission Impact Assessment, EPRS, European Parliament

Lupta UE împotriva criminalității organizate (informații generale) - <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/eu-fight-against-crime/>

Massacci F., Ruprai R., Collinson M., Williams J. (2015) *Economic impacts of rules-versus risk-based cybersecurity regulations for critical infrastructure providers*. IEEE Security & Privacy, 14(3), p.52-60

Negreiro M.(2019), *ENISA and a new cybersecurity act*, Briefing, EPRS, European Parliament

Negreiro M., Belluomini A.(2020), *The new European cybersecurity competence centre and network*, Briefing, EPRS, European Parliament

New EU Cybersecurity Strategy and new rules to make physical and digital critical entities more resilient, Comunicat de presă, decembrie 2020, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_2391

Prakas Mrinal (2023), *CIA Triad in Cyber Security: Definition, Examples, Importance*, <https://www.knowledgehut.com/blog/security/cia-in-cyber-security>

Pupillo L.(2018), *EU Cybersecurity and the Paradox of Progress*, CEPS Policy Insight

Regulamentul UE privind securitatea cibernetică, <https://eur-lex.europa.eu/RO/legal-content/summary/the-eu-cybersecurity-act.html>

Powell, W. W. (1990), *Neither market nor hierarchy: network forms of organisation*, Research in Organisational Behaviour, 12,p. 295 – 336.

Securitatea cibernetică <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/cybersecurity/>

Security economics and the internal market. <https://www.enisa.europa.eu/publications/archive/economics-sec>.

Selectarea sediului Centrului de competențe european industrial, tehnologic și de cercetare în materie de securitate cibernetică (informații generale) <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/cybersecurity/seat-selection-cybersecurity-centre/>

The Digital Europe Programme (DIGITAL), <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/activities/digital-programme>

The European Agenda on Security (2015). Comm. to the European Parliament, the Council, the European economic and social committee and the committee of the regions, <http://www.europarl.europa.eu/cmsdata/125863/EU%20agenda%20on%20security.pdf>

Triada CIA explicate (2021) <https://www.routech.ro/triada-cia-confidentialitate-integritate-si-disponibilitate-explicate/>

UE instituie norme mai stricte pentru combaterea fraudelor legate de mijloacele de plată fără numerar (comunicat de presă, 9 aprilie 2019) <https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2019/04/09/eu-puts-in-place-tighter-rules-to-fight-non-cash-payment-fraud/>

UE va deveni mai rezistentă la atacurile cibernetice: Consiliul sprijină acordul privind certificarea comună și o agenție consolidată (comunicat de presă, 19/12/2018),

<https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2018/12/19/eu-to-become-more-cyber-proof-as-council-backs-deal-on-common-certification-and-beefed-up-agency/>

Un acces mai bun la probele electronice, pentru combaterea criminalității,
<https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/e-evidence/>

Understanding the increase in supply chain security attacks.
[https://www.enisa.europa.eu/news/enisa-news/understanding-the-increase-in-supply-chain-security-attacks.](https://www.enisa.europa.eu/news/enisa-news/understanding-the-increase-in-supply-chain-security-attacks)

Zygierewicz A.(2020), *Directive on security of network and information systems* (NIS Directive), Implementation appraisal briefing, EPRS, European Parliament

Gheorghe Moșneaga*

COMUNITĂȚILE MOLDOVENEȘTI ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ: ANALIZA CANTITATIVĂ ȘI CALITATIVĂ

CZU: 323.113(478):061.1 UE

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12759229>

Abstract

The following article characterizes the formation of Moldovan communities in the European Union. The qualitative and quantitative parameters of this process are revealed based on sociological research.

People from all regions of the Republic of Moldova are present in Moldovan communities in the EU. However, most Moldovan labor migrants are originally from rural areas and small towns. Among the labor migrants there are members of all layers of Moldovan society. The majority of Moldovan labor migrants are working abroad in positions below the level of their professional qualifications and studies. Women are not just members of a labor migrant's family, they are independent and mass actors of Moldovan labor migration in the EU. Moldovan women work in many fields in destination countries.

Keywords: *Moldovan communities abroad; the age, sex, education and settlement structure of Moldovan migrants in the European Union.*

Comunitățile etnice din străinătate reprezintă un fenomen care caracterizează formarea, cristalizarea și consolidarea diasporelor cu calitățile și parametrii necesari. În primul rând, ele caracterizează mai degrabă procesul propriei consolidări, decât consolidarea interacțiunii cu țara gazdă, cu structurile statului și cu societatea civilă.

Procesul de formare a comunităților moldovenești în Uniunea Europeană începe din a doua jumătate a anilor 1990, când migrația forței de muncă din Republica Moldova în țările UE a căpătat un caracter de masă. Potrivit cercetătorilor autohtoni V. Moșneaga și R. Rusu, acest proces este cauzat de un șir de factori atât pozitivi, cât și negative (Moșneaga, Rusu, 2008, pp.92-93).

Următoarele aspecte pot fi evidențiate ca factori pozitivi. În primul rând, concentrarea demografică și geografică a cetățenilor moldoveni peste hotare. Cele mai atractive țări pentru cetățenii moldoveni sunt Italia, Portugalia, Germania, Franța, Franța, Marea Britanie, Spania, Polonia, Grecia, Cehia, Irlanda și România. După domeniile de activitate și preferințele de gen se poate face distincția între țările de destinație "masculine" (Spania, Portugalia, Germania - construcții) și țările de destinație "feminine" (Italia - sectorul serviciilor).

* Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Relații Internaționale și Științe Politice, Departamentul Relații Internaționale, Lector, doctorand

În al doilea rând, caracteristicile socio-culturale ale comunităților moldovenești de peste hotare: nivelul înalt de calificare și educație, creșterea productivității în funcție de vârsta de muncă, nivelul înalt de adaptare lingvistică; experiența bilingvismului între diferiți reprezentanți ai grupurilor etnice moldovenești.

În al treilea rând, relațiile permanente și afective cu Republica Moldova, care stau la baza formării diasporei, existența unor relații permanente cu originarii din Republica Moldova în țările de reședință, migrații permanenți și sezonieri, migrații ilegali.

În al patrulea rând, inițiative individuale și colective, care se manifestă prin asistență în probleme sociale și juridice legate de cetățenie (înregistrare în țara de reședință), asistență pentru site-uri web, inițiative culturale, înființarea de fundații, centre și comunități culturale. Adesea aceste măsuri sunt facilitate de autoritățile din țara de reședință, cum ar fi alegerea în consiliile municipale a migraților de muncă străini care au legalizare și permis de muncă, care se bucură de încredere și cunosc problemele conaționaliilor și colegilor lor de muncă (există consilieri din rândul migraților de muncă moldoveni în Italia, Portugalia, Spania).

În al cincilea rând, biserica. Se construiesc și se deschid biserici moldovenești ale mitropoliei ruse peste hotare (Italia etc.), unde preoții moldoveni săvârșesc slujbe bilingve, facilitând comuniunea spirituală cu patria pentru credincioșii care vorbesc limba română (moldovenească) sau rusă. Împreună cu ambasada, școala duminicală este un loc de socializare pentru concetățeni. În plus, biserica oferă adesea sprijin material și, uneori, ajutor în găsirea unui loc de muncă.

În al șaselea rând, remitențele migraților de muncă moldoveni către țara de origine. Cea mai mare parte a banilor este cheltuită pentru consumul current și dezvoltarea gospodăriilor migraților. Acest lucru indică faptul că migrații de muncă rămân în strânsă legătură cu familiile rămase în Moldova.

Punctele slabe ale comunităților moldovenești de peste hotare includ, în primul rând, instabilitatea asociată cu natura ilegală preexistentă a migraților de muncă și lipsa de protecție juridică și socială a migraților.

În al doilea rând, experții remarcă o tendință slabă de a crea organizații. Aceasta este condiționată atât de statutul ilegal al migraților, cât și de oboseala provocată de munca grea și lipsită de prestigiu. În plus, migrații moldoveni nu au tendința de a stabili contacte cu alți migrați. Acest lucru se datorează în mare parte statutului, intereselor și motivației diferite ale cetățenilor din țara de destinație și ale migraților moldoveni cu statut legal și ilegal, ale lucrătorilor sezonieri (Moșneaga, Rusu, 2008, p.94).

În al treilea rând, percepțiile diferite ale identității moldovenești în rândul migraților din cauza proceselor de transformare din perioada post-sovietică în Republica Moldova. În conștiința de masă a cetățenilor moldoveni, atât în țară, cât și în străinătate, coexistă identitatea sovietică și post-sovietică; identitatea politică și etnică, identitatea moldovenească și românească. Dar identitatea etno-culturală și lingvistică determină aspirațiile oamenilor pentru un mediu românesc sau rusofil,

cea ce complică procesul de autodeterminare a comunităților moldovenești și a diasporei moldovenești. Important este și rolul identității locale, care se dovedește a fi dominantă, cu avantajele și dezavantajele sale.

În al patrulea rând, reprezentarea diplomației moldovenești (ambasadă, consulat, instituția consulului onorific) nu facilitează consolidarea acestor comunități. Sondajele sociologice privind migrații de muncă arată că aceste structuri sunt insuficient de transparente și deschise. Sondajul din 2016-2017 a arătat că doar 40% dintre migrați se adresează consulatelor moldovenești de peste hotare (conform sondajului din 2022-2023 - 36,1%).

Cei mai mulți migrați moldoveni au contactat consulatul din Portugalia - 58%. În Germania, doar fiecare al cincilea respondent a contactat consulatul Republicii Moldova (19%). În Marea Britanie și Italia, numărul cetățenilor moldoveni care au contactat consulatul a fost aproximativ același - 42% și, respectiv, 40%. Jumătate dintre respondenți nu au contactat niciodată consulatul Republicii Moldova. Majoritatea absolută a migraților moldoveni intervievați nu au avut niciodată contact cu un consul onorific (76%).

Bazându-ne pe lucrările științifice ale cercetătorilor autohtoni și străini, precum și pe rezultatele sondajelor sociologice ale migraților de muncă moldoveni efectuate în 2016-2017 și 2022-2023, vom evalua în continuare procesul de formare a comunităților moldovenești în Uniunea Europeană. În cadrul primului sondaj sociologic (2016-2017), am investigat patru țări ale UE în care migrații de muncă moldoveni au cea mai mare reprezentare (Italia, Germania, Regatul Unit și Portugalia). În cel de-al doilea sondaj sociologic (2022-2023), nu ne-am limitat doar la aceste patru țări și am interviuat migrați de muncă moldoveni din alte țări ale UE, precum și din Regatul Unit, Norvegia și Elveția.

După cum s-a menționat deja, dintre țările UE, Italia a devenit cea mai atractivă țară pentru migrații moldoveni din a doua jumătate a anilor 1990. Până în 2014, a existat o tendință clară de creștere a numărului de migrați moldoveni în Italia. Cu toate acestea, criza economică care a afectat țările UE la sfârșitul anilor 2000 și la mijlocul anilor 2010, precum și înăsprirea politicilor în domeniul migrației, au dus la o schimbare treptată a tendinței. Cu toate acestea, Italia are cel mai mare număr de migrați moldoveni dintre țările UE. În 2016, potrivit Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică, în Italia se aflau 142,3 mii de cetățeni moldoveni care aveau permise de ședere (OESD Database); până în 2020, acest număr a crescut la 194.500 de persoane (UNDESA, 2020).¹

¹ Cifrele sunt estimări și, în special, pentru principalele țări de imigrare / emigrare pot diferi în mare măsură de alte surse din cauza cetățeniei duble și a altor factori.

În realitate, numărul acestora este considerabil mai mare, deoarece mulți cetățeni moldoveni se află în Italia fie ilegal, fie în baza pașapoartelor românești, bulgare sau a altor pașapoarte UE. În plus, de la jumătatea anului 2010, 15-17 mii de migranți moldoveni au obținut cetățenia italiană fie prin naturalizare, fie prin căsătorie cu cetățeni italieni. Ținând cont de acești factori, numărul migranților de muncă moldoveni în Italia (inclusiv cei cu pașapoarte UE), conform estimărilor experților, se apropie de 240 de mii de persoane (Moșneaga, 2017, p.50). Mai mult, experții constată că, în condițiile regimului fără vize cu UE, mulți cetățeni moldoveni care au intrat în Italia în baza pașaportului biometric "uită" să plece în termenul stabilit, continuă să rămână și să muncească ilegal în Italia, înlocuindu-i pe conașionalii lor plecați în vacanță sau la tratament medical în Moldova.

Numărul cetățenilor moldoveni în Germania este mai mic decât în Italia, dar, în comparație cu Italia, crește rapid. Dacă în 2015 în Germania se aflau 14.815 cetățeni moldoveni (OIM, 2017, p.117), în 2020 numărul acestora a crescut la 25.733 (UNDESA, 2020). Experții estimează că aceasta reprezintă 25-30% din numărul real de moldoveni din Germania, deoarece mulți cetățeni moldoveni dețin pașapoarte românești și trăiesc și lucrează în UE ca cetățeni ai UE.

Germania este caracterizată de o categorie specifică de emigranți din Republica Moldova, care nu este caracteristică altor țări din Uniunea Europeană: refugiații și solicitanții de azil. Acest grup de emigranți din Republica Moldova începe să fie înregistrat începând cu anii 2013-2014. Persoanele vin în Germania, solicită azil și recunoașterea statutului de refugiat. Cei mai mulți dintre ei sunt reprezentanți ai segmentelor vulnerabile ale populației moldovenești, reprezentanți ai minorităților etnice (cel mai adesea romi). Aproape niciunul dintre ei nu primește o decizie pozitivă în ceea ce privește azilul și statutul de refugiat. Interesul acestora constă în faptul că procesarea cererilor lor poate dura de la câteva luni până la câțiva ani. Iar în toată această perioadă ei locuiesc în Germania și beneficiază de asistență socială, medicală și financiară. Dacă primesc un răspuns negativ, ei sunt obligați să părăsească statul german (Moșneaga, 2017 p.52).

În Portugalia, numărul muncitorilor migranți moldoveni a atins un nivel maxim în 2008, când peste 21.000 de persoane se aflau oficial în această țară. În 2015, au fost înregistrați oficial 6.948 de cetățeni moldoveni (OIM, 2017, p.117). În primul rând, acest lucru se datorează faptului că mulți cetățeni moldoveni au dobândit cetățenia portugheză. În al doilea rând, în perioada de înrăutățire a situației economice din 2008-2015, mulți migranți de muncă moldoveni (deja cetățeni portughezi) au migrat în alte țări (Belgia, Luxemburg, Germania, Regatul Unit etc.).

În Regatul Unit, majoritatea cetățenilor moldoveni (90-95%) au pașapoarte UE. O proporție mai mică de migranți de muncă moldoveni au doar cetățenie moldovenească, locuiesc și lucrează în Regatul Unit pe baza unor contracte de muncă

sau au o viză britanică (peste 1 800 de persoane). Aceste persoane au statut legal, permis de ședere și de muncă. Potrivit estimărilor consulatului Republicii Moldova și statisticilor britanice, numărul cetățenilor moldoveni în Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord se apropie de 30 de mii de persoane (Moșneaga,2017, p.60).

Potrivit experților, Marea Britanie are un context social diferit de cel al Italiei, Spaniei și Franței. Tradiția anglo-saxonă se bazează mai mult pe meritocrație, astfel încât este mai ușor pentru migranți să urce pe scara ierarhică, să facă o carieră bazată pe propriile abilități și pregătire profesională (Moșneaga,2017, p.60).

Atractivitatea țărilor menționate mai sus pentru migrația de muncă moldoveni este confirmată de un sondaj realizat de Organizația Internațională pentru Migrație în perioada 17 aprilie - 17 mai 2020 cu migrația de muncă și reprezentanții diasporei din zece țări de destinație: Portugalia, Spania, Italia, Germania, Franța, Irlanda, Marea Britanie, Polonia, Federația Rusă și Israel. Deoarece scopul studiului nostru este formarea comunităților moldovenești în UE27+, ne-am concentrat pe această categorie de țări. La sondaj au participat 1.186 de respondenți care au indicat că se aflau în Irlanda (19%), Italia (15%), Regatul Unit (9%), Spania (7%), Franța (7%), Portugalia (5%), Germania (5%), Polonia (2%) la momentul realizării sondajului (OIM, 2020, p.10).

Analiza structurii pe vârste a migraților de muncă arată că ponderea persoanelor cu vârsta sub 40 de ani este de 71,6% din numărul total de respondenți. Cu toate acestea, fiecare țară are propriile sale particularități. În Germania, numărul de respondenți sub 30 de ani este de 73% și este cel mai mare dintre țările analizate. Acest lucru sugerează că Germania este explorată în primul rând de segmentul tinerilor, pentru care universitățile germane sunt atractive.

Regatul Unit este lider la grupa de vârstă 30-40 de ani. În Portugalia, mai mult de jumătate (52,6%) dintre respondenți sunt tineri (sub 30 de ani). Italia are cel mai mare număr de migranți cu vârsta de peste 40 de ani, respectiv 42,9%, ceea ce este determinat în mare măsură de sectorul de angajare al migraților. În plus, în Italia, printre migrații moldoveni aproximativ 30 de mii sunt copii (Moșneaga,Moșneaga, 2019, p.164).

Tabel 1. Distribuția migraților moldoveni după vârstă în țările de destinație

Vârsta	Italia	Portugalia	Germania	Regatul Unit	Total	Sondajul 2022-2023
18-30	31.7%	52.6%	73.0%	36.4%	48.4%	40.7%
31-40	25.4%	18.4%	12.4%	36.4%	23.2%	25.7%
41-50	24.6%	26.4%	12.4%	21.1%	21.1%	18.4%
51+	18.3%	2.6%	2.2%	6.1%	7.3%	15.2%

Sursa: Cercetarea sociologică efectuată în 2016-2017 de Laboratorul Sociologia Politicii al Universității de Stat din Moldova; și cercetarea sociologică efectuată de autor în 2022-2023 (rezultatele preliminare).

Rezultatele celui de-al doilea sondaj sociologic confirmă continuarea exodului populației moldovenești de vârstă aptă de muncă în străinătate. Dintre participanții la sondaj, 40,7% au vârsta cuprinsă între 18-30 de ani, fiecare al patrulea participant aparține categoriei de vârstă 31-40 de ani. 18,4% dintre respondenți au vârsta de 41-50 de ani și 15,2% au peste 51 de ani. În general, aceste date arată că populația aptă de muncă părăsește Republica Moldova și că migrația pe termen lung devine o strategie de viață în primul rând pentru generația tânără de cetățeni moldoveni.

În rândul migranților moldoveni există o reprezentare aproape egală a bărbaților și femeilor (cu o anumită predominanță a femeilor migrante), dar în profilul țării situația nu este atât de univocă. Predominanța bărbaților în rândul migranților se observă în Germania (de aproape 2 ori), în Marea Britanie (de 1,5 ori). Acest lucru se datorează faptului că în Germania există o cerere de lucrători în construcții și transporturi, iar în Regatul Unit, în primul rând în domeniul tehnologiilor informaționale, unde bărbații sunt majoritari.

Rezultatele sondajului din 2022-2023 confirmă această tendință a migrației forței de muncă din Republica Moldova. În rândul participanților la sondaj, ponderea bărbaților este ușor mai mare (51,4%), iar ponderea femeilor este de 48,6%.

În Italia, două treimi din totalul migranților de muncă moldoveni sunt femei. Predominanța femeilor în structura de gen a migranților moldoveni în această țară este legată de cererea de forță de muncă feminină în sfera serviciilor casnice, de îngrijire a bolnavilor și de modelul existent de servicii sociale și medicale. În Germania, statul are grijă de bolnavi și bătrâni, astfel încât migrații de muncă moldoveni sunt angajați în sistemul de asistență socială, dar în pensiuni, cămine pentru bolnavi și bătrâni și centre de servicii sociale (Davydova, Moșneaga, 2014, pp.225-240). Femeile care au făcut studii în Germania și care cunosc limba germană lucrează în învățământ (școli și grădinițe) (Moșneaga, Moșneaga, 2019, p.166).

Portugalia are un raport de gen mai echilibrat în rândul migranților moldoveni. Femeile reprezintă mai mult de jumătate din totalul migranților moldoveni; acestea sunt angajate în sectorul serviciilor (hoteluri, menajere și îngrijirea locuințelor). În Germania și Portugalia, acei migranți care și-au nostrificat diplomele medicale lucrează în profesiile lor. În plus, cetățenii moldoveni pot fi găsiți în afaceri, finanțe, educație, IT și în sectorul hotelier. În afară de Portugalia, Spania și Irlanda se caracterizează, de asemenea, prin proporții echilibrate în distribuția pe sexe ale imigranților moldoveni între țările Uniunii Europene (Cîrlig, Moșneaga, 2012,, pp.58-59).

O mică parte din migrații moldoveni este ocupată în sectorul de afaceri. Comunitatea moldovenească nu este implicată masiv în sectorul de afaceri. Cu toate acestea, după cum a arătat studiul din 2016-2017, întreprinderile moldovenești au avut cel mai mare succes în Italia. La sfârșitul anului 2015, în Italia erau înregistrați aproximativ 4.500 de proprietari de întreprinderi individuale, iar 8,5% dintre migrații

moldoveni de muncă sunt lucrători pe cont propriu (Vitali, Fillipi, 2016). Cea mai mare parte a oamenilor de afaceri moldoveni sunt implicați în construcții (70,2%) și comerț (8,2%) (Moșneaga, Moraru, 2009, p.15). În același timp, experții remarcă procesul de diversificare a afacerilor moldovenesti în Italia, cu un număr tot mai mare de întreprinderi înființate de migrații moldoveni în sectorul serviciilor și transporturilor, precum și deschiderea de ateliere, restaurante, saloane de coafură și saloane de înfrumusețare (Moșneaga, 2017, p.104).

În general, înființarea de afaceri în țările gazdă demonstrează că există persoane active și întreprinzătoare printre migrații moldoveni care, prin deschiderea de afaceri, creează noi locuri de muncă atât pentru migrații, cât și pentru populația locală. Acest lucru, la rândul său, contribuie la promovarea unei imagini pozitive a Republicii Moldova în țările gazdă ale migrațiilor moldoveni.

Sondajele au arătat o extindere și o diversificare a domeniilor de ocupare a forței de muncă pentru migrații moldoveni. Sondajul OIM a arătat că cele mai populare domenii de ocupare a forței de muncă sunt: construcțiile (20%), menajul (16%), serviciile hoteliere și de restaurant (11%), comerțul (9%) și industria ușoară (6%). 21% dintre respondenți au indicat că lucrează în alte sectoare, majoritatea dintre acestea necesitând calificări înalte, cum ar fi administrația publică, educația, știința, cultura, managementul, tehnologiile informaționale, finanțe și justiția. Aproximativ 5% dintre respondenți au indicat că lucrează în saloane de înfrumusețare, în firme de curățenie și în agricultură. Cele mai populare sectoare pentru bărbați sunt: construcții (48%), transport și logistică (13%), servicii hoteliere, industrie ușoară și comerț (câte 7% fiecare), în timp ce femeile sunt angajate în special în sectorul îngrijirii la domiciliu (23%), servicii hoteliere și restaurante (14%) și comerț (11%) (OIM, 2020, pp.16-17).

Rezultatele cercetării noastre sociologice sunt similare cu cele ale sondajului OIM, ceea ce duce la următoarea concluzie: dacă anterior migrații de muncă moldoveni lucrau în sfere care utilizau forță de muncă slab calificată, astăzi crește numărul cetățenilor moldoveni angajați în sfere care necesită un nivel înalt de educație și calificare înaltă, cunoașterea limbii țării gazdă la nivel profesional.

Analiza statutului marital al migrațiilor moldoveni arată că mai mult de jumătate din migrații moldoveni din țările studiate sunt căsătoriți oficial. În același timp, există o pondere ridicată de migrații moldoveni necăsătoriți în Germania (aproape 60%) și Portugalia (peste 40%). Aceste date se corelează cu rezultatele sondajului din 2022-2023, potrivit căruia 52% dintre respondenți sunt căsătoriți oficial, iar persoanele necăsătorite reprezintă o treime dintre cei chestionați.

Analiza statutului educațional al migrațiilor moldoveni în țările studiate a arătat că nivelul de educație și calificare este destul de înalt (Tabel 2).

Tabel 2. Nivelul de educație al migranților moldoveni în țările de destinație

	Italia	Portugalia	Germania	Regatul Unit	Total	Sondajul 2022-2023
Școala secundară (gimnaziu)	27.0%	34.2%	36.0%	9.1%	26.6%	23.9%
Școala vocațională (colegiu)	34.9%	39.5%	23.6%	21.2%	29.8%	30.0%
Studii de licență	15.9%	13.2%	20.2%	15.2%	16.1%	34.4%
Studii de masterat	21.4%	13.2%	16.9%	54.5%	26.5%	10.1%
Studii de doctorat	0%	0%	3.4%	0%	0.85%	1.6%

Sursa: Cercetarea sociologică efectuată în 2016-2017 de Laboratorul Sociologia Politicii al Universității de Stat din Moldova; și cercetarea sociologică efectuată de autor în 2022-2023 (rezultatele preliminare).

Cel mai înalt indice este în Regatul Unit, peste 90% dintre migranți sunt persoane cu diplomă universitară sau care au absolvit o școală profesională. Fiecare al doilea migrant are o diplomă de master. Pentru alte țări, acest indicator este ușor diferit, dar, de asemenea, destul de ridicat. În Germania, Portugalia și Italia, proporția este mai mică și se situează în medie la 2/3. În Portugalia și Italia, fiecare al treilea migrant are o educație profesională secundară, iar în Germania fiecare al cincilea migrant are o educație profesională secundară. Proporția persoanelor fără studii profesionale superioare este de 1/4 din numărul total de migranți.

Nivelul înalt de educație al migranților de muncă moldoveni este confirmat și de sondajul 2022-2023. Mai mult de ¾ din respondenți sunt persoane cu studii superioare și medii profesionale. Fiecare al zecelea are o diplomă de master. Dintre participanții la sondaj, 23,9% au absolvit școala secundară. Atrage atenția creșterea de peste două ori a numărului de migranți cu o diplomă de licență. Acest lucru ar putea indica, pe de o parte, o plecare pentru continuarea studiilor la universități europene. Pe de altă parte, o diplomă de licență nu garantează un loc de muncă care să asigure un nivel de trai decent în țara de origine. Lipsa de perspective îi obligă pe tineri să plece din țară, în ciuda costurilor financiare considerabile pentru a obține o educație.

În același timp, numărul cetățenilor moldoveni care au studiat în țările de destinație este în creștere. În Italia, majoritatea studenților moldoveni studiază la universitățile din Padova și Roma (Universitatea „Sapienza”). Cele mai atractive pentru ei sunt facultățile de economie, medicină și chirurgie (Moșneaga, Moraru, 2009, p.103). Mai mult, mulți cetățeni moldoveni (în contextul politicii de recunoaștere a calificărilor și diplomelor migranților de către autoritățile italiene) au reușit să-și nostrifice diplomele, să-și găsească un loc de muncă în conformitate cu calificările lor

în diferite sfere ale societății italiene. Din păcate, o mare parte dintre migranții moldoveni care muncesc nu știu că Italia recunoaște calificările moldovenești și că nu este nevoie să le nostrifice. Procesul de recunoaștere se referă doar la diplomele din învățământul superior.

Numărul studenților moldoveni la universitățile germane a crescut în ultimii ani. Marea majoritate a acestora, după absolvirea universităților, își găsesc un loc de muncă în Germania și nu se mai întorc în Moldova. Experții remarcă faptul că este adesea dificil de spus ce scop urmăresc tinerii - să obțină o educație în Germania sau să găsească un loc de muncă în Germania, profitând de educația pe care au primit-o. În acest caz, în strategiile cetățenilor moldoveni care vin să studieze în Germania este o combinație de obiective pe termen scurt și pe termen lung.

Potrivit Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova, circa 67% dintre cetățenii moldoveni aflați peste hotare în 2022 proveneau din mediul rural (statistica.gov.md). Sondajul din 2016-2017 arată că în rândurile migranților moldoveni se găsesc originari din diferite tipuri de așezări (așezări rurale, orașe mici și mari). Locuitorii din zonele rurale reprezintă de la 1/3 (Germania) până la jumătate (Italia) dintre migranți. În Regatul Unit, ponderea locuitorilor din mediul rural în rândul migranților moldoveni este de doar 3% și există o predominanță absolută a populației din orașe mari din Republica Moldova (88%). În alte țări, indicatorul originarilor din marile orașe este mult mai mic și se constituie aproximativ 1/3. Un sfert dintre migranți provin din orașele mici din Moldova (25%). Regatul Unit este din nou o excepție; aici cotamigranților moldoveni originari din orașe mici este de doar 1/10.

Potrivit sondajului din 2022-2023, 40,5% dintre migranții moldoveni provin din zonele rurale. O treime dintre migranții moldoveni în țările Uniunii Europene sunt rezidenți ai orașelor mari. Fiecare al zecelea migrant provine din orașele mici și fiecare al șaselea migrant provine din orașele mijlocii din Moldova.

După cum arată practica, migranții moldoveni de diferite grupuri de vârstă prezintă tendințe diferite de a se stabili în țările de migrație: tinerii aleg orașele mari și megapolisurile, iar persoanele în vârstă aleg orașele mici și zonele rurale. Cu toate acestea, în ansamblu, orașele mari ca locuri de reședință rămân atractive pentru toate grupele de vârstă: majoritatea migranților care au locuit într-un oraș mare din Republica Moldova, locuiesc în orașele mari și în țările de migrație. Aceeași tendință este tipică pentru orașele de dimensiuni medii (Turcan, Moșneaga, 2019, p.124).

Orașele mari și mijlocii creează cele mai atractive condiții pentru realizarea obiectivelor de migrație: studii, muncă, divertisment etc. Dar atracția migranților pentru orașele mari nu este determinată doar de oportunitățile mai mari de angajare. Însăși natura migrantului este aceea că apare ca un străin în cadrul grupului; prin urmare, "străinul" are nevoie de un spațiu mare în care să nu iasă în evidență printre

oamenii "săi". Un astfel de spațiu este orașul, iar orașul mare este cel mai bun spațiu de acest tip (Zimmel).

Dar, treptat, începe să apară o altă tendință - dispersarea migranților în întreaga țară și explorarea altor regiuni ale țării. Datele obținute în 2016-2017 arată că 37% dintre migranții moldoveni locuiesc în orașe mari, 41% în orașe medii, 16,7% în orașe mici, iar 5,3% dintre respondenți locuiesc în zonele rurale. Acest lucru indică faptul că diferența de venituri între locuitorii din megalopolisuri/capitale și locuitorii din alte așezări din țară nu este atât de semnificativă, astfel încât migranții sunt distribuiți destul de uniform pe teritoriul țării.

Tabel 3. Reședința migranților moldoveni în țara de destinație

	Italia	Portugalia	Germania	Regatul Unit	Total	Sondajul din 2022-2023
Oraș mare	29.4%	36.8%	30.3%	51.5%	37.0%	50.6%
Oraș mijlociu	38.9%	50.0%	44.9%	30.3%	41.0%	35.5%
Oraș mic	24.6%	13.2%	16.9%	12.1%	16.7%	11.4%
Zona rurală	7.1%	.0%	7.9%	6.1%	5.3%	2.4%

Sursa: Cercetarea sociologică efectuată în 2016-2017 de Laboratorul Sociologia Politicii al Universității de Stat din Moldova; și cercetarea sociologică efectuată de autor în 2022-2023 (rezultatele preliminare).

Rezultatele sondajului din 2022-2023 au confirmat ideea că orașele mari sunt atractive pentru migranți. Comparativ cu sondajul din 2016-2017, numărul migranților moldoveni care locuiesc în orașele mari a crescut și a reprezentat puțin peste jumătate din respondenți. În același timp, numărul cetățenilor moldoveni care locuiesc în orașele mijlocii și mici și în zonele rurale a scăzut.

Sondajul efectuat în 2016-2017 a arătat că distribuția migranților moldoveni în orașele mari este tipică pentru Regatului Unit (51%) (Tabelul 3). În alte țări, această cifră este mai mică: în Portugalia - 37%, în Germania - 30%, în Italia - 29%. Fiecare al doilea migrant moldovean trăiește în orașe de dimensiuni medii în Portugalia (50%) și Germania (45%). Fiecare al cincilea migrant în Italia locuiește într-un oraș mic (25%), în Germania - 17%, în Portugalia - 13% și în Regatului Unit - 12%. O proporție foarte mică de migranți locuiesc în zonele rurale.

Sondajele efectuate arată că majoritatea absolută a migranților moldoveni în UE se află în țara gazdă în mod legal (91%, conform celui de-al doilea sondaj) sau în regim de scutire de vize (5,3%), au un permis de ședere (80% - primul sondaj și 90% - al doilea sondaj) și un permis de muncă (75%). În Regatul Unit, 64% dintre migranții moldoveni au un permis de ședere, adică aproape fiecare al treilea migrant se află în țară în mod ilegal. Sondajul din 2022-2023 a arătat o scădere generală a migrației ilegale, însă fiecare al zecelea migrant a menționat că se află în țara de destinație în mod ilegal.

Cel mai mare procent de persoane cu permis de muncă este concentrat în Portugalia (82%) și Italia (80%). În Germania, procentul este mai mic (78%). În Regatul Unit, doar 60% dintre respondenți au răspuns că au un permis de muncă. 37% dintre migranții moldoveni din această țară nu au putut sau nu au dorit să răspundă la această întrebare. Acest lucru ridică semne de întrebare cu privire la motivele pentru lipsa de răspuns (Moșneaga, Turco, 2019, p.10).

Potrivit rezultatelor sondajului din 2016-2017, 87% dintre migranții moldoveni au indicat că au un loc de muncă. Cea mai mare cifră se înregistrează în Portugalia (95%), în Regatul Unit - 88% dintre respondenți au indicat disponibilitatea unui loc de muncă, în Italia - 87%, iar în Germania - 78%. Potrivit experților, acest lucru se explică, în primul rând, prin prezența unui număr semnificativ de studenți moldoveni care sunt mai puțin implicați în procesul de muncă; în al doilea rând, prin dorința unei anumite părți a tinerilor migranți de a găsi un loc de muncă în conformitate cu calificările și statutul lor; în al treilea rând, prin creșterea șomajului în condițiile de criză (Moșneaga, 2017, p.72). Diferența dintre numărul migranților cu permis de muncă și cel al migranților care muncesc indică faptul că există un anumit segment angajat în activități ilegale.

Rata ridicată a migranților moldoveni care au un loc de muncă în Uniunea Europeană este confirmată și de rezultatele sondajului din 2022-2023 (85%). În același timp, fiecare al șaptelea migrant a indicat că nu lucrează în prezent.

Se știe că motivele economice îi forțează pe migranți să emigreze în căutarea unui venit mai mare și a mijloacelor de trai. Din acest motiv, este mai probabil ca un migrant să accepte un loc de muncă care nu corespunde nivelului său de educație și de calificare, deoarece este mai puțin "capricios" în această privință în comparație cu cetățenii țării de destinație. Sondajul din 2016-2017 a confirmat acest fapt. Aproape fiecare al doilea migrant moldovean intervievat este angajat într-un loc de muncă care nu corespunde sau este mai mic decât calificările sale. În Italia, ponderea acestor lucrători în rândul migranților moldoveni este estimată la 54%, în Germania la 49%, în Regatul Unit la 48% și în Portugalia la 47%.

Tabel 4. Disponibilitatea unui loc de muncă în țara de destinație în funcție de calificările existente ale migrantului

	Italia	Portugalia	Germania	Regatul Unit	Total	Sondajul din 2022-2023
Mai înalt	11.5%	22.2%	18.6%	0%	13.1%	19.4%
Mai scăzut	54.0%	47.2%	48.6%	48.3%	49.5%	33.6%
Același	32.7%	27.8%	31.4%	51.7%	35.9%	46.9%
Fără răspuns	1.8%	2.8%	1.4%	0%	1.5%	-

Sursa: Cercetarea sociologică efectuată în 2016-2017 de Laboratorul Sociologia Politicii al Universității de Stat din Moldova; și cercetarea sociologică efectuată de autor în 2022-2023 (rezultatele preliminare).

Cu toate acestea, o proporție semnificativă (38%) dintre respondenți afirmă că munca pe care o fac corespunde calificărilor lor. Această proporție este cea mai ridicată în Regatul Unit (52%). În restul țărilor, procentul este mai mic: 33% în Italia, 31% în Germania și 28% în Portugalia. Doar 13% dintre migranți declară că munca pe care o fac este peste calificările lor. Indicii sunt peste medie în Portugalia (22%) și Germania (19%); în Italia - 12%. În Regatul Unit, sondajul nostru nu a înregistrat asemenea cazuri.

Sondajul din 2022-2023 a arătat o creștere a categoriei de migranți de muncă moldoveni care au locuri de muncă care corespund sau depășesc calificările lor existente. Acest fapt indică că migranții moldoveni au devenit mai selectivi în ceea ce privește locul de muncă pe care îl ocupă; ei tind să finalizeze cursuri în țara gazdă, ceea ce le oferă posibilitatea de a găsi un loc de muncă ce să corespundă cu competențele și calificările lor.

Un criteriu important pentru rentabilitatea migrației, precum și o condiție pentru integrarea în societatea gazdă este venitul în țara de destinație. Majoritatea migranților (65,4%) se încadrează în intervalul cu un venit mediu de 500 - 1.501 EUR pe lună.

Tabel 5. Venitul personal mediu lunar al migrantului moldovean în țara de destinație

	Italia	Portugalia	Germania	Regatul Unit	Total	Sondajul din 2022-2023
Mai mic de €500	11.4%	11.1%	13.6%	6.3%	10.6%	2.0%
500-750€	13.8%	19.4%	17.0%	3.1%	13.3%	5.3%
751-1000€	30.9%	22.2%	17.0%	12.5%	20.7%	13.0%
1001-1500€	29.3%	22.2%	36.4%	37.5%	31.4%	17.8%
1501-2000€	12.2%	22.2%	13.6%	21.9%	17.5%	24.3%
Mai mare de €2000	0.8%	2.8%	2.3%	18.8%	6.2%	24.7%
Fără răspuns	1.6%	0%	0%	0%	0.4%	0.4%

Sursa: Cercetarea sociologică efectuată în 2016-2017 de Laboratorul Sociologia Politicii al Universității de Stat din Moldova; și cercetarea sociologică efectuată de autor în 2022-2023 (rezultatele preliminare).

10,6% dintre migranții moldoveni au un venit mai mic de 500 EUR pe lună. În același timp, 23,7% dintre migranții moldoveni au un venit lunar de peste 1.501 EUR. De menționat că un astfel de venit este asigurat nu doar de salariile mari, ci și de plata orelor suplimentare (prelungirea zilei de muncă, lucrul în două sau mai multe locuri, lucrul fără zile libere sau cu o singură zi liberă etc.).

Sondajul din 2022-2023 a arătat o creștere a numărului de migranți de muncă moldoveni care câștigă salarii de 1.500-2.000 de euro și o creștere de patru ori mai mare a numărului de migranți care câștigă peste 2.000 de euro pe lună. Corelând aceste date cu datele privind nivelul de educație și perioada de plecare din Moldova, se poate concluziona că deschiderea post-COVID a Europei a dus la un flux crescut de tineri cu diplomă de licență (în principal în domeniul IT), care părăsesc Republica Moldova pentru a găsi o utilizare mai bună a studiilor obținute.

Sondajul a înregistrat o scădere a numărului de respondenți care primesc salarii mici. Numărul migranților moldoveni care primesc mai puțin de 500 de euro pe lună a scăzut de peste 5 ori, iar cei care primesc 500-700 de euro pe lună - de 2,5 ori. Numărul migranților de muncă care câștigă 751-1000 de euro pe lună a scăzut cu aproape o treime, iar numărul celor care primesc 1.001-1.500 de euro pe lună s-a redus aproape la jumătate. Acest lucru indică faptul că migranții de muncă moldoveni din țara gazdă caută locuri de muncă bine plătite care să corespundă cunoștințelor, competențelor și calificărilor lor.

Sondajele din 2016-2017 și 2022-2023 au arătat că peste 90% dintre migranții moldoveni au un pașaport moldovenesc valabil. Cu toate acestea, mulți cetățeni moldoveni au cetățenia (pașaport) altor țări (71,2%). Dubla cetățenie este permisă de legislația moldovenească. Potrivit sondajului, cea mai înaltă rată de a avea o a doua cetățenie/pașaport este în Regatul Unit (97%). În alte țări această rată este mai mică. Acest lucru se datorează faptului că pașaportul moldovenesc permite intrarea în țările UE fără viză și șederea neîntreruptă în aceste țări pentru o perioadă de până la 90 de zile, dar nu oferă dreptul de a se angaja în UE. Cetățenii moldoveni rezolvă această problemă prin "restabilirea" cetățeniei române sau bulgare, ceea ce le permite, în calitate de cetățeni UE, să lucreze în țările UE.

În ciuda faptului că peste 70% dintre respondenți au cetățenia altor țări, doar fiecare al cincilea migrant moldovean intervievat are pașaportul țării gazdă. Migranții moldoveni dețin adesea un pașaport al unei alte țări pentru a beneficia de anumite avantaje în țara de destinație, pentru a rezolva probleme legate de șederea și angajarea lor în câmpul muncii (Moșneaga, Moșneaga, 2019, p.180).

Tabel 6. Deținerea cetățeniei (pașaportului) țării de reședință

	Italia	Portugalia	Germania	Regatul Unit	Total	Sondajul din 2022-2023
Da	15.4%	36.8%	10.1%	21.2%	20.9%	...
Nu	84.6%	53.2%	89.9%	88.8%	79.1%	...

Sursa: Cercetarea sociologică efectuată în 2016-2017 de Laboratorul Sociologia Politicii al Universității de Stat din Moldova; și cercetarea sociologică efectuată de autor în 2022-2023 (rezultatele preliminare).

În același timp, acest proces este cel mai frecvent în rândul respondenților moldoveni din Portugalia - 37%; în Regatul Unit - 21%; în Italia - 15%; și în Germania - 10%.

Sondajul din 2016-2017 a demonstrat că mulți migranți moldoveni ar dori să dețină cetățenia țării gazdă. Dintre cei care nu o dețin (doar 79% din eșantionul de migranți moldoveni) cetățenia țării gazdă/destinație, 2/3 - 67% ar dori să o aibă. Pe țări, situația este următoarea: în Italia - 63%; în Portugalia - 85%; în Germania - 58%; în Regatul Unit - 63%. Cetățenia țării gazdă oferă oportunități mai mari pentru individ în diferite domenii ale vieții. În plus, cetățenia țării gazdă creează condiții mai favorabile pentru integrarea migranților în societatea din țările de destinație.

De remarcat că legăturile de rudenie joacă un rol important în formarea comunităților moldovenești de peste hotare. Rudele acționează ca stimulatori ai migrației, ajută la plecarea din Moldova și sprijină migrantul în țara de destinație; constituie comunitățile moldovenești de peste hotare. Potrivit sondajului 2022-2023, 42,5% dintre migranții moldoveni au avut contact cu rude (părinți, copii, soț/soție, frate/soră, mătușă/unchi) care se aflau deja în această țară înainte de a ajunge în țara de destinație.

Majoritatea migranților (69,6% (sondajul din 2016-2017) și 62,7% (sondajul din 2022-2023) ajung în țara de destinație pe cont propriu. În același timp, 24,6% (sondajul din 2016-2017) și 27,1% (sondajul din 2022-2023) dintre respondenți au indicat că au venit în țara de destinație cu familia sau rudele.

Prezența rudelor în țara gazdă, pe de o parte, contribuie la o integrare mai reușită a migranților și, pe de altă parte, reține întoarcerea lor în țara de origine, Republica Moldova. În sondajul din 2016-2017, 59,3% dintre migranții moldoveni au indicat prezența rudelor în țara gazdă; în 2022-2023, acest număr a crescut la ⅔. În general, situația unui migrant de muncă care locuiește în străinătate împreună cu familia sa este tipică pentru țările Uniunii Europene. Această situație este confirmată de rezultatele sondajului OIM, conform cărora se pot identifica rate ridicate de familii reîntregite în Irlanda (74%), Portugalia (72%), Spania (69%). Excepție face Polonia, unde 67% dintre respondenți au indicat că se află singuri în străinătate. Acest lucru poate fi explicat prin faptul că Polonia este una dintre ultimele țări de destinație pentru migranții de muncă moldoveni, iar procesul de reîntregire a familiilor nu este încă răspândit pe scară largă (OIM; 2020, p.11).

Tabel 7. Prezența rudelor în țara de reședință

	Italia	Portugalia	Germania	Regatul Unit	Total	Sondajul din 2022-2023
Da	63.4%	60.5%	42.7%	69.7%	59.3%	65.5%

Sursa: Cercetarea sociologică efectuată în 2016-2017 de Laboratorul Sociologia Politicii al Universității de Stat din Moldova; și cercetarea sociologică efectuată de autor în 2022-2023 (rezultatele preliminare).

Concretizând cine din rude se afla împreună cu migrantul în țara de reședință, am obținut următoarele rezultate.

Tabel 8. Care rude se află în țara de reședință?

	Italia	Portugalia	Germania	Regatul Unit	Total	Sondajul din 2022-2023
Soțul / soția	31.0%	34.7%	17.5%	54.5%	34.4%	30.8%
Copiii	31.0%	30.4%	17.5%	50.0%	32.2%	28.3%
Părinții	26.8%	21.7%	25.0%	9.1%	20.7%	8.1%
Frații / surorile	63.4%	43.5%	55.0%	40.9%	50.7%	-
Bunica / bunelul	0	0	2.5%	0	0.6%	23.1%

Sursa: Cercetarea sociologică efectuată în 2016-2017 de Laboratorul Sociologia Politicii al Universității de Stat din Moldova; și cercetarea sociologică efectuată de autor în 2022-2023 (rezultatele preliminare).

Sondajul din 2016-2017 a arătat că cea mai mare pondere a migranților care rămân în țara de destinație cu familia și copiii este în Regatul Unit, urmat de Portugalia și Italia. Sondajul din 2022-2023 a arătat o ușoară scădere, în comparație cu 2016-2017, a numărului de migranți moldoveni cu soț / soție și copii în țara de destinație. Numărul migranților cu părinți în țara de destinație a scăzut de 2,5 ori. În același timp, numărul migranților moldoveni cu bunici în țara gazdă a crescut de peste 20 de ori. Creșterea acestei categorii de rude poate fi explicată, în primul rând, prin sărăcirea semnificativă a populației moldovenești ca urmare a pandemiei COVID-19 și a acțiunilor militare rusești din Ucraina și, în al doilea rând, tradiția existentă conform căreia generația mai în vârstă ajută să-și crească nepoții în timp ce părinții câștigă bani.

Datele obținute indică faptul că migranții moldoveni își aduc în țara de destinație nu doar copii, ci și persoane din generația mai în vârstă - părinții. Acest lucru indică natura familială a migrației moldovenești și arată că comunitățile moldovenești din Uniunea Europeană sunt caracterizate de legături puternice de rudenie.

Concluzii

Analiza literaturii științifice și a rezultatelor sondajelor sociologice ne permite să tragem unele concluzii cu privire la caracteristicile geografice și structural-funcționale ale comunităților moldovenești din Uniunea Europeană. Datele obținute în cadrul sondajelor sociologice 2022-2023 sunt corelate cu studiul de cartografiere a

diasporei din 2016-2017. O analiză comparativă a indicatorilor demografici de bază ai sondajelor efectuate arată că rezultatele sunt destul de similare în ceea ce privește sexul, vârsta și statutul familial al migranților.

Evoluția migrației temporare a forței de muncă în emigrație de muncă a contribuit la formarea comunităților moldovenești în Uniunea Europeană. După cum au arătat studiile, majoritatea absolută a migranților sunt persoane cu studii, de vârstă aptă de muncă. Cu toate acestea, ei sunt adesea angajați în muncă necalificată sau care necesită calificări și educație mai mici decât cele pe care le-au primit. Femeile sunt participante active la procesele de migrație. Deși un număr semnificativ de migranți moldoveni dețin pașapoarte românești sau bulgărești, există o tendință clară de dobândire a cetățeniei țării de reședință.

Analiza principalelor tendințe ale migrației forței de muncă moldovenești în Uniunea Europeană arată că migranții moldoveni demonstrează dorința de a se integra în societatea gazdă, după cum arată procesele de reîntregire a familiilor care au început în anii 2010. Din migranți de muncă, ei devin emigranți de muncă, schimbându-și planurile și strategiile de viitor, care îi leagă de țara gazdă.

BIBLIOGRAFIE

Cirliș V., Mosneaga V. Migration Movements between Moldova and the REU: Policies and Numbers. // ICMPD. Research Papers drafted within the framework of the "Building Training and Analytical Capacities on Migration in Moldova and Georgia (GOVAC)" project. Internship to ICMPD, September 2011. - Vienna, OstWest Media, 2012, pp. 42-75.

Extended Migration Profile of the Republic of Moldova 2010-2015. - Chișinău, IOM, 2017, 156 p. ISBN 978-92-9068-754-2

Evaluarea rapidă a OIM privind impactul COVID-19 asupra bunăstării migranților moldoveni: date empirice privind strategiile și contribuțiile migranților, OIM, 2020, 30 p.

Davydova-Minguet, O., Mosneaga, V., Pozniak, O. (2014). Gendered Migration from Moldova and Ukraine to the EU: Who Cares? In: Liikanen I., Scott J.W., Sotkasiira T. (eds). Borders, Migration and Regional Stability in the EU's Eastern Neighbourhood. Joensuu: Karelian Institute of the University of Eastern Finland, pp.225-240.

Мошняга, В. Картографирование молдавской диаспоры в Германии, Великобритании, Израиле, Италии, Португалии и России. - Междунар. Орг. по Миграции, Миссия в Молдове (МОМ). - Кишинэу: Б. и., 2017, 226 с.

Mosneaga V., Moraru V., Rusnac Gh., Turcan V. Fațetele unui proces: migrația forței de muncă din Republica Moldova în Italia. - Chișinău, "Editerra Prim" SRL, 2011, 331 p.

Мошняга, В., Морару, В., Руснак, Г. Италия глазами молдавских трудовых мигрантов. In: MOLDOSCOPIE, 2009, Nr. 3 (46), pp. 90-133

Mosneaga, V., Mosneaga, Gh. Moldovan Labour Migrants into the European Union. În: MOLDOSCOPIE, 2019, nr. 1 (LXXXIV), pp. 154-186.

Моșнеага, V., Rusu, R. Formarea diasporei moldovenești peste hotare: esența și specificul. În: MOLDOSCOPIE, 2008, nr. 1 (40), pp. 91-103.

Mosneaga, V., Turco, T., Mosneaga, G. Moldovan Labor Migrants in EU Countries: Status and Prospects (Based on Sociological Research in Germany, Italy, Portugal, UK). În: Migration – The Challenge of European States. J. Mihalik, J. Bardovic (eds.) Ibidem-Verlag, Stuttgart, 2019, pp. 97-116. ISBN-13: 978-3-8382-1344-6

Национальное Бюро статистики, https://statistica.gov.md/ru/migraciya-naseleniya-52_3670.html

OECD International Migration Database, <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=MIG#>

UNDESA, Stocul Internațional de Migranți 2020, disponibil la www.un.org/development/desa/pd/content/international-migrant-stock

Цуркан, В., Мошняга, В., Руснак, Г. Поселенческая мобильность молдавских трудовых мигрантов в Республике Молдова и шести странах миграции. În: Moldoscopie, 2019, nr.1 (LXXXIV), pp. 104-137

Vitali G., Filippi M., Miron D. Imprenditori esteri in Italia: caso della Moldavia. // Moraru V. (coord.) Migrație, diaspora, dezvoltare: noi provocari și perspective. – Chisinau, Tipografia-Sirius, 2016, pp. 143-160

Зиммель Г. Экскурс о чужаке. <http://stomfaq.ru/30728/index.html>. (Электронный доступ 05.02.2023).

Valentina Enachi*

IDENTITATEA NAȚIONALĂ ȚINTĂ A RĂZBOIULUI HIBRID DUS DE FEDERAȚIA RUSĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA

CZU: 323.1(478):327.57:070

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12759317>

Abstract

The paper briefly analyses some aspects of the hybrid war waged by the Russian Federation in the Republic of Moldova, which have an influence on the population's sense of identity. The aim of the communication is to show the messages in the pro-Russian media and not only, messages which aim at dividing citizens according to different identity criteria. The theses of historians are also reviewed, which bear the imprint of political confrontations. An important aspect of identity is the Romanian language, which has failed to become the bond of identity of the citizens, due to political factors that have been linked to the Russian area of influence. In the conclusions, data and facts are provided which and facts that demonstrate that national identity has become a divisive factor and a goal of hybrid warfare.

Keywords: *identity, hybrid war, crisis, security, media, history*

Conceptul de identitate națională se asociază cu participarea indivizilor la practicile culturale și politice comune unui stat. Identitatea presupune atitudini pozitive față de țară, mândrie, sentimente de protecție determinate de apartenență la un stat ,se asociază cu solidaritatea cetățenească și cu o stare de bine . Identitatea este criteriu de democratizare a unei societăți, ea servește la crearea de seturi diferite de cunoaștere reguli, roluri și moduri de discurs. Conceptele referitoare la procesele identitare includ drept componente: limba de comunicare, tradițiile și cultura națională, valorile autentice ale patrimoniului cultural, teritoriul și credința. Conceptul identității a fost utilizat de experții ce se ocupă de războiul hibrid. Cauza acestei abordări este clară, dat fiind faptul că identitatea națională și implicit culturală ține de interiorul conștiințelor umane și influențează coeziunea cetățenilor devine o temă favorabilă războiului hibrid.

Conceptul războiului hibrid include mai multe aspecte, esențială pentru cercetarea noastră este ideea că:

„În războaiele de până acum, importantă era cucerirea de teritorii. De-aici înainte, cea mai importantă va fi câștigarea minților celor care se află în statul inamic” (sri.ro). Șeful Direcției Generale Operative a Statului Major General al Armatei Ruse, generalul-colonel Vladimir Zarudnițk a argumentat scopul războiului hibrid într-o

* doctor în istorie, conferențiar universitar, UPS "I.Creangă", Chișinău, Republica Moldova, e-mail: valentinaenachi58@gmail.com

declarație făcută la cea de-a III-a Conferință pentru securitate internațională de la Moscova: „A diviza un stat din interior este mai ușor decât să-l cucerești cu arme“. În opinia sa, în acest scop sunt exacerbate contradicțiile interne și transformate ulterior în conflict deschis între forțele de Opoziție și Putere: „Dacă regimul aflat la guvernare încearcă să păstreze puterea, următoarea etapă va fi războiul civil“ (sri.ro)

Războiul hibrid deși este un concept foarte complex parțial prezentat de către Veaceslav Ungureanu, are o componentă indispensabilă și anume latura informațională și propagandistică, pe care o vom analiza sumar având drept argument conceptul de identitate națională a populației din Republica Moldova. Unii cercetători consideră că războiul hibrid, dus de Federația Rusă are o istorie de 30 de ani, de această părere este cercetătorul Ruslan Șevcenco, care menționează: Războiul hibrid contra Moldovei, declanșat de către regimul sovietic încă la sfârșitul anilor '80 și continuat de autoritățile ruse după 1991, nu a încetat în aceste trei decenii nici pentru o clipă, luând diferite forme. Particularitatea războiului hibrid la care atrag atenția teoreticienii este absența dihotomiei pace – război și a unei linii clasice a frontului, iar esențialul îl are dominația componentei psihologice.

Obiectivul „războiului insurreccional“ constă în inducerea panicii în mintea populației supusă acestor operațiuni, a neîncrederii în conducători, în propriile forțe, opinii, sentimente și demoralizarea și a populației. Anume acestor sarcini ale războiului hibrid răspund în viziunea noastră subiectele și discuțiile din societate care au drept temă identitatea națională.

Considerăm că conștientizarea evenimentelor ce se derulează în spațiul public și cauzele care determină dezorientarea în viața socială și confuzia referitoare la identitatea națională se cer a fi studiate și cercetate. Comunicarea dată este o tentativă de a elucida acest subiect multiaspectual.

În viziunea noastră în Moldova conceptul de identitate națională este utilizat pentru inducerea haosului în rândul opiniei publice, sădirea neîncrederii în propriile forțe spirituale, demoralizarea populației, scopul fiind simplu: a distruge un stat din interior costă infinit mai puțin decât a-l cuceri prin forța armelor. Nu este omis niciun detaliu: inducerea de teme false, instigarea la reacții emoționale necontrolate, publicarea informației incorecte e c.t.r. Se urmărește, învrăjbirea categoriilor sociale, crearea tensiunii între minoritățile naționale și grupul etnic majoritar, crearea de agenți de influență e.t.c. Se lovește în identitate, fiindcă aceasta presupune solidaritate umană, coeziune, ajutor reciproc, toleranță și bunăvoință.

Demersul nostru nu pretinde de a oferi un tablou exhaustiv al acestei probleme, ci de a arăta aspectele, care frânează procesul de consolidare a identității naționale și culturale a populației din Republica Moldova.

Menționăm că problema identitară se acutizează în situații de criză. În condițiile actuale când Federația Rusă a atacat Ucraina, războiul hibrid dus de țara agresor are drept obiectiv și încurajarea unui climat de instabilitate, abaterea atenției

de la câmpul de luptă din Ucraina, de la atacurile atroce împotriva civililor și de la deportările acestora. În Republica Moldova actualmente se utilizează metodele de răstălmăcire și denaturare informațională cu ajutorul cărora se prezintă transformarea tranziției interne a puterii politice și a demonstrațiilor publice de către opoziția pro-Kremlin pentru a se potrivi discursului: Republica Moldova nu are identitate, este în haos, o marionetă a Occidentului, o populație dezamăgită de guvern, căreia i s-a furat identitatea limba și istoria. (Din ultimele declarații a purtătorului de cuvânt al Ministerului de Externe a Federației Ruse). Rusia vrea să frâneze parcursul pro-european și afirmarea valorilor naționale românești și pentru aceasta utilizând principiul european referitor la libertatea de exprimare, țintește în identitatea națională a populației.

Identitatea este în corelare cu ideea de securitate a statului. Lucru menționat de altfel de istorici, jurnaliști și cercetători. Un singur exemplu: o problemă de securitate națională o reprezintă și confuzia identitară a populației din R. Moldova. Timp de 30 de ani de existență a statului independent R. Moldova, problema identitară a constituit un subiect de confruntare între forțele politice, iar în actualul context geopolitic aceasta pune în pericol securitatea statului. Problema identității naționale este o problemă de securitate gravă, mai ales în contextul geopolitic periculos actual pentru Republica Moldova, atenționează Elena Negru. „În caz de o primejdie, pe oameni ce-i unește, ce-i cimentează - anume acest spirit identitar care trebuie să fie puternic, altfel oamenii vor fi răzlețit și nu vor ști în ce direcție să o ia. Atunci, însă, când este acest spirit puternic, poți face lucruri și din punct de vedere economic, cultural etc.”, punctează Elena Negru(ziarulnational.md).

Moldovenii sunt un popor cu o conștiință națională foarte nedefinită și contradictorie, care nu a hotărât de la sine dacă este o națiune separată sau parte a națiunii românești, români smulși din patria lor. (ДМИТРИЙ ФУРМАН).

Războiului hibrid al Rusiei împotriva Moldovei are un singur scop - cultivarea unei identități moldovenești separate de cea românească. Majoritatea „experților” ratează esențialul - războiului hibrid al Rusiei împotriva Moldovei a început cu mai bine de două secole în urmă, în 1812, iar unicul obiectiv a fost și rămâne în convingerea moldovenilor că nu sunt români, iar într-o oarecare măsură, destul de mică din fericire, s-a reușit (Crețu, 2023).

Reiterăm ideea că problema identitară devine crucială în condițiile războiului. Acest adevăr îl constatăm în Ucraina. Scopul războiului declanșat de Federația Rusă nu este doar de a ocupa un teritoriu, ci de a distruge idealul democratic și sentimentul ucrainean de identitate națională. „Principalul motiv pentru care cultura și identitatea Ucrainei sunt atacate de Rusia este că ele reprezintă o amenințare ideologică semnificativă pentru Rusia contemporană”, spune profesorul Vivian Walker și explică de ce: „Pentru că adevărata istorie a națiunii, identitatea, istoria ca atare - contrazice narațiunea fictivă a "lumii rusești" care încearcă să proiecteze un fel de superioritate

morală și spirituală a Rusiei care pur și simplu nu există". Dimpotrivă, "există ceva foarte puternic în ceea ce privește identitatea și istoria ucraineană", continuă Vivian Walker. - Ele au legitimitate și istorie în spate. Și, în acest sens, ei reprezintă o amenințare serioasă pentru Putin. Ucraina ar trebui să folosească puterea acestei narațiuni pentru a demonstra calitățile unice ale Ucrainei, cultura și identitatea sa - pentru a ilustra deficiențele discursului lui Putin despre Ucraina." (Посол Украины в США: «Украинская культура является для России военной целью» (golosameriki.com)

În condițiile războiului identitatea ucrainenilor a devenit mai puternică. Astfel, renașterea limbii ucrainene a jucat un rol important în demascarea falsurilor informaționale. Povestea "parolei" - "palyanitsya" - care este greu de pronunțat pentru cei care nu sunt vorbitori de ucraineană, a făcut înconjurul presei. Poporul ucrainean a reușit să păstreze memoria istorică, istoria țării - de la decretele imperiale de abolire a limbii ucrainene, la tragedia de la Cernobîl sau anexarea Crimeei în 2014 - îi motivează să continue să lupte. Ucrainenii se întorc la istoria și identitatea lor în căutare de sprijin. Exemple în acest sens sunt cântecele "Chervona Kalina", care a fost imnul revoluționarilor ucraineni. Aceste fenomene reliefează importanța identităților în situații excepționale. Despre rolul identității, ne sugerează și unele declarații de atitudine din Republica Moldova, dar în altă cheie. Astfel, ne-a atras atenția un material din site-ul (noi.md): "În Ucraina, tehnologii politice occidentale au reușit să lanseze proiectul "Anti-Rusia", băgând în capul ucrainenilor ideea principală că rușii sunt vinovați pentru toate și că Ucraina poate ajunge la prosperitate doar distrugând tot ce este rusesc atât în sine, cât și în jur. O astfel de șmecherie nu a trecut cu Moldova, doar extremiștii absolut fără cap au reușit să răspândească aici rusofobia. Moldovenii s-au dovedit a fi oameni mai sobri la minte. Atunci au decis să adopte o abordare diferită - să-i priveze pe moldovenii de identitatea lor. Să forțeze valorile lor europene, să dilueze cu ele tradițiile locale, să-i tragă în creșa lor și, după ce le-au spălat creierul, să poată încerca să îndrepte gândurile zombificaților împotriva rușilor", a declarat Karamalac. (point.md, 2023).

Prin urmare putem constata că identitatea devine un subiect al retoricii de război. Problema identitară are o istorie în Republica Moldova și polemicele asupra acesteia sunt de durată. Identitatea moldovenească este un fenomen complex. Spre deosebire de ucraineni care au fost împărțiți în pro-ruși și naționaliști pro ucraineni, în Republica Moldova divizarea identitară este mai largă.

Abordări asupra identității le găsim într-un mod inedit chiar pe pereții clădirilor din Chișinău. Astfel pe străzile Chișinăului putem citi pe edificii: "*Basarabia pământ românesc, Sunt moldovan -grăiesc moldovenește... Ce ai de pierdut fără hotarul de la Prut? Вместе мы едины и непобедимы. Кишинев -русский город*" etc.. Acesta este primul strat comun și vizibil al problematicei identitare.

O altă latură este cea mediatică, dat fiind faptul că presa este un instrument al forțelor politice și un mijloc prin care se inoculează anumite teze și narațiuni. Este dovedit faptul că valorile, care creează imaginea și modelului cultural identitar sunt construite, schimbate și replicate într-un spațiu construit prin mijloace de comunicare în masă, printre care presa are un rol considerabil.

Însăși ziariștii subliniază importanța acestor subiecte identitare ca fiind foarte emotive: *“Mama, patria, pământul strămoșesc, familia tradițională, războiul, Dumnezeu, tradițiile – sunt doar câteva dintre cuvintele sensibile folosite de propagandiști pentru a agita populația și a diviza societatea”* - subliniază V. Călugăreanu.

În mass-media este menționat faptul că subiectul identitar a populației din R.M. este tratat în contextul geopolitic și se arată că populația Moldovei este prinsă între rădăcinile sale românești și trecutul său sovietic și dispozițiile propuse, nu a dezvoltat o identitate națională independentă. Se profilează curente antagoniste: unul care păstrează o nostalgie față de Uniunea Sovietică și altul care speră că Uniunea Europeană și NATO vor apăra o națiune civică.

Presa care promovează identitatea pro rusă și sovietică propagă sistematic ideea că legăturile dintre „poporul moldovenesc” și cel rus sunt mult mai adânci și vechi, decât oricare alte legături cu Europa. De aceea, istoria reinterpretată și oficializarea limbii ruse sunt principalele strategii de implementat pe termen mediu în republică. În acest segment al presei se pune accentul pe o serie de evenimente simbolice, a căror interpretare nu poate fi pusă în discuție. Evident că locul central îl ocupă „Marele Război pentru Apărarea Patriei” (sărbătorit pe 9 mai și suprapus cu un alt eveniment simbolic – Ziua Europei) reinterpretarea celui de-al doilea Război Mondial, este calificată, ca fiind „încercare de modificare ale granițelor stabilite în urma războiului” și de „reabilitare a criminalilor de război”. Contestarea războiului pentru Apărarea Patriei, a rolului de eliberatori ai sovieticilor este o trădare, indiferent de ce parte a frontierei ruse te-ai afla. Ocuparea Basarabiei de către URSS este o narațiune alternativă, dușmănoasă și revanșardă pentru Kremlin. Identitatea slavă și ortodoxă este comună poporului moldovenesc și rus. Acestea sunt principalele narrative în presa de acest gen. În materialele presei partidului socialiștilor se minimalizează identitatea poporului autohton și se exagerează rolul alolingvilor: Rusia – „Moldova, tot timpul, a fost un stat multinațional. În acest an, marcăm 25 de ani a stătalității moldovenești. Dar ce fel de stat construim noi? În baza cărui concept? Nu există un asemenea concept. Noi studiem istoria altui stat și încercăm să interpretăm evenimentele de acum 200 de ani în context contemporan. Sunt profund indignat atunci când evenimentele tragice din trecutul nostru istoric încep să fie folosite în tot felul de jocuri politice așa cum s-a întâmplat cu decretul președintelui Timofti cu privire la instituirea Zilei comemorative a victimelor stalinismului», a declarat istoricul și politologul Boris Șapovalov. (Comunist, 2016)

Alt curent al problemei identitare este moldovenismul cantonat ca hotar despărțitor de românism. Un ultim exemplu este un material de pe site-ul moldovenii.md: "De ce nu sîntem români sau romanizarea – o aberație colosală. Filmul "Dacii – Noi dezvoltări", aduce noi argumente menite să demonstreze de ce noi, urmașii dacilor, nu trebuie să ne numim români, adică să preluăm un nume nefiresc, care derivă din numele cotropitorilor Daciei și să ne dezicem de numele nostru istoric de moldoveni (moldovenii.md)

Un șir de ziare și situri din spațiul mediatic moldovenesc publică discursuri despre criza valorilor sociale, morale din Occident, teorii ale conspirației, intrigi din jurul lui George Soros sau Bill Gates. Acestea sunt utilizate pentru a discredita identitatea europeană și a confirma "imoralitatea democrației" și sunt și un ș spațiu pentru a exorciza tot ceea ce înseamnă valorile identitare și civice occidentale¹.

Mass-media de limbă rusă promovează ideea identității naționale excepționale a rușilor, mândrie și teze referitoare la faptul că ce fac ei și guvernul rus este cu siguranță corect pentru că acest lucru se face în numele măreții identități naționale ruse. Rușii trăiesc într-o țară măreață. Dar pentru popoarele care sunt în afara Rusiei scopul media este exact inversul: demolarea identității și unității naționale. O pârghie mediatică eficientă este inducerea unei stări de nihilism a oamenilor în raport cu propria istorie, când se spune că țara lor e mică, iar ei nu pot face nimic de unii singuri.

Ideea identitară națională este gândită și în plan filosofic ce către membrii clubul Izborsk din Republica Moldova, filială clubului Izborsk din Rusia. Organizație ce este finanțată de administrația de la Kremlin. Date dovedite că în 2015 și 2016, clubul a primit granturi prezidențiale, în valoare de 10 și respectiv 12 milioane de ruble rusești. Pe lângă asta, de exemplu în 2016, alte organizații conduse de membrii clubului au primit și ele granturi de la stat în valoare totală de 33 milioane. Grantul de 10 milioane, cel din 2015, a fost acordat pentru a explica ce înseamnă lumea rusă. În cadrul proiectului, membrii clubului au realizat mai multe evenimente în Republica Moldova. Aici merită menționată viziunea lui Aleksandr Dughin, care, spune că rușii și românii sunt legați printr-o sumedenie de lianți.

Această afirmație a fost făcută în contextul legăturilor dintre ruși și moldoveni, iar Dughin a susținut că moldovenii și românii sunt un singur popor, român sau moldovean. Un membru important al clubului este Iurie Roșca, care este călăuză lui Dughin în România. Potrivit unui editorial publicat de Iurie Roșca, "Clubul Izborsk" a venit în Moldova pentru a crea o platformă pentru elaborarea "Ideii Naționale". Roșca a formulat public câteva teze care stau la baza proiectului național, gândit de membrii clubului. Astfel, proiectul este creat în jurul ideii de apartenență a populației Republicii Moldovei la ortodoxie, Moldova fiind văzută ca partea a civilizației răsăritene. Alexandr Dughin și Iurie Roșca au lansat cartea „Destin eurasiatic” în aprilie 2017. Conform acesteia Moldova trebuie să încheie un parteneriat strategic cu

¹ vezi analitică de pe site-urile www.noi.md.

Rusia și să-și închidă hotarele pentru investitorii străini. Autorii care fac parte din acest club percep Moldova ca o colonie a Occidentului și promovează ideea că independența țării poate fi restabilită doar prin înlăturarea rețelei de influență străină.

În proiectul de țară propus de aceștea este inclusă și neutralitatea permanentă, dar și susținerea unei ordini mondiale multipolare, întemeiată pe afinități de natură civilizațională ale țărilor și popoarelor slave, ceea ce este una din principalele teze propagandistice ale clubului Izborsk. Filiala clubului din Moldova și-a publicat materialele pe site-urile televiziunii RTR Moldova. Ideologii clubului Izborsk văd România ca parte a proiectului eurasiatic. Tezele clubului Izborsk subliniază că unitatea acestui popor (român) nu trebuie să fie contrapusa Identității rusești.

Potrivit lor problema basarabenilor nu constă în faptul că ei sunt forțați să aleagă între România și Rusia, ci în faptul de cine românii și moldovenii își leagă viitorul: de elita liberală, globalistă, Locul societății româno-moldovenești va fi printre țările care aleg propria identitate, conservatorism, tradițiile, familii tradiționale și valori religioase face referință la proiectul eurasiatic rus. Deopotrivă cu aceste idei, care sunt propagate în presa de expresie rusă și cea afiliată partidului socialiștilor sunt exprimate și atitudini nihiliste în raport cu identitatea națională. Folosindu-se de libertatea de exprimare se găsesc posibilități de a distribui narațiuni cu apeluri la inutilitatea discuțiilor asupra identităților naționale. Astfel sunt create conflicte mentale, în care individul se pierde.

Mass-media este un instrument, care formează atitudini și deși nu reușim să calculăm exact în ce măsură ea formează sentimentele totuși menționăm că grupul etnic majoritar consumă mass-media predominant în limba română, dar exprimă în același timp o preferință și pentru mass-media în limba rusă. De cealaltă parte a spectrului, minoritățile naționale consumă în mare parte mass-media în limba rusă și, într-o măsură mult mai mică, conținut media realizat în limba română sau în limba lor maternă. Astfel societatea este supusă unor tensiuni identitare, antrenare în discuții interminabile și într-o mișcare fără sens.

Situația actuală cere noi abordări și soluții pentru a înlătura aceste confuzii identitare, care influențează dezvoltarea politică Republicii Moldova și pentru a crea o solidaritate în societate

Discursul academic consacrat problemei identitare este la fel divizat și contradictoriu politizat și conflictual. Istoricii perioadei sovietice și nu numai au încercat prin promovarea teoriei moldovenismului să dea "o expresie distorsionată originii și profilului etnolingvistic al basarabenilor, s-ai decupeze și să-i singularizeze din peisajul general românesc" (Burlacu, 2016, pp.58-91), dar și au reușit. Lucrările istoricilor sovietici aveau la bază ideile despre locul hotărâtor al slavilor în identitatea moldovenească drept argumente au servit dogmele despre rolul decisiv al elementului slav în formarea poporului moldovenesc, misiunea eliberatoare a Rusiei în raport cu poporul moldovenesc și alte popoare de sub jugul

turcesc, caracterul legitim și firesc al eliberării și alipirii Basarabiei la Rusia” prosperarea Basarabiei. după alipirea la Rusia etc.

Zeci de istorici după anul 1989 au realizat un nou demers științific asupra problemelor identitare ale moldovenilor. Studii care au demonstrat identitatea românească a basarabenilor prin cercetări fundamentale elucidând temele de genocid național, foamete, politică sovietică de dictat față de statul român, represalii și deportările, colectivizarea forțată, formarea unei intelectualității noi, îndoctrinarea ideologică a populației, problema minorităților naționale, promovarea în forță a teoriei staliniste de popor moldovenesc, distinct de națiunea română. Studiul Elenei Siupiur este important prin faptul că demonstrează că aflusul de elemente alogene în calitate de forțe etnice și sociale noi educate în spiritul intoleranței ideologic imperiale și național coloniale au contribuit la deteriorarea echilibrului moral național din Basarabia și la degradarea relațiilor interetnice. Acest fenomen a contribuit la estomparea memoriei colective istorice și a condus la acreditarea ideii că aici ar fi vorba de un spațiu al nimănui a fostului imperiu rus la care sovieticii aveau drept de moștenire, oricum nu un spațiu al majorității românești căci memoria românească a acestui spațiu fusese interzisă și distrusă,,(Ibidem, p.75).

Cercetările argumentate ale istoricilor din anii 2000 nu a oprit pe unii de a continua demersul anti științific asupra identității românești și a persevera de a impune o agende de discuții inutile asupra identității. Ei au continuat falsurile și au recurs la reconstruirea dogmelor, la denaturări hazardate și detalii inutile pentru a dovedi că moldovenismul este opus românismului. (vezi istoria lui V.Stat.) Savanții inclusiv cei străini au menționat că Republica Moldova a rămas printre puținele țări din estul Europei în care există dispute între elitele politice și culturale referitoare la tema identității naționale. ”Doar în Moldova mai există o distincție clară între grupuri puternice ai căror membri au păreri divergente cu privire la problema fundamentală a sensului apartenenței la un grup etnic ce dă numele țării”. Vedem clar că o temă inutilă este vehiculată pentru o dispută sterilă în societate.

Unele articole ale politologilor abordează și ele identitatea națională de exemplu sunt autori ce critică finanțarea din partea guvernului român a presei din Basarabia și ajutorul dat elitelor culturale ale Republicii Moldova. Concluzia asupra acestui compartiment este că discursul academic este contradictoriu, fapt ce poate fi apreciat pozitiv pentru o dezbatere științifică. Dar diferența este că în cazul Republicii Moldova politicul dictează agenda discuțiilor asupra identității naționale, și întâmplător sau nu schimbarea guvernării aduce și modificări în abordarea fundamentală asupra subiectului identitar.

Un alt element esențial al identității naționale îl prezintă limba statului. Construirea identității culturale are loc prin acceptarea sau respingerea unor norme, valori, semnificații, care poate fi realizată în cadrul interacțiunii față în față dintre indivizi. Limba română ar putea să unească cetățeni din RM și crea o identitate

comună bazată pe sentimentul civic, limba română ar putea să devină un veritabil mijloc de comunicare interetnică în societate. Însă și aici intervin "detalii" și anume lichidarea Departamentului care răspundea de implementarea legislației lingvistice a dus la faptul că necunoașterea și neglijarea limbii române a devenit o practică cotidiană. Spiritul tolerant și excesiv de conciliator față de cei ce nu știu și nu vor să cunoască limba oficială a statului Republica Moldova a adus prejudicii imaginii și rolului limbii române în societate și a acutizat divergențele dintre cetățeni. Astfel cetățeni care nu cunosc limba de stat dau vina pe autoritățile și nu pe nedorința lor de a cunoaște limba de stat. Datele sondajelor ilustrează acest fapt.

Ați spus că nu cunoașteți foarte bine limba de stat.

În opinia Dvs., care este cauza? -

Calitatea predării limbii de stat în școli nu este suficientă.

Complet de acord sunt 30% de moldoveni, 16% de români, 10% de ruși 9% de ucraineni 13% bulgari 7% găgăuzi

De acord 35% de moldoveni 27% de români, 30% de ruși 32% de ucraineni 23% bulgari 22% găgăuzi

Cauza necunoașterii limbii are la bază atitudinea. Astfel la întrebarea:

Ați spus că nu cunoașteți foarte bine limba de stat. În opinia Dvs., care este cauza?

Nu am nevoie să o cunosc. Complet de acord 5% Moldovean 10% Român 4% Rus

De acord 23% de moldoveni, 15% , ruși 14% ucraineni.

Menționăm însă că totuși o parte a minorităților naționale recunosc necesitatea studierii limbii române astfel numărul acelor care nu sunt de acord cu această afirmație este de 39% din numărul etniei ruse și 42% de ucraineni.

Nivelul predispunerii de a învăța limba de stat este moderat. Doar patru din zece minorități etnice ar dori să o învețe, și în mare parte doar dacă lecțiile ar fi oferite gratuit.

Politica educațională irațională a minoritarilor etnice în Republica Moldova a fost cercetată și s-a menționat că reprezentanții acestor minorități continua să studieze, începând de la învățământul preșcolar și până la cel universitar, doar în limba rusă, limba română fiind doar la nivel de disciplină, predată de două sau de trei ori pe săptămână, iar limba lor maternă, în mare parte, nu este studiată deloc.

Potrivit studiilor, doar în 20 la sută din școlile minorităților etnice se studiază preponderent în limba maternă. Impactul politicilor educaționale actuale pentru ucraineni, bulgari, romi, găgăuzi este de așa natură că avem un cetățean al cărui grad de posedare a limbii române este atât de inferior, încât, deseori, nici nu se pot încadra în spațiul public, rămânând izolați (Caraman, Mândru).

În mare parte, politicile educaționale privind minoritățile etnice sunt elaborate nechibzuit și totalmente contrar practicilor europene, din care cauză are de suferit bugetul țării. Situația în care unii etnici minoritari consumă banii statului fără a intra în coliziune cu viziunile acestuia și fără a fi loiali lui aduc doar pierderi suplimentare

Republicii Moldova. Minoritarii ar trebui sa înțeleagă că, în prezent, în Moldova sunt peste 70 la sută de români (Ibidem). Acest deziderat a rămas fără răspuns din partea guvernului controlat de partidul socialiștilor.

Efectele negative ale politicii educaționale sunt că minoritățile etnice nu se identifică cu construcția politică a Republicii Moldova și au un grad de loialitate mult mai mic față de acest stat. Astfel aceste persoane nu sunt cetățeni activi. Un alt aspect negativ este distanțarea dintre grupurile etnice existente și populația majoritară. Problema concordiei identitare este mult influențată de situația geopolitică. Confirmarea o găsim și în sondaje. Majoritatea populației crede că societatea moldovenească este divizată în funcție de orientarea geopolitică.

Credeți că societatea moldovenească este divizată în funcție de: Orientarea geopolitică?

Total de acord 23% moldoveni ,53% români , 36% ruși , 40% ucraineni.(Ibidem).

Acest haos din lumea mediatică, politică și academică se răsfrânge asupra dispozițiilor din societate. Oamenii ce nu au o identitate clară, nu au o idee de ce ar apăra un stat.

Astfel, în luna martie 2022 când a început agresiunea crâncenă a Federației Ruse împotriva Ucrainei la conferința științifică de la UPS I. Creangă au fost aduse date, care trezesc o considerabilă îngrijorare: adolescenții 18 ani la întrebarea în caz dacă începe războiul ce ar face răspunsul este următorul:

În caz de s-ar începe războiul, 59,7% ar prefera să se refugieze, 12,3%, nu știu cum ar proceda și doar 28,0% s-ar decide să apere patria. Prin urmare, securitatea statului este pus în primejdie concluzionează autoarea.

Sursa: <http://dir.upsc.md/8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/3678/CConf-UPSC-25-03-2022-V1-p193-201.pdf>, pp200

Datele sondajului efectuat de IPN din Republica Moldova demonstrează aproximativ același "scor" și anume că cetățenii sunt absolut debusolați .

În cazul în care Federația Rusă ar ataca Republica Moldova, ce ar trebui să facem?

Să apărăm țara cu armele în mână 33,8%

Să ne predăm necondiționat, pentru că nu ne putem apăra în fața Federației Ruse Trebuie să fim neutri 29. %

Să ducem tratative 9,7%

Să cerem ajutor pentru a ne apăra 2.1%

Țara Rusia nu va ataca Moldova 6,7%

Alta 2,%

Nu știu 16 % (!)

Sursa: IPN, 2023, https://www.ipn.md/storag/ckfinder/files/Sondaj%20CBS-AXA_WD_ianuarie%202023_ro.

Astfel este confirmat faptul că narativele: Moldova este săracă, coruptă nimeni nu are nevoie de ea, Moldova nu are identitate, este a "nimănui" au avut rezultate. Crearea haosului în societate duce la faptul că proprii cetățeni nu pun problema de a apăra țara și chiar nu apără țara. Rezultatele obținute, confirmă ideea că identitatea națională și culturală este influențată și depinde de societate, de mediul cultural în care trăiesc oamenii. Forțele politice, mass-media care se află în zona de influență rusă propagă mesaje ce au drept scop minimalizarea rolului identității românești, induc ideea că moldovenii sunt diferiți de poporul român, componenta multinațională este covârșitoare iar identitatea națională nu are importanță, moldovenii au o limbă proprie diferită de cea română, țara este mică și neînsemnată.

În viziunea noastră se impune necesitatea implicării instituțiilor din țară în educația cetățenilor, în formarea și consolidarea identității care ar avea la bază spiritul civic și un sentiment național al apartenenței la un stat. Aria educațională în cadrul obiectului din școli "Educația pentru societate" are drept scop promovarea atitudinilor de toleranță, identitățile multiple, înțelegerea interetnică, lucruri benefice. Dar tema patriotismul se află în umbră. Desigur, o discuție despre identitate, despre rolul politic al naționalismului, ar trebui purtată cu grijă, ținând cont de problemele secolului al XX-lea. Dar noi avem azi nenorocirea secolului: XXI cel mai grav război din Europa secolului XXI.

Aceste fenomene au loc în condițiile fortificării identității imperiale rusești, identitate diseminată fără jenă în spațiul public din RM. Acest fapt este menționată printre altele de publiciști din Rusia. Asistăm la o recidivă teribilă a rasismului post-imperial, pentru care, pe teritoriul pe care Puștini îl consideră „al său” din punct de vedere istoric, nu pot exista decât națiuni subordonate, inferioare, cu care nu porți un dialog, nu construiești relații de vecinătate. Le oferi oblăduire sau le dai ordine. Soarta lor le este scrisă de altcineva decât ei înșiși (Serghei Lebedev). Identitățile culturale ruse nu se discută ele sunt unitare și apărate în Republica Moldova și de numeroase organizații non guvernamentale.

Astfel putem enumera organizațiile etnoculturale ale rușilor din Moldova: *Comunitatea Rusă din Republica Moldova; Congresul Comunităților Rusești din Republica Moldova; Centrul de Cultură Rusă din Republica Moldova; Asociația Femeilor „Россиянка”; Mișcarea Obștească „Unitatea Spirituală Rusă”; Liga Tineretului Rus din Republica Moldova, Organizația Obștească „Rusi”; Asociația Scriitorilor Ruși din Republica Moldova; Asociația Pictorilor Ruși din Republica Moldova “M-ART”.*

Sunt și numeroase organizații care apără drepturile rusolingvilor: *Organizația pentru Apărarea Drepturilor Slavilor “Vece” din Republica Moldova;. Asociația Lucrătorilor Medicali “N. Pirogov” din Republica Moldova; Centrul de Cercetări Interetnice din Republica Moldova; Asociația Colaboratorilor Aolingvi (vorbitori de limbă rusă) din instituțiile de învățământ și de știință din Republica Moldova;. Asociația Colaboratorilor (Angajaților) din Instituții de Învățământ Slavone;. Societatea Culturală Interetnică și de Protecție a Drepturilor Omului “Conciliere – Soglasie” din Republica Moldova;. Centrul de Caritate*

pentru Refugiați; Organizația Obștească „Compatrioți”; Asociația Obștească „Plai înfloritor”. Organizațiile de acest fel ar trebui să promoveze interesele civice ale conaționalilor și nu a intereselor naționale. Astăzi, Federația Rusă finanțează peste 100 de organizații, instituții media, formatori de opinie și partide din Republica (Mogîldea, 2022, pp 21). Organizațiile neguvernamentale de orientare prorusa fortifică sentimentele indentare ruse și nu contribuie la integrarea rusolingvilor în spațiul cultural al Republicii Moldova.

Concluzii

În spațiul public al Republicii Moldova prin acțiuni politice, mediatico-propagandistice și lipsa politicilor educaționale s-a reușit să fie scindat poporul în moldoveniști și românofili, să fie confiscat sentimentul de identitate și patriotism, astfel scopurile războiului hibrid dus de Federația Rusă în RM de a minimaliza sentimentele identitare a fost realizat. În aceste acțiuni a fost utilizată metoda inducerii temelor false, publicarea informației incorecte, crearea unor agenți de influență. Datele prezentate arată că presa partidelor pro-ruse este foarte activă în propagarea identității afiliate slave și neagă identitatea românească. Cercetările istoricilor care susțin ideile identitare de sorginte moldoveniste sunt direct sau indirect într-o legătură cu partidele pro-ruse din RM. Acțiunile din spațiul public al Republicii Moldova au avut un anumit rezultat, care este observat și de experți: din păcate, astăzi unul din grupurile țintă care a căzut victimă a acestui război (nr. hibrid) este populația Republicii Moldova. Nu atât guvernarea, nu atât instituțiile care conduc statul, ci mai degrabă populația, pentru că statul agresor (nr. Federația Rusă) dorește să influențeze gândirea, deciziile, opțiunile de vot ale populației.

Scopurile războiului hibrid de a diviza populația după criteriul identitar și de a forma sentimentul de neîncredere în conducători prin sublinierea faptului că aceștia din urmă nu respectă o identitate locală a fost atins.

BIBLIOGRAFIA

Războiul hibrid. Perspectiva conceptuală rusă - Revista Intelligence (sri.ro). <http://intelligence.sri.ro/> o/<http://intelligence.sri.ro/> (consultat la 3 mai 2023)

UNGUREANU, Veaceslav (2017), Dimensiunea teoretică a conceptului războiul hibrid. In: Mediul strategic de securitate: tendințe și provocări. Chișinău, Republica Moldova: Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, 2017, pp. 308-320. ISBN 978-9975-3174-2-9

Ruslan ȘEVCENCO: <https://www.limbaromana.md>

Elena Negru, Doctor habilitat în istorie: Confuzia identitară a populației din R. Moldova reprezintă o problemă de securitate națională (ziarulnational.md) <https://ziarulnational.md>

Фурман Дмитрий, Научные тетради (2012), 11, Москва. Издательство: Политика, 1998. стр.90-120

Ioana Crețu, Războiului hibrid al Rusiei împotriva Moldovei are un singur scop - cultivarea unei identități moldovenești separate de cea românească .în Timpul , 23 iunie 2022.

Посол Украины в США: «Украинская культура является для России военной целью» (golosameriki.com), golosameriki.com /a/ ukraine-culture/6991976.html, (Карамалак: Речан - это не про экономику.Речан "безопасник"<https://point.md/ru/novosti/politika/karamalak-rechan-eto-ne-pro-ekonomiku-rechan-and-34-bezopasnic>16 februarie 2023).

Șapovalov Boris, (2016), Nașa istoria în "Comunist" 20 VI 2016, moldovenii.md/md/section/475, De ce nu sîntem români? (moldovenii.md).

Burlacu Valentin (2016), Impactul anului 1812 în istoriografie: între discursul identitar românesc și promovarea moldovenismului, în: Revista de istorie a Moldovei nr.4, Chișinău, 2016, ISSN 1857-2022 2016, pp58-91

Caraman Iurie, Mîndru, Valeriu. (2017), Minoritățile etnice în contextul socio-cultural din Republica Moldova. In: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2017, nr. 2(174), pp. 128-136. ISSN 1957-2294., conf-UPSC-25-03-2022-V1-p193-201.pdfpp200, https://www.ipn.md/storag/ckfinder/files/Sondaj%20CBS-AXA_WD_ianuarie%202023_ro.

Serghei Lebedev, Despre identitatea rusă Acest articol a apărut în presa internațională (în Le Monde din 3 martie a.c., în: Neue Zürcher Zeitung din 5 martie a.c., <http://www.bri.gov.md/files/files/Lista%20organiza%C5%A3Iilor%20etnoculturale-%20septembrie%202019.pd>

Sterpu Vladimir, Politica de securitatea a republicii Moldova în contextul amenințărilor și războiaelor hibride. Moldhttps://soros.md/wp-content/uploads/2022/07/9_Studiu-de-politici-publ-Am-si-Razb_final_compressed.pdf, pp 21

Mogildea Veaceslav, (2023), Ce este un război hibrid și cum afectează Republica Moldova <https://mediacritica.md/podcast/>.

Radu Moldovan *

GEOPOLITICĂ ÎN SUD-ESTUL ENERGETIC AL UNIUNII EUROPENE

CZU: 327:911.3:620.9(4-12):061.1 EU DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12759408>

Abstract

The ferocity of rivalries between the main actors of the world scene interested in ensuring their own progress and preserving the national "brand" is linked to natural resources, a ferocity that can be defined by the very dependence on them. This procedure is manifested by the involvement of the political-decisional factor in influencing the safety of the construction and the transport of fuels from producers to the outside.

Keywords: *geopolitică, energie, ansamblul geopolitic sud-est european, Uniunea Energetică, piața energiei, resursele naturale, strategia UE, securitate energetică.*

Sfârșitul Războiului Rece cu ale sale prelungiri polemologice, după 1989, cum ar fi: conflictul din fosta Iugoslavia, conflictul din Caucaz sau conflictul din Ucraina, unele fiind înghețate, altele aflându-se în derulare, a însemnat și o redefinire a domeniului Relațiilor Internaționale. Acest fapt a presupus modificări teoretice, determinate de noile evoluții care reprezintă, de cele mai multe ori, catalizatorul tuturor surselor de insecuritate/instabilitate care fac din Terra politică, o mare tablă de șah (Brzeziński, 2000), conform lui Zbigniew Brzezinsky, a cărei miză este foarte strânsă pentru competitori.

Prefacerile care sunt încă în derulare, impun o analiză detaliată asupra cauzelor, evenimentelor, fenomenelor și proceselor ce dau consistență studiului întreprins. Prin aceasta, domeniul Relațiilor Internaționale permite o evaluare a sa dintr-o perspectivă mai largă și mai complexă ce presupune folosirea conceptelor și principiilor noi care manifestă adaptabilitate la situațiile create. În acest sens, geografia, spre exemplu, are, din nou, capacitatea de a se pronunța asupra problemelor lumii contemporane, de a interoga trecutul din care aceste probleme își extrag seva. În schimb, geopolitica contemporană este denumită și geopolitica restructurării lumii. Acest tip de știință se definește și se transformă în rând cu evoluțiile din cadrul omenirii. Geopolitica contemporană reflectă asupra problematicilor politice, economice, sociale, etc. ale zonelor, perimetrelor, arealurilor. Acestea, prin pozițiile geostrategice de care dispun sau pot dispune la un moment dat, pot ridica analize serioase de politică și economie planetare.

* Doctor în Relații Internaționale (disciplina □ Geopolitică), Expert – SNTGN ‘‘Transgaz’’ SA, Mediaș, România, radumoldovaninfo@yahoo.com

Termenul de geopolitică a fost creat de suedezul, Rudolf Kjellen, în 1899, reputat politolog pangermanist. Conceptul a avut o ascensiune fulminantă în perioada interbelică, constituind sursa de bază a teoriei și practicii politicii europene, în special, în timpul celui de-al treilea Reich. Deoarece geopolitica a fost asociată și la finele Războiului Rece, cu justificările expansioniste ale oricărui actor politic hegemonic sau cu astfel de obiective, această știință a fost abordată circumspect. Însă, cazuistica diplomatică a ultimilor 30 ani, a demonstrat că poate fi abordată/înțeleasă, în mare măsură, prin intermediul geopoliticii, motiv pentru care reputația acestei discipline a comportat realizări și succese în mediile de analiză și cercetare.

Geopolitica este o reflecție asupra aspectelor spațiale ale acțiunii politice. Geopolitica cuprinde două trăsături definitorii, legate de context. Prima trăsătură definitorie provine din contextul interbelic, când geopolitica nu lua în calcul evoluția actorilor. Ea își profilează interesul asupra spațiului și teritoriului în viața internațională. Pornind de la viziunea renană, s-a observat cât de influente sunt tradițiile naționale asupra concepțiilor pe care popoarele și politicienii și le fac asupra limitelor legitime ale teritoriilor lor (Renan, 1882).

Cea de-a doua trăsătură definitorie reformează știința geopoliticii în conformitate cu cerințele actuale. Ea include atitudinile actorilor care se desfășoară pe scena internațională (politicieni, diplomați, militari, organizații nonguvernamentale/guvernamentale, opinia publică). Geopolitica actuală analizează calculele acestor actori pentru a afla motivele ce-i determină pe aceștia să acționeze. Reflectă eterogenitatea spațiului, condițiile naturale, istoria, religia, diversitatea etnică. Studiază obiectivele care susțin cooperarea ori destinderea relațiilor, dar și care țin de utilizarea forței sau abilității.

Principiul evoluției, în sine, presupune o abordare complementară a geopoliticii cu alte domenii de activitate, necesare în definirea rolului actorilor pe scena internațională. Geopolitica pune accentul pe echilibrul intern al statului, explorează raportul dintre populare și extindere, precum și coordonatele pe care trebuie să le urmeze politica sa externă. Statul, ca să existe, are nevoie de resurse suficiente, să-și creeze debușee pentru accesul la resursele care îi lipsesc și să-și permită susținerea unei economii de producere, desfacere și consum.

Reflecția geopolitică a actorilor politici este stimulată de perioadele de criză sau de conflict. Reprezentările geopolitice își construiesc structura în funcție de:

- evoluția puterii;
- raporturile existente între popoare și mediul în care trăiesc;
- progresul tehnicilor de producție ce promovează creșterea nivelului de viață și reformează alte domenii de activitate.

Absența Relațiilor Internaționale nu semnifică sfârșitul istoriei, ci face posibilă o reinterpretare a intereselor geopolitice ale statelor datorită fie schimbărilor teritoriale, fie celor politice, la nivel regional și/sau internațional. Știința geopoliticii este un termen la modă. Dincolo de aceasta, geopolitica reprezintă instrumentul și oferă

cadrul teoretic explorării aspirațiilor și idealurilor actorilor politici, care dublate de analizarea aspectelor spațiale ale acțiunii politice, de proiectele și calculele pragmatice ale acestora, ajută la înțelegerea traiectoriei politicii internaționale în dominarea spațiului ca sursă vitală exercitării hegemoniei/supremației mondiale.

Reconfigurarea ordinii mondiale implică reanimarea unor ansambluri geopolitice și/sau apariția unora noi, pe scena politică internațională, ansambluri la care o contribuție importantă și-au adus-o procesele și fenomenele cu care actorii politici operează la nivel mondial. Dispariția unor ansambluri politico-diplomatice de pe scena politică internațională și substituirea lor cu entități ex-componente a condus fie la apariția unor ansambluri noi, fie la reanimarea celor vechi. Indiferent de situație, contribuția importantă la generarea acestor realități și-au adus-o procesele și practicile cu care și în baza cărora operează actorii politici pe scena mondială.

Un astfel de ansamblu este cel al sud-estului Europei care cuprinde atât state membre, cât și state non-membre ale Uniunii, dar, cel mai important lucru este că ansamblul se constituie și din părți constitutive ale unui ansamblu implozat (fosta Iugoslavie), alături de piesele politice care au susținut, voit sau nevoit, funcționarea unei ideologii aproape trei sfert de secol – socialismul (comunismul). La o primă vedere, totul pare în regulă, însă, o introspecție asupra întregii regiuni ne dezvăluie o realitate mozaicată ca urmare a fragmentării intereselor naționale peste care se suprapun cele externe și care generează o interdependență a secțiunilor ce definesc arealul de o complexitate aparte, complexitate care se reflectă în leadership-ul diplomației regionale. În ceea ce privește leadership-ul și sud-estul Europei, vorbim despre: Uniunea Europeană, Turcia, China, Statele Unite și chiar Rusia, în ciuda faptului că cea din urmă pare mult slăbită din cauza conflictului cu Ucraina, de așa manieră încât să-și mai exercite influența în interiorul ansamblului sud-est european.

Mai mult, în cazul de față, vom vorbi despre rolul energiei și impactul său asupra nu doar a relațiilor dintre statele lumii, ci și asupra dezvoltării societății umane, în vederea abordării și adaptării la provocările unei lumi tot mai globalizate. Energia a fost, este și va rămâne fundamentul existenței și funcționării, ca actor politic internațional, al Uniunii Europene (UE), prin însăși instituția sa reprezentativă – din punct de vedere politico-diplomatic – Comisia Europeană (CE). De la debutul său, din 1952, când s-a înființat Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului (CECO) și 1957, Comunitatea Europeană a Energiei Atomice (CEEA), ansamblul european a perseverat, timp de o jumătate de secol, în a creiona și contura multiple strategii în vederea creării unei piețe interne energetice care să permită libera circulație a energiei în Uniune.

Ideea instituirii unei Uniuni Energetice, încă din anii '90, a evidențiat tendința Bruxelles-ului de a promova și asigura securitatea în aprovizionarea cu gaze naturale (și nu numai), implicând și o rețea pan-europeană de transport cu ramificații strategice către sursele de aprovizionare, precum și o politică protecționistă de marketing și

comercializare a cantităților achiziționate, în baza contractelor internaționale, către sectoarele de activitate care susțin dezvoltarea economiei europene, dar și către consumatorii casnici europeni. Însă, tot acest parcurs urmat de către componentele domeniului energetic a destructurat caracteristicile tradițional-valabile ale sistemului climatic de pe Terra, așa încât consecințele afectează, din mers, relațiile sociale cu răsfrângere în mediul: diplomatic, politico-decizional, de afaceri, cultural, sportiv, etc.

Cochetarea cu ideea înființării Uniunii Energetice focusate pe o politică a cercetării, comprehensiunii și abordării schimbărilor climatice s-a transformat în realitate, în ultimii ani. Cadrul legislativ inițiat și propus de către Comisia Europeană, în acest sens, din 2015 încoace, se regăsește în strategia privind Uniunea Energetică, acolo unde, în baza celor cinci dimensiuni ale sale, este conferit și cadrul privind realizarea acestei posibilități. Dintre numeroasele acte juridice și inițiative ale CE, spicuum, aici, "Pachetul privind o energie sigură și curată pentru toți europenii", document ce tratează problematicile în materie de energie, inclusiv pe cele privind schimbările climatice.

Pentru a ne contura o privire de ansamblu asupra funcționării Uniunii Energetice, este necesară o scurtă prezentare a celor cinci dimensiuni:

- Dimensiunea privitor la eficiența energetică definește termenul drept "o sursă de energie în sine" și susține membrii politici comunitari (în principal, statele) în a acorda importanța politicilor privind eficiența energetică, astfel încât acestea să asigure reducerea dependenței de importurile de energie, în vederea diminuării emisiilor și scăderii valorice a facturilor la energie;
- Dimensiunea privitor la securitatea energetică, solidaritate și încredere se fundamentează pe diversificarea surselor de energie, a furnizorilor și a rutelor de transport, pe colaborarea dintre statele-membre, coroborată cu o mai mare transparență privind contractele de aprovizionare cu gaze;
- Dimensiunea legat de crearea unei piețe interne a energiei complet integrate ce urmărește operarea liberei circulații a energiei în UE, prin intermediul unei infrastructuri corespunzătoare și lipsite de obstacole sau reglementări;
- Dimensiunea în ceea ce privește decarbonizarea economiei care rezidă din politica Uniunii Energetice referitor la schimbările climatice și are drept obiectiv a plasa UE pe primul loc mondial vizavi de utilizarea energiei din surse regenerabile;
- Dimensiunea ce sprijină cercetarea, inovarea și competitivitatea, susține realizarea de progrese notabile în privința tehnologiilor energetice nepoluante și generatoare de emisii scăzute de dioxid de carbon (Comisia Europeană, 2015).

Strategia UE vizavi de sectorul energetic și al schimbărilor climatice se fundamentează pe două politici congruente referitor la așteptările privind schimbările climatice: atenuarea și adaptarea. Atenuarea, conform definiției oferite de

documentele Grupului Interguvernamental privind schimbările climatice, reprezintă abordarea cauzelor ce stau la baza schimbărilor climatice prin reducerea sau limitarea emisiilor de gaze cu efect de seră și prin dezvoltarea mijloacelor naturale de absorbție a gazelor cu efect de seră. Adaptarea, conform aceluiași documente, urmărește anticiparea efectelor schimbărilor climatice și luarea unor măsuri adecvate, în vederea prevenirii sau reducerii la minimum a eventualelor daune (Grupul Interguvernamental privind schimbările climatice, 1988). Este necesar să fie luat în calcul și aspectul evoluției energiei sub efectele schimbărilor climatice, deoarece va fi punctul-cheie ce va conferi, posibil, independența energetică totală Uniunii până în 2050.

În Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene sunt perfectate și enumerate obiectivele principale ale politicii energetice a UE:

- asigurarea funcționării pieței energiei;
- asigurarea siguranței aprovizionării cu energie în Uniune;
- promovarea eficienței energetice și economiei de energie, precum și dezvoltarea noilor
- surse de energie și energii regenerabile;
- promovarea interconectării rețelelor energetice (Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene, 2012). De asemenea, în tratat se menționează că politica energetică a UE nu trebuie să: “... aducă atingere dreptului unui stat-membru de a stabili condițiile de exploatare a propriilor resurse energetice, dreptului său de a alege diferite surse de energie și structurii generale a aprovizionării sale cu energie.” (Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene, 2012). Însă, acest tip de politică poate să dețină anumite măsuri care să contravină așteptărilor unui stat-membru, în materie de energie și modalitatea alimentării sale cu energie.

Gazele naturale sunt materia care, alături de petrol, asigură 22% din producția de energie electrică și termică din Uniune, importurile de gaze fiind destul de ridicate pentru acest scop. UE a susținut și susține continuu dezvoltarea tehnologiilor de captare și stocare a dioxidului de carbon, însă finalitatea acestei acțiuni nu e încununată de succes. Cauza reprezentând-o fondurile foarte mari ce trebuie/ar trebui alocate (Agenda Europeană de Mediu, 2016).

Petrolul și gazul reprezintă miza majoră a situației actuale. Odată cu redefinirea unor sintagme, se redefinesc: principii, moduri de analiză ale anumitor problematici, procesele behaviouriste de comprehensiune ale acestora, teoria și practica prin care tematicile sunt expuse în fața opiniei publice internaționale. Relațiile internaționale, deci, sunt abordate într-un alt fel, în funcție de latura sau aspectul care dictează ori imprimă noua lor alătură. Vectorul energetic este azi nucleul sau factorul care coagulează în jurul său celelalte puncte și/sau caracteristici tradiționale care au dat și dau originalitate acestui complex domeniu din perspectivă analitică.

Afirmarea Uniunii Europene ca actor major la nivel planetar depinde de capacitatea sa de gestionare, din interior cu aplicabilitate în exterior, a principiului - unitate prin diversitate, în vederea uniformizării tuturor deciziilor sale capitale privind atingerea intereselor comunitare. Uniunea reprezintă un ansamblu geopolitic, un conglomerat de națiuni a căror supra-identitate comună, cea europeană, constituie unilateralismul prin care această organizație inter-guvernamentală se exprimă în plan diplomatic. Europeanismul, la început ca artefact sau proiect cu șanse sceptice de a se putea contura, astăzi realizat pe deplin ca realitate instituțională, economică, socială, se străduiește să-și impună noul sistem valoric prin promovarea sectoarelor ce antrenează societatea europeană să se implice în procesul decizional la nivel macro. Deoarece domeniul energetic este un reper dual pentru politicienii de la Bruxelles, atât din perspectiva consolidării Uniunii ca pol de putere în arena mondială, cât și din perspectiva securizării aspectelor ce definesc însemnătatea sa, spațiul caspic este des perceput ca afacerea de vârf a politicii energetice comunitare. Capitalul pe care Uniunea îl investește, tradus prin implementarea valorilor sale în regiune, este enorm și de aceea și așteptările sunt uriașe.

Odată ce piața internă de energie a Uniunii va fi implementată și finalizată, obiectivul general privind libera circulație și comerțul cu gaze naturale și energie electrică va fi atins. Din acel moment, vorbim despre un cadru de reglementare și infrastructură universal valabile la nivelul întregului bloc comunitar. Prin piața internă, Bruxelles-ul își atinge obiectivele politicii sale energetice mult mai pragmatice, din punct de vedere al costurilor. Adică, se asigură energia necesară consumatorilor prin: facilități financiare, prețuri competitive, durabilitate și siguranță (Energy Transitions Commission, 2017).

Analiștii au concluzionat importanța pieței interne unice de energie a UE prin instrumentarul normativ vizavi de sectorul gazelor naturale, alături de existența unei infrastructuri performante.

Crearea pieței interne a gazelor naturale constituie structura de bază a asigurării aprovizionării cu energie, într-un mod pragmatic, financiar vorbind, întrucât permite o mai mare diversificare a aprovizionării, creându-se, astfel, un comerț mai dinamic la nivelul statelor-membre. Pentru ca țintele stabilite de Uniune să prindă contur, pe viitor, în materie de energie și schimbări climatice, este nevoie de investiții care să diminueze riscurile de derapaj al reglementărilor privind funcționarea pieței, derapaj ce poate influența: raportul cost-beneficiu, analiza cost-beneficiu și criteriile de performanță.

Însă crearea pieței interne a gazelor naturale reprezintă, de fapt, o reformă a pieței energetice ce este propusă de Comisia Europeană pentru a accelera dezvoltarea Europei și pentru a reduce volatilitatea prețurilor, pentru a proteja mai bine consumatorii de viitoare creșteri ale prețurilor și de potențiala manipulare a pieței, și pentru a face industria (economia) europeană mai competitivă.

Politica externă a Uniunii ultimilor ani, în conformitate cu prefacerile care au avut loc și au loc în continuare, s-a focalizat pe factorul energetic, astfel încât toate uzanțele diplomatice sunt, oarecum aservite acestui factor. Drept urmare, în majoritatea cazurilor, politica externă europeană coincide cu politica sa energetică. Elaborarea de strategii energetice care să răspundă nevoilor economico-sociale ale Uniunii Europene înseamnă, printre multele segmente ale analizei, de asemenea, și diversificarea punctelor/surselor de aprovizionare cu toată recuzita tehnică și tehnologică pe care o implică. Însă, problematica cea mai insidioasă pe care situația de mai sus o generează, este modalitatea de transport a volumelor de gaze de la sursa/sursele pentru care s-a optat.

Astfel, arhitectura geografică nu este definitorie pentru elaborarea rutelor de transport gaze naturale. Geografia este un element ajutător în a creiona etapele ce trebuie parcurse până la destinație sau până la momentul implementării modalității de transport. Modalitate de transport care, de multe ori, se confundă cu strategia energetică, nicidecum nu este înțeleasă ca fiind substituită acesteia, trebuie să ia în calcul situația de facto. Iar situația/situațiile de facto implică a opera cu conceptul de securitate energetică, așa cum este în cazul de față.

Conceptul de securitate în aprovizionarea cu gaze naturale a început să prindă contur odată cu dezvoltarea economiilor statelor vest-europene, pe fundalul unui consum sporit al gazelor naturale, lucru care a determinat creșterea importurilor de gaze dinspre regiuni limitrofe Europei, cu implicarea consecințelor ce derivă din acest fapt/proces.

Consecințele înseamnă procese cu substrat altul decât cel energetic ce își exprimă tendințele de imixtiune, în ceea ce privește configurarea politicilor energetice. În majoritatea cazurilor este vorba despre manifestări geopolitice care aparțin sau își au paternitatea în acțiunile diplomatice din cadrul cancelariilor cu veleități decizionale la nivel de mapamond, chiar.

Dar, răspunsul UE în fața acestor provocări se remarcă prin implementarea unei scheme securitare care să conțină construcții tehnologice coroborate planurilor strategice de dezvoltare a infrastructurii de transport gaze naturale, cu aplicabilitate geografo-teritorială. Desigur că totul este reglementat conform legislației UE, Regulamentul nr.994/2010 privind măsurile de garantare a securității aprovizionării cu gaze naturale fiind justificarea cea mai grăitoare, în acest sens. Documentul are ca obiectiv garantarea securității aprovizionării prin asigurarea prevenției și a acțiunii concertate în situații de întrerupere a aprovizionării și prin garantarea funcționării corecte și continue a pieței interne de gaze naturale (<http://publications.europa.eu>). Prin aceasta, toți actorii energetici contribuie la responsabilizarea cadrului de securitate în aprovizionarea cu gaze naturale prin dezvoltarea și implementarea unei infrastructuri structurate pe interconectări și terminale LNG ce suferă consolidări în

funcție de necesarul gazier solicitat. Consolidări ce presupun acțiuni de implementare a unor structuri energetice sau forme de cooperare energetică zonale, etc.

Europa energetică este noua sintagmă prin care Uniunea Europeană își va defini poziția în ansamblul relațiilor internaționale, întrucât, alături de celelalte ramuri energetice, rețeaua de transport GN va reliefa potențialul de adaptare și rezistență în fața provocărilor externe, precum și faptul că obiectivul absolut al Bruxelles-ului este ca UE să devină neutră din punct de vedere climatic, până în 2050, și, deci, obiectivul ar putea deveni fezabil.

Întrucât consolidarea energetică a Europei de Vest a început, imediat după finele celui de-al doilea Război Mondial, prin cooperare și înțelegere reciprocă, în baza unor instituții fundamentale în privința creării UE, instituții mai-sus amintite, Estul european constituie câmpul de luptă dintre două mentalități opuse și/sau interese pe termen scurt și mediul dintre decidenții politicii externe regionale.

A vorbi și a face referire la noua ordine mondială reinterpretată, la noul tip de imperialism, presupune a justifica această acțiune din perspectiva realității prezente. Deoarece istoria întregii omeniri se clădește pe culturi și civilizații care depind de factorul natural înconjurător și a modului de folosire a resurselor acestuia în cadrul procesului de supraviețuire, mileniul III decriptează semnificația resurselor subsolului terestru și/sau marin în interiorul acestui fenomen. Will Durant, în lucrarea „Histoire de la civilisation”, insistă asupra factorului economic ca fiind reprezentativ pentru emergența și unitatea unei culturi/civilizații. Autorul chiar face referiri la evoluția și perfecționarea tehnicilor de supraviețuire ale unei comunități umane care devine ulterior o civilizație capabilă să-și asigure continuitatea prin modelarea mediului înconjurător. Lipsa ploii, a apei, a luminii solare, a aerului, a focului, etc. n-ar permite apariția vieții; incapacitatea de folosire a acestor elemente și de dezvoltare a activităților care se pliază pe efectele produse de ele conduc la colapsul civilizației asiro-babiloniene (Durant, 1937).

Raportat mileniului III d.H., avântul economiei globale care generează societatea globală, cuprinde coordonatele ce compun sectorul energetic vital existenței societății globale. El constituie cheia reșezării marilor civilizații pe făgașul istoriei și, în același timp, poate elabora condițiile îmbogățirii patrimoniului spiritual al umanității prin dimensionarea și/sau redimensionarea unor regiuni-civilizații căzute în desuetudine.

Conotațiile specific fixiste ale perioadei Războiului Rece au presupus în primul rând, confruntarea ideologică. Acest tip de confruntare s-a manifestat în toate straturile vieții sociale, pe parcursul unei jumătăți de secol. Ca urmare a dezintegrării URSS-ului, lupta pentru asigurarea intereselor economice s-a perfecționat, cu predilecție, prin concurența pentru resurse naturale. Domeniul resurselor naturale și-a asumat rolul dominant acum, în definirea politicii externe și securității statelor, a actorilor-cheie și a puterilor politice; de asemenea, rolul marcant se evidențiază și în

interpretarea fenomenelor și proceselor colaterale sau egale segmentului relațiilor internaționale. Accesul la zăcămintele de petrol și gaze naturale referitor la amplasamentul conductelor și asigurarea protecției mijloacelor de transport au creat rivalități de orice natura între puterile mapamondului și au generat fluctuații imprevizibile în raporturile dintre state.

În încercarea de a tranșa situația de partea sa, referitor la Europa de Est, calitatea de state-membru UE este insecură pentru țările care compun acest areal geografic, Uniunea perpetuându-și imaginea de construct politic incomplet și nedefinibil ideologico-doctrinar. Geopolitica energetică a UE s-a angajat și a angajat actorii politici est-europeni într-o serie de proiecte de anvergură privind transportul gazelor naturale și, deci, privind asigurarea securității în aprovizionarea cu gaze a beneficiarilor.

Astfel, vorbim despre încurajarea competiției în privința alocării cantitative de la diverse surse de aprovizionare care s-au concretizat prin multitudinea sau diversificarea rutelor de transport gazelor naturale. Un exemplu grăitor, în acest sens, este Coridorul Sudic al Gazelor care angrenează totalitatea central-sudică a rețelei de transport gaze în a aborda zăcămintele pontice și caspice de „aur albastru” și nu numai. Amintim aici: BRUA, TAP, BALKAN STREAM, IGB, POSEIDON, Conducta Țărmul Mării Negre-Podișor, LNG Revithoussa și LNG Krk la care se adaugă: TANAP, SOUTH CAUCASUS PIPELINE și SOUTH STREAM. Dincolo de caracteristicile tehnice avantajoase pe care le oferă aceste magistrale de interconectare, ele exprimă intențiile Comisiei de a-și asigura surse sigure și necesare dezvoltării sale economice prin extindere către partea sud-estică a continentului. Desigur că, și în acest caz, tot factorul energetic este cel care reprezintă atât catalizatorul, cât și procesul de diseminare a valorilor liberal-europene într-un areal măcinat de conflicte etnice, convulsii sociale și instabilitate economică. Și tot factorul energetic este cel care va putea revitaliza megaproiectele care au fost sistate din cauza realităților dure care au marcat istoriile indigenilor. Este vorba despre: LNG Constanța, WHITE STREAM și AGRI cu posibilitatea de implementare a TRANS CASPIAN GAS PIPELINE ce mărește alonja UE înspre destinații geostrategice.

Geopolitica, termen analitic, este necesară în cazul spațiului sud-est european pentru a explica noua orientare a conceptului de „Lebensraum”. Considerentele geopolitice exprimă aspirațiile pretendenților pentru controlul entităților geografice relevante cum ar fi: rutele maritime, fluviale, canalele, porturile, strâmtorile și în special zonele cu resurse naturale. Geopolitica coordonează și acum asocierile, comportamentul și manevrele puterilor internaționale în zonele în care interesele lor interferează. Unele dintre aceste zone geografice sunt cele bogate în zăcămintele de „aur negru și gri”, spațiul caspic fiind una dintre acestea. Ferocitatea rivalităților dintre principalii actori ai scenei mondiale interesați de asigurarea propriului progres și prezervarea „brand”-ului național este legat de resursele naturale, ferocitate ce se

poate defini prin chiar dependența de acestea. Acest procedeu se manifestă prin implicarea factorului politico-decizional în influențarea securității construcției și transportului carburanților de la producători către exterior.

Geopolitica este dominată de geostrategia resurselor energetice. Geopolitica îi determină pe ai săi subiecți să țină cont de toate activitățile actorilor și de efectele produse de ei pe scena internațională. Cu alte cuvinte, se insistă asupra analizelor de impact pe care le generează deciziile economice specifice puterilor majore ale sistemului mondial contemporan și consecințele acestor decizii în raport cu statele mai mici sau mai puțin reprezentative care sunt afectate direct sau indirect. Un exemplu ar fi momentul 11 septembrie 2001 ce-a declanșat turbulențe grave geopoliticii energetice. De la acea dată, zona Orientului Mijlociu a devenit instabilă, iar alte regiuni au dobândit, în scurt timp, importanță geostrategică. Astfel, s-au declanșat competiții, interesele naționale au căpătat o valoare aparte prin însăși domeniul energiei care le influențează, le remontează și le reconstruiește imaginea.

În următoarea jumătate a secolului, omenirea va înregistra un salt demografic de la 7-8 la 10 miliarde, iar domeniul industrial va deveni absolut prioritar în ceea ce privește evoluția umanității către grade înalte de civilizație și trai. Acest fapt semnifică o concurență acerbă pentru accesul la resursele naturale care devin tot mai limitate. Agravarea competiției pentru un asemenea deziderat ce este esențial în vederea reconfigurării noii ordini internaționale, tinde să producă o redimensionare a relației export-import cu petrol și gaze naturale între statele producătoare și cele consumatoare. În baza celor spuse, nucleele de putere economică și politico-militară își fac simțită prezența în tot acest scenariu. Ambițiile anumitor state de a controla traficul cu resurse naturale conduce la disensiuni și conflicte marcante între actorii majori, cât și între cei mai puțin însemnați. Așa se face că o parte însemnată din procentul neînțelegerilor și războaielor de pe Terra nu constituie rezultatul antagonismelor etnice, cultural-religioase ori ideologico-doctrinare. Ele sunt emanația tacită a scopurilor „celor mari” și intră în categoria conflictelor artificial-create, la fel cum de aici se pot genera, artificial, actori geopolitici și/sau ansambluri geopolitice. Motivația apariției, existenței și perpetuării, în timp, a unor asemenea realități ține de procesele geostrategice ori geoeconomice.

Practic, această construcție de tip „domino”, încadrată exemplar în analiza huntingtoniană reinterpretează modul de desfășurare al unui nou Război Rece. La fel cum sintagma „Război Rece” a suferit modificări de conținut după 1989 și sintagma „Marele Joc” prezintă noi conotații vizavi de contextul la care se raportează. Această expresie a fost uzitată pentru prima dată de către Rudyard Kipling și punea în relief competiția dură dintre principalele puteri în scopul exercitării influențelor. Referitor la perioada contemporană, asertiunea lui Kipling este reactualizată de către Muratbek Imanaliev, fost diplomat sovietic de origine kîrgîză: *„Metodele și ideile care ghidează acțiunea marilor puteri s-au schimbat, actorii nu mai sunt aceiași, dar obiectivul final rămâne*

valid: colonizarea, în diverse moduri, (...) în vederea neutralizării reciproce. Desigur, gazul și petrolul sunt râvnite ca atare, dar și ca instrumente de influență.” (www.kyrgyzreport.com).

Concluziile care se desprind din noua realitate geopolitică contemporană pun în evidență circumvoluțiile fenomenului de globalizare în care progresul prin competiție asigură vitalitate și supraviețuirea societății globale. Factorii și pârghiile pe care aceste proiecte ale clădirii viitorului se sprijină sunt dintre cele mai diverse, iar dezbaterile care au loc acum la nivel înalt se desfășoară pe problematica apariției unui proces în interiorul realității contemporane mondiale care poate afecta buna funcționare societală. Pe fundalul limitărilor la accesul necesarului destinat perfectării proiectelor de anvergură, se vorbește, tot mai mult, despre polarizarea dintre spații culturale, economicul fiind justificarea acestor ipoteze. Modul în care sud-estul Europei va juca un rol negativ sau pozitiv în tot acest proces ține de dihotomia comprehensiunii rolului său; fie unul de satelit al satisfacerii anumitor ambiții personale sau naționale ale naturii umane ori a/ale vreunui/vreunor actor(i) politic(i); fie unul de co-participant al construirii păcii, stabilității și securității pe Terra, acesta din urmă exprimând capacitățile și experiența acumulate în perioada recentă a istoriei omului.

Într-o lume a globalizării ce este percepută din punct de vedere procesual ca o unitate la nivel planetar a unor identități pe anumite coordonate, identitatea Europei de sud-est se încadrează treptat spre o funcționare definită în baza caracteristicilor sistemului internațional dat. Conotațiile specifice ale fiecărui segment/participant din acest tot universal se oglindesc la nivel macrostructural, în funcție de resursele proprii și capacitatea de utilizare a acestora de către fiecare colectivitate umană. De aceea, într-un asemenea context, națiunea și statul național nu trebuie opuse globalizării. Ele se regăsesc integrate în acest proces. Globalizarea nu mai este un fenomen distructiv la adresa acestor concepte, nu se concretizează ca o amenințare la identitate, ci ca un proces care conservă și afirmă valorile naționale sub diverse perspective și raporturi.

Chiar dacă am specificat mai sus componenta întregii regiuni din perspectivă politică, apartenența la ceea ce reprezintă Europa, din punct de vedere energetic, este echivalentă cu ceea ce reprezintă cadrul juridico-energetic reglementat de Uniunea Europeană în baza căruia aceasta se desfășoară atât intern, cât și extern și constituie o obligativitate de respectat chiar și pentru non-membri. Fundamentul este interdependența care-i omniprezentă și asigură existența și funcționarea raporturilor inter-etatice la nivelul întregii zone. În acest areal, geoeconomia își găsește izvorul în geografia regiunii și în practica economică specifică acestui colț al Terrei.

Când vorbim despre: diplomație (opinii avizate legat de o cazuistică anume), politică externă, diplomație politică (un concept recent-apărut), relații internaționale, în general, nu putem să nu ne gândim și la conceptele/disciplinele derivate din acestea, precum: securitate, geopolitică, noopolitică, geostrategie, geoeconomie, chiar

geocultură. Desigur că întregul proces ilustrează, într-o măsură anume, complexitatea lumii în care ne ducem existența, lume care se compune și se structurează din/pe interese vitale ce trebuie securizate, indiferent de tabăra de care fiecare actor politic aparține, fiindcă acestea nu doar că asigură supraviețuirea, dar și păstrarea competitivității actorilor politici, ca pionii sau decidenți politici/energetici în lume. Doar că, promovarea și prezervarea acestor obiective și interese despre care am amintit mai sus, se realizează fie mai anevoios, fie mai lesne, întrucât există mai mulți factori interni și externi care influențează starea de facto.

Imaginea ansamblului geopolitic sud-est european se înalță prin relaționarea sa la substanța acțiunilor puterilor majore, implicate în regiunea respectivă prin companiile naționale și private ale acestora. Multitudinea consorțiilor petroliere și gaziere nu exportă doar latura tehnologică, ci și mentalul societăților din care ele provin. Se poate vorbi despre companii europene, rusești sau chiar autohtone. Fiecare dintre acestea încununează scopurile diplomațiilor occidentale și răsăritene privitor la organizarea și funcționarea viitorului societăților lor.

Noile independențe ex-iugoslave au demarat într-un climat regional și internațional incert. Ele au fost postate față-n față cu marile constrângeri economice și strategice din care își extrag forța. Noile republici ca state naționale nu sunt iluzii, ele se înscriu într-un joc internațional, într-o ordine mondială în care puterile majore ale sistemului politic internațional consideră că descoperă, prin ceea ce ele oferă, un peisaj familiar procesului de cucerire a lumii. Logica conflictelor sud-est europene, respectiv ale Balcanilor de Vest, se înscrie într-un scenariu politic internațional care exprimă voința de a domina, de a se impune și a impune un set de valori a căror reprezentare, pentru moment, își găsește exprimarea prin factorul energetic.

Spațiul sud-est european reprezintă o punte a ascensiunilor geopolitice pentru exponenții regionali și alogeni politici, pe fundalul factorilor de stres care s-au multiplicat odată cu prăbușirea sistemului socialist. Realitatea umană din zonă este direct afectată de acest fenomen și încearcă să supraviețuiască prin afiliieri, asocieri, identificări cu sau la circuite pan-culturale care să-i confere continuitate. Aceste acțiuni conduc la validarea dispariției frontierei geopolitice Est-Vest; la modificarea frontierelor politico-geografice; la exacerbarea conflictelor interetnice și interconfesionale. Așadar, noi situații geostrategice și geoeconomice se conturează la orizont. Relieful lor presupune detalierea analitică a celor de mai-sus expuse.

BIBLIOGRAFIE

- Ancel Jaques (1993), *Peuples et Nations des Balkans*, ed. CTHS, Paris;
Antonish Marco (2001), *Geopolitica della crisi: Balcani, Caucaso e Asia Centrale nel nuovoscenario internazionale*, ed. EGEA, Milano;

Bodocan Voicu (1995), *Geografie politică*, ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca;

Molle Willem (2008), *Global Economic Institutions*, ed. Routledge, Londra;

Serebrian Oleg (2004), *Politică și geopolitică*, ed. Cartier, București;

Zăpârțan Liviu-Petru (2002), *Relațiile internaționale*, ed. Studia, Cluj-Napoca.

Diana Hîrbu*

Marcel Benchechi**

Andrian Munteanu***

PARAMETRII ADAPTĂRII SISTEMULUI NAȚIONAL DE SECURITATE AL REPUBLICII MOLDOVA LA ACQUISUL COMUNITAR

CZU: 341.23(4-672):351.86(478)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12759515>

Abstract

The national security of the Republic of Moldova is ensured in a complex context, influenced by internal and external factors of a geopolitical, political and economic nature. The development process is closely related to the orientation of the Republic of Moldova towards European values and principles, with the declaration in 2005 of the foreign policy vector of integration into the European Union. This approach to European principles and values was determined by regional and international developments and had a significant impact on the national security system. Consolidating the national security system in accordance with the development and modernization requirements imposed by the European Union represents a strategic imperative of national importance.

Cuvinte-cheie: *sistemul naional de Securitate, securitatea naională acquisul comunitar*

Securitatea națională a Republicii Moldova este asigurată într-un context complex, influențat de factori interni și externi de natură geopolitică, politică și economică. Procesul de dezvoltare este strâns legat de orientarea Republicii Moldova către valorile și principiile europene, odată cu declararea în 2005 a vectorului politicii externe de integrare în Uniunea Europeană. Această apropiere de principiile și valorile europene a fost determinată de evoluțiile regionale și internaționale și a avut un impact semnificativ asupra sistemului național de securitate. Consolidarea sistemului național de securitate în conformitate cu cerințele de dezvoltare și modernizare impuse de Uniunea Europeană reprezintă un imperativ strategic de importanță națională.

* Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, doctor în științe politice, conferențiar universitar, <https://orcid.org/0000-0002-7867-1731>

** Republica Moldova, Chișinău, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova, doctor în științe politice, cercetător științific coordonator, <https://orcid.org/0000-0002-6619-5299>

*** Republica Moldova, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, doctorand, <https://orcid.org/0000-0002-9693-5091>

Procesul de asigurare a securității naționale necesită acțiuni de ajustare instituțională și legislativă, cu scopul de-a asigura compatibilitatea sistemului național de securitate al Republicii Moldova cu standardele și principiile europene. În acest scop, se pune accent pe modernizarea și îmbunătățirea capacităților instituționale, adaptarea legislației și consolidarea colaborării cu partenerii internaționali în domeniul securității.

În procesul de integrare a sectorului național de securitate într-un cadru extern, este important să se efectueze o analiză continuă a securității naționale pentru a înțelege principalele sale caracteristici. Acest lucru contribuie la dezvoltarea unei abordări adecvate și adaptate la specificul și nevoile Republicii Moldova.

Este important de menționat că procesul de dezvoltare a sistemului național de securitate nu este influențat doar de factorii interni, ci și de factorii externi, în special de contextul geopolitic, politic și economic regional și internațional. În acest sens, Republica Moldova trebuie să ia în considerare interdependența dintre securitatea națională și evoluțiile din cadrul Uniunii Europene și să își adapteze sistemul de securitate pentru a răspunde provocărilor și cerințelor actuale și viitoare. Prin urmare, consolidarea sistemului național de securitate în conformitate cu cerințele UE reprezintă un proces esențial pentru Republica Moldova în eforturile sale de modernizare și dezvoltare, asigurând protecția intereselor naționale și contribuind la stabilitatea și securitatea regională.

În prezent, Republica Moldova se află în calitate de țară candidată pentru aderare la Uniunea Europeană, fiind recunoscută perspectiva europeană la 23 iunie 2022 de către Consiliul European. În acest sens, s-a elaborat un plan de acțiuni pentru implementarea celor 9 condiții stabilite de către Comisia Europeană, care a fost adoptat la 4 august 2022. Aceste condiții se referă la diferite domenii care au un impact direct asupra sistemului național de securitate. Printre acestea se numără deoligarhizarea și reducerea influenței intereselor private, combaterea criminalității organizate și spălării banilor, protecția și promovarea drepturilor omului și implicarea societății civile în controlul democratic al sectorului de securitate. Implementarea acestor condiții este esențială pentru modernizarea și dezvoltarea sistemului național de securitate al Republicii Moldova în conformitate cu standardele și valorile europene. Prin deoligarhizare și reducerea influenței intereselor private se urmărește asigurarea unui sistem de securitate independent și transparent, în care deciziile să fie luate în interesul național și în beneficiul cetățenilor. Îndeplinirea acestor condiții va contribui la consolidarea și modernizarea sistemului național de securitate al Republicii Moldova, aducându-l în concordanță cu standardele și principiile europene. Aderarea la Uniunea Europeană va aduce beneficii semnificative în ceea ce privește securitatea națională, promovând stabilitatea, prosperitatea și valorile democratice în Republica Moldova.

Înainte de semnarea Acordului de asociere între Uniunea Europeană și Republica Moldova la 27 iunie 2014 a existat o etapă crucială în dezvoltarea relațiilor dintre Republica Moldova și UE în ceea ce privește securitatea. Acest lucru a marcat o avansare semnificativă în dialogul și cooperarea dintre cele două părți, inclusiv în domeniul securității. Acordul de asociere a fost semnat între UE și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte și a avut un impact semnificativ asupra domeniului securității naționale al Republicii Moldova, stabilind bazele pentru o cooperare mai strânsă și o mai mare implicare a UE în acest domeniu. În cadrul acestui acord au fost adoptate mai multe rezoluții și recomandări relevante pentru securitatea națională a Republicii Moldova.

Printre cele mai importante rezoluții adoptate se numără Rezoluția Parlamentului European din 8 iunie 2022 referitoare la securitatea în cadrul Parteneriatului Estic și rolul politicii de securitate și apărare comună, Rezoluția Parlamentului European din 19 mai 2022 referitoare la punerea în aplicare a Acordului de asociere UE - Republica Moldova, Rezoluția Parlamentului European din 5 mai 2022 referitoare la situația actuală a cooperării dintre UE și Republica Moldova, Recomandarea nr. 1/2022 a Consiliului de asociere UE-Republica Moldova din 22 august 2022 privind Programul de asociere UE - Republica Moldova, Recomandarea Parlamentului European din 19 iunie 2020 adresată Consiliului, Comisiei și vicepreședintelui Comisiei/Înaltului Reprezentant al Uniunii pentru afaceri externe și politica de securitate privind Parteneriatul Estic, în perspectiva summitului din iunie 2020, Rezoluția pe tema „Către eficiență, diversificare și independență energetică; abordarea necesităților în materie de capacități pentru a consolida politica energetică europeană și a contracara amenințările la adresa securității energetice în cadrul Parteneriatului Estic” și Rezoluția Parlamentului European din 6 februarie 2014 referitoare la Transnistria. Aceste rezoluții și recomandări reflectă angajamentul și sprijinul UE pentru consolidarea securității în Republica Moldova și abordează diverse aspecte ale securității naționale, cum ar fi securitatea regională, democrația, drepturile omului, securitatea energetică și soluționarea conflictului transnistrean. Ele contribuie la crearea unui cadru de cooperare și promovare a valorilor și standardelor europene în domeniul securității.

Această etapă în relația dintre Republica Moldova și UE a adus perspective importante pentru securitatea națională a Republicii Moldova și a consolidat angajamentul ambelor părți pentru cooperare în acest domeniu. Prin implementarea acțiunilor prevăzute în acord și prin sprijinul și consilierea UE, Republica Moldova a avansat în modernizarea și dezvoltarea sistemului său de securitate pentru a se alinia cu standardele europene și a-și consolida poziția în cadrul sistemului internațional de securitate.

Eficiența proceselor de integrare și implementare a Acordului de asociere între Republica Moldova și Uniunea Europeană este într-adevăr influențată de capacitatea de utilizare a indicatorilor strategici ai politicilor de modernizare. Acești indicatori strategici reprezintă instrumente de evaluare și măsurare a progresului în implementarea reformelor și alinierii cu standardele și valorile UE.

Utilizarea adecvată a indicatorilor strategici permite autorităților naționale să evalueze și să monitorizeze în mod obiectiv implementarea măsurilor prevăzute în Acordul de asociere și să identifice domeniile în care este necesară o acțiune suplimentară. Indicatorii strategici pot include aspecte precum reforma instituțională, guvernanta și statul de drept, economia și piața internă, drepturile omului, dezvoltarea regională și sustenabilitatea mediului. Prin utilizarea acestor indicatori strategici, Republica Moldova poate măsura progresul în modernizarea și alinierea cu standardele UE în diverse domenii-cheie. Aceasta permite autorităților să identifice punctele slabe, să prioritizeze acțiunile și să aloce resursele în mod eficient pentru a atinge obiectivele propuse. Totodată, utilizarea indicatorilor strategici contribuie la o mai mare transparență și responsabilitate în procesul de implementare a reformelor și în raportarea către UE. Acești indicatori pot servi drept instrumente de evaluare a performanțelor și pot facilita dialogul și cooperarea cu UE în cadrul mecanismelor de monitorizare și evaluare a progresului.

Utilizarea adecvată a indicatorilor strategici ai politicilor de modernizare este esențială pentru a asigura o implementare eficientă și de succes a Acordului de asociere între Republica Moldova și UE. Acești indicatori permit evaluarea progresului în aliniere cu standardele europene și identificarea domeniilor în care este necesară o acțiune suplimentară pentru atingerea obiectivelor propuse. Astfel de indicatori pot fi următorii:

- Promovarea transparenței în mediul politic, inclusiv în ceea ce privește partidele politice și interesele lor, ce reprezintă o provocare importantă în societățile postcomuniste, inclusiv în Republica Moldova. Este recunoscut faptul că partidele politice necesită transformări interne complexe și că instruirea politică a membrilor este esențială pentru a asigura o activitate coerentă și valoroasă a acestora. Îmbunătățirea transparenței în activitatea partidelor politice este esențială pentru a consolida legitimitatea lor și a câștiga încrederea poporului în capacitatea acestora de a reprezenta interesele publice și de a juca un rol activ în procesul democratic. Cu toate acestea, în practică, există adesea discrepanțe între declarațiile partidelor politice și acțiunile lor, ceea ce poate submina încrederea în valoarea și legitimitatea lor. În Republica Moldova, relațiile dintre partidele de dreapta și cele de stânga au reflectat adesea orientările proeuropene și proestice ale acestora. Cu toate acestea, este evident că aceste relații nu au atins încă standardele europene în ceea ce privește esența și eficacitatea lor. Partidele de dreapta și cele de stânga au demonstrat în unele cazuri lipsa de capacități în a dezvolta relații solide și a coopera în mod eficient. Acest fapt a

fost evident în perioada alegerilor parlamentare din 2014 și în perioada postelectorală. Prin urmare, consolidarea transparenței și întărirea capacităților partidelor politice sunt aspecte substanțiale în procesul de modernizare și democratizare a Republicii Moldova. Partidele trebuie să se angajeze într-un dialog deschis cu societatea și să acorde o atenție deosebită respectării principiilor democratice, promovării intereselor publice și cooperării eficiente între diferitele orientări politice. Aceasta poate contribui la crearea unui mediu politic mai transparent, responsabil și încrezător, care să consolideze procesul de eurointegrare a Republicii Moldova.

- Asigurarea eficienței managementului strategic al politicilor de modernizare în conformitate cu criteriile de aderare la UE este o provocare importantă. Oficialii europeni au subliniat în repetate rânduri importanța garantării unor oportunități similare pentru noile state membre. Cu toate acestea, în practică, nu există un consens clar cu privire la promovarea eficienței economice sau a calității sociale a vieții pentru toți cetățenii. Criteriile de aderare la UE au fost elaborate în principal ca instrumente tehnice și politice, cu accent pe aspectele juridice și economice. Cu toate acestea, aspectele sociale au fost tratate într-o măsură mai limitată, fiind adesea reduse la protejarea drepturilor individuale și crearea unui cadru instituțional mai liber. Este important să se înțeleagă că procesul de aderare la UE nu se limitează doar la aspecte economice și politice, ci ar trebui să vizeze și îmbunătățirea calității vieții pentru toți cetățenii. Eficiența managementului strategic al politicilor de modernizare ar trebui să țină cont de necesitatea dezvoltării sociale durabile, a incluziunii sociale și a protejării drepturilor sociale. Aceste aspecte ar trebui să fie abordate într-un mod mai amplu și mai coerent în procesul de aderare și implementare a reformelor necesare pentru integrarea în UE. În acest sens, este important să existe un echilibru între aspectele juridice, economice, politice și sociale în procesul de aderare și să se asigure că toți cetățenii beneficiază de îmbunătățiri semnificative în calitatea vieții și în condițiile sociale. Astfel, eficiența managementului strategic al politicilor de modernizare ar trebui să se bazeze pe o abordare holistică și echilibrată, care să promoveze dezvoltarea sustenabilă și bunăstarea generală a populației. Din cauza neglijării componentei sociale, au apărut dificultăți privind păstrarea coeziunii sociale și educației în societate, la elaborarea de politici pentru cei defavorizați și pentru minorități (Saca, 2015, p. 52).

Uniunea Europeană a propus Republicii Moldova să integreze reforma sectorului de securitate în documentele strategice ale țării, să asigure coordonarea planificării reformei și să elaboreze instrumente de planificare și implementare. De asemenea, se sugerează organizarea acțiunilor specifice de formare în cadrul reformei și consolidarea cooperării cu partenerii internaționali. Aceste propuneri au ca scop să sprijine Republica Moldova în procesul de modernizare și consolidare a sectorului său de securitate. Prin integrarea reformei, în documentele strategice se asigură o abordare coerentă și coordonată a procesului de transformare. Coordonarea planificării

reformei contribuie la eficiența implementării acestor măsuri. Elaborarea instrumentelor de planificare și implementare facilitează punerea în practică a reformelor și asigură monitorizarea și evaluarea progresului în cadrul sectorului de securitate. Organizarea acțiunilor specifice de formare asigură dezvoltarea competențelor și capacităților necesare pentru implementarea reformelor în mod eficient. Întărirea cooperării cu partenerii internaționali este esențială pentru schimbul de bune practici, experiență și asistență tehnică în domeniul securității. Această cooperare sprijină Republica Moldova în eforturile sale de modernizare și aliniaza sistemul său de securitate la standardele internaționale. Prin urmare, propunerile Uniunii Europene reprezintă un sprijin important pentru Republica Moldova în dezvoltarea și implementarea reformei sectorului de securitate, contribuind la consolidarea capacităților și îmbunătățirea eficienței în acest domeniu vital.

UE își propune să contribuie la pregătirea Republicii Moldova și a statelor din regiune ca acestea să poată participa la dezvoltarea și implementarea mecanismelor europene de asigurare a securității continentale și globale, bazate pe prevenirea conflictelor, creșterea rolului modalităților diplomatice și a capacităților civile de management al crizelor la nivel subregional (Pîntea, 2018, p.36). În procesul de integrare a sectorului de securitate într-un cadru extern trebuie să se ia în calcul necesitatea analizei continue a sistemului pentru a încerca să se înțeleagă principalele sale caracteristici (Helm, 2015, p. 109). În acest context, Acordul de asociere UE-RM prevede următoarele direcții de colaborare în domeniul securității: intensificarea dialogului și cooperării, promovarea convergenței treptate în domeniul politicii externe și de securitate, inclusiv în domeniul politicii de securitate și apărare comună, abordând, în special, aspecte privind prevenirea conflictelor și gestionarea crizelor, stabilitatea regională, dezarmarea, neproliferarea, controlul armamentului și controlul exporturilor de armament. Cooperarea se bazează pe valori comune și pe interese reciproce și urmărește creșterea convergenței și a eficacității politicilor, făcând apel la forurile bilaterale, internaționale și regionale (Politica externă și de securitate, 2014).

Uniunea Europeană constituie o comunitate de securitate, bazată pe norme comune, instituții și practici democratice. Acest lucru nu exclude ca statele membre să aibă negocieri asidue atunci când între ele apar situații conflictuale (Kahl, 1997, p. 161).

Acordul de asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană are ca scop facilitarea alinierii progresive a politicilor externe, de securitate și de apărare ale Republicii Moldova la politicile UE, atât la nivel bilateral, regional, cât și multilateral. Această aliniere se referă la domeniile reglementate de Politica Externă și de Securitate Comună (PESC) și Politica de Securitate și Apărare Comună (PSAC) ale UE. Politica Externă și de Securitate Comună (PESC) a UE acoperă probleme legate de interesele și obiectivele strategice ale Uniunii Europene, acțiuni comune și poziții adoptate de UE, precum și procedurile pentru implementarea acestor acțiuni și poziții. PESC depășește cooperarea interguvernamentală și implică cooperarea între statele membre ale UE în

ambianța unui cadru instituționalizat și coordonat. Politica de Securitate și Apărare Comună (PSAC) este al doilea pilon al securității UE și se concentrează pe dezvoltarea capacităților militare și de apărare ale UE. Aceasta include cooperarea în domeniul apărării, dezvoltarea și consolidarea capacităților militare comune, gestionarea crizelor și operațiunile de gestionare a conflictelor. Prin intermediul Acordului de asociere, Republica Moldova își propune să se alinieze la politicile și mecanismele de securitate ale UE, să participe la acțiunile și pozițiile comune și să dezvolte capacitățile sale de securitate în conformitate cu standardele și valorile europene. Acest proces implică o cooperare mai strânsă și o coordonare cu UE în domeniul politicilor externe, de securitate și de apărare, contribuind astfel la consolidarea securității regionale și la promovarea stabilității și cooperării între Republica Moldova și statele membre ale UE. Totodată, cooperarea și instituționalizarea ulterioară a relațiilor dintre Serviciul European de Acțiune Externă și Comisie pot fi factori-cheie în explicarea integrării în PESC (Riddervold, Trondal, 2017, p. 43).

Politica de Securitate și Apărare Comună (PSAC) desfășoară o gamă largă de funcții care includ sarcini umanitare, de prevenire a conflictului, menținerea păcii, detașarea forțelor combatante în gestionarea situațiilor de criză, operațiuni de dezarmare și de stabilizare postconflict. PSAC a fost creată odată cu semnarea Tratatului de la Lisabona și a înlocuit fosta Politică Europeană de Securitate și Apărare (PESA), care a fost lansată în 1999. Prin intermediul PSAC și a structurilor asociate, UE și statele membre ale UE colaborează pentru a răspunde la amenințări și provocări de securitate, inclusiv prin desfășurarea de operațiuni militare și civile în domeniul gestionării crizelor și menținerii păcii. Prin implicarea în PSAC, Republica Moldova are posibilitatea de a contribui la eforturile UE de asigurare a securității regionale și globale (Lavallée, 2011, p. 381).

PESA reprezenta un proces de elaborare a politicilor de securitate pentru a înțelege conexiunea dintre interese, idei și discursul de securitate apărut în 1998/99, despre care mulți au fost determinați să creeze o provocare la relaterea aparent triumfală a NATO de la mijlocul anilor '90 (Howorth, 2004, p. 221). În ceea ce privește duplicarea activităților, este prezentă o linie unică între sub-furnizarea UE cu opțiuni militare și expertiză – ceea ce împiedică UE, nu doar în operarea fără NATO, ci și în operarea cu NATO, în măsura în care acest lucru necesită o cultură militară, politică comparabilă de ambele părți și care să furnizeze o măsură care să reactualizeze ideea unei „armate europene” (Bailes, 1999, p. 319).

Pe scena securității europene, extinderea NATO reprezintă o abordare dominantă și principala soluție pentru multiplele probleme de securitate cu care se confruntă Europa. Aceasta implică extinderea organizației militare a NATO către noi state membre, oferindu-le acestora un angajament de apărare colectiv și consolidând securitatea regională.

În prezent sunt șase abordări instituționale diferite în privința securității în Europa, care sunt interrelaționate. Acestea includ:

- Comunitatea de securitate a Uniunii Europene: UE își propune să creeze o comunitate de securitate în care statele membre să coopereze pentru a asigura stabilitatea și securitatea în regiune. O eventuală expansiune a UE în viitorul apropiat pentru a include toți membrii UE este puțin probabilă, dar posibilă.

- Alianța hegemonică cu o conducere consensuală: NATO, condusă de Statele Unite, reprezintă o alianță militară în care SUA îndeplinește un rol dominant în asigurarea securității europene și coordonarea eforturilor statelor membre ale NATO.

- Comunitatea de securitate pluralistă: Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) reunește statele europene, statele din Asia Centrală și America de Nord într-un cadru de cooperare în materie de securitate, promovând dialogul și soluționarea pașnică a conflictelor.

- Concertul de state cu puteri mari: această abordare implică cooperarea între statele europene și alte puteri globale, cum ar fi Statele Unite, Rusia și China, pentru a promova stabilitatea și securitatea regională.

- Concertul bazat pe sfere de influență: această abordare implică o conducere coercitivă și influență hegemonică exercitată de o putere majoră într-o anumită sferă geografică sau regiune.

- Variante de echilibru a puterii: aceste abordări implică menținerea unui echilibru între puterile rivalilor reali sau potențiali prin dezvoltarea capacităților militare compensatorii și negocieri diplomatice. Aceste abordări reflectă diversitatea perspectivelor asupra securității în Europa și modalitățile diferite în care actorii internaționali abordează problemele de securitate.

Luată împreună, aceste obiective constituie actualul sistem de securitate al Europei – mai mult o soluție parțială decât un cadru general coerent pe care toate popoarele și statele din regiune se pot baza în mod egal și sigur (Kolodziej, Lepingwell, 1997, p. 19). Pe acest palier, secretarul general al NATO, Anders Fogh Rasmussen, afirma că europenii au nevoie de o mai mare voință politică, de capacități mai puternice și de mai multe investiții în apărare. Nu se poate continua în a ne dezarma, în timp ce restul lumii se înarmează, iar unii își întind brațele la hotarele noastre (Giegerich, Schwegmann, 2014, p. 43).

Recent, PSAC a suferit modificări semnificative la nivel strategic și operațional, pentru a face față provocărilor de securitate din Europa și din lume. Aceste schimbări au avut loc în contextul evoluției amenințărilor și al schimbărilor în peisajul de securitate. Obiectivul general rămâne consolidarea capacității de apărare comună a Europei prin consolidarea cooperării între statele membre și prin dezvoltarea și îmbunătățirea resurselor și capacităților civile și militare ale acestora. Prin adaptarea și îmbunătățirea PSAC, se urmărește crearea unei capacități de apărare europene eficiente, care să poată răspunde provocărilor de securitate într-un mod coordonat și

coerent. Acest proces de adaptare reflectă evoluția contextului de securitate și necesitatea de a consolida capacitatea de apărare a UE în fața noilor amenințări și riscuri.

Republica Moldova a menținut o opoziție față de recunoașterea independenței regiunii Kosovo, având în vedere existența problemei nesoluționate a Transnistriei în propria sa regiune. De asemenea, Republica Moldova s-a abținut de la aprobarea sancțiunilor economice impuse de UE împotriva Rusiei în anumite sectoare precum băncile, companiile energetice și întreprinderile de apărare. Aceste poziții reflectă complexitatea și sensibilitatea contextului regional în care se află Republica Moldova, inclusiv relațiile sale cu diferiți actori și interese implicate. În același timp, Republica Moldova continuă să sprijine politica externă și de securitate a UE și să se alinieze cu valorile și obiectivele acesteia, având în vedere perspectivele sale europene și angajamentul său pentru cooperarea regională și internațională. Republica Moldova s-a abținut de la aprobarea sancțiunilor economice ale UE împotriva Rusiei (bănci, companii energetice și întreprinderi de apărare) (Cenușa, Emerson, 2018, p. 37).

În cadrul securității și apărării, Uniunea Europeană a consolidat dimensiunea operațională a angajamentului său prin crearea Capacității de Planificare și Conducere a Misiunilor Non-Executive ale Uniunii Europene (MPCC). Aceasta este o structură militară care are responsabilitatea de a planifica și conduce misiuni nonexecutive, precum misiunile de instruire, consiliere și asistență în domeniul securității. De asemenea, au fost adoptate măsuri pentru optimizarea angajamentului Grupurilor de Luptă ale Uniunii Europene, inclusiv în ceea ce privește asigurarea resurselor financiare necesare pentru desfășurarea acestora. Grupurile de Luptă sunt formate dintr-o forță militară rapidă și flexibilă, pregătită să răspundă rapid și eficient la provocări de securitate. Aceste inițiative au avut ca scop întărirea capacității de acțiune a UE în domeniul securității și apărării, facilitând desfășurarea rapidă și eficientă a misiunilor și consolidând cooperarea între statele membre în acest domeniu. Prin intermediul acestor măsuri, UE își propune să își întărească rolul în menținerea păcii, prevenirea conflictelor și promovarea securității la nivel global.

Participarea Republicii Moldova la misiunile din cadrul Politicii de Securitate și Apărare Comună constituie un aspect important în dezvoltarea relațiilor politice bilaterale și contribuie indirect la consolidarea securității statului nostru în Europa. Conform Strategiei de securitate națională a Republicii Moldova, participarea la eforturile globale, regionale și sub-regionale de promovare a stabilității și securității internaționale, inclusiv prin cooperare și implicare în misiunile PSAC, este o prioritate pentru țara noastră. Implicarea Republicii Moldova în PSAC se bazează și pe Declarația Summitului șefilor de state și de guverne ale statelor Parteneriatului Estic și ale statelor membre ale UE de la Varșovia, care subliniază necesitatea intensificării cooperării între UE și statele Parteneriatului Estic în domeniul PSAC. Această participare activă în misiunile PSAC reprezintă un angajament al Republicii Moldova

de a contribui la menținerea păcii, promovarea stabilității și asigurarea securității la nivel regional și global. Prin cooperarea și participarea la aceste misiuni, Republica Moldova își aduce contribuția în eforturile internaționale de prevenire a conflictelor și gestionare a crizelor, consolidând astfel securitatea și stabilitatea în regiune și în lume.

În temeiul Dispoziției Guvernului Republicii Moldova nr. 80-d din 11 octombrie 2010, a fost constituit un grup de lucru responsabil de coordonarea cooperării cu Uniunea Europeană în domeniul Politicii de Securitate și Apărare Comună a Uniunii Europene. Rolul acestui grup a fost de a asigura o implicare eficientă a Republicii Moldova în cadrul PSAC, inclusiv prin planificarea și coordonarea capacităților naționale pentru participarea țării noastre la misiunile PSAC. Inițiativele lansate de Guvern confirmă faptul că Republica Moldova se raportează la Politica de Securitate și Apărare Comună, pornind de la premisa că aceasta reprezintă o etapă importantă în procesul de apropiere de Uniunea Europeană (Cenușa, Emerson, 2018, p. 38).

La Bruxelles, în data de 13 decembrie 2012, a fost semnat Acordul Cadru de Participare a Republicii Moldova la misiunile Uniunii Europene de gestionare a crizelor, care are ca scop extinderea cooperării cu Uniunea Europeană în domeniul politic și al securității. Acest acord a intrat în vigoare la 1 iulie 2013 și stabilește cadrul și condițiile pentru eventualele participări ale Republicii Moldova la operațiunile Uniunii Europene de gestionare a crizelor.

În anul 2017, a fost semnat și a intrat în vigoare Acordul între Republica Moldova și Uniunea Europeană privind procedurile de securitate pentru schimbul de informații clasificate. Acest acord are ca obiectiv stabilirea procedurilor de securitate pentru schimbul de informații clasificate în contextul Politicii de Securitate și Apărare Comună a Uniunii Europene. Acest acord completează acordul-cadru încheiat între Republica Moldova și Uniunea Europeană în iulie 2013 referitor la participarea Republicii Moldova la operațiunile Uniunii Europene de gestionare a situațiilor de criză.

Acordul de asociere UE-RM mai prevede cooperarea practică a părților în ceea ce privește prevenirea conflictelor și gestionarea crizelor, în special în vederea unei posibile participări a Republicii Moldova la operațiunile civile și militare de gestionare a crizelor, conduse de UE, precum și la exercițiile și activitățile de formare relevante, de la caz la caz și ca urmare a unei posibile invitații din partea UE (Prevenirea conflictelor și gestionarea crizelor, 2014).

Astfel, Republica Moldova a fost invitată să participe la mai multe misiuni ale Uniunii Europene, statul nostru detașând experți în astfel de misiuni precum EUTM Mali (2014; 2016) și EUMAM în Republica Central Africană (201; 2016). Legea nr. 1156 din 26.06.2000 cu privire la participarea Republicii Moldova la operațiunile internaționale de menținere a păcii impune un șir de restricții care pot limita eventuala participare. Conform legislației, Republica Moldova exclude participarea directă la

operațiunile internaționale de impunere a păcii. Există repere esențiale care trebuie luate în considerare în procesul de adoptare a oricărei decizii în acest domeniu. Aceste repere includ obținerea consimțământului părților implicate în conflict pentru primirea contingentului multinațional de menținere a păcii, încheierea și intrarea în vigoare a unui acord de încetare a focului între părțile beligerante și finalizarea pregătirii forțelor de menținere a păcii ale Republicii Moldova în conformitate cu caracterul specific al misiunii respective.

La 5 februarie 2016, odată cu intrarea în vigoare a Legii privind participarea Republicii Moldova în misiunile și operațiunile internaționale, s-a stabilit un cadru legal pentru detașarea experților naționali în misiunile Uniunii Europene de gestionare a crizelor. Aceasta a avut ca rezultat consolidarea capacităților instituțiilor naționale, în special în domeniul apărării, prin participarea activă în astfel de misiuni și operațiuni internaționale.

Directiva 2002/21/CE a Parlamentului European și a Consiliului European din 7 martie 2002, cunoscută și sub numele de "directiva-cadru", este parte a cadrului legal al Uniunii Europene privind securitatea informațiilor. Această directivă stabilește un cadru comun de reglementare pentru rețelele de comunicații electronice și serviciile acestora. Obiectivul principal al directivei este asigurarea unui nivel ridicat de protecție a datelor cu caracter personal și a confidențialității, precum și garantarea integrității și securității rețelelor de comunicații publice. Prin intermediul directivei, autoritățile naționale de reglementare au responsabilitatea de a coopera între ele și cu Comisia Europeană, pentru a dezvolta practici de reglementare consecvente. Aceasta contribuie la asigurarea unui mediu sigur și securizat pentru comunicațiile electronice, protejând datele personale și asigurând confidențialitatea informațiilor transmise prin rețelele de comunicații publice. Directiva-cadru reprezintă un instrument important în armonizarea reglementărilor privind securitatea informațiilor în cadrul Uniunii Europene, având în vedere creșterea utilizării tehnologiilor digitale și a serviciilor de comunicații electronice în societatea contemporană. Directiva 2002/21 / CE și Directiva 1999/93 / CE privind semnăturile electronice conțin dispoziții privind standardele care sunt publicate în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene (Mitrakas, 2016, p. 41).

Începând cu anul 2014, Republica Moldova și Uniunea Europeană au inițiat consultări regulate în domeniul Politicii de Securitate și Apărare Comună. Aceste consultări au loc anual și reprezintă o platformă pentru stabilirea priorităților de cooperare bilaterală în acest domeniu. În cadrul acestor reuniuni se abordează diverse aspecte legate de dezvoltarea capacităților instituționale ale Republicii Moldova pentru participarea la misiuni de gestionare a crizelor. Se explorează modalități de consolidare a capacităților necesare pentru ca Republica Moldova să poată contribui activ și eficient la eforturile internaționale de menținere a păcii și de gestionare a crizelor.

De asemenea, consultările includ și cooperarea în domeniul schimbului de informații clasificate. Se pun în aplicare măsuri pentru asigurarea unui cadru adecvat de securitate și confidențialitate în procesul de schimb de informații sensibile între Republica Moldova și Uniunea Europeană.

Un alt aspect important al acestor consultări este alinierea Republicii Moldova la măsurile restrictive impuse de Uniunea Europeană. Se discută modalități de asigurare a convergenței și alinierii Republicii Moldova la politicile și măsurile restrictive adoptate de UE în contextul gestionării crizelor și promovării securității regionale și internaționale.

Aceste consultări în formatul Republica Moldova - Uniunea Europeană reprezintă un cadru important pentru consolidarea cooperării în domeniul securității și apărării între cele două părți și pentru alinierea Republicii Moldova la standardele și politicile europene în acest domeniu, inclusiv stabilirea priorităților de cooperare în domeniul prevenirii și combaterii amenințărilor hibride (Saca, 2014, p. 62).

Misiunea de Asistență a Uniunii Europene pentru Frontiera Moldo-Ucraineană (EUBAM) este o inițiativă importantă în cadrul Politicii de Securitate și Apărare Comună în care Republica Moldova are participare activă. Misiunea a fost lansată în anul 2005 în Republica Moldova și Ucraina, cu sprijinul financiar total din partea Uniunii Europene prin intermediul Instrumentului European de Vecinătate și Parteneriat. Mandatul EUBAM a fost extins de cinci ori, ultima dată până la 30 noiembrie 2020. Misiunea are ca obiectiv principal acordarea de asistență Republicii Moldova și Ucrainei în abordarea problemelor de securitate asociate cu circulația persoanelor și a bunurilor prin segmentul transnistrean al frontierei moldo-ucrainene. EUBAM a avut un rol important în promovarea securității și stabilității în regiunea respectivă. Misiunea a avut ca obiectiv sprijinirea autorităților moldovene și ucrainene în îmbunătățirea controalelor de frontieră, combaterea contrabandei și traficului ilicit, facilitarea comerțului și a schimburilor economice legale, precum și crearea unui mediu favorabil pentru dialogul și cooperarea transfrontalieră. Participarea Republicii Moldova la EUBAM demonstrează angajamentul său față de securitatea regională și cooperarea cu Uniunea Europeană. Prin intermediul acestei misiuni, Republica Moldova beneficiază de sprijinul și experiența Uniunii Europene în dezvoltarea capacităților sale de gestionare a frontierelor și a amenințărilor transfrontaliere, contribuind astfel la creșterea securității și stabilității în zonă.

În același context, Serviciul Vamal al Republicii Moldova primește sprijin și asistență în implementarea dispozițiilor comerciale ale Acordului de asociere cu Uniunea Europeană. Aceasta include o serie de aspecte, cum ar fi eliminarea taxelor vamale, facilitarea procedurilor vamale și comerciale, administrarea contingentelor tarifare, aproximarea legislației în domeniul vamal și problemele legate de regulile de origine. Prin intermediul Acordului de asociere, Uniunea Europeană sprijină Republica Moldova în dezvoltarea și modernizarea Serviciului Vamal, promovând

eficiența și transparența operațiunilor vamale. Prin facilitarea comerțului și reducerea barierelelor comerciale se urmărește crearea unui mediu favorabil pentru dezvoltarea economică și stimularea investițiilor. Implementarea dispozițiilor comerciale ale acordului contribuie la creșterea competitivității și diversificarea economiei moldovenești, facilitând accesul la piața europeană și promovând schimburile comerciale bilaterale. Aproximarea legislației în domeniul vamal la standardele și practicile Uniunii Europene consolidează și mai mult legăturile comerciale între Republica Moldova și statele membre ale UE (Cenușa, Emerson, 2018, p. 38).

Lansarea în 2004 a Politicii Europene de Vecinătate (PEV) reprezintă un test de capacitate atât pentru Uniunea Europeană, cât și pentru țările din această vecinătate, inclusiv pentru Republica Moldova. Uniunea Europeană își propune să înglobeze această subregiune în propria strategie de securitate, având în vedere interesele și aspirațiile de dezvoltare europeană ale acestor țări. Cu toate acestea, această inițiativă a Uniunii Europene se confruntă cu interesele Federației Ruse în regiunea Europei de Est. Rusia consideră spațiul post-sovietic drept o zonă de preocupare vitală și își dorește să-și asigure securitatea națională în această regiune. Astfel, există o confruntare inevitabilă între interesele Uniunii Europene și cele ale Rusiei în ceea ce privește direcția de dezvoltare a statelor din Europa de Est. Această dinamică complexă pune la încercare capacitatea Uniunii Europene de a gestiona relațiile cu statele din vecinătatea sa estică și de a promova valorile și standardele europene în această regiune. În același timp, țările din vecinătate, inclusiv Republica Moldova, se confruntă cu provocări și decizii strategice importante în privința parcursului lor european și echilibrării intereselor dintre Uniunea Europeană și Rusia (Varzari, 2014, p. 75).

De asemenea, Parteneriatul Estic este un program de cooperare inițiat de Polonia și Suedia în cadrul Politicii Europene de Vecinătate (PEV), având ca obiectiv principal aprofundarea relațiilor dintre Uniunea Europeană și șase țări est-europene învecinate cu UE – Azerbaidjan, Armenia, Georgia, Republica Moldova, Ucraina și Belarus. Acest parteneriat a fost dezvoltat pentru a consolida legăturile politice, economice și sociale între UE și aceste state și pentru a promova reformele și dezvoltarea lor în direcția valorilor și standardelor europene. Prin acest parteneriat, se urmărește consolidarea legăturilor politice, economice și sociale dintre UE și țările partenere, contribuind la promovarea stabilității, securității și prosperității în regiunea Europei de Est (Varzari, 2014, p. 83).

Un aspect important stipulat în Acordul de asociere UE-RM este angajamentul părților de a găsi o soluție durabilă la problema transnistreană, respectând pe deplin suveranitatea și integritatea teritorială a Republicii Moldova, precum și de a facilita în comun reabilitarea postconflict (Acord de asociere, 2014). În context, Politica Europeană de Vecinătate prezintă o serie de oportunități pentru Republica Moldova, inclusiv în chestiunea transnistreană. Obiectivul primar al PEV îl constituie crearea

unui cerc de state prietene la periferia Uniunii Europene, țări ne-membre ale construcției europene, dar partenere în efortul de implementare a unui spațiu de pace, stabilitate și prosperitate. Or, Transnistria este o zonă-problemă pe harta vecinătății europene, un generator al riscurilor și amenințărilor asimetrice contemporane, între care traficul de arme, droguri și ființe umane joacă un rol preeminent (Pop, Pascariu, 2022) Astfel, Uniunea Europeană și-a confirmat angajamentul privind susținerea în soluționarea pașnică a conflictului armat din regiunea transnistreană a Republicii Moldova. Iar Republica Moldova își fortifică continuu contribuția în misiunile realizate sub egida ONU, UE și OSCE (Selchow, 2016, p. 292).

Neproliferarea armelor de distrugere în masă este un alt domeniu de colaborare între Republica Moldova și Uniunea Europeană, țara noastră ratificând și aplicând instrumentele internaționale relevante. De asemenea, continuă cooperarea și controlul eficient pentru combaterea comerțului ilegal de arme (în conformitate cu Poziția comună a Consiliului 2008/944/PESC din 8 decembrie 2008) și pentru lupta împotriva terorismului internațional (în conformitate, printre altele, cu Rezoluția 1373 a Consiliului de Securitate al ONU din 2001) (Cenușa, Emerson, 2018, p. 40). Astfel, Conform Acordului de asociere între Uniunea Europeană și Republica Moldova, părțile sunt de acord să colaboreze în domeniul prevenirii și combaterii actelor de terorism, respectând pe deplin principiile statului de drept, dreptul internațional în materia drepturilor omului, dreptul refugiaților și dreptul umanitar. Această cooperare se desfășoară în conformitate cu Strategia globală a ONU pentru combaterea terorismului din 2006, precum și cu legislația și actele administrative relevante ale ambelor părți. Acestea trebuie să procedeze astfel, în special în cadrul punerii în aplicare depline a Rezoluțiilor 1267 (1999), 1373 (2001), 1540 (2004) și 1904 (2009) ale Consiliului de Securitate al ONU și a altor instrumente ale ONU în domeniu, precum și a convențiilor și a instrumentelor internaționale aplicabile: prin schimbul de informații privind grupările teroriste și rețelele lor de sprijin, în conformitate cu reglementările internaționale și naționale, prin schimbul de opinii cu privire la tendințele terorismului și la mijloacele și metodele de combatere a acestui fenomen, inclusiv în domenii tehnice și în domeniul formării, precum și prin schimbul de experiență în ceea ce privește prevenirea terorismului, prin schimbul de cele mai bune practici în domeniul protecției drepturilor omului în lupta împotriva terorismului (Acord de asociere, 2014).

Gestionarea securității frontierelor a reprezentat un subiect de importanță în relațiile dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană. O legătură solidă între dezvoltarea conceptelor de management integrat al frontierelor la nivelul UE și Republicii Moldova a adus o serie de beneficii semnificative. În Republica Moldova, implementarea conceptului european de management integrat al frontierelor are loc la nivelul instituțiilor naționale, prin colaborare interinstituțională și internațională. Acest proces este în desfășurare și va continua să se dezvolte prin adaptarea la cele

mai bune practici din domeniu. Implementarea managementului integrat al frontierelor are un impact semnificativ asupra sporirii securității regionale și europene. Strategia națională de management integrat al frontierei de stat pentru perioada 2018-2023 (Hotărâre de Guvern nr. 1101, 2018) nu dublează și nu se suprapune cu alte politici sectoriale, ci doar completează și asigură punerea în aplicare a unor documente strategice, precum Acordul de asociere dintre Republica Moldova– Uniunea Europeană, Strategia națională de dezvoltare, Programul de activitate al Guvernului, Concepția securității naționale, Strategia securității naționale a Republicii Moldova, Strategia națională de apărare, Strategia națională de ordine și securitate publică, Strategia națională de prevenire și combatere a traficului de ființe umane etc.

Uniunea Europeană a înființat Agenția europeană de gestionare a cooperării operaționale la frontierele externe ale statelor membre ale UE, care este mai bine cunoscut sub acronimul său FRONTEX. Acesta a fost creat prin Regulamentul CE 2007/2004 din 26 octombrie 2004 cu scopul principal de a sprijini cooperarea operațională între statele membre ale Uniunii Europene în ceea ce privește managementul hotarelor externe (Kaunert, Ch., Léonard, 2011, p. 234). Printre numeroasele sale misiuni se numără coordonarea cooperării operaționale bazate pe informații la nivelul Uniunii Europene pentru consolidarea securității la frontierele externe. Scopul principal al FRONTEX este de a consolida libertatea și securitatea cetățenilor Uniunii Europene prin sprijinirea și completarea sistemelor naționale de gestionare a frontierelor ale statelor membre. FRONTEX desfășoară operațiuni comune, analizează riscurile și facilitează schimbul de informații pentru operațiunile de securitate la frontiere în Europa. O altă inițiativă importantă în acest sens este Eurosur, care reprezintă un cadru de schimb de informații și al cărui scop este de a îmbunătăți gestionarea frontierelor externe ale Europei și de a sprijini statele membre prin creșterea conștientizării situaționale și a capacității de reacție în combaterea criminalității transfrontaliere, gestionarea migrației neregulate și prevenirea pierderii de vieți umane în contextul migrației (Cozine, 2016, p. 183).

O caracteristică distinctă a peisajului de securitate din Europa Occidentală este că linia de separare dintre securitatea internă și cea externă a devenit din ce în ce mai depășită, ca urmare a importanței tot mai mari a provocărilor transnaționale, distincția dintre securitatea națională și cea internațională (Lutterbeck, 2005 p. 243). Cooperarea europeană în materie de securitate internă este un domeniu de studiu în creștere, dar unul căruia îi lipsesc cadre teoretice robuste, capabile să-și descopere elementele fundamentale, dinamica. În mare parte, acest câmp este populat de descrieri empirice și analize înguste, cu o singură variabilă (Bossong, Rhinard, 2013, p. 132). Acest cadru european de securitate creează atât o provocare practică, cât și normativă pentru Uniunea Europeană, ca furnizor internațional de securitate. În primul rând, creează provocări semnificative pentru arhitectura instituțională și profilul de capacitate al UE, care sunt implicate în războaiele birocratice și se luptă pentru a depăși moștenirea

structurii pilonului Uniunii Europene. În al doilea rând, răspunsurile Uniunii Europene la interconectările crescânde între securitatea internă și externă problematizează percepțiile UE ca o normativă distinctivă sau ca o putere civilă, care urmărește „obiectivele de mediu” (Shepherd, 2015, p. 162).

Politica de securitate a Uniunii Europene se adresează în principal actorilor și situațiilor din afara Uniunii Europene și are atât aspecte externe, cât și interne, iar cetățenii Uniunii Europene pot fi afectați indirect de acestea. Cetățenii afectați indirect nu sunt deseori dispuși să suporte costurile de organizare la nivelul Uniunii Europene sau tind să perceapă problemele politicii de securitate ca ideologice litigiile și arena națională ca loc potrivit pentru dezbateri (Dembinski, Jutta, 2014, p. 459).

Asigurarea securității în Europa este un caz specific: deși protecția regională ar putea ajuta europenii să atenueze expunerea la actorii globali, perspectiva integrării regionale generează îngrijorări cu privire la autonomia în interiorul Europei și a concurenței între actorii globali-externi și europeni-interni (Calcaru, Simon, 2021, p. 866).

Consolidarea sistemului național de securitate este un proces continuu și necesar pentru a asigura securitatea națională a unui stat. În contextul politicilor de securitate europene, există mai multe măsuri și strategii care pot fi aplicate pentru a consolida acest sistem. Acestea includ cooperarea internațională, prin colaborarea între statele membre ale unei comunități sau organizații în schimbul de informații și experiență în domeniul securității naționale. De asemenea, identificarea și evaluarea riscurilor la nivel național și internațional sunt importante pentru adoptarea măsurilor de prevenire și combatere a acestora. Adoptarea unor politici și strategii de securitate națională este esențială pentru protecția cetățenilor, instituțiilor și a altor interese naționale. Dezvoltarea capacităților naționale de securitate este, de asemenea, importantă pentru a asigura o mai bună protecție împotriva amenințărilor. Acest lucru implică investiții în infrastructura și tehnologia necesară pentru a face față provocărilor din domeniul securității naționale.

De asemenea, considerăm că consolidarea sistemului național de securitate în contextul politicilor de securitate europene necesită o abordare integrată și coordonată la nivel național și internațional, în vederea creșterii nivelului de securitate și a diminuării riscurilor pentru cetățeni, instituții și interesele naționale.

BIBLIOGRAFIE

Acord de asociere între Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora și Republica Moldova, JO L 260, 30.8.2014, Articolul 11, 18, 19, p. 4-738. [online]. [citat 11.08.2022]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=celex:22014A0830>.

BAILES, A. J. K. NATO's European Pillar: The European Security and Defense Identity. In: *Defense Analysis*, 1999, pp. 305-322, [online]. [citat 04.03.2021]. Disponibil: <http://dx.doi.org/10.1080/713604684>.

BOSSONG, R., RHINARD, M. European internal security as a public good. In: *European Security*, Vol. 22, no.2, 2013, pp.129-147, DOI: 10.1080/09662839.2012.727181.

CALCARA, A., SIMON, L., Market Size and the Political Economy of European Defense. În: *Security Studies Journal*, Volume 30, 2021, Issue 5, p. 860-892.

CENUȘA, D., EMERSON, M. Aprofundarea relațiilor UE-RM. Ce, de ce, cum? Bruxelles: Rowman and Littlefield Internațional, 2018. ISBN 978-1786601742, 264 p.

COZINE, K. Fragmentation and Interdependency: Border Security Intelligence in North America and Europe, In: *The International Journal of Intelligence, Security, and Public Affairs*, Vol. 18, no.3, 2016, pp. 175-197, ISSN: 2380-0992.

DEMBINSKI, M., JUTTA, J. Civil society and the European common security and defence policy, In: *European Security*, Vol. 23, no.4, 2014, pp. 449-465, DOI: 10.1080/09662839.2014.890594, ISSN: 0966-2839.

GIEGERICH, B., SCHWEGMANN, Ch. Sustaining Europe's Security. In: *Survival*, Vol. 56, no. 4, 2014, pp. 39-50, DOI: 10.1080/00396338.2014.941553.

HELM, P. Risk and resilience: strategies for security, In: *Civil Engineering and Environmental Systems*, Vol. 32, no. 1-2, 2015, pp. 100-118, DOI: 10.1080/10286608.2015.1023793.

Hotărîre de Guvern nr. 1101 din 14.11.2018 cu privire la aprobarea Strategiei naționale de management integrat al frontierei de stat pentru perioada 2018-2023 și a Planului de acțiuni pentru anii 2018-2020 privind implementarea acesteia. În: *Monitorul Oficial* din 07.12.2018, nr. 448-460.

HOWORTH, J. Discourse, Ideas, and Epistemic Communities in European Security and Defence Policy. In: *West European Politics*, Vol. 27, no.2, 2004, pp. 211-234, DOI: 10.1080/0140238042000214883.

KAHL, M. European integration, European security, and the transformation in central Eastern Europe. In: *Journal of European Integration*, Vol. 20, no.2-3, 1997, pp. 153-185, DOI: 10.1080/07036339708429052.

KAUNERT, Ch., LÉONARD, S. EU Counterterrorism and the European Neighbourhood Policy: An Appraisal of the Southern Dimension. In: *Terrorism and Political Violence*, Vol. 23, no.2, 2011, pp. 286-309, DOI: 10.1080/09546553.2010.538276.

KOŁODZIEJ, E. A., LEPINGWELL, J. W.R. Reconstructing European security: Cutting NATO enlargement down to size. In: *Contemporary Security Policy*, Vol. 18, no.1, 1997, pp.1-35, DOI: 10.1080/13523269708404150.

LAVALLÉE, Ch. The European Commission's Position in the Field of Security and Defence: An Unconventional Actor at a Meeting Point. In: *Perspectives on*

European Politics and Society, Vol. 12, no.4, 2011, pp. 371-389, DOI: 10.1080/15705854.2011.622955.

LUTTERBECK, D. Blurring the Dividing Line: The Convergence of Internal and External Security in Western Europe. In: European Security, Vol. 14, no.2, 2005, pp.231-253.

MITRAKAS, A. Information security and law in Europe: Risks checked? In: Information & Communications Technology Law, Vol.15, no.01, 2006, pp.33-53, DOI: 10.1080/13600830600557984.

PÎNTEA, Iu. ș.a. Perspectivele cooperării Republicii Moldova în cadrul Politicii de Securitate și Apărare Comună. Chișinău: Bons Offices, 2011. 48 p.

Politica externă și de securitate, Articolul 5, Titlul 2 Dialogul politic și reformele, cooperarea în domeniul politicii externe și de securitate al Acordului de asociere între Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte, JO L 260, 30.8.2014, p. 4-738, [online]. [citată 24.06.2021]. Disponibil: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=celex:22014A0830\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=celex:22014A0830(01)).

POP, A., PASCARIU, G., ANGLIȚOIU, G., PURCRU, A. România și Republica Moldova - între politica europeană de vecintate și perspectiva extinderii Uniunii Europene, [online]. [citată 13.09.2022]. Disponibil: http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/publicatii/Pais3_studiu_5_ro.pdf.

Prevenirea conflictelor și gestionarea crizelor, Articolul 7, Titlul 2 Dialogul politic și reformele, cooperarea în domeniul politicii externe și de securitate al Acordului de asociere între Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte, JO L 260, 30.8.2014, p. 4-738, [online]. [citată 11.11.2021]. Disponibil: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=celex:22014A0830\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=celex:22014A0830(01)).

RIDDERVOLD, M. TRONDAL, J. Integrating nascent organisations. On the settlement of the European External Action Service. In: Journal of European Integration, Vol.39, no.1, 2017, pp.33-47, DOI: 10.1080/07036337.2016.1241246

SACA, V. Aspecte ale modernizării sociopolitice a Republicii Moldova în contextul tranziției spre democrație. În: Modernizarea social-politică a Republicii Moldova în contextul extinderii procesului integraționist European, red. Șt. JUC, V. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, 2018, p.44-71, 2,0 c.a. ISBN 98-9975-3043-8-2.

SACA, V. Tranziția. În: Republica Moldova pe calea modernizării: Studiu enciclopedic / Consiliul coord.: V. Moraru [et al.]. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, p. 54-83, 2,0 c.a. ISBN 978-9975-3073-0-7.

SELCHOW, S. The construction of "European security" in The European Union in a changing global environment: a systematic analysis. In: European Security, Vol.25, no.3, 2016, pp. 281-303, DOI: 10.1080/09662839.2016.1199547.

SHEPHERD, J. K. The European Security Continuum and the EU as an International Security Provider. In: *Global Society*, Vol.29, no.2, 2015, pp. 156-174, DOI: 10.1080/13600826.2015.1018146.

VARZARI, V. Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul opțiunii de integrare europeană, ISBN 9789975974257, Chișinău: CEP USM, 2014, 171 p.

*Natalia PUTINĂ,
Alexandru SOLCAN
Editors*

**STRENGTHENING SECURITY
AND STABILITY IN THE NEW NATIONAL,
REGIONAL AND GLOBAL REALITIES**

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chișinău, MD 2009